cyrano de bergerac

Lei 5

editura minerva

«O capodoperă pătrunsă de o efervescență spirituală proprie celor mai străluciți gînditori ai timpului și exacerbată de geniul autorului. Materialismul antic și epicureismul renovat al lui Gassendi, raționalismul lui Descartes și ateismul lui Vanini se îmbină într-o viziune de o surprinzătoare îndrăzneală. Miraculosul cu ecouri din Lucian, umorul truculent și satira de factură rabelaisiană, poantele și piruetele verbale concură la reușita acestor călătorii extraordinare cosmico-burlești.»

ION HOBANA

1034

cyrano de bergerac

cyrano de bergerac

statele lunii • statele soarelui

cyrano de bergerac

statele lunii • statele soarelui

TRADUCERE, PREFAȚĂ ȘI TABEL CRONOLOGIC
DE ION HOBANA

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 1980
EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI

CYRANO DE BERGERAC
OEUVRES
Le Club français du livre, Paris, 1957

PREFAȚA

Paradox poate unic în istoria literaturii universale, artizanul gloriei postume a lui Cyrano a contribuit în mod substanțial la acreditarea unei imagini parțiale, înguste, în ultimă instanță denaturate a eroului său. Se știe că zelul romanțios al lui Edmond Rostand transgresează uneori sfera destul de elastică a licenței dramatice. Exemplul cel mai frapant îl constituie trama sentimentală în întregime falsă, ignorînd o cronologie elementară: verișoara lui Cyrano, Madeleine — Roxana din piesă — era cu nouă ani mai în vîrstă decît el și se măritase cu alți nouă ani înaintea evenimentelor descrise în primul tablou al actului întîi. Mai gravă însă este absența unor trăsături dominante ale personalității eroului. Captivați de tiradele poetului-spadasin, admirîndu-i bravura, compătimindu-l pentru amorul său nefericit, cititorii și spectatorii comediei eroice uitau, dacă știuseră vreodată, că Cyrano a fost un gînditor și un artist remarcabil. Opera lui capitală, *Cealaltă lume*, cuprinzînd *Statele și imperiile Lunii* și *Statele și imperiile Soarelui*, este pătrunsă de o efervescență spirituală caracteristică celor mai străluciți libertini și exacerbată de geniul autorului. Materialismul antic și epicureismul renovat al lui Gassendi, raționalismul lui Descartes și ateismul lui Vanini se

îmbină într-o viziune de o surprinzătoare îndrăzneală. Miraculosul cu ecouri din Lucian, umorul truculent și satira de factură rabelaisiană, poantele și piruetele verbale concură la reușita acestei călătorii extraordinare cosmico-burlești.

Înainte de a încerca să trasez coordonatele unei opere tălmăcite acum pentru întîia oară în românește, trebuie să-i acordăm totuși lui Rostand circumstanțe atenuante. Într-adevăr, textul cunoscut de el era cel al ediției princeps din 1657, expurgat de prietenul lui Cyrano, Henri Le Bret, de pasajele „compromițătoare". Această practică nu e singulară în epocă. Atacîndu-l pe Charron, iezuitul Garasse precizează că scrierile acestuia, *Înțelepciunea* și *Divinitatea*, au fost epurate de „cele mai evidente impietăți"[1]. Ediția a doua, din 1626, a romanului lui Charles Sorel *Povestea comică a lui Francion* nu mai cuprinde frazele neconforme cu ortodoxia religioasă din prima ediție. Cyrano însuși, pregătindu-și *Scrisorile* pentru tipar, a înlăturat violențele prea mari de limbaj, pasajele fățiș libertine, numele dușmanilor și ale foștilor săi prieteni.

Din fericire, la sfîrșitul secolului al XIX-lea au fost regăsite două manuscrise ale *Statelor și imperiilor Lunii*, la München și la Paris. S-a putut aprecia, astfel, amploarea și semnificația tăieturilor efectuate de Le Bret. Printr-un raționament analogic firesc, s-a dedus că *Statele și imperiile Soarelui* au fost supuse aceleiași mutilări. Să nădăjduim că o întîmplare norocoasă ne va îngădui, cîndva, să cunoaștem textul integral — inclusiv finalul, inexistent în ediția postumă din 1661, după care am efectuat traducerea de față.

Biografia lui Cyrano comportă încă destule semne de întrebare. Ceea ce știm despre ascendența și viața lui se datorează prefeței lui Le Bret la ediția din 1657 și cercetărilor migăloase întreprinse de Frédéric Lachèvre în arhive. Întrucît tabelul cronologic înregistrează principalele date și evenimente, nu voi reține pentru încercarea de analiză decît acele elemente care pot sluji unei mai bune înțelegeri a operei. Așadar, trebuie să precizez dintru început

[1] În *La Doctrine curieuse des beaux esprits de ce temps*, Paris, 1623.

că particula nobiliară semnifică doar o aspirație întemeiată pe domeniul și funcțiile cumpărate din beneficiile comerțului cu pește de mare. Tatăl își va spune deci Abel de Cyrano și își va aroga titlul de scutier. Mai temerar și mai versat, grație relațiilor sale, fiul va semna cu precădere Cyrano de Bergerac, profitînd de faptul că domeniul familial aparținuse în secolele al XV-lea și al XVI-lea unor veritabili seniori purtînd acest nume. Să nu ne grăbim să condamnăm tentativa de a eluda opreliștile unei lumi supuse rigidei compartimentări sociale. Superior gentilomilor din jurul său prin inteligență, talent și bravură, Cyrano a blestemat probabil de multe ori rînduielile care nu-i îngăduiau să se afirme potrivit meritelor sale. În această frustrare trebuie căutate, în bună măsură, temeiurile individualismului său agresiv, ale refuzului oricărei autorități, ale receptivității la ideile „eretice" în știință, politică, morală, religie, artă.

Fără îndoială, viața lui Cyrano ne oferă și alte explicații, complementare. Vrînd să rămînă un om liber, scriitorul a rătăcit multă vreme prin îngusta țară a nimănui dintre boemă și sărăcie. Memoriile contemporanilor ni-l înfățișează mereu în căutare de bani, cu hainele roase pînă la urzeală, bîntuit de o foame cronică. La acestea se adaugă boala datorată tristelor amoruri venale, singurele pe care i le îngăduia situația sa precară. Nu e de mirare că, la numai treizeci și trei de ani, Cyrano arăta probabil ca în portretul schițat de fostul său prieten, Dassoucy: „Capul lui părea aproape văduv de păr: ai fi putut să-i numeri firele de la zece pași. Ochii i se pierdeau sub sprîncene; nasul, mare și încovoiat, semăna cu cel al papagalilor galbeni și verzi aduși din America. Picioarele, certate cu carnea, păreau niște fuse."

În această perioadă, Cyrano se resemnează să-și caute un protector. Poate că se simțea îmbătrînit prematur și nu mai avea rezistența necesară pentru a suporta mizeria. Sau, mai curînd, își dădea seama că nu va izbuti niciodată să-și publice și să-și reprezinte operele pe cont propriu. Oricum, pierderea independenței, pe care și-o păstrase pînă atunci cu indiscutabile sacrificii, echivala cu o nouă traumă spirituală. Mai ales că Louis, duce

d'Arpajon, conte de Rodez, marchiz de Séverac, viconte de Montal, baron de Salvagnac, Montelar etc., etc., membru al Marelui Consiliu, locotenent-general în Languedoc, nu era, în ciuda atîtor titluri și funcții, decît un vanitos incult. Luînd parte, ca om de casă, la magnificile recepții desfășurate în palatul de la Paris, sau în castelul de la Châtres, Cyrano medita, desigur, la nedreapta rînduială a destinelor, dacă nu chiar a societății.

Biografia scriitorului justifică de asemenea apariția și evoluția scepticismului care avea să-l ducă la pierderea sentimentului religios și la ateismul din *Cealaltă lume* și din *Moartea Agripinei*. La șapte ani, Cyrano cunoscuse mărginirea și corecțiile unui preot de țară, primul său dascăl, descris poate sub trăsăturile pastorului din Colignac : „Acest om simplu în aparență, al cărui spirit meschin și naiv era foarte amuzant în naivitățile lui, era de fapt foarte rău ; răzbunător pînă la turbare ; calomniator mai ceva decît un normand ; și atît de pus pe gîlceavă, încît pasiunea pentru procese era trăsătura lui dominantă". La doisprezece ani, proaspătul bursier al Colegiului Beauvais este supus unui regim de mînăstire : „În zori, rugăciuni ; la prînz, rugăciuni ; după-amiază, rugăciuni ; seara, rugăciuni ; duminica, rugăciuni și catehismul ; de mai multe ori pe săptămînă, obligația de a asista în capelă la cîteva dintre nenumăratele parastase plătite de persoane pline de evlavie, dornice să-și păstreze pe lumea cealaltă importanța pe care o avuseseră în lumea celor vii ; cursurile precedate și urmate de rugăciuni..." [1] Exasperarea lui Cyrano devine explozivă, odată cu trecerea anilor, focalizîndu-se asupra directorului Jean Grangier, satirizat mai tîrziu în comedia *Pedantul tras pe sfoară*.

După terminarea studiilor, Cyrano obține de la tatăl său o subvenție menită să-i acopere cheltuielile zilnice și să-i înlesnească pătrunderea în lumea bună. Această relativă liniște pecuniară nu durează însă prea mult. Fratele mai mare, Denys, intenționează să se călugărească și are nevoie de o rentă de o sută cincizeci de livre, potrivit normelor canonice. Drept urmare, subvenția este

[1] Louis-Raymond Lefèvre, *La vie de Cyrano de Bergerac*, Librairie Gallimard, 1927, p. 29.

întîi micșorată și apoi suprimată, Abel invocînd statutul de pierde-vară al lui Cyrano și determinîndu-l indirect să se angajeze voluntar în compania Domnului de Carbon de Casteljaloux. Bilanțul anilor de armată îl cunoaștem : multe dueluri (Le Bret ține să precizeze că nici unul n-a fost provocat de prietenul său) și două răni grave, dobîndite la Mouzon și la Arras.

Renunțînd la cariera militară, Cyrano apelează din nou la punga paternă și află că sora sa, Catherine, se pregătește să urmeze exemplul lui Denys, ceea ce înseamnă trei mii de livre bani gheață, o sută de livre rentă și alte trei sute de livre pentru anul de noviciat — de astă dată, în folosul mînăstirii Filles de la Croix. Descoperirea acestei vocații se datora, în bună măsură, verișoarei Madeleine, văduva baronului Christian de Neuvillette, ucis la asediul Arrasului. Cyrano și-o amintea ca o tînără femeie frumoasă și elegantă din clanul Prețioaselor, avînd un adevărat cult pentru mîncărurile rafinate, strălucind în conversațiile de salon și la somptuoasele baluri pariziene. Sfaturile ei îl ajutaseră nu o dată să se descurce în labirintul obligațiilor mondene. Acum, cea pe care Domnișoara de Scudery o numea Doralise în *Marele Cyrus* se transformase într-o bigotă penitentă, îmbrăcată ca o cerșetoare, mortificîndu-și trupul și sufletul în așteptarea unei fericiri iluzorii...

În sfîrșit, se pare că Cyrano a fost înscris pe lista neagră a Ordinului iezuiților, după cum ar reieși din *Scrisoarea împotriva unui iezuit asasin și defăimător* : „Ai îmbrobodit cu ușurință conștiința unei brute obișnuite cu crima, căreia i-a lipsit o singură zi ca să mă ucidă. Era un călău și îi demonstraseși foarte convingător că asasinatul era singura cale de a se împăca cu Dumnezeu ; el te crezuse întru totul și dacă, în locul indulgențelor și al medaliilor cu care-l încărcaseși, i-ai fi susținut curajul cu unul dintre pistolii care-ți umpleau punga, prelungirea ambuscadei cu douăzeci și patru de ore ar fi făcut ca sîngele meu să înroșească trotuarul". Poate că tentativa de asasinat a fost reluată, cu mai mult succes, după reprezentarea tragediei „blasfematoare" *Moartea Agripinei*, cînd Cyrano a fost lovit în cap de o bîrnă căzută din

înaltul palatului d'Arpajon. Nici un document nu certifică această supoziție, îmbrățișată mai ales de unii cercetători din zilele noastre. Dar ateismul abia mascat al lui Cyrano putea să determine reacția violentă a celor care făceau apologia blîndeții, utilizînd tortura și arderea pe rug.

Aceste incidente biografice au creat și întreținut o stare de spirit favorabilă receptării ideilor materialiste ale filozofilor antici și ale școlii din Padova, libertinajului critic larg răspîndit în cercurile frecventate de Cyrano la Paris. În *Cealaltă lume* pot fi întîlnite ecouri din Democrit și Epicur, Pomponazzi și Vanini, La Mothe Le Vayer și Gabriel Naudé. Dar în creuzetul gîndirii autorului au intrat în reacție numeroase alte influențe care, la temperatura înaltă a imaginației sale dezlănțuite, s-au sublimat dînd naștere unei opere profund originale. Dealtfel, forța lui constă tocmai în independența spirituală pe care a știut să și-o păstreze cu mai multă rigoare decît pe cea materială. Discipol zelos al lui Gassendi, el nu ezită să-l urmeze în anumite privințe pe Descartes, părăsindu-și ambii maeștri atunci cînd aceștia se străduiesc să concilieze religia și știința. În această privință, Cyrano este intratabil. Ținta preferată a ironiilor sale o constituie legendele biblice : Enoh și Ilie ajung în paradisul terestru (situat pe Lună !) utilizînd mijloace paraștiintifice sau prefigurînd parcă aventurile baronului Munchhausen ; destinul șarpelui care a ispitit-o pe Eva cunoaște o turnură licențioasă ; invocarea autorității lui Moise în problema facerii lumii în șase zile stîrnește ilaritatea lunarienilor ; potopul este explicat ca un exces de sudoare a pămîntului încins de căldură... Semnificative sînt și discuțiile în care interlocutorul selenar al lui Cyrano contestă cu argumente de bun-simț nemurirea sufletului, miracolele și însăși ideea creațiunii. Facerea Lumii este „o absurditate", pentru că „se poate concepe ca din nimic să se facă ceva ?" Și demonstrația se încheie, logic : „... trebuie să admiți că materia este eternă, ca și Dumnezeu, și atunci nu va mai fi nevoie să admitem un Dumnezeu, deoarece lumea ar fi putut exista și fără el". O afirmație atît de categorică mai poate fi întîlnită doar în *Moartea Agripinei*, chiar dacă Sejanus se referă la zei, cînd îi ripostează lui Terențiu :

„Aceste odrasle ale spaimei,
Aceste frumoase nimicuri adorate fără să se știe pentru ce,
Acești însetați de sîngele animalelor ucise,
Acești zei pe care i-a făcut omul și care nu l-au făcut pe om,
Acest sprijin capricios al celor mai puternice state..."

E lesne de înțeles de ce astfel de atacuri sînt puse, în *Cealaltă lume*, pe seama altor personaje, Cyrano dînd însă o replică voit neconvingătoare, mai curînd un alibi decît o refutație a blasfemiilor debitate cu o vervă contagioasă.

Că ateismul autorului nu constituie doar o reacție instinctuală o demonstrează și legătura lui cu revoluția științifică aflată în plină desfășurare. O revoluție stranie, ai cărei promotori acționează cu precauție, preferînd atacul prin învăluire celui frontal. La mai bine de un secol după apariția lucrării capitale a lui Copernic, *Despre revoluțiile orbitelor cerești*, Gassendi este obligat ca, vorbind despre superioritatea noului sistem astronomic, să menționeze interzicerea lui de către biserică. Nefiind supus acelorași constrîngeri — Gassendi era demnitar ecleziastic și ținea cursuri la Collège Royal — Cyrano își încheie demonstrația cosmogonică, afirmînd fără echivoc : „Iată de ce Mercur, Venus, Pămîntul, Marte, Jupiter și Saturn au fost constrînse să pirueteze și să se învîrtească toate împreună în jurul Soarelui".

Desigur, nu toate lucrurile pot fi spuse cu aceeași franchețe. Pentru a combate autoritatea lui Aristotel, susținută de teologi și de exponenții rutinari ai învățămîntului universitar, Cyrano recurge la metoda încercată a dialogului, înarmîndu-și oponenții cu propriile sale argumente : „Acest Aristotel, îmi spuseră ei, a cărui știință o lauzi atît de sus și tare, adapta principiile la filozofia lui, în loc să adapteze filozofia la principii..." Sau, în altă parte : „...în pofida pedantismului lui Aristotel, îmbrățișat astăzi de toate categoriile de francezi, *toate sînt în toate*..." Numele cugetătorului grec, venerat în evul mediu și devenit mai tîrziu un simbol al conservatorismului, apare și în *Scrisoarea împotriva vrăjitorilor*, într-un context deosebit de semnificativ pentru înțe-

legerea gîndirii lui Cyrano : „Nu, nu cred deloc în vrăjitori, cu toate că mai mulți oameni de vază nu sînt de părerea mea și nu accept autoritatea nimănui, dacă nu e însoțită de rațiune sau dacă nu vine de la Dumnezeu, Dumnezeu care doar el trebuie crezut în ceea ce spune, pentru că o spune. Nici numele lui Aristotel, care e mai învățat decît mine, nici cel al lui Platon, nici cel al lui Socrate nu mă conving, dacă judecata mea nu e convinsă de ceea ce spun ei. Numai rațiunea este regina mea..." (Reverența față de divinitate nu e decît pașaportul de trecere spre tipar a elogiului rațiunii.) Ideea revine în *Statele și imperiile Lunii*, unde demonul lui Socrate declară că a rămas pe Lună „pentru că aici oamenii sînt dornici de adevăr, nu întîlnești pedanți, filozofii nu se lasă convinși decît de rațiune și nici autoritatea vreunui savant, nici cuvîntul majorității nu sînt socotite mai presus de opinia unui îmblătitor, dacă acesta raționează la fel de profund". Iar în *Statele și imperiile Soarelui*, descriind zilele petrecute pe domeniile prietenilor săi Colignac și Cussan, zile în care „plăcerile nevinovate ale trupului" se îmbinau cu „studiul și conversația", povestitorul ține să precizeze că „rațiunea era singurul hotar al dorințelor noastre".

Această profesiune de credință repetată este o veritabilă cheie a *Celeilalte lumi*. În lumina ei, interpretările „științifice", chiar dacă destul de des n-au nimic de-a face cu știința, relevă tentativa de a supune haosul aparent al naturii unui control rațional. O tentativă care nu ocolește sfera fenomenelor social-politice, după cum arată paginile consacrate „raționalizării" războiului, în *Statele și imperiile Lunii*. Considerațiile fanteziste pe această temă sînt întrerupte de un rechizitoriu lucid :

— „Oare prinții voștri nu invocă drept pretext al înarmării dreptul forței ?

— Ba da, am replicat, și dreptatea cauzei lor.

— Atunci, continuă ea, de ce nu aleg arbitri imparțiali care să-i împace ? Și dacă se dovedește că au și unul și celălalt aceleași drepturi, de ce nu rămîn lucrurile ca mai înainte sau de ce nu joacă o partidă de pichet avînd ca miză orașul sau provincia pe care și le dispută ? Dar nu, în timp ce pun să-și spargă capetele peste patru milioane de oameni, care prețuiesc mai mult decît ei, stau în cabinetele lor și fac glume proaste în legătură cu împrejurările masacrului acestor nătăfleți. Dar greșesc blamînd astfel curajul bravilor voștri cetățeni : ei fac bine că mor pentru patrie ; problema este importantă, căci nu-i tot una să fii vasalul unui rege care poartă guler (regele Spaniei — n.n.) sau al unuia care poartă bavețică (regele Franței — n.n.) !..."

Ultimele două pasaje — absente, desigur, în ediția din 1657 — mărturisesc experiența amară a soldatului grav rănit în slujba regelui cu bavețică. Iar atitudinea programatică a lui Cyrano se afirmă din nou în discuția cu coțofana din *Statele și imperiile Soarelui*, care-i spune că păsările își aleg un rege cu „temperament pașnic, pentru a evita războiul, izvorul tuturor nedreptăților". Tradiția pacifistă a lui Erasm, More, Rabelais își găsește astfel una dintre cele mai viguroase expresii din întregul secol al XVII-lea.

Las cititorului plăcerea de a descoperi sau redescoperi numeroase alte pasaje semnificative care fac din opera de față o veritabilă enciclopedie a celor mai îndrăznețe idei ale epocii. E adevărat că multe dintre aceste idei au fost infirmate de evoluția ulterioară a științei. Pe de altă parte, risipa de argumente și explicații ascunde uneori doar marele apetit al lui Cyrano pentru paradoxuri. Pagini întregi sînt consacrate, de pildă, justificării unuia dintre cele mai ciudate obiceiuri de pe Lună, potrivit căruia bătrînii sînt datori să-i respecte în toate pe tineri, iar părinții — să-i asculte pe copii. Această inversare a ordinii pămîntești, extinsă și la alte domenii, constituie o trăsătură de unire a *Celeilalte lumi* cu utopiile pe care Cyrano le cunoaște și le recunoaște, implicit, drept sursă de inspirație : ciceronele său din Soare nu e altul decît Campanella, celebrul autor al *Cetății Soarelui* (potrivirea nu poate fi întîmplătoare !) Și dacă numele lui Thomas More nu apare nicăieri, ideea lui din *Utopia* privind alegerea și posibila revocare a prințului revine în *Statele și imperiile Soarelui*, unde păsările își aleg suveranul și-l schimbă din șase în șase luni sau îndată ce măcar trei dintre supusele lui se declară nemulțumite de felul cum guvernează.

Desigur, Cyrano nu are intenția și poate nici vocația de a construi un model de societate ideală, spiritul său în perpetuă ebuliție fiind refractar sistematizării pe care o implică acest efort. Pasajele critice alternează deci cu improvizațiile unei fantezii prodigioase, hrănite cu producțiile literare ale antichității și ale timpurilor mai noi. Sînt evidente ecourile din *Istoria adevărată* a lui Lucian din Samosata: grifonii ale căror aripi „erau mai lungi și mai groase decît catargul unei mari corăbii" devin, la Cyrano, atît de nemăsurați, încît „una dintre cele mai subțiri pene (...) era totuși groasă cît degetul mare"; oamenii din Lună se satură cu aburii mîncărurilor la ambii autori, etc. Uneori, împrumutul este recunoscut cu nonșalanță. Cînd hangiul din *Statele și imperiile Lunii* e plătit cu... o strofă de șase versuri, Cyrano comentează: „... tocmai asta-i moneda de care se slujește Hortensius în *Francion* al lui Sorel". Iar ceva mai tîrziu, povestitorul se întîlnește cu un spaniol care „găsise un mijloc de a ajunge, cu ajutorul păsărilor, în lumea Lunii" și care nu e altul decît Domingo Gonsales, eroul romanului lui Francis Godwin, *Omul în Lună*. Toate acestea — și altele, pe care nu le-am pomenit — fac parte însă din *background*-ul intelectual al epocii, neafectînd substanța *Celeilalte lumi*, creație a unui gînditor și artist cu o personalitate inconfundabilă.

Percepută din unghiul ultimelor decenii, originalitatea lui Cyrano este potențată de anticipațiile care-i pigmentează opera capitală. Unii comentatori consideră chiar că avem de-a face cu „primul roman veritabil de *science-fiction*" [1], că „Cyrano... creează cu adevărat un gen pe care-l va dezvolta Jules Verne și pe care noi îl numim *science-fiction*" [2], fiind „cel mai mare autor de science-fiction al secolului său!" [3] Sînt aprecieri datorate exagerării importanței germenilor de previziune științifică întîlniți aici

[1] Pierre Brochon în *Du surnaturel à la „Fabrique de l'Absolu"*, „Europe", Nr. 139—140, juillet-août 1957.

[2] H. Weber în introducerea la *L'Autre Monde*, Editions Sociales, 1959.

[3] Sam Moskowitz, *Explorers of the Infinite*, The World Publishing Company, 1963, p. 19.

în mai mare măsură și cu mai multe detalii decît în orice lucrare anterioară. Să ne ferim însă și de o exagerare în sens invers. Nu mai sîntem în 1900, cînd Frédéric Lachèvre își îngăduia să-l ironizeze pe Pierre Juppont pentru încercarea de a studia *Opera științifică a lui Cyrano de Bergerac*.

Să ne amintim cum se efectuau călătoriile cosmice imaginare înainte de mijlocul veacului al XVII-lea. Corabia lui Lucian din *O istorie adevărată* este ridicată de furtună „pînă la înălțimea de trei mii de stadii". Astolfo din *Orlando furioso* al lui Ariosto ajunge în Lună cu un car tras de patru cai înaripați. Însuși marele Kepler recurge la demoni pentru a-l face pe eroul său Duracotus, din *Somnium*, să străbată același drum. Iar Domingo Gonsales, despre care am mai vorbit, e transportat de un cîrd de lebede sălbatice, dresate să zboare împreună... Cyrano utilizează și el astfel de soluții, fiind „sorbit" de Lună odată cu măduva de vită cu care se unsese ca leac pentru vînătăi, sau punîndu-l pe Ilie să arunce mereu în sus o sferă de magnet, pentru a face ca scaunul său de fier să o urmeze în spațiu. Dar paginile cărții sale adăpostesc și cîteva intuiții surprinzătoare. Iată, de pildă, relatarea ascensiunii lui Enoh: „Într-o zi, cînd flacăra divină se înverșuna să prefacă în scrum jertfa (...) el a umplut două vase mari cu aburul care ieșea din ea, le-a astupat cu lut, ermetic și apoi și le-a prins la subsiori. Fumul, care tindea să se înalțe (...) a împins vasele în sus, înălțînd astfel omul sfînt dimpreună cu ele". Povestitorul beneficiază de o născocire mult mai ingenioasă: „...m-am dus să-mi caut mașinăria. Dar n-am mai găsit-o pentru că niște soldați (...) dînd peste ea din întîmplare (...) descoperind resortul, unii spuseră că ar fi bine să lege de ea o mulțime de rachete zburătoare, astfel încît, acestea înălțînd-o foarte sus, datorită iuțelii lor și resortul mișcînd marile-i aripi, toată lumea s-o ia drept un dragon de foc (...) am găsit-o, în sfîrșit (...) tocmai cînd aprindeau rachetele (...), am alergat să opresc brațul soldatului care dădea foc. I-am smuls feștila și m-am năpustit, foarte mînios, în mașinărie, ca să înlătur artificiile, legate de jur împrejur; dar ajunsesem prea tîrziu, căci abia m-am văzut cu amîndouă picioarele înăuntru și iată-mă urcat în tării. (...) Îndată ce flacăra devora

un rînd de rachete, legate cîte șase, prin mijlocirea unei amorse care mărginea fiecare jumătate de duzină, lua foc un alt etaj, apoi un altul (...)" Ați recunoscut, desigur, în primul pasaj, o prefigurare a principiului în temeiul căruia, după mai bine de un secol, aveau să se înalțe în văzduh baloanele primitive ale fraților Joseph și Etienne Montgolfier. Cît despre cel de-al doilea mijloc de locomoție celestă, poate că Cyrano cunoștea legenda mandarinului Wan-Ho, care ar fi legat de jilțul său patruzeci și șapte de rachete, cerîndu-le slujitorilor să le aprindă pe toate deodată și dispărînd în urma exploziei ; poate că el citise sau auzise vorbindu-se despre lucrarea polonezului Sziemienowicz, *Marea artă a artileriei*, în care reapăreau rachetele în trepte, descrise pentru prima oară în manuscrisul guardului Conrad Haas de la Sibiu, pe la 1550. Oricum, ideea aprinderii succesive a rachetelor pentru a realiza desprinderea din îmbrățișarea de fier a gravitației îi aparține. Să recitim finalul pasajului de mai sus : „Îndată ce flacăra devora un rînd de rachete (...) lua foc un alt etaj, apoi un altul..." De subliniat că termenul „etaj" nu este un anacronism introdus de traducător pentru a supralicita asemănarea cu tehnica reactivă modernă ; el figurează în ediția din 1657.

La acest capitol, ar mai fi de amintit straniul aparat cu care Cyrano evadează din temniță. Modul lui de funcționare ne este înfățișat astfel : „...prevăzusem că vidul produs în icosaedru de razele solare concentrate de sticlele concave va atrage, ca să-l umple, o furioasă năvală de aer, care va face să se înalțe cutia mea și că, pe măsură ce voi urca, vîntul teribil ce se va năpusti prin gaura de jos nu va putea ajunge pînă la boltă decît pătrunzînd în această mașină cu furie și împingînd-o în sus". Cutia continuă să urce și după ce trece de granița atmosferei, „deoarece eterul devenea vînt, datorită vitezei impetuoase cu care se precipita să înlocuiască vidul..." Unde să căutăm echivalentul acestei mirabile construcții imaginare ? În articolul citat, Pierre Brochon ne propune o interpretare fantezistă, prezentată ca atare : „Nu e oare un fel de statoreactor din cel mai economic... și desigur utopic ?".

Capacitatea de invenție a lui Cyrano nu se exercită doar în sfera aero- și cosmonauticii. În camera din turnul închisorii se află

„un orologiu de vînt, un ochi artificial cu care se vede în timpul nopții, o sferă în care astrele urmează mișcarea lor de pe cer". Pe Lună, orașele sînt mobile și sedentare. Cele dintîi își schimbă locul în fiecare anotimp, casele fiind prevăzute cu pînze umflate de vîntul stîrnit de foale uriașe. Locuințele din orașele sedentare sînt străbătute de un șurub, ca să poată coborî în pămînt în timpul iernii și să revină la suprafață primăvara. În globuri străvezii sînt închise raze de soare din care a fost extrasă căldura. Iar cărțile...: „Deschizînd cutia, am dat peste un nu știu ce din metal, semănînd destul de mult cu orologiile noastre, plin de nu știu ce fel de arcuri mici și mecanisme imperceptibile (...) cînd cineva dorește să citească, încordează un mare număr de mici și felurite tendoane, apoi rotește acul pînă la capitolul pe care vrea să-l asculte și, în clipa aceea, ca din gura unui om sau ca dintr-un instrument muzical, ies toate sunetele distincte și diferite care slujesc drept limbaj lunarilor din pătura de sus". Și în această anticipare a fonografului, Cyrano își depășește net predecesorii. Cel mai imaginativ dintre ei, Charles Sorel, scria, în *Le courrier véritable* din 30 aprilie 1632, că natura a pus la îndemîna bărbaților albaștri și femeilor verzi din miticele ținuturi australe „anumiți bureți care rețin sunetul și vocea articulată (...) astfel că atunci cînd vor să-și comunice ceva sau să discute la distanță, ei doar vorbesc de aproape unuia dintre acești bureți, apoi îl trimit prietenilor lor care, primindu-l, îl strîng încetișor și fac să iasă cuvintele dinăuntru..." Între această imagine fantezistă și descrierea sobră, funcțională a lui Cyrano este distanța dintre lumea fabulosului și aceea a fantasticului aproape științific, care începe să trădeze efortul către verosimilitate.

Universul ideatic și anticipativ al *Celeilalte lumi* este marcat de sigiliul unei înzestrări artistice de excepție. Cyrano știe să pregătească trecerea pe tărîmul extraordinarului prin pagini realiste de o mare plasticitate, cum sînt cele consacrate ceasurilor petrecute în închisoare și pe străzile orașului, în haine de cerșetor (*Statele și imperiile Soarelui*). Iar atunci cînd își pune talentul în slujba popularizării noilor teorii mecanice, optice, astronomice etc., el găsește modalitatea cea mai potrivită pentru a-și sensi-

biliza cititorii, ajutîndu-i să se ridice la înțelegerea unor abstracțiuni altfel cvasi-impenetrabile. I s-a reproșat că sacrifică uneori coerența acțiunii și limpezimea frazei pe altarul modei literare a unui timp despre care La Monnoye spunea, după trei decenii, că „era epoca poantelor și a echivocurilor". Să recunoaștem însă că Cyrano excelează în acest joc al spiritului, improvizațiile lui nefiind lipsite de sensuri poate mai greu de descifrat în profuziunea de arabescuri verbale. Dealtfel, însăși structura operei solicită prezența unor intermezzo-uri care să îngăduie asimilarea pasajelor încărcate de substanță.

Cealaltă lume nu s-a bucurat vreme îndelungată de prețuirea care i se cuvine. Contemporanii vedeau în ea mai ales o colecție de impietăți amuzante — și primejdioase. Jean Le Royer de Prade, prietenul scriitorului și unul dintre primii cititori ai *Statelor și imperiilor Lunii*, i-a înapoiat lui Cyrano manuscrisul, însoțit de o strofă revelatoare:

„Primește aceste șase versuri neizbutite
Pe care mîna mea ți le scrie strîmb
Din pricina spaimei care m-a cuprins
Și îngăduie-mi ca astăzi să te ocolesc,
Căci mă tem de oamenii din „Cealaltă lume"
Ca de o moarte înfricoșătoare".

Tallemant des Réaux afirmă, în *Istorioarele* sale, că Cyrano era nebun. Ménage precizează: „Cred că atunci cînd a scris *Călătoria în Lună*, avea deja primul pătrar (de lună) în cap: a murit nebun". Boileau e de aceeași părere, apreciindu-i totuși „burlesca îndrăzneală". Iar comentatorii de mai tîrziu s-au mulțumit să enumere lucrarea printre producțiile minore de la mijlocul secolului al XVII-lea, recunoscîndu-i în treacăt lui Cyrano meritele de autor dramatic și gloria de a-l fi inspirat pe Molière (mai multe scene din *Vicleniile lui Scapin* sînt împrumutate din *Pedantul tras pe sfoară*).

Se pot cita desigur și aprecieri care dovedesc permeabilitate la geniul singular al scriitorului. René Bray îi elogiază „îndrăzneala gîndirii și fecunditatea ideilor", constatînd că avea mult mai

mult talent decît confrații săi libertini.[1] Raymond Ruyer se referă la rolul pe care l-a jucat în evoluția unui gen respectabil: „Cyrano a grefat jocul utopic pe tradiția fanteziei și a feeriei. El a lărgit aria utopiei dincolo de tărîmul strîmt al utopiei sociale (...) Cyrano este acela care, cel puțin în Franța, a lansat genul care avea să facă furori la începutul secolului al 18-lea".[2] Georges Ribemont-Dessaignes aduce un omagiu „temperamentului său imaginativ de vizionar" și continuă astfel: „Acest om remarcabil (...) era un creator de viață, puterea lui era de a pune stăpînire pe toate minunile zămislite de spiritul omului, sugerate de minunile universului și de chemările acestora (...) Era un poet veritabil (...)"[3] Aș putea adăuga destule alte mărturii ale unei strălucite revanșe postume. Nădăjduiesc însă că lectura cărții de față va fi mai convingătoare decît orice cauțiune de acest fel și că, la sfîrșitul ei, cititorul va subscrie la judecata lucidă formulată de Remy de Gourmont cu mai bine de șapte decenii în urmă: „Cyrano de Bergerac este un spirit de prim rang, căruia nu i-au lipsit decît zece ani de viață și de trudă pentru a deveni una dintre marile figuri literare și filozofice ale secolului al șaptesprezecelea".[4]

ION HOBANA

---

[1] *Neuf siècles de littérature française*, Librairie Delagrave, 1958, p. 204.
[2] Raymond Ruyer, *L'Utopie et les utopies*, Presses Universitaires de France, 1950, p. 177.
[3] În Cyrano de Bergerac, *Oeuvres*, Le Club français du livre, 1957, p. 45.
[4] În introducerea la *Cyrano de Bergerac „Collectino des plus belles pages"*, Société du Mercure de France, 1908.

TABEL CRONOLOGIC

1571 Vînzătorul de pește Savinien, bunicul lui Cyrano, cumpără o funcție de notar și de secretar regal.

1582 Savinien cumpără domeniul Mauvières (numit și Bergerac), în valea Chevreuse.

1588 Se naște François de la Mothe Le Vayer.

1590 Se naște Théophile de Viau.

1592 Se naște Pierre Gassend, zis Gassendi.

1594 Se naște Marc-Antoine de Saint-Amant.

1596 Se naște René Descartes.

1597 Se naște Charles Sorel.

1600 Giordano Bruno este ars pe rug pentru „crima" de a fi susținut că Pămîntul se rotește în jurul Soarelui și nu invers.

1601 Se naște Tristan L'Hermite.

1606 Se naște Pierre Corneille.

1609 Apare *Astronomia nova ditiologetos seu Physica coelestis tradita comentariis de motibus stellae Martis ex observationibus C.V. Tychonis Brahe (Astronomia nouă, cea care lămurește cauzele sau Fizica cerească, cu comentarii asupra mișcărilor stelei lui Marte, după observațiile lui Tycho Brahe)*, de Johann Kepler.

1610 Galileo Galilei descoperă sateliții lui Jupiter și fazele lui Venus, verificînd astfel experimental ipoteza lui Copernic cu privire la mișcarea Pămîntului. El publică *Sidereus Nuncius (Mesagerul stelelor)* în care, printre altele, afirmă că a văzut, cu luneta sa, munți și văi în Lună.

Se naște Paul Scarron.

1611 *De maculis in sole observatis (Despre petele observate în Soare)*, de Johannes Fabricius.

1614 Se naște Denys, fratele mai mare al lui Cyrano.

Se naște Jean-François Sarasin

1615 Se naște Charles de Saint-Evremond.

1616 Apare *De Admirandis Naturae, Reginae Deaeque mortalium Arcanis (Despre minunatele secrete ale Naturii, regină și zeiță a muritorilor)*, de Lucilio Vanini.

Opera capitală a lui Copernic, *De Revolutionibus Orbium Coelestium (Despre revoluțiile orbitelor cerești)*, este trecută în *Index librorum prohibitorum (Indexul cărților oprite)*.

1618 Începe Războiul de treizeci de ani.

1619 *6 Martie*. Se naște, la Paris, Savinien de Cyrano, fiul lui Abel de Cyrano, avocat la Parlamentul din Paris.

Vanini este ars pe rug, pentru impietate.

William Harvey descoperă circulația sîngelui.

1620 Apare *Novum Organum (Noul organ)*, de Francis Bacon.

De Sensu Rerum (Despre sensul lucrurilor), de Tommaso Campanella.

1621 *Oeuvres (Opere)*, de Théophile de Viau.

News from the New World discovered in the Moon (Știri din Noua Lume descoperită în Lună), de Ben Jonson.

1622 Abel de Cyrano se retrage la Mauvières, cu întreaga familie.

Se naște Jean-Baptiste Poquelin, zis Molière.

Apare *Parnasse des Poètes satiriques (Parnasul poeților satirici)*, culegere anonimă de poeme libertine și anti-religioase.

Apologia pro Galileo (Elogiul lui Galileu), de Campanella.

1623 Théophile de Viau este întemnițat pentru impietatea versurilor sale.

Apare *La Doctrine curieuse des beaux esprits de ce temps (Ciudata doctrină a literaților din vremea noastră)*, de Père Garasse, care îi atacă violent pe libertini.

Quaestiones in Genesim (Cercetări asupra Genezei), de Père Mersenne denunță existența a 50.000 de atei la Paris.

Apare *Civitas Solis (Cetatea Soarelui)*, de Campanella.

Apare *De Dignitate Hominis (Despre demnitatea oamenilor)*, de Francis Bacon.

Apare *L'Histoire comique de Francion (Povestea comică a lui Francion)*, de Charles Sorel.

Se naște Blaise Pascal.

1624 Se naște Abel, fratele mai mic al lui Cyrano.

Apare *Exercitationes paradoxicae adversus Aristotelem (Argumente paradoxale împotriva lui Aristotel)*, de Gassendi.

Apare *L'Impiété des Déistes, Athées et Libertins de ce temps, combattue et renversée de point en point par raisons tirées de la Philosophie et de la Théologie. Ensemble la réfutation du Poème des Déistes (Impietatea deiștilor, ateilor și libertinilor din vremea noastră, combătută și zdrobită punct cu punct prin argumentele extrase din filozofie și teologie. Împreună cu respingerea Poemului Deiștilor)*, de Père Mersenne

Cardinalul Richelieu devine prim ministru.

1625 Se naște Catherine, sora lui Cyrano.

Se naște Thomas Corneille.

1626 Cyrano este încredințat spre instruire și educare unui preot de țară, printre ai cărui elevi se numără și Henry Le Bret, prietenul statornic de mai tîrziu al scriitorului.

Se naște Claude-Emmanuel Lhuillier, zis Chapelle.
Moare Théophile de Viau.
Moare Francis Bacon.
A doua ediție a *Poveștii comice a lui Francion* cuprinde visul pedantului Hortensius de a scrie un roman despre locuitorii Lunii.
Le Berger extravagant (Păstorul extravagant), de Charles Sorel.
New Atlantis (Noua Atlantidă), de Francis Bacon.

1628 Moare François de Malherbe.

1629 Apare *Apologie pour les grands hommes qui ont été faussement accusés de magie (Apologie pentru oamenii de seamă care au fost acuzați pe nedrept de magie)*, de Gabriel Naudé.

1630 *Quatre dialogues faits á l'imitation des Anciens, par Orasius Tubero (Patru dialoguri scrise în felul celor antice de Orasius Tubero)*, de La Mothe Le Vayer.
Moare Johann Kepler.

1631 Cyrano este trimis la Colegiul de Presles-Beauvais, condus de Jean Grangier, unde îl urmează curînd Le Bret.

Athanasius Kircher construiește păsări mecanice care ar fi trebuit să zboare în temeiul atracției magnetice.

1632 *Dialogo... sopra i due massimi sistemi del mondo : Tolemaico e Copernicano (Dialog... despre cele două sisteme principale privind universul : ptolemeic și copernican)*, de Galileo Galilei.

1633 Galileo este silit să abjure „erezia" mișcării Pămîntului în jurul Soarelui.

1634 Preotul Urbain Grandier, implicat în procesul călugărițelor „posedate de diavol" de la Loudun, este ars pe rug.
Joh. Keppleri Mathematici olim imperatorii Somnium seu Opus posthumum de astronomia lunari (Visul matematicianului cîndva atotputernic Johann Kepler sau Lucrare postumă despre astronomia lunară).

1635 Verișoara lui Cyrano, Madeleine Robineau, se mărită cu baronul Christian de Neuvillette.

Cardinalul Richelieu întemeiază Academia Franceză.
Începe războiul cu Spania.
Corneille scrie prima sa tragedie, *Médée.*

1636 Premiera tragediei *Marianne*, de Tristan L'Hermite.

1637 Abel de Cyrano vinde domeniul Mauvières și se întoarce la Paris, închiriind o casă în mahalaua Saint-Jacques. Cyrano se autoînnobilează, spunîndu-și de Bergerac, și o frecventează pe Madeleine, învățînd cum să se poarte în societate.

Discours de la Méthode pour bien conduire sa raison et chercher la vérité dans les sciences (Dizertație despre Metoda de a-ți dirija bine rațiunea și a căuta adevărul în științe), de Descartes.
Premiera tragediei *Cidul* de Corneille.

1638 Apare *Discorsi e dimostrazioni matematiche intorno a due nuove scienze (Convorbiri și demonstrații matematice privind două noi științe...)*, de Galileo.
Apare *The Man in the Moon : or a Discourse of a Voyage thither. By Domingo Gonsales the speedy Messenger (Omul în Lună, sau Relatarea unei călătorii pînă acolo. De Domingo Gonsales, mesagerul rapid)*, de Francis Godwin.
Apare *A Discourse concerning a New World and another Planet ; or a Discourse tending to prove that 'tis probable there may be another habitable World in the Moon (O disertație despre o lume nouă și o altă planetă ; sau o Disertație urmărind să demonstreze că, probabil, poate exista o altă lume locuită în Lună)*, de John Wilkins.

1639 Urmîndu-l pe Le Bret, Cyrano se angajează cadet voluntar în compania de gardă comandată de domnul de Carbon de Casteljaloux și este rănit la Mouzon.

Apare *Considerations politiques sur les Coups d'Estat (Considerații politice despre loviturile de Stat)*, de Gabriel Naudé. Moare Campanella.

1640 Cyrano, voluntar acum în regimentul prințului de Conti, este rănit la asediul Arras-ului, unde moare Christian de Neuvillette.

Apare *La Cité du Soleil (Cetatea Soarelui)* versiunea franceză a utopiei lui Campanella.

1641 Cyrano părăsește armata și obține o bursă la Colegiul de Lisieux. Apoi audiază expunerile lui Gassendi, împreună cu alți tineri, printre care viitorul Molière. Mai tîrziu, ia lecții de scrimă și de dans.

Catherine, sora lui Cyrano, se călugărește.

1642 Apare *Epistola de apparente magnitude solis (Scrisoare despre mărimea aparentă a Soarelui)*, de Gassendi.
Apare *De la vertu des païens (Despre virtutea păgînilor)*, de La Mothe Le Vayer.
Le page disgracié (Pajul năpăstuit), de Tristan L'Hermite.
Moare cardinalul Richelieu.
Moare Galileo Galilei.

1643 Cyrano omoară doi, rănește șapte și pune pe fugă restul oamenilor contelui de Guiche, care voiau să-l pedepsească pe Lignières pentru o epigramă la adresa stăpînului lor. Apoi refuză protecția mareșalului de Gassion, vrînd să rămînă liber.

Moare Ludovic al XIII-lea.
Molière întemeiază „L'Illustre Theâtre"
Apare *Rome ridicule (Roma ridicolă)*, de Saint-Amant.

1644 Cyrano interzice actorului Montfleury să joace timp de o lună. Provocat de un grup de pierde-vară (și miop !) străpunge maimuța unui păpușar, crezînd că are în față un spadasin ; copleșit de ridicolul situației, se retrage o vreme la țară.

Apare *Principes de philosophie (Principii de filozofie)*, de Descartes.
Apare *Le Typhon ou la Gigantomachie (Tifon sau Gigantomahia)*, de Scarron.

1645 Cyrano contractează o boală venerică.

Premiera tragediilor *La mort de Sénèque (Moartea lui Seneca)* și *La mort de Chryspe (Moartea lui Crispe)*, de Tristan.
Pascal inventează o mașină aritmetică.

1646 Cyrano scrie *Le Pédant joué (Pedantul tras pe sfoară)*, una dintre primele comedii în proză din secolul al XVII-lea, inspirată de amintirile sale din colegiu.

Poésies, de Saint-Amant.

1647 Cyrano se instalează în casa părintească din mahalaua Saint-Jacques.

Apare *Experiences nouvelles touchant le vide (Noi experiențe în legătură cu vidul)*, de Pascal.
Apare *De vita et moribus Epicuri (Despre viața și obiceiurile lui Epicur)* și *Institutio Astronomica*, de Gassendi.
Apare *Selenographia : sive Lunae Descriptio (Selenografia sau descrierea Lunii)*, de Johann Hevelius.
Vicarul Thomas Boullé, implicat în procesul „posedatelor" din Louviers, este ars pe rug.

Se amenajează teatrul de la „Hôtel de Bourgogne".

1648 *18 ianuarie*, moare Abel de Cyrano. Eliberat temporar de grijile materiale, datorită moștenirii,

Cyrano începe să scrie *Les Etats et Empires de la Lune (Statele și imperiile Lunii).*

L'Homme dans la Lune, ou le voyage chimérique fait au monde de la Lune, nouvellement découvert par Dominique Gonzalés, adventurier espagnol, autrement dit le courrier volant, mis en notre langue, par I.B.D. (Omul în Lună sau călătoria himerică în lumea Lunii, de curînd descoperită de Dominique Gonzales, aventurier spaniol, altfel zis, curierul zburător, tălmăcit în limba noastră de I.B.D.), versiunea franceză a cărții lui Francis Godwin, tradusă de Jean Baudoin.
Apare *Virgile travesti (Virgiliu travestit)* poem burlesc de Scarron.
Apare *Le Jugement de Paris (Judecata lui Paris),* de D'Assouci.
Inginerul venețian Baratini, aflat în slujba regelui Poloniei, construiește un aparat cu opt aripi mișcate de resorturi : experiențele lui sînt cunoscute la Paris, grație scrisorilor lui Des Noyers, secretarul reginei Poloniei.
Pacea din Westfalia pune capăt Războiului de treizeci de ani.

1649 *8 ianuarie* Izbucnește războiul civil (Fronda) ; Curtea părăsește Parisul, care este asediat de armata regală. Cyrano publică o suită de texte împotriva lui Mazarin : poemul burlesc *Le Ministre d'Etat flambé (Ministrul de stat falit),* și pamfletele în proză : *Le Gazettier désintéressé (Gazetarul dezinteresat), La Sibylle moderne (Sibila modernă), Le Conseiller fidèle (Consilierul credincios), Remontrances des Trois Etats à la Reine Régente (Cererile celor Trei Stări adresate reginei regente).*
Învinși în luptele cu armata regală, nemaifiind susținuți de Parlament, frondeurii cedează. Curtea se întoarce la Paris. Cyrano termină *Les Etats et Empires de la Lune.*

Apare *Traité des Passions de l'âme (Tratat despre pornirile sufletului),* de Descartes.
Apare *Jugement de tout ce qui a été imprimé contre le cardinal Mazarin (Judecată asupra a tot ce a fost tipărit împotriva cardinalului Mazarin),* de Gabriel Naudé.

Apare *Le Grand Cyrus (Marele Cirus),* de Domnișoara de Scudéry.
Regele Carol I este decapitat, și Anglia devine republică.

1650 *Statele și imperiile Lunii* circulă în manuscris, fără să aibă succesul scontat de autor.

Artis magnae artileriae (Marea artă a artileriei), de Kazimierz Szemienowicz.
Moare Descartes.

1651 Cyrano își schimbă atitudinea față de Mazarin și publică *Lettre contre les Frondeurs (Scrisoare împotriva frondeurilor),* lucrînd totodată la *Les Etats et Empires du Soleil (Statele și imperiile Soarelui).*

Apare *Le Roman comique (Romanul comic),* prima parte, de Scarron.
Premiera tragediei *Nicomède* de Corneille.

1652 Avînd din nou dificultăți financiare, Cyrano se resemnează să devină om de casă al ducelui d'Arpajon, militar și intelectual sub-mediocru.

De la Vie, des Moeurs et de la Reputation d'Epicure (Despre viața, moravurile și reputația lui Epicur), de Sorbière.

1653 Tragedia lui Cyrano *La Mort d'Agrippine (Moartea Agripinei),* reprezentată la „Hôtel de Bourgogne", stîrnește indignarea publicului, care nu înțelege că în versul : *Frappons, voilà l'hostie !"* („Să lovim, iată victima !"), ultimul cuvînt nu înseamnă ostia (azima) folosită de catolici la împărtășanie. Spectacolul este interzis, dar textul tipărit de Charles de Sercy se vinde în cîteva zile.

Premiera comediei *Le Parasite (Parazitul),* de Tristan.
Apare *Moyse sauvé (Moise salvat)* de Saint-Amant.

1654 Apare *Oeuvres diverses (Opere diferite)* de M. de Cyrano Bergerac, cuprinzînd *Pedantul tras pe sfoară* şi mai multe scrisori. Cyrano este lovit în cap de o bîrnă căzută din înaltul palatului d'Arpajon. Accident sau atentat ? După cîteva zile, Le Bret îl duce la unul dintre prietenii săi, Tanneguy Renault des Bois-Clairs.

1655 Pe patul de suferinţă, Cyrano este supus eforturilor concertate ale sorei şi verişoarei sale, care vor să-l convertească.
23 iulie Pleacă pe neştiute la Sannois, la vărul său Pierre de Cyrano.
28 iulie Cyrano moare.

Moare Gassendi.
Moare Tristan L'Hermite.

1657 Apare *Histoire comique, par Monsieur de Cyrano Bergerac. Contenant les Etats et Empires de la Lune (Istoria comică, de Domnul de Cyrano Bergerac. Cuprinzînd Statele şi imperiile Lunii)*, cu o prefaţă de Henry Le Bret, care mărturiseşte că a omis unele pasaje.

1662 Apare *Les nouvelles oeuvres de Monsieur de Cyrano Bergerac, contenant l'Histoire comique des Etats et Empires du Soleil, plusieurs lettres, et autres pièces divertissantes (Noile opere ale Domnului de Cyrano Bergerac, cuprinzînd Istoria comică a statelor şi imperiilor Soarelui, mai multe scrisori şi alte piese amuzante)*.

1897 *27 decembrie* Are loc repetiţia generală a comediei eroice *Cyrano de Bergerac*, de Edmond Rostand.

1910 *L'Autre Monde, ou Les Etats et Empires de la Lune (Cealaltă Lume, sau Statele şi imperiile Lunii)*, în *Gesellschaft für romanische Literatur*, volumul 23, Dresda. Textul manuscrisului de la München, publicat de Léo Jordan.

1921 Apare *Les Oeuvres libertines de Cyrano de Bergerac (Operele libertine ale lui Cyrano de Bergerac)* editate de Frédéric Lachèvre. Textul manuscrisului de la Paris al *Statelor şi imperiilor Lunii*, cu variantele manuscrisului de la München şi ale ediţiei princeps.

I. H.

1

STATELE ȘI IMPERIILE LUNII

Era lună plină, cerul senin și tocmai bătuse de ceasurile nouă cînd, întorcîndu-ne de la Clamart, nu departe de Paris (unde domnul de Cuigy — fiul, stăpînul domeniului, ne ospătase, pe mine și pe mai mulți prieteni), felurítele gînduri pe care ni le inspira acest bulgăre de șofran ne-au dezlegat limba. Așa că, ochii rămînîndu-ne ațintiți asupra acestui mare astru, unul îl lua drept un geamlîc al cerului prin care se zărea slava celor preafericiți, altul, iubitor de povești străvechi, își închipuia că poate Bachus ținea o crîșmă acolo, sus, și că spînzurase Luna plină drept firmă, altul ne încredința că ar fi talgerul de aramă pe care Diana calcă gulerele scrobite ale lui Apollo ; altul, că putea fi Soarele însuși care, despuindu-se de cu seară de raze, privea acum printr-o gaură să vadă ce se întîmplă pe Pămînt cînd el nu e de față.

— Iar eu, le-am spus, împărtășindu-vă înflăcărarea, fără să mă amuze poantele cu care gîdilați voi timpul ca să-l faceți să se grăbească, cred că Luna este o lume ca aceasta, căreia lumea noastră îi slujește drept Lună.

Cîțiva dintre cei de față mă răsplătiră cu un hohot de rîs.

— Poate că în clipa asta, le-am spus, se rîde la fel și în Lună de cineva care susține că globul nostru este o lume.

Dar degeaba le-am arătat că Pitagora, Epicur, Democrit, iar în vremea noastră Copernic și Kepler au fost de aceeași părere, căci i-am făcut doar să rîdă cu și mai multă poftă.

Totuși, această idee, a cărei îndrăzneală se însoțea de minune cu starea mea de spirit, ațîțată de contradicții, se înrădăcină atît de strașnic în mine încît, tot restul drumului, am zămislit o mie de definiții ale Lunii pe care eram gata să le nasc ; astfel că, tot aducînd în sprijinul acestei credințe burlești raționamente aproape serioase, n-a lipsit mult să lepăd, cînd, miracolul sau întîmplarea, Providența, norocul ori poate ceea ce s-ar putea numi viziune, ficțiune, himeră sau, dacă vreți, nebunie, îmi oferi prilejul care m-a hotărît să vă istorisesc ceea ce urmează.

Odată ajuns acasă, am intrat în odaia mea de lucru, unde am găsit pe masă o carte deschisă, pe care nu eu o pusesem acolo. Era a lui Cardan ; deși n-avusesem de gînd s-o citesc, privirile îmi fură parcă atrase tocmai asupra unei relatări a acestui filozof care spune că, într-o seară, citind cu lumînarea alături, a văzut cum intră, prin ușile închise, doi bătrîni venerabili care, după multe întrebări ale sale, i-au răspuns că erau locuitori ai Lunii și, în aceeași clipă, s-au și făcut nevăzuți. [1]

Am rămas atît de uluit, văzînd cartea ce venise singură acolo, cît și datorită momentului, și paginii la care era deschisă, încît am socotit înlănțuirea aceasta de întîmplări drept o inspirație divină, care mă îndemna să fac cunoscut oamenilor că Luna este o lume.

[1] În *De subtilitate rerum (Despre subtilitatea lucrurilor)*, Geronimo sau Girolamo Cardano (1501—1576) povestește că tatălui său îi apăruseră într-o seară șapte bărbați „alcătuiți din aer“ și putînd trăi pînă la trei sute de ani... Originea lor lunară este o invenție a lui Cyrano (n.t.).

„Cum, adică — îmi spuneam în sinea mea — după ce am vorbit chiar astăzi despre un lucru, o carte, poate singura din lume care tratează despre acest subiect, să zboare din biblioteca mea pe masă, să fie în stare să judece, astfel încît să se deschidă tocmai acolo unde este descrisă o întîmplare atît de miraculoasă ; să-mi atragă privirile asupră-i, parcă fără voia mea, și să-mi hrănească închipuirea cu temeiurile și voința cu planurile pe care le concep... Fără îndoială — am continuat — cei doi bătrîni care i-au apărut acelui om de seamă sînt aceiași care au mutat din loc cartea mea și care au deschis-o la această filă, pentru a-și cruța osteneala de a-mi repeta cele spuse lui Cardan. Dar — am adăugat — cum mi-aș putea lămuri această îndoială, dacă nu urc acolo ? Și de ce n-aș face-o ? — mi-am răspuns pe dată. Prometeu a fost odinioară în cer ca să fure focul. Sînt eu mai puțin îndrăzneț decît el și am vreun motiv să nu sper că voi reuși asemenea lui ?“

Acestor vorbe de duh, care vor fi socotite poate accese de friguri, le urmă nădejdea de a face să izbutească o călătorie atît de frumoasă ; așa că, pentru a o duce la bun sfîrșit, m-am retras într-o casă de țară destul de izolată unde, după ce mi-am înaripat visurile cu o seamă de mijloace pe măsura țelului meu, iată cum m-am dăruit cerului.

Îmi legasem în jurul trupului o mulțime de sticluțe umplute cu rouă, pe care soarele le săgeta puternic cu razele sale ; căldura ce le atrăgea, așa cum face și cu norii cei mai groși, mă înălță atît de sus, încît m-am pomenit deasupra stratului mijlociu al atmosferei. Dar cum atracția aceasta mă făcea să urc cu prea mare repeziciune și, în loc să mă apropii de Lună, așa cum voiam, aceasta mi se părea și mai îndepărtată decît la pornire, am spart cîteva dintre sticluțe, pînă ce am simțit că greutatea mea e mai mare decît forța atracției și că iarăși coboram către Pămînt.

Nu mă înşelasem, căci, după cîtăva vreme, am ajuns iar jos şi, socotind după ora la care plecasem, trebuia să fie miezul nopţii. Totuşi, am văzut că soarele se afla drept deasupra creştetului şi că era amiază. Vă puteţi închipui că am fost atît de uimit, încît, neştiind cărui fapt să-i atribui acest miracol, am avut obrăznicia să-mi imaginez că, preţuindu-mi îndrăzneala, Dumnezeu ţintuise încă o dată soarele pe cer, ca să lumineze o acţiune atît de nobilă.[1]

Ceea ce mi-a sporit mirarea a fost faptul că nu cunoşteam deloc regiunea în care mă aflam, deoarece mi se părea că, urcînd în linie dreaptă, ar fi trebuit să cobor în acelaşi loc de unde plecasem. Echipat cum eram, m-am îndreptat către un fel de colibă, din care ieşea fum ; dar abia ajunsesem la o bătaie de pistol de ea, că m-am trezit înconjurat de un mare număr de oameni goi-goluţi.

Părură foarte surprinşi să mă întîlnească ; eram, cred, cel dintîi om pe care îl vedeau îmbrăcat cu sticle. Şi pentru a încurca şi mai mult explicaţiile pe care le-ar fi putut da straielor mele caraghioase, vedeau că, mergînd, mai că nu atingeam pămîntul ; bineînţeles, neştiind că, la cea mai mică mişcare, fierbinţeala razelor amiezii mă ridica dimpreună cu roua mea şi că, dacă sticluţele nu s-ar fi împuţinat, s-ar fi putut să mă înalţ în văzduh chiar sub ochii lor.

Am vrut să le vorbesc ; dar, ca şi cum frica i-ar fi preschimbat în păsări, dispărură într-o clipă în codrul apropiat. Am prins, totuşi, unul, ale cărui picioare, de bună seamă, fuseseră mai slabe decît imboldul inimii. L-am întrebat cu destulă greutate (căci abia îmi mai trăgeam răsuflarea) la ce depărtare mă aflam de Paris, de cînd umblau oamenii în pielea goală prin Franţa, şi de ce fugeau de mine atît de înspăimîntaţi.

[1] Aluzie la legenda biblică potrivit căreia Dumnezeu a îndeplinit rugămintea lui Iosua de a întîrzia apusul soarelui, pentru a-i înlesni victoria împotriva cananeenilor (n.t.).

Bărbatul căruia îi vorbeam era un bătrîn măsliniu care, mai întîi, mi se azvîrli la picioare ; şi, împreunîndu-şi mîinile la ceafă, deschise gura şi închise ochii. Mormăi îndelung printre dinţi, dar nu mi se păru că ar fi articulat ceva, aşa că i-am asemuit limbajul cu gîngăveala răguşită a unui mut.

Nu peste mult timp, am văzut sosind o companie de ostaşi cu tobele bătînd şi am băgat de seamă că doi dintre ei se despart de grosul trupei, venind spre mine. Cînd au fost destul de aproape ca să mă audă, i-am întrebat unde mă aflam.

— Vă aflaţi în Franţa, îmi răspunseră ; dar ce diavol v-a adus în starea asta şi cum se face că nu vă cunoaştem ? Au sosit corăbiile ? Vreţi să-l înştiinţaţi pe domnul guvernator ? Dar de ce v-aţi împărţit rachiul în atîtea sticle ?

La toate acestea, le-am răspuns că nu diavolul mă adusese în starea în care mă aflam ; că nu mă cunoşteau deoarece nu puteau cunoaşte toţi oamenii ; că nu ştiam ca Sena să poarte vasele pînă la Paris ; că nu aveam nici o veste pentru domnul mareşal al spitalului[1] ; şi că nu aveam rachiu asupra mea.

— Oho ! exclamară ei, înşfăcîndu-mă de braţ, faci pe şmecherul ? Domnul guvernator o să te recunoască, nici o grijă !

Mă duseră către grosul trupei, unde mi s-a spus că mă aflam într-adevăr în Franţa, dar în cea Nouă[2], aşa că, după o bucată de vreme, am fost prezentat viceregelui, care mă întrebă din ce ţară eram, cum mă numesc şi cu ce mă ocup ; şi, după ce i-am satisfăcut curiozitatea, relatîndu-i desfăşurarea călătoriei mele încununate de succes, fie că mă crezu, fie că se făcu doar că mă crede, avu

[1] Directorul spitalului din porturile maritime era numit *Maréchal de l'Hôpital* (mareşalul spitalului). Sarcina lui era de a controla starea sănătăţii echipajelor (n.t.).

[2] Noua Franţă — Canada (n.t.).

bunăvoința de a porunci să mi se dea o cameră în apartamentul domniei-sale. Am fost foarte fericit să întîlnesc un om în stare să înțeleagă multe și să nu se mire cînd i-am spus că pesemne Pămîntul se rotise în timpul înălțării mele ; asta pentru că, începînd să urc pe cînd mă aflam la două leghe de Paris, căzusem, de-a lungul unei linii aproape perpendiculare, în Canada.

Seara, cînd mă pregăteam să mă culc, el intră în camera mea și îmi spuse :

— N-aș fi venit să vă tulbur odihna, dacă n-aș fi socotit că o persoană care a ajuns să afle secretul de a străbate atîta cale într-o jumătate de zi îl stăpînește și pe acela de a nu osteni. Nici nu știți, adăugă, ce dispută amuzantă am avut din pricina dumneavoastră cu părinții iezuiți. O țin morțiș că sînteți mag ; și cel mai mare hatîr pe care vi-l pot face e să vă considere doar un impostor. Și, într-adevăr, mișcarea pe care o atribuiți Pămîntului e un paradox destul de delicat ; în ceea ce mă privește, vă spun cinstit, ceea ce mă face să nu fiu de părerea dumneavoastră, este faptul că plecat abia ieri din Paris, ați putut ajunge astăzi în acest ținut, fără ca Pămîntul să se fi rotit ; oare nu Soarele, răpindu-vă datorită sticluțelor dumneavoastră v-a adus el însuși aici, devreme ce, după Ptolomeu și filozofii moderni, el este cel care se mișcă, așa cum presupuneți dumneavoastră că ar face Pămîntul ? Și, apoi, pe ce vă întemeiați afirmînd că Soarele este nemișcat, cînd îl vedem deplasîndu-se și ce vă face să gîndiți că Pămîntul se mișcă cu atîta repeziciune, cînd îl simțim neclintit sub noi ?

— Domnule, i-am răspuns, iată, cu aproximație, motivele care ne obligă să judecăm așa. Mai întîi, bunul simț ne îndeamnă să socotim că Soarele se află în centrul universului, deoarece toate corpurile din natură au nevoie de acest foc desăvîrșit ; că el locuiește în miezul împărăției, pentru a fi în stare să satisfacă de îndată nevoile fiecărei părți ; și că este firesc ca în centrul tuturor corpurilor să fie așezat izvorul tuturora, pentru a acționa în mod egal și mai lesne față de toate ; tot așa cum înțeleapta natură a rînduit părțile genitale în trupul omului, semințele în centrul merelor ori sîmburii în mijlocul fructelor ; și tot așa cum ceapa adăpostește sub o sută de învelișuri prețiosul germene din care își vor dobîndi esența alte zeci de milioane. Căci acest măr este un mic univers în sine, al cărui sîmbure, mai cald decît celelalte părți, e soarele ce răspîndește în juru-i căldura, vitală pentru globul său ; iar acel germene, privit astfel, este micul soare al acelei mici lumi, care încălzește și hrănește sarea vegetativă a acelei mici mase.

Pornind de aici, afirm că Pămîntul, avînd nevoie de lumina, de căldura și de înrîurirea acestui mare foc, se rotește el în jurul acestuia, pentru a primi, în chip egal, pretutindeni, acea virtute care îl conservă. Căci ar fi la fel de ridicol să crezi că acest mare corp luminos se învîrte în jurul unui punct care nu îi slujește la nimic, ca și să-ți închipui, văzînd o ciocîrlie friptă, că pentru a o frige a fost învîrtită soba în jurul ei. Altfel, dacă Soarelui i-ar fi dată această corvoadă, s-ar putea spune la fel că medicina este aceea care are nevoie de bolnav, că omul tare s-ar cuveni să cedeze în fața celui slab, cel mare să îl slujească pe cel mic și că, în loc să navigheze vasul de-a lungul coastelor unui ținut, ar trebui să plimbăm ținutul în jurul vasului.

Iar dacă vă vine greu să pricepeți cum se poate mișca o masă atît de grea, spuneți-mi, rogu-vă, oare astrele și cerurile pe care le considerați atît de solide, sînt ele mai ușoare ? Și încă nouă, care sîntem siguri de rotunjimea Pămîntului, ne este mai lesne să-i deducem mișcarea după formă. Dar de ce să vă imaginați cerul rotund, cînd nu aveți de unde să știți cum e, iar dacă ar avea orice altă formă, în afara acesteia, e sigur că nu s-ar putea mișca ? Eu nu vă cer socoteală pentru excentricele, concentricele

și epiciclele[1] dumneavoastră, pe care nu mi le-ați putea explica decît foarte confuz, și de care am absolvit sistemul meu. Să vorbim numai despre cauzele firești ale acestei mișcări.

Dumneavoastră, toți, sînteți obligați să recurgeți la inteligențe care să vă miște și să vă guverneze globurile[2]. Dar eu, unul, fără a tulbura odihna Ființei Supreme, care, fără îndoială, a creat natura perfectă și, în înțelepciunea ei, desăvîrșind-o într-o direcție, nu a lăsat-o să șchiopăteze într-alta, eu, zic, aflu în însuși Pămîntul nostru virtuțile care îl fac să se miște. Spun, dară, că razele Soarelui, cu înrîurirea lui, izbind Pămîntul în partea de sus, îl fac să se învîrtă, așa cum facem noi un glob să se rotească, lovindu-l cu palma ; sau, la fel, cum aburii care ies necontenit din sînul său, în partea din care îl privește Soarele, repercutați de frigul din stratul mijlociu, țîșnesc iarăși asupră-i și, neputîndu-l lovi decît pieziș, îl fac să pirueteze.

Explicația celorlalte două mișcări este și mai puțin încîlcită ; luați seama, vă rog...

La aceste cuvinte, viceregele mă întrerupse :

— Prefer, zise el, să vă scutesc de această tiradă, mai ales că am citit cîteva cărți de Gassendi[3] ; în schimb, aș dori să ascultați ce mi-a răspuns într-o zi unul dintre Părinți, care susținea opinia dumneavoastră :

„Într-adevăr, spunea el, îmi închipui că Pămîntul se învîrtește, nu pentru pricinile invocate de Copernic, ci deoarece focul iadului, așa cum ne învață Sfintele Scripturi, fiind zidit în centrul Pămîntului, cei osîndiți, vrînd să fugă de dogoarea flăcării, se cațără către tavan, să se

[1] Cercuri imaginare, invocate de Ptolomeu pentru a explica mișcarea planetelor (n.t.).

[2] În dialogul lui Platon, *Timeu*, mișcarea fiecărei sfere este datorată unei inteligențe motrice (n.t.).

[3] *Scrisoare despre mărimea aparentă a Soarelui* apăruse în 1642, iar *Instituția astronomică* în 1847 (n.t.).

depărteze de ea și, prin asta, fac Pămîntul să se învîrtă, așa cum un cîine face să se învîrtă o roată, fugind închis înăuntrul ei".

Am lăudat amîndoi această idee o vreme, ca pe o dovadă limpede a zelului acestui bun Părinte ; și, în cele din urmă, viceregele îmi spuse că era foarte uimit cum de fusese sistemul lui Ptolomeu acceptat de mai toată lumea, deși era atît de puțin probabil.

— Domnule, i-am răspuns, cea mai mare parte dintre oameni, care nu judecă decît cu simțurile, s-a lăsat convinsă de văz ; și, tot astfel cum cel al cărui vas navighează în preajma coastei crede că stă pe loc și că țărmul călătorește, oamenii, învîrtindu-se dimpreună cu Pămîntul în jurul cerului, au socotit că însuși cerul este acela care se rotește în jurul lor. Mai puneți la socoteală și insuportabilul orgoliu al oamenilor, care își tot spun că natura a fost făcută doar de dragul lor ; ca și cum ar fi de crezut că Soarele, un corp de patru sute treizeci și patru de ori mai mare decît Pămîntul[1], n-ar fi fost aprins decît numai pentru a coace moșmoanele și a rotunji verzele. Eu, unul, departe de a fi de acord cu insolența lor, cred că planetele sînt niște lumi în jurul Soarelui și că stelele fixe sînt și ele niște sori care au în juru-le planete, adică lumi pe care nu le vedem de aici, din pricină că-s prea mici și deoarece lumina lor de împrumut n-ar putea ajunge pînă la noi. Căci, cum să ne imaginăm, de bună credință, că aceste globuri atît de spațioase nu sînt decît niște întinse tărîmuri pustii, pe cînd al nostru, numai pentru că noi ne tîrîm pe el, noi, o duzină de pușlamale înfumurate, este menit să le poruncească tuturora ? Cum ! faptul că Soarele ne măsoară zilele și anii ne îndreptățește să spunem că nu a fost făurit decît ca noi să nu ne

[1] Cifră, bineînțeles, inexactă ; s-a calculat că volumul Soarelui este de o mie două sute optzeci și trei de ori mai mare decît cel al Pămîntului (n.t.).

izbim cu capul de pereţi ? Nu, nu ! Dacă acest zeu vizibil luminează omul, asta se datorează unei întîmplări, tot aşa cum torţa regelui luminează din întîmplare hamalul care trece pe stradă.

— Dar, îmi spuse el, dacă, aşa cum mă asiguraţi, stelele fixe sînt tot atîţia sori, s-ar putea deduce că lumea ar fi infinită, pentru că este firesc ca popoarele acelei lumi din jurul unei stele fixe, pe care dumneavoastră o socotiţi un soare, să descopere deasupra lor alte stele fixe, pe care nu le-am putea percepe de aici şi asta să se repete la nesfîrşit ?

— Nu vă îndoiţi de aceasta, i-am replicat eu ; aşa cum Dumnezeu a putut face sufletul nemuritor, el a putut face şi lumea infinită, dacă e adevărat că eternitatea nu este altceva decît o durată fără margini, iar infinitul — o întindere fără limite. Şi, apoi, Dumnezeu ar fi finit, el însuşi, dacă presupunem că lumea nu este infinită, deoarece el n-ar putea fi acolo unde s-ar afla nimic şi n-ar putea face să crească mărimea lumii, dacă n-ar adăuga ceva la propria sa dimensiune, începînd prin a fi acolo unde nu se afla înainte. Se cuvine, deci, să credem că, aşa cum noi vedem, de aici, pe Saturn şi pe Jupiter, dacă ne-am afla acolo, am descoperi multe alte lumi pe care nu le zărim, şi că universul este clădit astfel fără sfîrşit.

— Pe cinstea mea, replică el, oricît mi-aţi vorbi, tot n-aş izbuti să înţeleg acest infinit !

— Ia spuneţi-mi, am reluat eu, înţelegeţi neantul care se află dincolo ? Cîtuşi de puţin. Căci, atunci cînd vă gîndiţi la acest nimic, vi-l închipuiţi măcar ca un fel de vînt sau ca aerul, şi asta înseamnă totuşi ceva ; dar infinitul, dacă nu îl înţelegeţi în general, îl concepeţi măcar pe părţi, deoarece nu este dificil să ne imaginăm că dincolo de pămînt, aer şi foc există alt aer şi alt pămînt. Or, infinitul nu este altceva decît o ţesătură fără margini a tuturor acestor elemente. Iar dacă mă întrebaţi în ce chip au fost făcute aceste lumi, avîndu-se în vedere că Sfînta Scriptură vorbeşte de una singură, cea creată de Dumnezeu, vă răspund că vorbeşte doar despre a noastră, pentru că ea este singura pe care Dumnezeu şi-a dat osteneala s-o facă cu propria sa mînă, pe cînd toate celelalte văzute sau nevăzute, suspendate în azurul universului, nu sînt nimic altceva decît spuma sorilor care se purifică. Altfel cum ar putea dăinui aceste mari focuri, dacă nu ar fi legate de o anumită materie care le hrăneşte ?

Or, aşa cum focul mînă departe de sine cenuşa care îl înăbuşă, aşa cum aurul din creuzet se desparte de pirita albă care îi micşorează caratele, devenind mai fin, aşa cum inima noastră se slobozeşte prin vărsături de umorile indigeste care o atacă, tot astfel aceşti sori varsă zilnic şi se curăţă de resturile materiei care le înnegresc focul. Dar atunci cînd vor mistui pe de-a întregul această materie care îi întreţine, nu trebuie să aveţi nici o îndoială că se vor întinde în toate părţile în căutarea altei hrane şi că se vor alipi tuturor lumilor pe care le-au clădit odinioară, în deosebi acelora care le vor fi mai aproape ; atunci, aceste mari focuri, reamestecînd toate corpurile, le vor reizgoni în toate părţile, alandala, ca mai înainte, şi ele, curăţindu-se treptat, vor începe să slujească drept sori altor lumi mici, pe care le vor naşte, împingîndu-le în afara sferelor lor. De bună seamă că asta i-a făcut pe pitagoreeni să prezică incendiul universal.

Nu este vorba de o născocire ridicolă ; Noua Franţă, în care ne aflăm, ne prilejuieşte o pildă foarte convingătoare. Acest vast continent al Americii este o jumătate a Pămîntului care, în pofida înaintaşilor noştri, care au străbătut oceanul de o mie de ori, încă nu fusese descoperită pentru că nu exista încă, la fel ca şi numeroase insule, peninsule şi munţi, care s-au ridicat pe globul nostru cînd ruginile soarelui, care se curăţa, au fost împinse destul de departe şi condensate în ghemotoace destul de grele ca să fie atrase de centrul lumii noastre ; poate

puțin cîte puțin, pe părticele, sau poate deodată, într-o singură bucată. Nu este un lucru atît de nesăbuit, încît să nu fi fost de acord cu el și sfîntul Augustin, dacă descoperirea acestui ținut s-ar fi făcut în timpul vieții sale, deoarece acest personaj măreț, al cărui geniu era luminat de sfîntul Duh, ne asigură că pe vremea sa Pămîntul era plat ca un cuptor și plutea pe apă, ca jumătatea unei portocale tăiate. Dar, dacă voi avea vreodată cinstea de a vă întîlni în Franța, vă voi înlesni, prin mijlocirea unei lunete excelente, să observați că anumite obscurități care par, de aici, pete, sînt lumi care se înfiripă.

Ochii mi se închideau în timp ce sfîrșeam acest discurs, fapt care îl sili pe vicerege să plece. A doua zi și în cele următoare, am avut și alte convorbiri de aceeași natură. Dar cum, după o bucată de vreme, filozofia noastră se împotmoli din pricina treburilor, am revenit cu și mai mare înflăcărare la planul de a urca în Lună.

De îndată ce ea răsărea, porneam prin păduri, visînd la desfășurarea și izbînda expediției mele ; în sfîrșit, într-un ajun de sfîntul Ion, cînd la fort se ținea un consiliu pentru a hotărî dacă urma să li se dea ajutor băștinașilor împotriva iroquezilor [1], luînd-o prin spatele locuinței noastre, m-am îndreptat singur către culmea unui mic munte, unde iată ce am făcut :

Construisem o mașină pe care o credeam în stare să mă înalțe cît aș fi voit și cum nimic din ceea ce socoteam a-mi fi de trebuință nu lipsea, m-am așezat înăuntru și m-am aruncat în gol, din vîrful unei stînci. Dar, deoarece nu luasem toate măsurile de precauție, m-am dat peste cap și am căzut în vale.

Zdrobit, cum eram, m-am întors în camera mea, fără a-mi pierde curajul, și am luat măduvă de vită cu care mi-am uns tot trupul, deoarece eram plin de vînătăi din

[1] Indieni din nordul Statelor Unite și din Canada (n.t.).

cap pînă-n picioare ; și, după ce mi-am dres inima cu o sticlă de băutură întăritoare, m-am dus să îmi caut mașinăria. Dar n-am mai găsit-o, pentru că niște soldați, trimiși în pădure să taie lemne pentru focul de sfîntul Ion [1], dînd peste ea din întîmplare, o aduseseră la fort unde, după ce se întrebară ce-ar putea fi, descoperind resortul, unii spuseră că ar fi bine să lege de ea o mulțime de rachete zburătoare, astfel încît, acestea înălțînd-o foarte sus datorită iuțelii lor și resortul mișcînd marile-i aripi, toată lumea s-o ia drept un dragon de foc.

Am căutat-o multă vreme și am găsit-o, în sfîrșit, în mijlocul pieței din Quebec, tocmai cînd aprindeau rachetele. Durerea pe care am simțit-o văzînd opera mîinilor mele în primejdie mă scoase din fire într-atîta, încît am alergat să opresc brațul soldatului care dădea foc. I-am smuls feștila și m-am năpustit, foarte mînios, în mașinărie, ca să sfărîm artificiile legate de jur-împrejur ; dar ajunsesem prea tîrziu, căci abia m-am văzut cu amîndouă picioarele înăuntru și iată-mă urcat în tării.

Spaima care mă copleșise nu îmi întunecă într-atîta facultățile spirituale, încît să nu îmi mai pot aminti toate cîte mi se întîmplară în acea clipă. Îndată ce flacăra devora un rînd de rachete, legate cîte șase, prin mijlocirea unei amorse care mărginea fiecare jumătate de duzină, lua foc un alt etaj, apoi un altul ; astfel că salpetrul aprinzîndu-se, nu îndepărta pericolul, făcîndu-l să crească. Totuși, pulberea isprăvindu-se, se isprăvină și artificiile și, cînd nu mă mai gîndeam decît că-mi voi lăsa capul pe creștetul cine știe cărui munte, am simțit (fără să mă fi mișcat cîtuși de puțin) că înălțarea mea continuă și am văzut mașinăria luîndu-și rămas-bun de la mine și căzînd spre Pămînt.

Această aventură extraordinară îmi umplu inima de o bucurie atît de neobișnuită, încît, încîntat să mă văd eli-

[1] Referire la o tradiție populară (n.t.).

berat de o primejdie sigură, am făcut imprudența de a mă apuca să filozofez asupra acestei chestiuni. Cum tot căutam cu ochii și cu mintea care ar fi putut fi cauza, mi-am văzut corpul umflat și încă gras de măduva cu care mă unsesem ca leac pentru lovituri ; mi-am amintit că ne aflam în declinul Lunii și că ea, în această perioadă, fiind obișnuită să sugă măduva animalelor [1], o sorbea pe aceea cu care mă unsesem cu atît mai multă vigoare, cu cît globul ei se afla mai aproape de mine și norii dintre noi nu îi slăbeau vlaga.

După ce străbătusem, potrivit calculului pe care l-am făcut mai tîrziu, mai mult de trei sferturi din drumul de la Pămînt la Lună, m-am pomenit, deodată, căzînd cu picioarele în sus, fără să mă fi răsturnat în nici un fel. Nici nu mi-aș fi dat seama de asta, dacă nu mi-aș fi simțit capul apăsat de întreaga greutate a corpului. De fapt, am priceput limpede că nu recădeam spre lumea noastră ; căci, deși mă aflam între două luni și observasem că mă îndepărtam de una pe cît mă apropiam de cealaltă, eram sigur de un lucru : cea mai mare era globul pămîntesc : după o zi sau două de călătorie, refracțiile îndepărtate ale Soarelui făcînd să se amestece diversitatea corpurilor și climelor, nu îl mai vedeam decît ca pe o mare placă de aur ; asta mă făcu să-mi închipui că într-adevăr coboram spre Lună și mi-am întărit această părere atunci cînd mi-am amintit că începusem să cad abia după trei sferturi din drum. „Căci — îmi spuneam în sinea mea — acest corp ceresc fiind mai mic decît al nostru, era firesc ca și sfera acțiunii sale să fie mai redusă, iar eu să simt mai tîrziu forța centrului său".

În sfîrșit, după o cădere foarte lungă, cum socoteam eu (deoarece violența prăbușirii mă împiedica să o pot urmări), lucrul cel mai îndepărtat despre care îmi amintesc e că mă aflam sub un copac, încurcat în trei sau patru

[1] Aluzie la o credință populară (n.t.).

crengi rupte, destul de groase și cu fața udă de sucul unui măr strivit în cădere.

Din fericire, locul acela era, cum veți afla curînd, Paradisul terestru, iar copacul peste care căzusem era tocmai Pomul vieții. Vă dați seama că, dacă n-ar fi fost întîmplarea asta, aș fi murit de o mie de ori. De atunci, m-am gîndit de multe ori la ceea ce spun oamenii de rînd, și anume că, dacă te prăbușești de la o mare înălțime, te înăbuși înainte de a atinge pămîntul ; din aventura mea, am înțeles că e un neadevăr, sau poate că sucul dătător de energie al acestui fruct, care mi se scursese în gură, mi-a rechemat sufletul care nu era departe de cadavrul cald încă și încă în stare să îndeplinească funcțiile vieții.

Într-adevăr, îndată ce am atins pămîntul, durerea mi se stinse înainte de a avea timp să mi se întipărească în memorie ; iar foamea, care mă chinuise mult în timpul călătoriei, nu lăsă în urmă-i decît vaga senzație de a o fi pierdut.

Ridicîndu-mă, abia am avut răgazul să observ cel mai mare dintre cele patru rîuri care dau naștere unui lac, că mireasma sau duhul nevăzut al plantelor de pe acest tărîm veni să-mi bucure mirosul ; și am văzut că pietrele nu erau nici tari, nici ascuțite, și că aveau grijă să se înmoaie cînd călcai pe ele. Mai întîi, am dat peste un luminiș în formă de stea, din care porneau cinci alei ; prin înălțimea lor excesivă, copacii de pe marginile lor păreau a ridica spre ceruri o întreagă pădure crescută deplin. Plimbîndu-mi privirile dinspre rădăcină spre vîrf, apoi coborîndu-le din creștete spre poale, mă întrebam dacă pămîntul îi ținea pe ei, sau ei erau aceia care țineau pămîntul agățat de rădăcini ; fruntea lor superb înălțată părea să se încline silit, sub greutatea globurilor celeste, a căror povară s-ar fi spus că o poartă gemînd ; iar brațele lor întinse către cer mărturiseau, îmbrățișîndu-l, că nu cer aștrilor decît efluviile lor pure și că tînjeau să le primească

înainte ca ele să-și fi pierdut neprihănirea în așternutul elementelor terestre.

Acolo, pretutindeni, florile, fără să fi avut alt grădinar decît natura, au o respirație atît de dulce, deși sălbatică, încît mirosul ți-e treaz și sătul ; acolo, stacojiul măceșului pe arbust și azurul viu al unei violete sub mărăcini, nelăsîndu-ți libertatea de a alege, te fac să spui că sînt, amîndouă, una mai frumoasă decît cealaltă ; acolo, primăvara ține locul tuturor anotimpurilor ; acolo, plantele otrăvitoare mor înainte de a se naște : acolo, într-un dulce murmur, rîurile își istorisesc călătoriile pietrelor de pe fund ; acolo, mii de gîtlejuri acoperite de pene fac să răsune pădurea de zvonul cîntecelor lor melodioase și săltăreața adunare a acestor muzicanți divini este atît de atotcuprinzătoare, încît ai spune că fiece frunză a dobîndit graiul și chipul unei privighetori ; ecoul însuși se bucură într-atîta de cînturile lor, încît, auzindu-l cum le tot repetă, ai crede că dorește să le învețe pe de rost. Lîngă pădurea aceasta sînt două pajiști al căror verde vesel și neîntrerupt închipuie un smarald cît vezi cu ochii. Culorile dăruite de primăvară sutelor de flori își amestecă nuanțele într-o învolburare atît de plăcută, încît nu mai știi dacă florile acestea, clătinate de un blînd zefir, nu aleargă mai curînd una după alta, decît ca să scape de mîngîierile vîntului nebunatic.

Această pajiște poate fi luată chiar drept un ocean, fiind asemenea unei mări ce nu-ți arată țărmul, astfel încît privirea mea, îngrozită de-a fi gonit atîta fără a da de margine, trimise îndată gîndul să o caute ; iar gîndul, temîndu-se ca ea să nu fie tot una cu capătul lumii, încerca să se convingă că locurile acestea încîntătoare vor fi silit poate cerul să se împreune cu pămîntul. În mijlocul covorului atît de întins și de plăcut, curge un izvor cu mici bulboane de argint, încununîndu-și malurile cu o iarbă smălțuită de părăluțe, violete și o sută de alte floricele, care par să se înghesuie, vrînd fiecare să se oglindească

mai întîi ; izvorul e încă în leagăn, abia născut, și obrazu-i tînăr și lucios nu are nici o zbîrcitură ; marile cercuri pe care le plimbă, întorcîndu-se de o mie de ori la matcă, arată că numai cu părere de rău iese el din locu-i de obîrșie ; și, ca o fată care s-ar fi rușinat să se lase mîngîiată în preajma maicii sale, îmi respinse, murmurînd, mîna ce voia să îl atingă. Animalele care veneau aici să-și potolească setea, mai înțelepte decît cele din lumea noastră, păreau surprinse văzînd că spre orizont este încă ziuă, în timp ce priveau soarele la antipozi, și nu îndrăzneau să se aplece peste mal, de teamă să nu cadă în ceruri.

Se cade să vă mărturisesc că, în fața atîtor lucruri frumoase, m-am simțit gîdilat de acele dureri plăcute pe care se spune că le-ar simți embrionul cînd îi este infuzat sufletul. Părul meu cel vechi căzu ca să facă loc altor plete, mai dese și mai mătăsoase. Mi-am simțit tinerețea reînviind, chipul îmbujorîndu-se, căldura firească pătrunzîndu-mi încet sîngele ; pe scurt, am dat înapoi cam cu vreo paisprezece ani.

Mersesem o jumătate de leghe printr-o pădure de iasomie și de mirt, cînd am zărit culcat la umbră un nu știu ce care mișca ; era un tînăr adolescent, a cărui frumusețe maiestuoasă îmi poruncea parcă să îl venerez. Se ridică pentru a mă împiedica să o fac :

— Nu mie, strigă el, ci lui Dumnezeu îi datorezi această smerenie !

— Aveți în față o persoană năucită de atîtea minuni, i-am răspuns, încît nu știu pe care să o admir mai întîi ; căci venind dintr-o lume pe care aici o luați, fără îndoială, drept o lună, credeam că am ajuns într-alta, căreia cei din țara mea îi zic tot lună ; și iată că mă găsesc în paradis, la picioarele unui dumnezeu care nu vrea să fie adorat și ale unui străin care vorbește limba mea.

— Nu sînt decît o creatură a lui Dumnezeu, replică el ; în rest, ceea ce spui este adevărat ; acest pămînt este Luna, pe care o vedeți de pe globul vostru ; iar locul unde te afli

este paradisul, dar paradisul terestru, în care n-au pă-
truns decît șase persoane : Adam, Eva, Enoh, eu, bătrî-
nul Ilie, sfîntul Ioan Evanghelistul și dumneata. Știi pre
bine cum au fost alungați de aici primii doi, dar nu ști
cum au ajuns în lumea voastră. Află, dară, că după ce au
mușcat din mărul oprit, Adam, temîndu-se ca Dumnezeu
iritat de prezența lui, să nu-i mărească pedeapsa, a socoti
că Luna, Pămîntul vostru, era singurul adăpost unde s
putea ascunde de Creatorul său.

Or, pe vremea aceea, închipuirea omului era atît de pu-
ternică, nefiind coruptă încă nici de dezmăț, nici de hran
crudă, nici de boli, încît, pătruns de dorința puternică d
a ajunge în acel adăpost și trupul lui ușurîndu-se datorit
focului acestui entuziasm, el a fost purtat într-acolo to
astfel cum unii filozofi au fost ridicați în văzduh de ela-
nuri pe care voi le numiți extatice, în timp ce imaginați-
lor se concentra asupra unui anumit lucru. Eva, pe car
infirmitatea sexului ei o făcea mai slabă și mai puțin în-
flăcărată, nu ar fi avut, desigur, imaginația destul de vi-
guroasă pentru a învinge, prin încordarea voinței, greu-
tatea materiei, dar deoarece trecuse foarte puțin de cîn
fusese scoasă din trupul soțului ei, atracția ce lega înc
această jumătate de întregul ei o făcu să-l urmeze pe mă-
sură ce urca, tot așa cum paiele tind să se apropie d
chihlimbar, cum magnetul se întoarce către nordul d
unde a fost extras, cum fluviile sînt atrase de marea di
care au ieșit. Ajungînd pe Pămîntul vostru, ei s-au sta-
bilit între Mesopotamia și Arabia ; evreii l-au cunoscu
sub numele de Adam, idolatrii — sub acela de Prometeu
despre care poeții s-au prefăcut a crede că ar fi furat fo-
cul din cer, din pricina urmașilor pe care i-a zămislit, în-
zestrați cu un spirit tot atît de desăvîrșit ca acela cu car
îl dăruise Dumnezeu pe el.

Astfel, pentru a sălășlui în lumea voastră, cel dintî
om a lăsat-o pustie pe aceasta ; dar Preaînțeleptul n-a
vrut ca o locuință atît de plăcută să rămînă fără locuitori

el a îngăduit, nu peste multe veacuri, ca Enoh, plictisit de tovărășia oamenilor, a căror inocență se pierdea, să vrea să-i părăsească. Totuși, acest sfînt personaj n-a găsit alt refugiu sigur împotriva ambiției rubedeniilor sale, care începuseră să se ia de gît pentru împărțirea lumii viitoare, decît pămîntul prea-fericit, despre care îi vorbise atît de mult, pe vremuri, Adam, strămoșul său. Totuși, cum să ajungă acolo ? Scara lui Iacov nu fusese încă născocită ! Harul celui Preaînalt îi ținu locul, deoarece îl făcu pe Enoh să înțeleagă că focul cerului cobora asupra jertfelor celor drepți și a celor plăcuți în fața Domnului, după cum a grăit gura sa : „Mireasma jertfelor celui drept urcat-a pînă la mine".

Într-o zi, cînd flacăra divină se înverșuna să prefacă în scrum jertfa pe care o aducea Celui veșnic, el a umplut două vase mari cu aburul care ieșea din ea, le-a astupat cu lut, ermetic și apoi și le-a prins la subsiori. Fumul, care tindea să se înalțe drept spre Dumnezeu și care nu putea ieși de acolo decît printr-o minune, a împins vasele în sus, înălțînd astfel omul sfînt, dimpreună cu ele. Cînd a ajuns în Lună și și-a aruncat privirile asupra acestei frumoase grădini, o bucurie aproape nefirească l-a făcut să înțeleagă că acesta era Paradisul terestru în care sălășluise odinioară moșul său. A dezlegat degrabă vasele pe care și le prinsese de umeri ca niște aripi și a făcut-o într-un moment atît de bine ales, încît se afla doar la patru stînjeni deasupra Lunii cînd și-a luat rămas bun de la înotătoarele sale. Înălțimea era totuși destul de mare pentru a se răni în cădere, de nu ar fi fost lărgimea veșmîntului său umflat de vînt și tăria focului milei cerești, care l-a susținut și ea pînă ce-a atins pămîntul. Cît despre cele două vase, ele au urcat pînă ce Dumnezeu le-a așezat în ceruri, unde au rămas ; voi le numiți azi Balanța[1], ceea ce ne dove-

[1] Numele unei constelații din emisfera australă și al unuia dintre cele douăsprezece semne zodiacale (n.t.).

deşte, în fiecare zi, că sînt încă pline de miresmele jertfei unui om drept, datorită influenţei favorabile pe care o au asupra horoscopului lui Ludovic cel Drept, născut sub semnul Balanţei.

Totuşi, Enoh nu se afla încă în această grădină ; el a ajuns aici doar ceva mai tîrziu, cînd s-a dezlănţuit potopul, căci apele care au înghiţit lumea voastră au urcat pînă la o înălţime atît de uluitoare, încît arca plutea prin ceruri, în preajma Lunii. Oamenii au zărit-o pe fereastră, dar reflecţia acestui mare corp opac micşorîndu-se din pricina apropierii arcei, care îi răpea din lumină, toţi au crezut că era doar o regiune a Pămîntului, neacoperită încă de valuri. Doar una dintre fiicele lui Noe, numită Ahab, dîndu-şi poate seama că pe măsură ce corabia se ridica se apropiau de acest astru, a susţinut sus şi tare că era cu siguranţă Luna. Degeaba i s-a spus că sonda pe care o aruncaseră nu arăta decît cincisprezece coţi de apă, ea a răspuns că fierul trebuie să fi întîlnit spinarea vreunei balene pe care o luaseră drept pămînt şi că ea, una, era sigură că aveau să debarce chiar pe Lună. În sfîrşit, cum fiecare ia partea celui de-o seamă cu el, toate celelalte femei i-au dat dreptate. Iată-le, deci, în pofida opreliştilor bărbaţilor, coborînd luntrea în mare. Ahab era cea mai îndrăzneaţă, aşa că a vrut să fie cea dintîi care să înfrunte primejdia. A sărit sprintenă în luntre şi toate femeile ar fi urmat-o dacă un val n-ar fi depărtat fata de corabie. În zadar au strigat-o, numind-o de o sută de ori lunatică, [1] reproşîndu-i că din cauza ei într-o zi se va spune că toate femeile au în cap un sfert de Lună, [2] ea le-a rîs în nas.

Iat-o plutind în afara lumii. Animalele i-au urmat pilda, căci cea mai mare parte a păsărilor, simţindu-şi aripile destul de puternice şi nerăbdătoare să scape de cea

---

[1] Cu înţeles de „nebună" (n.t.).

[2] În *Faptele şi spusele eroice ale marelui Pantagruel*, Rabelais folosise aceeaşi glumă populară : Panurge voia să se convingă dacă e adevărat că femeile au în cap... trei sferturi de Lună ! (n.t.)

dintîi temniţă care le îngrădise libertatea, au zburat încoace. Cele mai curajoase dintre patrupede au pornit şi ele înot. Pînă să apuce fiii lui Noe să închidă uşile staulelor, ce rămîneau deschise din pricina mulţimii de animale ce se buluceau să iasă, aproape o mie au părăsit arca şi cele mai multe au ajuns în această lume nouă. Iar luntrea a eşuat pe o colină foarte frumoasă, unde inimoasa Ahab a coborît şi, bucuroasă că într-adevăr acest pămînt era Luna, n-a mai vrut să se îmbarce pentru a-şi regăsi fraţii.

A vieţuit cîtăva vreme într-o peşteră şi, într-o zi, pe cînd se plimba, chibzuind dacă să fie necăjită că i-a pierdut pe ai săi ori, dimpotrivă, să fie mulţumită, a văzut un om care culegea ghindă. Bucuria unei atari întîlniri a făcut-o să-i dăruiască mii de sărutări ; şi ea a primit la fel de multe, căci bătrînul nu văzuse chip omenesc de şi mai multă vreme. Era Enoh cel Drept. Au trăit împreună şi, dacă firea nelegiuită a copiilor săi şi orgoliul soaţei nu l-ar fi silit să se retragă în pădure, ar fi isprăvit prin a-şi toarce zilele dimpreună în acea dulceaţă cu care binecuvîntează Dumnezeu căsnicia celor drepţi.

Zi de zi, în cele mai sălbatice ascunzişuri ale acestor groaznice singurătăţi, bunul moşneag înălţa către Dumnezeu inima sa în chip de jertfă, cu duhul curat ; şi iată că din Pomul Cunoaşterii, care ştii că se află în grădina aceasta, a căzut un măr în rîul pe malul căruia a fost sădit ; a plutit în voia valurilor în afara paradisului, pînă într-un loc unde bietul Enoh pescuia ca să îşi ţină viaţa. Frumosul fruct s-a prins în plasă şi el l-a mîncat. De îndată a ştiut deci unde se afla paradisul terestru, în care s-a stabilit, folosind puteri tainice, pe care nu ţi le poţi închipui, dacă n-ai mîncat mărul cunoaşterii, ca el.

Acum se cade să-ţi istorisesc cum am ajuns şi eu aici. Cred că n-ai uitat că mă numesc Ilie, căci ţi-am spus-o mai adineauri. Ştii, aşadar, că mă aflam în lumea voastră

şi că locuiam împreună cu Eliseu, un iudeu ca şi mine, pe malul Iordanului, ducînd, în mijlocul cărţilor, o viaţă destul de blîndă ca să nu regret curgerea ei neoprită. Totuşi, cu cît creşteau luminile spiritului meu, cu atît creştea şi conştiinţa despre cele care îmi lipseau. Nu se întîmpla niciodată ca preoţii noştri să-mi pomenească despre ilustrul Adam, fără ca amintirea filozofiei lui desăvîrşite să nu mă facă să oftez. Eram deznădăjduit că nu o pot dobîndi şi eu cînd, într-o bună zi, după ce jertfisem întru ispăşirea slăbiciunilor făpturii mele muritoare, am adormit şi îngerul Domnului mi-a apărut în vis. De cum m-am trezit, am început să lucrez la ceea ce-mi hotărîse ; am luat cam două picioare pătrate de magnet, pe care l-am băgat în cuptor şi, cînd a fost bine curăţat, precipitat şi dizolvat, am extras substanţa atractivă calcinată şi am plămădit din ea un fel de minge de mărime mijlocie.

Urmîndu-mi pregătirile, am construit un cărucior de fier foarte uşor şi, după cîteva luni, toată maşinăria fiind gata, m-am suit în ingenioasa mea născocire. S-ar putea să mă întrebi la ce folosea tot dichisul ăsta. Află că îngerul îmi spusese, în vis, că, dacă voiam să dobîndesc o ştiinţă desăvîrşită, aşa cum îmi doream, trebuia să urc în Lună, unde aveam să găsesc, în paradisul lui Adam, pomul cunoaşterii şi îndată ce aş fi gustat din fructul lui, spiritul avea să-mi fie luminat de toate adevărurile pe care le poate cuprinde o făptură. Iată deci pentru ce fel de călătorie îmi construisem căruciorul. Am urcat în sfîrşit şi, cînd m-am simţit sigur pe mine, bine rezemat de speteaza scaunului, am azvîrlit sfera de magnet în văzduh. Maşinăria de fier, pe care o făcusem anume mai groasă la mijloc decît la capete, s-a ridicat imediat, într-un echilibru perfect, deoarece mijlocul era atras mai puternic. Astfel că, îndată ce ajungeam acolo unde mă atrăsese magnetul, azvîrleam din nou sfera în văzduh, deasupra mea.

— Dar, l-am întrerupt, cum azvîrleaţi sfera chiar deasupra căruciorului, aşa încît acesta să nu se situeze niciodată pieziş faţă de ea ?

— Nu mi se pare nimic neobişnuit într-asta, îmi spuse el ; căci magnetul azvîrlit în văzduh atrăgea fierul drept către el ; aşadar, nu era cu putinţă să urc pe delături. Am să-ţi mai spun chiar că, ţinînd sfera în mînă, nu conteneam să urc, deoarece căruciorul era atras mereu de magnetul pe care îl ţineam deasupra lui ; dar tendinţa fierului de a se uni cu sfera era atît de aprigă, încît îmi îndoia trupul în două, aşa că nu am îndrăznit să încerc această nouă experienţă decît o singură dată. La drept vorbind, era un spectacol destul de uluitor, căci oţelul acestei case zburătoare, pe care îl şlefuisem cu multă grijă, reflecta în toate direcţiile lumina Soarelui, atît de vie şi de strălucitoare, încît îmi venea să cred că şi eu sînt de foc. În sfîrşit, după ce zburasem şi urcasem multă vreme după sfera aruncată de mine, am ajuns, ca şi dumneata, într-un punct de unde am început să cad spre această lume ; şi deoarece ţineam sfera cu amîndouă mîinile, maşinăria mea, al cărei scaun mă împingea ca să se apropie de sursa de atracţie, nu m-a părăsit ; nu mă mai temeam decît că-mi voi frînge gîtul ; dar, ca să mă feresc de asta, mai aruncam sfera, cînd şi cînd, astfel încît prăbuşirea maşinii să fie încetinită de magnet şi căderea mea să fie mai puţin violentă, cum s-a şi întîmplat. Căci, atunci cînd am ajuns la două sau trei sute de stînjeni de pămînt, am început să arunc sfera în toate părţile, la înălţimea căruciorului, pînă ce ochii mei au descoperit paradisul terestru. Îndată am azvîrlit-o drept în sus şi, maşinăria urmînd-o, am abandonat-o şi m-am lăsat să cad în cealaltă parte, pe cît de uşor mi-a stat în putinţă, pe nisip, aşa că n-am căzut mai rău decît dacă aş fi făcut-o de la înălţimea staturii mele.

Nu-ţi voi mai vorbi despre uimirea ce m-a cuprins în faţa minunăţiilor de aici, deoarece a fost asemănătoare celei de care te văd copleşit. Află doar că, a doua zi chiar,

am dat peste arborele vieții, prin mijlocirea căruia nu mai îmbătrînesc. Curînd, el a mistuit șarpele și l-a preschimbat în fum.

La aceste cuvinte, i-am spus :

— Venerabile și sfinte patriarh, aș fi foarte mulțumit să aflu ce înțelegeți prin acest șarpe care a fost mistuit.

Zîmbind, el îmi răspunse astfel :

— Uitasem, fătul meu, să îți dezvălui o taină pe care n-ai de unde s-o știi. Află dar că, după ce Eva și soțul său au mîncat din fructul oprit, Dumnezeu, pentru a pedepsi șarpele care îi ispitise, l-a surghiunit în trupul omului. De atunci nu s-a mai născut nici un om care, drept pedeapsă pentru păcatul celui dintîi părinte, să nu hrănească un șarpe în pîntece, ieșit dintr-acela dintîi. Voi le numiți mațe și le credeți necesare funcțiilor vieții, dar află că nu sînt altceva decît șerpi încolăciți de mai multe ori. Cînd vă auziți mațele chiorăind, este, de fapt, șarpele care șuieră și care, dînd ascultare firii lacome datorită căreia l-a împins pe primul om să mănînce prea mult, cere și el de mîncare ; căci Dumnezeu care, pentru a vă pedepsi, a voit să vă facă muritori, ca și pe celelalte animale, v-a lăsat pradă acestui nesătul, astfel încît, dacă îi dați prea mult de mîncare, să vă sufocați ; sau, dacă refuzați tainul acestui flămînd, care vă mușcă stomacul cu dinții-i invizibili, el să strige, să facă tărăboi, să își verse veninul, căruia doctorii îi spun fiere, și într-atîta să vă înfierbînte prin otrava pe care o strecoară în arterele voastre, încît să vă mistuiți în curînd. În sfîrșit, ca să-ți dovedesc că mațele dumitale sînt asemenea unui adevărat șarpe pe care îl ai în trup, amintește-ți că în mormintele lui Esculap, Scipion, Alexandru, Carol Martel și Eduard al Angliei au fost găsiți șerpi care se hrăneau cu hoiturile gazdelor lor.

— Într-adevăr, i-am spus, întrerupîndu-l, am băgat de seamă și eu că șarpele acesta, tot încercînd să evadeze din trupul bărbatului, i se văd capul și gîtul ieșind în partea de jos a pîntecelor noastre [1]. Dar Dumnezeu nu a îngăduit ca doar bărbatul să sufere și a vrut ca șarpele din el să se înverșuneze asupra femeii pentru a-i infuza veninul său și ca umflătura de pe urma acestei înțepături să dureze nouă luni. Și ca să vă dovedesc că vorbesc potrivit cuvîntului Domnului, amintiți-vă că el a spus șarpelui, blestemîndu-l, că degeaba va face el femeia să se poticnească, întărindu-se împotriva ei, căci ea tot îl va face să-și plece capul...

Voiam să continui cu flecăreala, dar Ilie mă împiedică :

— Nu uita, spuse el, că locul acesta e sfînt.

Tăcu apoi o vreme, ca și cum ar fi vrut să își amintească unde se afla, după care vorbi iar :

— Nu gust din fructul vieții decît dintr-o sută într-o sută de ani ; sucul lui are o aromă asemănătoare cu buchetul vinului ; cred că, datorită acestui fruct pe care l-a mîncat Adam, primii noștri părinți au trăit atît de mult, ceva din energia lui trecînd în sămînța lor, pînă ce s-a stins în apele potopului. Pomul cunoașterii se află peste drum. Fructul său are o coajă pe care, gustînd-o, devii ignorant și care păstrează, sub grosimea ei, virtuțile spirituale ale acestei hrane alese. Dumnezeu, odinioară, după ce l-a izgonit pe Adam de pe acest pămînt fericit, de teamă să nu regăsească drumul, i-a frecat gingiile cu coaja aceasta. De atunci, mai bine de cincisprezece ani, a bătut cîmpii și într-atît le-a uitat pe toate că nici el, nici urmașii săi, pînă la Moise, nu își mai aminteau nici măcar de Creație. Dar rămășițele influenței acestei coji indigeste sfîrșiră prin a se risipi, datorită căldurii și luminii geniului marelui prooroc. Din fericire, eu am nimerit peste unul dintre merele pe care maturitatea le curățase de coajă și abia îl băgasem în gură, că m-am și îmbibat de filozofie

[1] Ideea pare să fie împrumutată de la Rabelais. Detaliile metaforic licențioase aparțin „libertinului" Cyrano (n.t.).

universală. Mi s-a părut că un număr nesfîrşit de ochi mici mi s-au înfipt în cap şi am cunoscut mijlocul de a vorbi Domnului. Cînd am meditat, mai apoi, la toată această întîmplare miraculoasă, mi-am dat seama că nu aş fi putut învinge prin însuşirile ascunse ale unui simplu corp natural [1] vigilenţa serafimului pe care Dumnezeu l-a pus să păzească paradisul. Dar cum el obişnuieşte să se slujească de cauze secundare [2], mi-am spus că îmi inspirase mijlocul de a pătrunde aici, aşa cum se slujise de coastele lui Adam ca să-i dea o soaţă, deşi ar fi putut s-o plămădească din pămînt, ca şi pe el.

M-am plimbat multă vreme singur prin grădina aceasta. În cele din urmă, cum îngerul portar era gazda mea cea mai de seamă, mi-a venit deodată cheful să îl salut. Călătoria mea n-a durat mai mult de un ceas căci, trecînd acest timp, am ajuns într-un loc de unde o mie de fulgere, înmănunchindu-se într-unul singur, dădeau naştere unei zile orbitoare, datorită căreia pînă şi întunericul devenea vizibil.

Încă nu-mi revenisem cu totul din această aventură, cînd am zărit în faţa mea un frumos adolescent.

„Eu sînt arhanghelul pe care îl cauţi, mi-a zis el ; Dumnezeu m-a făcut să înţeleg că el ţi-a sugerat mijloacele de a ajunge aici şi că voinţa sa este să-i aştepţi aici porunca".

Mi-a vorbit despre mai multe lucruri, spunîndu-mi printre altele că lumina de care păruşem înfricoşat nu avea nimic extraordinar, că se aprindea aproape în fiecare seară, atunci cînd îşi făcea el rondul, deoarece, ca să nu fie surprins de vrăjitorii care intră pretutindeni, fără a fi văzuţi, era nevoit să-şi tot rotească sabia de foc jur împrejurul paradisului terestru şi că vedeam lumina fulgerelor zămislite de oţelul ei.

„Cele pe care le zăriţi din lumea voastră, a adăugat el, sînt iscate de mine. Dacă le vedeţi cîteodată la mare depărtare, asta se întîmplă pentru că norii dintr-o zonă îndepărtată, fiind aşezaţi astfel încît să le primească fulgerarea, fac să se răsfrîngă pînă la voi aceste fugare imagini de foc, după cum aburii altfel aşezaţi pot să dea naştere curcubeului. N-am să-ţi spun mai mult şi, dealtfel, mărul cunoaşterii nu este departe de aici ; de îndată ce te vei înfrupta din el, vei fi la fel de învăţat ca şi mine. Să te păzeşti, însă, de o greşeală : cele mai multe dintre fructele care atîrnă în acest pom au o coajă pe care, dacă o atingi, vei coborî mai jos de om, pe cînd miezul te va face să urci la fel de sus ca îngerii".

Ilie ajunsese aici cu relatarea sfaturilor pe care i le dăduse serafimul, cînd un omuleţ se apropie de noi.

— Iată-l pe Enoh, cel despre care ţi-am vorbit, îmi şopti călăuza mea.

Îndată ce isprăvi, Enoh ne întinse un coş plin cu nişte fructe asemănătoare rodiilor, pe care le descoperise chiar în ziua aceea, într-un crîng mai îndepărtat. La îndemnul lui Ilie, am vîrît cîteva prin buzunare, cînd celălalt îl întrebă cine eram.

— E o întîmplare care merită să fie povestită mai pe larg, răspunse călăuza mea ; diseară, înainte de culcare, ne va istorisi el însuşi aspectele miraculoase ale călătoriei lui.

Între timp, ajunsesem la un fel de chilie construită din crengi de palmier, iscusit împletite cu ramuri de mirt şi de portocal. Acolo, într-un colţişor, am zărit grămezi dintr-un fel de mătase atît de albă şi de fină, încît ai fi zis că e însuşi sufletul zăpezii. Am mai văzut, răspîndite ici şi colo, nişte caiere. Mi-am întrebat călăuza la ce foloseau.

— La tors, mi-a răspuns el. Cînd bunul Enoh vrea să se destindă după concentrarea din timpul meditaţiei, ba

[1] E vorba de însuşirile magnetului pomenit mai sus (n.t.).
[2] Gassendi îşi îndemna discipolii să caute explicaţia fenomenelor mai curînd în cauzele secundare, decît nemijlocit în puterea divină (n.t.).

scarmănă mătasea, ba răsucește firele, ba țese pînză pentru cămășile celor unsprezece mii de fecioare. Nu se poate să nu fi întîlnit cîteodată, în lumea voastră, niște fire albe care plutesc în văzduh, toamna, la vremea însămînțatului ; țăranii le numesc „bumbacul Fecioarei" — este puful care se desprinde cînd își scarmănă Enoh inul [1].

Am plecat fără a ne mai lua rămas bun de la Enoh, care locuia în chilie, și ceea ce ne-a silit să-l părăsim de îndată a fost faptul că din șase în șase ceasuri el își făcea rugăciunea și tocmai se împlinea răgazul de cînd o făcuse ultima oară.

Pe drum, l-am rugat pe Ilie să isprăvească istorisirea înălțărilor, pe care o începuse, și i-am amintit că rămăsese, după cîte mi se părea, la aceea a sfîntului Ioan Evanghelistul.

— Atunci, răspunse el, deoarece nu ai răbdare să aștepți ca mărul cunoașterii să te învețe mai bine ca mine toate lucrurile acestea, am să ți le spun. Află dar că Dumnezeu...

La acest cuvînt, nu știu cum se amestecă Diavolul, că nu m-am putut împiedica să îl întrerup ca să-l iau peste picior :

— Îmi amintesc : Dumnezeu fu înștiințat, într-o bună zi, că sufletul acestui evanghelist era atît de desprins de cele pămîntești, încît nu și-l mai putea reține decît strîngînd din dinți. Atunci, Înțelepciunea veșnică, foarte surprins de accidentul acesta atît de neprevăzut, strigă : „Vai, el nu trebuie să moară ! El e ursit să urce în carne și oase în paradisul terestru. Și, totuși, ceasul în care prevăzusem să fie înălțat s-a scurs aproape ! Dumnezeule mare ! Ce vor spune oamenii despre mine, dacă află că m-am înșelat !" Astfel, șovăind, Cel veșnic fu constrîns să-și îndrepte greșeala. Neavînd timp să-i mai construiască o mașină, fu

---

[1] De fapt, este vorba despre firele unui anumit soi de păianjen : funigeii (n.t.).

nevoit să-l aducă aici la repezeală, fără a mai avea răgazul de a-l face să vină el însuși.

În timp ce vorbeam, Ilie mă privea cu niște ochi în stare să mă omoare, dacă aș fi putut muri de altceva decît de foame.

— Ticălosule, rosti el, dîndu-se înapoi, ai nerușinarea de a batjocori lucrurile sfinte, dar n-ai putea s-o faci nepedepsit dacă Preaînțeleptul n-ar voi să te lase neamurilor păgîne drept pildă a îndurării sale. Piei, nelegiuitule, du-te și fă cunoscută, în această mică lume și în cealaltă — căci îți este sortit să te întorci acolo — ura neîmpăcată ce o poartă Dumnezeu ateilor !

Abia își isprăvi ocara, că mă și înșfăcă și mă sili s-o iau spre ieșire. Cînd am ajuns în dreptul unui copac mare, ale cărui ramuri încărcate de fructe se aplecau pînă aproape de pămînt, îmi spuse :

— Iată pomul cunoașterii, din care ai fi sorbit cunoștințe de neînchipuit, dacă n-ai fi fost necredincios.

Nici nu sfîrșise bine ce avea de spus că, prefăcîndu-mă că nu mă mai țin picioarele de slăbiciune, m-am sprijinit de o creangă și am luat pe furiș un măr. Mai aveam de făcut doar cîțiva pași pînă la ieșirea din acel parc încîntător ; totuși, foamea îmi da atîta ghes, încît am uitat că mă aflam în mîinile unui profet mînios. Așa că, am scos unul dintre fructele cu care îmi umplusem buzunarele și mi-am înfipt dinții în el ; dar, în loc să iau unul dintre cele dăruite de Enoh, mîna mea apucase mărul pe care îl culesesem din pomul cunoașterii și pe care, din nefericire, nu îl cojisem.

Abia gustasem din el, că o pîclă deasă îmi întunecă sufletul ; n-am mai văzut pe nimeni lîngă mine, ochii mei nu mai descoperiră nici o urmă a drumului pe care îl străbătusem și, totuși, nu conteneam să-mi amintesc de toate cîte mi se întîmplaseră. Mai tîrziu, gîndind la acest miracol, mi-am spus că, pesemne, coaja fructului din care mușcasem nu mă îndobitocise de tot pentru că dinții mei, străbă-

tînd-o, ajunseseră pînă la miezul pe care-l acoperea și ale cărui însușiri risipiseră efectul dăunător al cojii.

Am rămas foarte surprins trezindu-mă singur, într-un loc pe care nu-l cunoșteam. Oricît îmi plimbam privirile peste cîmpii, nu se ivea nici o făptură care să mi le mîngîie. În cele din urmă, am hotărît să pornesc la drum și să merg pînă ce întîmplarea avea să mă facă să întîlnesc niște viețuitoare, sau moartea.

Și ea îmi împlini dorința, căci după o jumătate de sfert de leghe am dat peste două animale foarte mari, dintre care unul se opri în fața mea, iar celălalt fugi sprinten spre bîrlog (cel puțin așa credeam) și se întoarse după o vreme însoțit de mai bine de șapte sau opt sute de ființe din aceeași specie, care mă împresurară. Cînd le-am putut vedea de aproape, mi-am dat seama că aveau statura și chipul aidoma nouă. Întîmplarea aceasta îmi aminti ceea ce-mi povestea odinioară doica mea despre sirene, fauni și satiri. Din cînd în cînd, animalele huiduiau cu atîta furie, datorită, fără îndoială, admirației pe care o încercau la vederea mea, încît eram gata să cred că devenisem un monstru. În sfîrșit, unul dintre aceste animale-oameni, apucîndu-mă de guler, așa cum fac lupii cînd fură oi, mă azvîrli pe umeri și mă duse în orașul lor, unde m-am mirat și mai mult, înțelegînd că erau cu adevărat oameni, deși n-am întîlnit nici unul care să nu meargă în patru labe.

Cînd mă văzu atît de mic (cei mai mulți dintre ei avînd doisprezece coți lungime) și cu trupul susținut de numai două picioare, nu le veni a crede că sînt om, deoarece ei socoteau că, devreme ce natura a dat oamenilor două picioare și două brațe, ca și animalelor, ei trebuiau să se slujească de ele aidoma lor. Și, într-adevăr, cînd am cugetat mai tîrziu la lucrurile acestea, mi-am spus că această poziție a trupului nu era deloc prea extravagantă, amintindu-mi de copii : cînd n-au încă alt profesor decît natura, merg în patru labe și se ridică în două datorită dădacelor lor, care-i așează în picioare în cărucioarele lor și îi leagă

cu niște curele ca să-i împiedice să cadă în patru labe, unica poziție în care trupul nostru tinde să se odihnească.

Ei spuneau deci (după cum mi s-a tălmăcit mai tîrziu), ca, negreșit, eram femela micului animal al reginei. În această calitate, ori în alta, am fost dus de-a dreptul la primărie, unde am observat, după zumzetul și atitudinile mulțimii și ale magistraților, că se sfătuiau în legătură cu ce puteam fi. După ce discutară îndelung, un anume cetățean, care avea în paza sa animalele rare, rugă edilii să-i fiu încredințat, pînă ce regina avea să trimită după mine ca să trăiesc din nou cu masculul meu.

Nu se împotrivi nimeni și acest măscărici mă duse la locuința sa, unde mă învăță să fac pe bufonul, să mă dau peste cap, să mă scălîmbăi ; iar după-amiezele mă arăta celor care voiau să mă vadă, în schimbul unei taxe. Dar cerul se îndură de suferințele mele și, mîniat de a vedea profanat templul stăpînului meu [1], binevoi ca într-o zi, în timp ce eram legat de capătul unei frînghii peste care șarlatanul mă făcea să sar, ca să-i distreze pe gură-cască, unul dintre privitori, după ce mă urmărise cu multă atenție, mă întrebă în grecește cine eram. Am fost tare uimit să aud vorbindu-se în țara aceea la fel ca în lumea noastră. Mă iscodi cîtăva vreme ; i-am răspuns și i-am povestit, apoi, în mare, pregătirea și succesul călătoriei mele. El mă consolă și-mi amintesc că îmi spuse :

— Ei bine, fiul meu, iată-te purtînd povara slăbiciunilor lumii voastre. Aici, ca și acolo, unii oameni nu pot să se gîndească la lucruri cu care nu sînt obișnuiți. Dar să știi că nu ești tratat decît cu aceeași măsură, și dacă oricine de pe acest pămînt ar fi urcat pînă la al vostru, avînd îndrăzneala de a pretinde că e om, doctorii voștri

[1] Aluzie la concepția creștină potrivit căreia trupul ar fi biserica lui Cristos (n.t.).

l-ar fi sugrumat ca pe un monstru, ori ca pe o maimuță stăpînită de diavol.

Mi-a făgăduit, apoi, că va anunța Curtea de nenorocirea mea ; a mai adăugat că, îndată ce aflase despre mine, venise să mă vadă și mă recunoscuse ca fiind un om din lumea din care spuneam că vin, că țara mea era Luna și că eram gal ; deoarece odinioară călătorise și locuise în Grecia, unde era numit demonul lui Socrate ; că, după moartea acestui filozof, fusese preceptorul și mentorul lui Epaminondas, la Teba ; că, mai tîrziu, trecînd la romani, simțul dreptății îl legase de partidul tînărului Caton, iar după moartea lui, trecuse de partea lui Brutus. Cum toate aceste mari personaje nu lăsaseră pe lume decît fantomele virtuților lor, el se retrăsese dimpreună cu semenii săi în temple și în pustietăți.

— În sfîrșit, adăugă el, oamenii de pe pămîntul vostru au devenit atît de proști și de grosolani, încît semenii mei și cu mine ne-am pierdut toată plăcerea pe care o avusesem mai înainte de a-i instrui. Nu se poate să nu fi auzit vorbindu-se despre noi, căci ni se spune acolo oracole, nimfe, genii, zîne, zei ai casei, strigoi, vampiri, demoni, spiriduși, naiade, incubi [1], umbre, mani, spectre și fantome ; și am părăsit lumea voastră sub domnia lui August, cu puțin timp după ce i-am apărut lui Drusus, fiul Liviei, care lupta în Germania și căruia i-am interzis să meargă mai departe. Nu e mult de cînd m-am întors pe Pămînt ; am primit misiunea de a călători și, timp de vreo sută de ani, am rătăcit prin Europa și am stat de vorbă cu persoane pe care se prea poate să le fi cunoscut. Printre altele, într-o zi, i-am apărut lui Cardan, pe cînd studia ; l-am învățat o mulțime de lucruri și, drept recunoștință, mi-a făgăduit că va mărturisi în fața posterității de la cine aflase minunile pe care voia să le aștearnă pe hîrtie. I-am

[1] Demoni nocturni, asemănători „zburătorilor" din folclorul nostru, dar cu intenții vădit malefice (n.t.).

cunoscut pe Agrippa [1], abatele Tritème [2], doctorul Faust [3], La Brosse [4], César [5], și o anumită conferire a unor tineri despre care vulgul a auzit sub numele de „Cavalerii Rose-Croix" [6] ; pe aceștia i-am învățat o seamă de subtilități și de taine ale firii, care, bineînțeles, i-au făcut să apară în fața oamenilor drept mari magicieni. L-am cunoscut, de asemenea, pe Campanella ; eu l-am sfătuit, cînd era în mîinile Inchiziției din Roma, să își modeleze trăsăturile feții și pozițiile trupului după cele ale oamenilor pe care voia să-i cunoască pe dinăuntru, pentru a trezi în sine, datorită poziției asemănătoare, gîndurile pe care aceeași poziție le năștea în adversarii săi, putînd în felul acesta să le înrîurească mai bine sufletele ; la rugămintea mea, el a început o carte pe care am numit-o *De Sensu Rerum* [7]. În Franța, i-am vizitat tot atît de des pe La Mothe Le Vayer [8] și pe Gassendi. Cel de-al doilea este un om la fel de filozof în ceea ce scrie, pe cît este cel dintîi în modul de a trăi. Am cunoscut nenumărați alți oameni, pe care veacul nostru îi socotește divini, dar nu am găsit la ei decît multă sporovăială și mult orgoliu.

Trecînd apoi în Anglia, ca să studiez moravurile locuitorilor ei, am întîlnit un bărbat care era rușinea țării lui ; căci, desigur, este o rușine pentru mai-marii statului vostru să recunoască în el virtutea al cărei simbol este, fără

[1] Corneille Agrippa (1466—1535), medic, filozof și ocultist (n.t.).
[2] Jean Trithème, abate de Spanheim (1462—1516), autor al unor tratate de magie (n.t.).
[3] Jean Faust (1480 ? — 1540 ?), alchimist și ocultist, a cărui viață semi-legendară l-a inspirat pe Goethe (n.t.).
[4] Guy de la Brosse a fost spînzurat pentru vrăjitorie și magie la începutul domniei lui Ludovic al XIII-lea (n.t.).
[5] Aventurier arestat de mai multe ori pentru magie în prima jumătate a secolului al 17-lea (n.t.).
[6] Societate secretă constituită în secolul al 17-lea în Germania (n.t.).
[7] *Despre sensul lucrurilor* (în l. latină) (n.t.).
[8] François La Mothe Le Vayer (1588—1672), literat și filozof, reprezentant al scepticismului în mișcarea libertină (n.t.).

să-l venereze. Ca să curm laudele, el e numai spirit, numai inimă și are toate acele calități dintre care una singură era de ajuns, odinioară, pentru a desemna un erou : acesta era Tristan L'Hermite [1] ; nu l-aș fi numit, deoarece sînt sigur că nu-mi va ierta această greșeală, dar, cum nu mă aștept să mă mai întorc vreodată în lumea voastră, voiesc să aduc adevărului această mărturie a conștiinței mele. Într-adevăr, trebuie să mărturisesc că atunci cînd am întîlnit o atare virtute m-am temut că nu va fi recunoscută ; de aceea, am încercat să-l fac să primească trei fiole : una cu ulei de talc, alta cu praf de proiecție și ultima cu aur potabil, adică acea sare vegetativă în care chimiștii voștri cred că se află cheia vieții veșnice [2]. Dar el le-a refuzat cu un dispreț mai generos decît cel cu care Diogene a respins complimentele lui Alexandru, cînd acesta l-a vizitat la butoiul său. În sfîrșit, nu pot să mai adaug la elogiul acestui mare om decît că este singurul poet, singurul filozof și singurul om liber pe care îl aveți... Acestea sînt persoanele de seamă cu care am stat de vorbă ; toate celelalte, sau măcar acelea pe care le-am cunoscut, sînt situate atît de jos sub nivelul la care ar trebui să se afle un om, că am văzut dobitoace mai presus ca ele.

Altminteri, eu nu sînt originar de pe pămîntul vostru și nici de pe acesta : m-am născut în Soare. Dar, deoarece lumea noastră este uneori prea populată, din pricina longevității locuitorilor ei și pentru că este aproape scutită de războaie și de boli, din cînd în cînd magistrații noștri întemeiază colonii în lumile dimprejur. Mie mi s-a poruncit să merg într-a voastră, și am fost uns căpetenie a celor trimiși împreună cu mine. Mai tîrziu, am trecut în lumea aceasta, din motivele pe care ți le-am arătat ; și dacă

---

[1] Tristan L'Hermite (1601—1655), poet, autor al unor piese de teatru în versuri (n.t.).

[2] Uleiul de talc, praful de proiecție și aurul potabil, pomenite și de Tristan L'Hermite în *Pajul năpăstuit*, erau ingrediente indispensabile alchimiștilor (n.t.).

am rămas, este pentru că aici oamenii sînt dornici de adevăr, nu întîlnești pedanți, filozofii nu se lasă convinși decît de rațiune și nici autoritatea vreunui savant, nici cuvîntul majorității nu sînt socotite mai presus de opinia unui îmblătitor, dacă acesta raționează la fel de profund. Pe scurt, în această țară nu sînt socotiți descreierați decît sofiștii și oratorii.

L-am întrebat cît timp trăiau ei și mi-a răspuns că trei sau patru mii de ani, continuînd astfel :

— Ca să devin vizibil ca acum, cînd simt că leșul căruia îi dau formă e aproape vlăguit, sau că organele nu își mai exercită funcțiile în chip desăvîrșit, mă insuflu într-un trup tînăr, mort de curînd.

Deși locuitorii Soarelui sînt mai puțini decît ai lumii acesteia, Soarele este deseori prea înțesat, deoarece populația, avînd un temperament foarte aprins, e agitată și ambițioasă și mistuie mult.

Ceea ce-ți spun nu trebuie să ți se pară de mirare, căci, deși globul nostru este foarte mare și al vostru mic, deși noi nu murim decît după patru mii de ani și voi după jumătate de secol, așa cum există mai mult pămînt decît pietre, mai multe pietre decît plante, mai multe plante decît animale, mai multe animale decît oameni, tot astfel există mai mulți oameni decît demoni, din pricina dificultăților care apar la zămislirea unui compus atît de desăvîrșit.

L-am întrebat dacă ei erau corpuri, ca și noi ; mi-a răspuns că erau corpuri, dar nu ca noi, nici ca orice alt lucru pe care l-am socoti un corp, pentru că noi nu numim „corp", în mod obișnuit, decît ceea ce putem atinge ; că, dealtfel, în natură nu există nimic care să nu fie material, dar, deși se supuneau și ei acestei legi, cînd voiau să fie văzuți de noi erau obligați să ia aspectul unor corpuri pe măsura a ceea ce sînt în stare să perceapă simțurile noastre și că asta i-a făcut pe mulți oameni să creadă că povestirile despre ei se datorau doar visurilor celor slabi cu

duhul, deoarece ei nu apar decît noaptea. Și adăugă că, fiind constrînși să-și plămădească ei înșiși, în grabă, corpurile de care trebuie să se slujească, deseori nu aveau răgazul să le facă apte de a fi percepute de mai mult de un singur simț, fie de auz, ca în cazul oracolelor, fie de văz, ca în cazul flăcărilor de pe comori și al spectrelor, fie de pipăit, ca în cazul incubilor și al coșmarelor, și că această masă nefiind decît aer îndesit, într-un chip sau altul, lumina, prin căldura ei, o distruge, așa cum împrăștie ceața, dilatînd-o.

Lucrurile frumoase pe care mi le explica îmi stîrniră curiozitatea de a-l întreba despre nașterea și moartea sa, dacă în țara Soarelui individul vedea lumina zilei prin procreație și dacă murea datorită unor tulburări de temperament, sau rupturii organelor sale.

— Legătura dintre simțurile voastre și explicația acestor mistere este aproape inexistentă, îmi spuse el. Voi vă închipuiți că tot ceea ce nu puteți înțelege este de natură spirituală, sau nu e deloc ; dar această concluzie este falsă și dovedește că în univers există poate un milion de lucruri care, pentru a fi cunoscute, ar cere să aveți un milion de organe cu totul și cu totul diferite unul de altul. Eu, de pildă, cunosc, prin simțurile mele, cauza atracției dintre magnet și pol, aceea a refluxului mării și ce se întîmplă cu un animal după moartea lui ; voi nu ați putea ajunge la aceste cunoștințe înalte decît prin credință, deoarece n-aveți cum să apreciați dimensiunile acestor miracole, tot așa cum un orb nu și-ar putea închipui frumusețea unui peisaj, coloritul unui tablou și nuanțele irisului ; sau, poate, și le va imagina cînd drept ceva palpabil, cum ar fi mîncarea, cînd drept un sunet, sau un miros. La fel, dacă aș vrea să îți explic ce percep prin simțurile care-ți lipsesc, te-ai gîndi la un lucru ce poate fi auzit, văzut, pipăit, atins sau gustat, și, totuși, nu e nimic din toate acestea.

Ajunsese aici cu lămuririle sale, cînd măscăriciul își dădu seama că gloata din odaie începea să se plictisească de jargonul meu, pe care nu îl înțelegea și pe care îl lua drept un grohăit nearticulat. Reîncepu să tragă de frînghie și mai strașnic, ca să mă facă să sar, pînă ce spectatorii, sătui de atîta rîs și convinși că aveam aproape tot atîta minte cît și animalele din țara lor, plecară fiecare la casa lui.

Vizitele pe care mi le făcea acest demon îndatoritor îndulceau asprimea purtării stăpînului meu, căci nici gînd să pot sta de vorbă cu cei care veneau să mă vadă ; în afară de faptul că mă luau drept un animal dintre cele mai bine fixate în categoria brutelor, nici eu nu le cunoșteam limba, nici ei nu o înțelegeau pe a mea, așa că puteți judeca singuri ce prăpastie era între noi ; trebuie să știți că în țara aceasta sînt folosite numai două idiomuri, unul slujind celor de sus și celălalt mulțimii.

Idiomul celor de sus nu este altceva decît o succesiune de tonuri nearticulate, întrucîtva asemănătoare muzicii noastre, atunci cînd nu mai adaugi cuvinte melodiei și e, desigur, o născocire pe cît de folositoare, pe atît de plăcută ; pentru că, atunci cînd ostenesc vorbind, sau cînd nu binevoiesc să-și prostitueze gîtlejul în acest scop, iau fie o lăută, fie un alt instrument, de care se slujesc la fel de bine ca de voce pentru a-și comunica gîndurile ; astfel că, uneori, se adună pînă la cincisprezece sau douăzeci la un loc, dezbătînd ori vreo problemă teologică, ori dificultățile vreunui proces, prin cel mai armonios concert din cîte poate să gîdile urechea.

Cel de-al doilea, folosit de mulțime, se exprimă prin tremuriciul membrelor, dar într-un fel greu de închipuit, căci anumite părți ale trupului pot rosti un întreg discurs. De pildă, mișcarea unui deget, a unei mîini, a unei urechi, a unei buze, a unui braț, a unui ochi, a unui obraz, înseamnă, fiecare în parte, o orație sau chiar o perioadă raportată la celelalte membre. Altele nu folosesc decît pentru forma-

rea cuvintelor, cum ar fi o cută pe frunte, diferitele vibrații ale mușchilor, răsucirile mîinilor, bătăile din picioare, contorsiunile brațelor ; astfel că, atunci cînd vorbesc, umblînd, așa cum s-au obișnuit, în pielea goală, membrele lor, învățate să își gesticuleze concepțiile, se mișcă atît de tare încît parcă n-ar fi un om care vorbește, ci unul care dîrdîie.

Demonul mă vizita aproape zilnic și lucrurile minunate pe care mi le spunea mă ajutau să îndur mai ușor constrîngerea captivității. În sfîrșit, într-o dimineață, am văzut intrînd în camera mea un om pe care nu îl cunoșteam și care, după ce mă linse îndelung, mă apucă cu gura de subsuoară, aidoma unui cîine și, cu una dintre labele cu care mă susținea, temîndu-se să nu mă rănesc, mă azvîrli pe spinarea lui moale, unde m-am simțit atît de bine, încît, în ciuda mîhnirii de a fi tratat ca un animal, n-am avut nici un chef să fug ; de altfel, oamenii aceștia care merg în patru labe aleargă mult mai repede decît noi, cei mai greoi dintre ei întrecînd cerbii în goană.

M-am întristat, totuși, peste măsură nemaiavînd știri despre demonul meu politicos, dar, în seara celui dintîi popas, cum mă plimbam prin curtea hanului, așteptînd să fiu chemat la cină, un om foarte tînăr și destul de arătos veni să îmi rîdă în nas și să își pună labele din față pe umerii mei.

— Nu-ți mai recunoști prietenul ? îmi spuse el în franceză, după ce l-am privit cîtăva vreme.

Vă las să vă închipuiți ce emoție m-a cuprins. Surpriza mi-a fost atît de mare, încît mi-am spus că întreg globul Lunii, toate cîte mi se întîmplaseră și tot ceea ce vedeam nu era decît vrăjitorie ; iar omul-animal, fiind același care îmi slujise drept cal, continuă să îmi vorbească astfel :

— Mi-ai făgăduit că n-ai să uiți serviciile pe care ți le-am adus. Și, totuși, s-ar zice că nu m-ai văzut niciodată, nu-i așa ?

Și observînd că rămîneam cufundat în uimirea mea, mai adăugă :

— Eu sînt demonul lui Socrate !

Această afirmație făcu să-mi crească uimirea ; ca să mă trezească, îmi mai spuse :

— Eu sînt demonul lui Socrate ; ți-am ținut de urît în temniță și apoi, pentru a te ajuta în continuare, am îmbrăcat trupul cu care te-am purtat ieri...

— Dar, l-am întrerupt eu, cum e cu putință, de vreme ce ieri erai grozav de înalt, iar astăzi ești foarte scund ; ieri aveai un glas slab și dogit, iar astăzi este clar și puternic ; ieri, în sfîrșit, erai un bătrîn cărunt, iar astăzi ești un tinerel ! Cum vine asta ? ! Pe cînd în țara mea omul merge de la naștere spre moarte, animalele de aici se îndreaptă dinspre moarte către naștere și întineresc îmbătrînind ?

— De îndată ce am vorbit cu prințul, îmi răspunse el, după ce am primit porunca de a te duce la curte, am venit să te iau și, aducîndu-te aici, am simțit că trupul căruia îi dădeam formă era atît de împuținat de oboseală, încît toate organele refuzau să-și îndeplinească funcțiile firești ; așa că m-am interesat unde se află spitalul și, intrînd în el, am găsit trupul unui tînăr care tocmai decedase, datorită unui accident foarte bizar, totuși foarte obișnuit în această țară. M-am apropiat de el, ca și cum l-aș fi văzut mișcînd, asigurîndu-i pe cei de față că nu era mort și că ceea ce se credea că l-ar fi făcut să-și piardă viața nu era decît o simplă letargie ; fără să fiu observat, mi-am apropiat gura de a lui și am pătruns în el ca un suflu. Atunci bătrînul meu cadavru căzu și eu, ca și cum aș fi fost cel tînăr, m-am ridicat și am venit să te caut, lăsîndu-i pe cei de față să slăvească minunea...

Între timp, am fost chemați la masă și mi-am urmat călăuza într-o sală mobilată magnific, unde n-am văzut însă nimic de mîncare. O atare lipsă, cînd eu eram lihnit de foame, m-a silit să îl întreb unde a fost pusă masa.

Nu am mai ascultat ce mi se răspundea, deoarece trei sau patru băietani, copii ai hangiului, se apropiară în acea clipă de mine şi, cu multă politeţe, mă dezbrăcară, lăsîndu-mă doar în cămaşă. Această nouă ceremonie mă miră într-atîta, încît nici măcar n-am îndrăznit să-i întreb despre ea pe frumoşii mei valeţi şi nu ştiu cum de izbuti călăuza mea, întrebîndu-mă cu ce voiam să încep, să scoată de la mine aceste două cuvinte :

— O ciorbă !

Dar abia le rostisem, că am şi simţit mirosul celei mai suculente fierturi care a trecut vreodată pe sub nasul unui îmbogăţit peste noapte. Am vrut să mă ridic de pe scaun, ca să caut sursa acestui abur îmbietor, dar cel care mă purtase în cîrcă mă împiedică să o fac.

— Unde vrei să te duci ? mă întrebă el. Mergem îndată la plimbare. Acum, e ora mesei ; isprăveşte-ţi ciorba şi apoi o să cerem altceva.

— Dar unde naiba e ciorba asta ? i-am răspuns (aproape mînios) ; ai pus rămăşag să-ţi baţi joc de mine cît e ziua de lungă ?

— Credeam că l-ai văzut pe stăpînul dumitale, ori pe altcineva, luînd masa în oraşul din care venim ; de aceea nu ţi-am explicat cum se hrănesc oamenii pe aici. Dar, de vreme ce nu ştii, află că aici se trăieşte cu fum. Arta culinară constă în a închide în vase mari, anume lucrate, mirosurile cărnii gătite în fel şi chip ; cînd s-au strîns de mai multe soiuri şi de diverse gusturi, după pofta celor invitaţi, se ia capacul de pe un vas, apoi de pe un altul şi tot aşa, pînă ce se satură mesenii. Dacă nu ai trăit astfel, n-ai să crezi că nasul, fără ajutorul dinţilor şi al gîtlejului, poate să ţină locul gurii, dar vreau să te convingi prin propria dumitale experienţă.

Nu isprăvi bine de vorbit, că am simţit cum intră pe rînd, în sală, aburi atît de înmiresmaţi şi de hrănitori, încît în mai puţin de jumătate de sfert de ceas m-am simţit sătul de-a binelea. Cînd ne-am ridicat, îmi spuse :

— Lucrul acesta nu trebuie să-ţi stîrnească prea multă admiraţie ; nu se poate să fi trăit atîta fără să fi observat că în lumea voastră, bucătarii, plăcintarii şi grătaragiii, mîncînd mai puţin decît oamenii care au alte meserii, sînt totuşi mult mai graşi. Cum crezi că se explică asta, dacă nu datorită fumului de care sînt mereu înconjuraţi şi care le pătrunde în trup, hrănindu-i ? Iată de ce oamenii din această lume se îmbolnăvesc mult mai rar şi sînt mai viguroşi, deoarece hrana nu se preface aproape de loc în excremente care dau naştere mai tuturor bolilor. Ai fost poate surprins atunci cînd, înaintea mesei, te-au dezbrăcat, acest obicei neexistînd în ţara voastră ; dar aşa este moda aici, pentru ca animalul să fie pătruns mai uşor de fum.

— Domnule, i-am replicat eu, ceea ce spui pare evident şi tocmai am trăit, eu însumi, o astfel de experienţă ; dar trebuie să-ţi mărturisesc că, neputînd să mă lepăd atît de iute de năravurile mele grosolane, aş fi foarte mulţumit să simt că mănînc ceva palpabil.

Mi-a făgăduit, dar pentru a doua zi, pentru că, spunea el, a mînca atît de curînd după masă mi-ar fi produs o indigestie. Am mai stat de vorbă un timp, apoi ne-am dus la culcare.

În capul scării ne întîmpină un bărbat care, după ce ne cercetă din ochi, mă conduse într-o odăiţă a cărei podea era acoperită de un strat de flori de portocal gros de trei picioare, iar pe demonul meu într-alta, plină cu garoafe şi iasomie ; văzînd că păream mirat de atîta risipă, îmi spuse că aşa arătau paturile în acea ţară. În sfîrşit, ne-am culcat, fiecare în camera sa şi îndată ce m-am întins pe patul de flori, la lumina a vreo treizeci de licurici mari închişi într-un cristal (căci aici nu se folosesc altfel de lumînări), i-am zărit pe cei trei sau patru băietani care mă dezbrăcaseră la cină ; ei începură să-mi gîdile unul tălpile, altul coapsele, altul şoldurile, altul braţele şi toţi cu atîta gingăşie şi delicateţă, că am adormit într-o clipă.

A doua zi dimineață, demonul meu intră o dată cu soarele.

— Am să mă țin de cuvînt, îmi spuse el ; ai să mănînci acum mai bine decît ieri, la cină.

La auzul acestor cuvinte, m-am ridicat și el mă duse de mînă în spatele grădinii casei, unde ne aștepta unul dintre copiii hangiului, cu o armă aproape la fel cu o pușcă de a noastră. El o întrebă pe călăuza mea dacă voiam o duzină de ciocîrlii, deoarece maimuțele (din rîndul cărora socotea că fac parte) se hrănesc cu carnea lor. Abia am răspuns afirmativ, că vînătorul își descărcă arma și douăzeci sau treizeci de ciocîrlii căzură gata fripte la picioarele noastre.

„Iată, mi-am spus eu, de unde se trage zicala despre țara în care ciocîrliile cad gata fripte din cer !".

Fără îndoială, cineva se întorsese de aici în lumea noastră.

— Trebuie doar să le mănînci, îmi spuse demonul meu : ei cunosc meșteșugul de a adăuga pulberii și plumbului o anumită substanță care ucide vînatul, îi smulge penele, îl frige și-l asezonează.

Am strîns cîteva, ascultîndu-i îndemnul și, într-adevăr, nu am mîncat niciodată ceva atît de gustos.

După această masă, ne-am pregătit de plecare ; cu mii de strîmbături, care constituie la ei un semn de afecțiune, hangiul primi o hîrtie de la demonul meu. L-am întrebat dacă era o obligație, pentru plata consumației. Îmi răspunse că nu-i mai datora nimic și că erau niște stihuri.

— Cum, stihuri ? am replicat. Hangiii sînt deci, atît de iubitori de rime ?

— Aceasta este moneda țării, îmi spuse el, și cheltuiala făcută de noi este echivalentă cu strofa de șase versuri pe care i-am dat-o. Nu m-am temut că n-o să avem cu ce plăti ; chiar dacă am benchetui timp de opt zile, n-am putea depăși valoarea unui sonet, iar eu am patru asupra mea, pe lîngă două epigrame, două ode și o eglogă.

„Ia te uită, mi-am spus în sinea mea, tocmai asta-i moneda de care se slujește Hortensius în *Francion* al lui Sorel [1]. Fără îndoială, de aici a șterpelit ideea ; dar de la cine naiba a aflat-o ? Poate că de la maică-sa, despre care am auzit c-ar fi fost lunatică".

— De-ar da Dumnezeu să fie tot așa și în lumea noastră ! am spus. Cunosc mulți poeți cinstiți care mor de foame și care ar mînca pe săturate dacă ar putea plăti astfel.

L-am întrebat dacă versurile acelea pot fi folosite într-una, numai copiindu-le ; îmi răspunse că nu, și continuă după cum urmează :

— După ce le compune, autorul le duce la Curtea monezilor, unde țin ședință poeții aleși ai regatului. Acești funcționari versificatori judecă lucrările prezentate și, dacă le socotesc bune, le taxează nu după greutate, ci după poantă, adică un sonet nu valorează totdeauna la fel, totul depinzînd de calitatea versurilor : așa că, dacă cineva moare de foame, nu poate fi decît un dobitoc, iar persoanele de spirit mănîncă întotdeauna după plac.

Am admirat, extaziat, administrația judicioasă a acelei țări și el continuă :

— Există și cîrciumari care fac altfel de afaceri. Cînd pleci de la ei, îți cer, pe măsura cheltuielilor, o chitanță pentru cealaltă lume ; și, îndată ce le-o dai, scriu într-un registru mare, pe care îl numesc : „socotelile lui Dumnezeu", cam ceea ce urmează : „în afară de aceasta, valoarea atîtor versuri, livrată în ziua de cutare lui cutărică, pe care Dumnezeu trebuie să o ramburseze de îndată după primirea chitanței, din primul fond disponibil" [2] ; și cînd simt că se apropie moartea, taie în bucăți registrele și le înghit, deoarece cred că dacă ele nu ar fi astfel digerate,

---

[1] Charles Sorel (1597—1674), autor al romanelor *Povestea comică a lui Francion* și *Păstorul extravagant* (n.t.).

[2] Aluzie la „indulgențe" (n.t.).

Dumnezeu nu le-ar putea citi și ei n-ar mai avea nici un folos.

Această convorbire nu ne împiedica să mergem, adică cel care mă purta-n patru labe sub mine, iar eu călare pe el. Nu voi mai descrie aventurile prin care am trecut pe drum pînă să ajungem, în sfîrșit, în orașul unde se afla reședința regelui. Abia sosisem că am și fost condus la palat, unde cei mari mă primiră cu o admirație mai stăpînită decît cea a mulțimii de pe străzi. Părerea lor fu însă aceeași și anume că eram, fără îndoială, femela micului animal al reginei. Așa îmi spunea călăuza mea ; și, totuși, nici el nu înțelegea această enigmă, deoarece nu cunoștea micul animal al reginei ; ne-am lămurit însă curînd, căci regele, după ce mă examină o vreme, porunci să fie adus și, peste o jumătate de ceas, am văzut făcîndu-și apariția, în mijlocul unei trupe de maimuțe care purtau galonașe de dantelă scrobite și pantalonași bufanți, un omuleț asemenea mie, care mergea în două picioare și care, de îndată ce mă văzu, mă salută cu un *criado de vuestra merced*[1]. I-am înapoiat politețea în aproximativ aceiași termeni. Dar, vai, abia ne văzură vorbind împreună, că se și convinseră de adevărul prejudecății lor ; și această presupunere nu putea să ducă la altceva, căci pînă și cel care ne simpatiza mai mult susținea că vorbirea noastră era un grohăit datorat unui instinct natural : bucuria de a fi din nou împreună.

Omulețul îmi istorisi că era european, născut în Vechea Castilie ; găsise un mijloc de a ajunge cu ajutorul păsărilor în lumea Lunii[2], unde ne aflam atunci și, fiind adus înaintea reginei, ea îl luase drept o maimuță, întîmplarea făcînd ca în țara aceasta maimuțele să fie gătite

[1] Formulă de salut în limba spaniolă, care s-ar putea traduce prin „preaumila dumneavoastră slugă" (n.t.).

[2] Este vorba despre Domingo Gonzales, eroul romanului lui Godwin (v. prefața) (n.t.).

după moda spaniolă ; fiind găsit astfel înveșmîntat, ea nu se îndoise nici o clipă că n-ar face parte din specia lor.

— Trebuie să recunoaștem, am spus, că încercîndu-le tot felul de straie, n-au găsit altele mai caraghioase și că doar din pricina asta le îmbracă astfel, aceste animale slujindu-le numai ca mijloc de distracție.

— Iată ce înseamnă a nu cunoaște demnitatea națiunii noastre, replică el, a nu ști că Universul produce oameni doar pentru a ne procura nouă sclavi și că Natura nu ar putea concepe glume pe socoteala noastră.

Apoi, mă rugă să îi spun cum de îndrăznisem să mă hazardez să urc spre Lună cu mașina despre care îi vorbisem ; i-am răspuns că am făcut asta deoarece păsările cu care avusesem de gînd să călătoresc le luase el. Surîse la această ironie și, cam după un sfert de ceas, regele porunci paznicilor maimuțelor să ne ducă de acolo, cerîndu-le să ne facă să ne culcăm împreună, spaniolul și cu mine, pentru ca specia noastră să se înmulțească în regat.

Voința prințului fu îndeplinită punct cu punct, așa că am fost foarte mulțumit că am pe cineva cu care să stau de vorbă în singurătatea brutificării[1] mele. Într-o zi, masculul meu (căci eram luat drept femela sa) îmi povesti că ceea ce îl obligase cu adevărat să colinde lumea în lung și în lat și să o părăsească, în cele din urmă, pentru Lună, era că nu putuse găsi o singură țară în care măcar imaginația să fie slobodă.

— Vezi dumneata, îmi spuse el, dacă nu porți o bonetă pătrată[2], o tichie[3] sau o sutană, oricît ai vorbi de frumos, dacă cele spuse sînt potrivnice principiilor doctorilor de pînză[4], ești un idiot, un nebun ori un ateu. În țara mea

[1] Cuvînt inventat de Cyrano pentru a reda procesul de animalizare a eroului (n.t.).

[2] Semnul distinctiv al doctorilor în teologie (n.t.).

[3] Semnul distinctiv al oamenilor legii și al medicilor (n.t.).

[4] Pentru a deveni doctor, licențiatul trebuia să dăruiască profesorului în fața căruia își susținea teza o bucată de pînză (n.t.).

au vrut să mă dea pe mîna Inchiziţiei, deoarece am susţinut, în ciuda pedanţilor, că în natură există vid şi că în lume nu există o materie mai grea decît alta.

L-am întrebat cu ce argumente susţinea o opinie atît de rău primită.

— Ca să o scoatem la capăt, îmi răspunse, trebuie să presupunem că nu există decît un element ; căci, deşi vedem apa, pămîntul şi focul despărţite, nu le găsim, totuşi. nicăieri într-o stare atît de pură, încît să nu fie încă amestecate unul cu celălalt. Focul, de pildă, nu este decît aer foarte întins, aerul nu este decît apă foarte dilatată, apa nu este decît pămînt care se topeşte, iar pămîntul însuşi nu este altceva decît apă foarte condensată ; şi, pătrunzînd astfel temeinic în tainele materiei, vei înţelege că ea este una singură care, asemenea unei excelente actriţe, joacă, în lumea noastră, tot felul de personaje, cu tot felul de costume. Altfel, ar trebui să admitem că există tot atîtea elemente cîte trupuri, şi dacă mă vei întreba de ce arde focul şi de ce răcoreşte apa, avînd în vedere faptul că nu sînt decît una şi aceeaşi materie, îţi voi răspunde că această materie acţionează prin simpatie, după dispoziţia în care se află în momentul acţiunii. Focul, care nu este altceva decît pămînt încă şi mai răspîndit decît atunci cînd constituie aerul, încearcă să preschimbe în ceea ce este el însuşi, prin simpatie, tot ceea ce întîlneşte în cale. Astfel, căldura cărbunelui, fiind focul cel mai subtil şi cel mai potrivit să pătrundă într-un corp, se strecoară la început printre porii masei noastre, fiind o nouă materie care ne umple şi ne face să exalăm sudoarea ; această sudoare, subţiată de foc, se transformă în fum şi devine aer ; acest aer, diluat şi mai mult de căldura antiperistazului [1] sau a astrelor cu care se învecinează, se numeşte foc, iar restul,

[1] *Antiperistaz;* acţiune a două calităţi contrarii, una dintre ele slujind pentru a o activa pe cealaltă (n.t.).

părăsit de frig şi de umidul ce lega toate părţile la un loc, cade sub formă de pămînt. Apa, pe de altă parte, deşi nu se deosebeşte de materia focului decît prin aceea că este mai densă, nu ne arde, deoarece fiind mai densă vrea, prin simpatie, să îndesească toate corpurile pe care le întîlneşte, iar frigul pe care îl simţim nu este altceva decît efectul cărnii noastre care se contractă datorită vecinătăţii pămîntului şi a apei, ce o constrîng să le semene. Iată de ce hidropicii, plini de apă, schimbă în apă orice mănîncă ; iată de ce bilioşii preschimbă în fiere tot sîngele pe care îl produce ficatul lor. Presupunînd dar că nu există decît un singur element, e sigur că toate corpurile, fiecare după calitatea sa, înclină, în aceeaşi măsură, spre centrul pămîntului.

Dar, o să mă întrebi, de ce fierul, metalele, pămîntul, lemnul coboară către acest centru mai iute decît un burete, dacă nu pentru că el este plin de aer care, în chip firesc, tinde spre înalt ? Aceasta nu este cîtuşi de puţin pricina şi iată cum îţi voi răspunde : deşi o stîncă pică mai iute decît o pană, şi una şi cealaltă au aceeaşi înclinaţie către această călătorie ; dar o ghiulea de tun, de pildă, dacă ar descoperi că Pămîntul este despicat s-ar precipita către centrul lui mai repede decît o băşică umplută cu aer, şi explicaţia este că această masă de metal reprezintă mult pămînt înghesuit într-un spaţiu mic, pe cînd aerul reprezintă foarte puţin pămînt răspîndit într-un spaţiu mare ; căci toate părţile materiale care sălăşluiesc în fierul acesta, unite cum sînt între ele, se întăresc datorită tocmai unirii lor, pentru că, în cele din urmă, au mult de luptat împotriva a nimica toată, ţinînd seama că o parcelă de aer, egală în grosime cu ghiuleaua, nu este egală şi în cantitate şi că, în felul acesta, îndoindu-se sub greutatea oamenilor mai numeroşi decît ca şi la fel de grăbiţi, îngăduie să fie pătrunsă pentru a le lăsa cale liberă.

Fără a dovedi asta printr-o ţesătură de argumente, de ce crezi că ne rănesc o suliţă, o spadă, un pumnal ? Pen-

tru că oţelul este o materie ale cărei părţi sînt mai apropiate şi mai întrepătrunse, pe cînd porii şi moliciunea cărnii arată că ea conţine foarte puţină materie răspîndită într-un spaţiu mare, iar vîrful de fier care ne înţeapă, reprezentînd o cantitate de materie aproape de neevaluat faţă de foarte puţină carne, o constrînge pe aceasta din urmă să cedeze în faţa celui mai puternic, tot astfel cum un escadron dispus în rînduri strînse nimiceşte cu uşurinţă un batalion mai larg desfăşurat ; căci, de ce este mai caldă o bucată de oţel înroşit decît un trunchi de lemn aprins, dacă nu pentru că în bucata de oţel există mai mult foc într-un spaţiu mai restrîns şi fiind legat de toate părţile metalului, pe cînd trunchiul de lemn, fiind foarte spongios, cuprinde, în consecinţă, mai mult vid şi vidul, ca expresie a nefiinţei, nu poate fi susceptibil de a lua forma focului. Dar, vei obiecta dumneata, te referi la vid ca şi cînd i-ai fi dovedit existenţa, or tocmai despre asta discutăm acum ! Ei bine, am să ţi-o dovedesc şi, deşi această dificultate este soră bună cu nodul gordian, am braţele destul de puternice ca să devin un Alexandru al ei.

Îl rog, deci, să îmi răspundă pe unul dintre acei nătărăi care nu se socot oameni decît pentru că i-a spus-o un doctor. Presupunînd că nu există decît o materie, şi bănuiesc că am dovedit-o îndestul, cum se face că ea se întinde şi se restrînge după chef ? Cum se face că o bucată de pămînt, tot condensîndu-se, devine piatră ? Oare părţile acestei pietre s-au vîrît una în cealaltă, astfel încît chiar acolo unde şi-a găsit sălaşul acest fir de nisip, chiar acolo sau în acel punct să se afle un alt fir de nisip ? Asta nu este cu putinţă, şi chiar potrivit principiului lor, deoarece corpurile nu se întrepătrund ; totuşi, trebuie ca această materie să se fi îndesit şi, dacă vreţi, să se fi împuţinat astfel încît să umple un anume spaţiu care nu era umplut.

Ai să spui că este cu totul de neînţeles cum poate fi lumea alcătuită din nimic, cum putem fi noi înşine compuşi în parte din nimic ; dar, de ce nu ? Oare nu este întreaga lume înconjurată de nimic ? Dacă eşti de acord cu asta, mărturiseşte dar că e tot atît de simplu ca lumea să aibă nimicul înlăuntrul ei, aşa cum îl are în jur.

Presimt că ai să mă întrebi de ce atunci apa sfarmă vasul care îngheaţă, dacă nu tocmai pentru a nu se crea vidul ? Am să-ţi răspund că asta se întîmplă deoarece aerul de deasupra — care tinde, ca şi pămîntul, ca şi apa, spre centru — întîlnind, în drumul drept spre acest ţinut, un han gol, trage acolo : dacă găseşte porii acestui vas, adică drumurile ce duc spre această cameră cu vid, prea strîmte, prea lungi şi prea întortocheate, îşi satisface dorinţa de a ajunge mai degrabă la adăpost, spărgîndu-l.

Dar, fără a mă amuza răspunzînd tuturor obiecţiilor, îndrăznesc să spun că dacă n-ar exista vid, n-ar exista nici mişcare, sau trebuie să admitem penetrabilitatea corpurilor, căci ar fi prea ridicol să credem că, atunci cînd o muscă deplasează cu aripa sa o părticică de aer, această părticică face ca o alta din faţa ei să dea înapoi, această alta încă una, astfel încît mişcarea degetului mic al piciorului unui purice ar ajunge să facă o cocoaşă în spatele Pămîntului. Cînd nu mai au argumente, recurg la rarefacţie ; dar, cinstit vorbind, cum s-ar putea ca, atunci cînd un corp se rarefiază, a particulă a masei să se îndepărteze de o altă particulă, fără a lăsa în mijloc vid ? Nu s-ar fi cuvenit ca aceste două corpuri, care tocmai s-au despărţit, să fi fost în acelaşi timp şi în acelaşi loc unde se află acesta şi astfel să se fi întrepătruns toate trei ? Mă aştept să mă mai întrebi de ce atunci, prin mijlocirea unui tub, unei seringi sau a unei pompe, izbutim să facem apa să urce, împotriva tendinţei ei fireşti ? La asta am să-ţi răspund că ea este constrînsă şi că nu teama de vid o obligă să îşi schimbe drumul, ci faptul că fiind unită cu aerul într-un mod imperceptibil, ea se înalţă cînd înălţăm aerul care o ţine îmbrăţişată.

Nu e chiar atît de greu să înţelegi asta, cînd cunoşti cercul perfect şi gingaşa înlănţuire a elementelor; căci dacă priveşti cu atenţie acest nămol, care împreună pămîntul cu apa, vei descoperi că el nu mai este pămînt, nu mai este apă, ci mijlocitorul actului de căsătorie dintre aceşti doi vrăjmaşi; la fel, apa şi aerul îşi trimit reciproc o ceaţă care pătrunde umorile amîndorura, ca să le mijlocească pacea, şi aerul se împacă cu focul prin mijlocirea unei exalaţii mediatoare ce le uneşte.

Cred că ar mai fi vrut să continue, dar ni se aduse mîncarea şi, fiind înfometaţi, mi-am astupat urechile pentru vorbe, deschizîndu-mi stomacul în faţa cărnii.

Îmi amintesc că, o dată, pe cînd filozofam, căci niciunuia dintre noi nu-i plăcea să se ocupe de lucruri de nimic, îmi spuse:

— Îmi pare tare rău să văd un spirit ca al dumitale infestat de erori banale. Trebuie, deci, să afli că, în pofida pedantismului lui Aristotel, îmbrăţişat astăzi de toate categoriile de francezi, *toate sînt în toate,* adică în apă, de pildă, există foc; în foc — apă; în aer — pămînt; şi în pămînt — aer. Deşi această opinie îi face pe cei care umblă prin universităţi să holbeze ochii cît cepele, e mai uşor să-i dovedeşti temeinicia decît să convingi pe cineva de adevărul ei. I-aş întreba, mai întîi: apa nu zămisleşte peşti? Şi cînd vor nega, le-aş spune: săpaţi un şanţ şi umpleţi-l cu apă chioară, pe care o puteţi trece, dacă vreţi, şi prin ciur, ca să preîntîmpinaţi obiecţiile orbilor; dacă nu veţi găsi peşte peste cîtva timp, mă prind să înghit toată apa vărsată înăuntru; dar dacă veţi găsi, aşa cum nu mă îndoiesc nici o clipă, va fi dovada convingătoare că acolo există sare şi foc[1]. În consecinţă, a descoperi apoi apă în foc nu-i un lucru prea greu. Căci chiar dacă ei ar alege focul cel mai puţin legat de materie, cum este acela al cometelor, el tot conţine multă apă, pentru că dacă

[1] ...fiindcă peştii nu s-ar putea naşte în absenţa focului — principiu vital, „suflet material" al tuturor animalelor (n.t.).

umoarea din care se ivesc acestea, transformată în sulf de căldura antiperistazului ce le aprinde, nu ar găsi un obstacol pentru violenţa sa în răceala umedă care o temperează şi o combate, s-ar mistui dintr-o dată ca un fulger. Ei nu vor nega faptul că în pămînt se află aer, sau, dacă o fac, înseamnă că nu au auzit niciodată vorbindu-se despre cumplitele cutremure care clatină atît de des munţii Siciliei. În afară de asta, noi vedem că pămîntul este numai pori, chiar şi în grăunţele de nisip din care este alcătuit. Totuşi, nimeni încă nu a spus că aceste găuri ar fi umplute cu vid; nu se va socoti deci nepotrivit ca aerul să-şi aibă aici domiciliul. Mai rămîne să dovedesc faptul că în aer există pămînt, dar aproape că nu îmi vine să mă obosesc, deoarece te poţi convinge de fiecare dată cînd îţi cad pe cap aceste legiuni de atomi atît de numeroase, încît aritmetica e de-a dreptul neputincioasă.

Dar să trecem de la corpurile simple la cele compuse: ele îmi vor furniza mult mai multe argumente pentru a arăta că toate sînt în toate, nu că se schimbă unele într-altele, cum ciripesc peripateticienii voştri; vreau să le spun în faţă că principiile se amestecă, se separă şi se reamestecă din nou, astfel încît ceea ce înţeleptul Creator a hotărît să fie apă, aşa va rămîne pe vecie; eu nu născocesc, după obiceiul lor, maxime pe care să nu le pot demonstra.

Iată de ce te rog să iei un buştean, sau orice altă materie combustibilă şi să-i dai foc; ei vor spune, cînd va fi cuprinsă de flăcări, că ceea ce a fost lemn a devenit foc. Dar eu susţin că nu este tocmai aşa şi că în ea nu există mai mult foc atunci cînd arde, decît înainte de a fi fost apropiată feştila; dar focul ascuns în buştean, şi pe care frigul şi umezeala îl împiedicau să se întindă şi să acţioneze, ajutat dinafară, şi-a adunat forţele împotriva flegmei[1] ce îl înăbuşea şi a cucerit tabăra duşmană; iată de

[1] Aici în sensul de umiditate (n.t.).

ce se arată el fără piedici, triumfînd asupra temnicerului său. Nu vezi cum fuge apa prin cele două capete ale buşteanului, caldă şi aburind încă de lupta dusă? Flacăra aceea pe care o zăreşti deasupra este focul cel mai subtil, cel mai eliberat de materie şi, prin urmare, cel mai curînd gata să se întoarcă acasă [1]. Pînă la o oarecare înălţime, ia totuşi forma piramidei, pentru a străpunge umiditatea densă a aerului, care-i rezistă ; dar cum, urcînd, se dezbară puţin cîte puţin de tovărăşia violentă a gazdelor sale, o ia la sănătoasa, nemaiîntîlnind nimic ostil în drum, şi această neglijenţă îl poartă adesea către o nouă temniţă : deoarece, croindu-şi drum singur, se rătăceşte cîteodată într-un nor. Alteori, emanaţiile focului întîlnindu-se într-o cantitate destul de mare pentru a face faţă vaporilor, se unesc, bubuie, tună, fulgeră, şi moartea celor nevinovaţi este deseori efectul mîniei însufleţite a acestor lucruri moarte. Dacă, încurcîndu-se în aceste umori inoportune ale stratului mijlociu, nu este suficient de puternic pentru a se apăra, se lasă în voia vrăjmaşului său, care îl constrînge să recadă pe pămînt din cauza greutăţii sale : şi nenorocitul acesta, închis într-o picătură de apă, se va trezi, poate, la poalele unui stejar, al cărui foc animal îl va îmbia pe bietul rătăcit să sălăşluiască dimpreună cu el, revenind astfel la starea pe care o părăsise cu cîteva zile mai înainte.

Dar să vedem ce soartă vor avea celelalte elemente din care era alcătuit buşteanul. Aerul se retrage în tabăra sa, încă amestecat cu aburi, deoarece focul, în mînia lui, l-a izgonit brusc, fără nici o rînduială. Iată-l, deci, slujind drept minge vînturilor, furnizînd respiraţia animalelor, umplînd vidul creat de natură şi poate că, înfăşurîndu-se într-un strop de rouă, va fi supt şi digerat de frunzele însetate ale copacului, în care s-a retras focul nostru. Apa pe care flacăra o alungase din buştean, înălţată de căldură pînă pe tărîmul meteorilor, va recădea în chip de ploaie asupra stejarului nostru, ca şi asupra altuia, iar pămîntul, devenit cenuşă şi tămăduit apoi de sterilitatea sa, fie prin căldura hrănitoare a bălegarului în care va fi azvîrlit, fie prin sarea vegetativă a cîtorva plante învecinate, fie prin apa roditoare a rîurilor, va ajunge poate în apropierea acestui stejar care, prin căldura germenului său, îl va atrage şi va face din el o parte a întregului său.

Cele patru elemente au, astfel, aceeaşi soartă şi se întorc la aceeaşi stare din care ieşiseră cu cîteva zile mai înainte. Putem deci spune că într-un om există toate cele necesare pentru a alcătui un arbore şi că într-un arbore există toate cele necesare pentru a alcătui un om. În felul acesta, toate pot fi găsite în toate ; dar ne lipseşte un Prometeu care să ne smulgă din sînul naturii şi să ne facă perceptibilă ceea ce numesc eu materia primă.

Iată cam cu ce fel de lucruri ne petreceam noi timpul, căci micul spaniol avea un spirit ager. Stăteam însă de vorbă numai noaptea, deoarece de la şase dimineaţa şi pînă seara, mulţimea de oameni care venea să ne privească în adăpostul nostru ne-ar fi împiedicat să o facem ; unii aruncau în noi cu pietre, alţii cu nuci, alţii cu iarbă. Nu se vorbea decît despre animalele regelui.

Ni se aducea de mîncare în fiecare zi, la aceleaşi ore, iar regina şi regele îşi dădeau, ei înşişi, destul de des osteneala de a-mi pipăi pîntecul, ca să ştie dacă nu aveam să nasc, căci ardeau de dorinţa de a vedea înmulţindu-se rasa micilor animale. Poate pentru că fusesem mai atent decît „masculul" meu la maimuţărelile şi la inflexiunile vocii lor, am învăţat mai repede ca el să le înţeleg limba şi să o stîlcesc puţin, ceea ce făcu să fim priviţi altfel decît pînă atunci ; în tot regatul se răspîndi de îndată zvonul că fuseseră descoperiţi doi oameni sălbatici, mai mici decît ceilalţi, din pricina hranei neîndestulătoare găsite de ei în

[1] Cyrano uită că mai înainte a combătut această teorie aristotelică (n.t.).

pustiu și care, datorită vreunui cusur al sămînței tatălui lor, nu aveau picioarele din față destul de puternice ca să se poată sprijini pe ele.

Trecînd din gură în gură, această idee ar fi prins rădăcini dacă preoții țării nu s-ar fi opus, spunînd că era o înspăimîntătoare nelegiuire să crezi că niște animale, ba chiar niște monștri ar fi putut aparține speciei lor.

„Ar fi mult mai de înțeles, adăugau cei mai puțin pătimași, ca animalele noastre domestice să împărtășească privilegiul umanității și, în consecință, al nemuririi, fiind născute în această țară, decît niște făpturi monstruoase, care afirmă că s-au născut nu știu unde, pe Lună ; apoi, luați seama la deosebirea dintre ele și noi. Noi mergem în patru picioare, deoarece Dumnezeu nu a voit să încredințeze un lucru atît de prețios unei poziții mai puțin sigure și s-a temut că, mergînd altfel, să nu i se întîmple omului vreun rău ; de aceea, și-a dat osteneala să îl așeze pe patru stîlpi, ca nu cumva să cadă ; dar, nebinevoind să se amestece în plămădirea acestor două brute, le-a lăsat în voia capriciilor naturii care, nepăsîndu-i de pierderea unui lucru atît de neînsemnat, le-a făcut să se sprijine doar pe două labe.

Nici măcar păsările, spuneau ei, n-au fost atît de năpăstuite, primind cel puțin pene care să le compenseze slăbiciunea picioarelor și care să le susțină în aer, atunci cînd le alungăm de lîngă noi ; pe cînd Natura, lipsindu-i pe acești monștri de două picioare, i-a făcut să nu poată scăpa de judecata noastră.

Și, apoi, uitați-vă cum țin capul îndreptat spre cer ! Asta se datorează faptului că Dumnezeu i-a lipsit de toate cele și ei se plîng astfel cerului de Acela care i-a creat, implorîndu-l să le îngăduie să culeagă firimiturile noastre. În timp ce noi ținem capul îndreptat spre pămînt, pentru a ne contempla avuțiile și pentru că sîntem atît de mulțumiți de situația noastră, încît nu există nimic în cer la care să rîvnim".

Zilnic îi auzeam pe preoți spunînd astfel de povești, sau altele aidoma ; în cele din urmă, îi îmbrobodiră atît de bine pe oameni, încît era limpede că nu puteam fi luat, în cel mai bun caz, decît drept un papagal fără pene, deoarece argumentele lor slujeau astfel celor convinși că sînt o pasăre, de vreme ce nu aveam decît două picioare. Ceea ce făcu să fiu închis într-o colivie, în urma unui ordin expres al Înaltului Consiliu.

Acolo, păsărarul reginei venea în fiecare zi să-mi fluiere, așa cum se face la noi cu graurii ; eram fericit, de fapt, pentru că nu duceam lipsa mîncării. Tot ascultînd palavrele cu care privitorii îmi împuiau urechile, am învățat să vorbesc ca ei, astfel că atunci cînd m-am obișnuit cu idiomul lor destul pentru a-mi exprima cea mai mare parte a gîndurilor, m-am pus și eu pe sporovăit. În societate nu se mai vorbea decît despre strălucirea cuvintelor mele de duh și despre prețuirea acordată spiritului meu. Se ajunse pînă acolo încît Consiliul se văzu silit să interzică, printr-o sentință publică, să se creadă că aș avea rațiune, cerînd, în mod expres, tuturor persoanelor, de orice rang ar fi fost ele, să considere că oricît de spiritual m-aș fi dovedit, aceasta se datora numai instinctului.

Totuși, problema definirii naturii mele împărți orașul în două tabere. Partidul care era în favoarea mea creștea în număr cu fiecare zi și, în cele din urmă, în ciuda anatemei și excomunicării profeților, care încercau să înspăimînte astfel norodul, susținătorii mei cerură o adunare a Statelor, pentru a rezolva această încurcătură religioasă. Alegerea celor care trebuiau să-și spună părerea dură multă vreme ; dar arbitrii potoliră vrajba, desemnînd un număr egal de interesați și dînd poruncă să fiu dus în fața adunării, ceea ce se și întîmplă ; acolo am fost tratat cu toată asprimea pe care vi-o puteți închipui. Printre alte lucruri, examinatorii îmi puseră întrebări legate de filozofie ; le-am înfățișat, cu bună credință, ce știam de la învățătorul meu de odinioară, dar nu le-a trebuit mult

ca să respingă totul, cu argumente, ce-i drept, convingătoare. Cînd m-am văzut pe deplin convins, am convocat, în ultimă instanță, principiile lui Aristotel, care nu mi-au folosit mai mult decît sofismele ; căci, în două cuvinte, mi-au dezvăluit falsitatea lor.

— Acest Aristotel, îmi spuseră ei, a cărui știință o lauzi atît de sus și tare, adapta principiile la filozofia lui, în loc să adapteze filozofia la principii, mai ales că trebuia să demonstreze cel puțin că sînt mai raționale decît cele ale altor secte, ceea ce nu a putut face. Așa că bunul domn n-o să se supere dacă nu sîntem de acord cu el.

În sfîrșit, văzîndu-mă cum o țin morțiș că ei n-au cum să fie mai savanți decît Aristotel și că mi se interzisese să discut cu cei care îi negau principiile, hotărîră toți într-un glas că nu eram om, ci poate vreun soi de struț, de vreme ce țineam capul sus, ca și el, mergeam în două picioare și îi semănam întru totul, dacă nu punem la socoteală penele ; așa că i se porunci păsărarului să mă ducă înapoi, în colivia mea. Acolo mi-am petrecut timpul în mod destul de plăcut, căci vorbindu-le corect limba, întreaga curte se distra făcîndu-mă să sporovăiesc. Fiicele reginei îmi aduceau totdeauna cîte ceva de-ale gurii ; și cea mai drăguță dintre ele, nutrind oarecare prietenie pentru mine, se extazia într-atît cînd, în taină, îi dezvăluiam misterele religiei noastre și îndeosebi atunci cînd îi vorbeam despre clopote și moaște, încît mă încredința, înlăcrimată, că dacă aș mai fi în stare să zbor înapoi, în lumea noastră, m-ar urma cu dragă inimă.

Într-o bună zi, dis-de-dimineață, trezindu-mă brusc, am văzut-o bătînd toba cu degetele pe gratiile coliviei mele :

— Bucură-te, mi-a spus ea. Ieri, în Înaltul Consiliu, s-a hotărît un război împotriva regelui [1]. Nădăjduiesc că

[1] În manuscris apar grupuri de note muzicale de fiecare dată cînd Cyrano vrea să redea un nume propriu în limbajul lunar (n.t.).

în harababura pregătirilor, cînd monarhul nostru și supușii săi vor fi departe, se va ivi, în sfîrșit, prilejul să te eliberez.

— Ce război ? am întrerupt-o eu. Se ceartă oare prinții acestei lumi la fel ca ai noștri ? Te rog, vorbește-mi despre modul lor de a se lupta.

— Arbitrii aleși pe placul celor două părți, îmi explică ea, hotărăsc timpul acordat pentru înarmare și pentru marș, numărul luptătorilor, ziua și locul bătăliei, și toate acestea într-un spirit de deplină echitate, astfel încît într-o armată să nu se afle nici măcar un om mai mult decît în cealaltă ; soldații schilozi dintr-o tabără sînt strînși toți într-o singură companie și, cînd începe bătălia, comandanții au grijă să-i pună față în față cu schilozii din cealaltă tabără ; la fel uriașii se înfruntă cu coloșii ; scrimerii cu cei îndemînatici ; curajoșii cu îndrăzneții ; debilii cu slăbănogii ; cei indispuși cu cei bolnavi ; cei vînjoși cu cei puternici ; cînd cineva lovește pe altul decît cel care i-a fost destinat, dacă nu poate dovedi că a făcut-o din greșeală, este condamnat ca laș. După încheierea bătăliei, se numără răniții, morții, prizonierii ; dezertori nu există ; dacă pierderile sînt egale de o parte și de alta, se trage la sorți cine să fie proclamat învingător.

Dar chiar dacă un regat își învinge dușmanul în război, asta nu înseamnă mare lucru, deoarece există alte armate, puțin numeroase, de savanți și de oameni de duh, de ale căror dispute atîrnă în întregime triumful sau robirea statelor.

Un savant este opus unui alt savant, un om de spirit unui alt om de spirit și un om judicios unui alt om judicios. Triumful obținut de un Stat pe această cale valorează cît trei victorii pe cîmpul de luptă. După proclamarea izbînzii, adunarea se sparge și poporul învingător își alege drept rege pe acela al vrăjmașilor, sau pe al său.

Nu m-am putut abține să nu rîd de felul acesta scrupulos de a se războì și am dat ca exemplu de politică

mult mai eficace obiceiurile Europei noastre, în care monarhul nu neglijează nici unul din avantajele posibile pentru a învinge. Iată ce îmi răspunse ea :

— Oare prinții voștri nu invocă drept pretext al înarmării dreptul forței ?

— Ba da, am replicat, și dreptatea cauzei lor.

— Atunci, continuă ea, de ce nu aleg arbitri imparțiali, care să-i împace ? Și dacă se dovedește că au și unul și celălalt aceleași drepturi, de ce nu rămîn lucrurile ca mai înainte, sau de ce nu joacă o partidă de pichet avînd ca miză orașul sau provincia pe care și le dispută ? Dar nu, în timp ce pun să-și spargă capetele peste patru milioane de oameni, care prețuiesc mai mult decît ei, stau în cabinetele lor și fac glume proaste în legătură cu împrejurările masacrului acestor nătăfleți. Greșesc însă blamînd astfel curajul bravilor voștri cetățeni ; ei fac bine că mor pentru patrie ; problema este importantă, căci nu-i totuna să fii vasalul unui rege care poartă guler [1], sau al unuia care poartă bavețică [2] !...

— Dar, am reluat eu, de ce sînt atîtea reguli în felul vostru de a vă lupta ? Nu este destul ca oștile să aibă același număr de oameni ?

— N-ai pic de judecată, îmi răspunse ea. Ai crede cu adevărat că ți-ai învins vrăjmașul în duel în chip cinstit, dacă ai fi înzăuat și el nu ; dacă el ar avea doar un pumnal și dumneata o spadă ; dacă el, în sfîrșit, ar fi ciung și dumneata ai avea două brațe ? Chiar gladiatorii voștri nu se înfruntă în condiții egale, așa cum susțineți, căci unul e înalt, iar celălalt scund : unul e îndemînatic, celălalt n-a mînuit sabia niciodată : unul e puternic, celălalt fără vlagă ; și chiar dacă n-ar exista aceste nepotriviri, dacă ar fi la fel de dibaci și de puternici amîndoi, tot nu ar fi de-o potrivă, căci unul ar avea poate mai mult curaj decît

[1] Regele Spaniei (n.t.).
[2] Regele Franței (n.t.).

celălalt ; și întrucît acest zănatic nu își dă seama de pericol, este coleric, are mai mult sînge și inima mai compactă, ca și cum toate aceste însușiri alcătuitoare ale curajului n-ar fi, la fel de bine ca o spadă, o armă care-i lipsește inamicului său, se apucă să se năpustească orbește asupra lui, să-l înfricoșeze și să ia astfel viața bietului om care simte primejdia, a cărui căldură se pierde în pituită [1] și a cărui inimă este prea largă pentru a reține spiritele capabile să spargă gheața numită „lașitate". Iar voi îl lăudați pe omul acesta pentru că și-a ucis adversarul, avînd avantajul de partea sa, și lăudîndu-i îndrăzneala, lăudați un păcat împotriva firii, deoarece curajul îl îndeamnă la propria sa distrugere. Și, fiindcă veni vorba, cu cîțiva ani în urmă, Consiliul de război a fost interpelat, cerîndu-i-se un regulament mai sever și mai scrupulos. Iată ce-a spus filozoful care a prezentat interpelarea :

„Vă închipuiți, domnilor, că ați rezolvat problema egalității celor doi vrăjmași alegîndu-i, pe amîndoi, înalți, îndemînatici, plini de curaj ; dar asta nu e de ajuns, deoarece învingătorul trebuie să se detașeze prin dibăcie, forță sau șansă. Dacă o face prin dibăcie, fără îndoială că și-a lovit adversarul într-un loc unde acesta nu se aștepta, sau mai iute decît era de așteptat ; sau, făcîndu-se că îl izbește dintr-o parte, l-a atacat din cealaltă. Dar toate acestea înseamnă să înșeli, să trădezi, iar înșelătoria și trădarea nu sînt lucruri de laudă pentru un om cu adevărat generos. Dacă triumfă prin forță, îl veți socoti pe inamicul său învins, de vreme ce a fost violentat ? Fără îndoială că nu, tot astfel cum nu veți spune că un om a pierdut victoria, deși asupra lui s-a prăbușit un munte, pentru că nu a fost în stare să o cîștige. Totuși, el n-a fost învins, deoarece nu a fost în stare în acea clipă să facă față violențelor adversarului său. În sfîrșit, dacă și-a doborît dușmanul datorită șansei, nu el ci Norocul trebuie încu-

[1] Alt nume pentru „flegmă" ; vezi nota de la pagina 53 (n.t.).

nunat ; el n-a contribuit cu nimic și cel învins nu este mai blamabil decît un jucător de zaruri care, avînd șaptesprezece puncte, vede cum altul obține optsprezece".

I s-a răspuns că avea dreptate, dar că era imposibil, cu mijloace omenești, să se facă ordine, și că mai curînd rabzi un neajuns mărunt, decît să te lași pradă a o sută de alte neajunsuri mai însemnate.

Ea nu-mi vorbi mai mult, temîndu-se să nu fie găsită în tovărășia mea atît de devreme. Nu pentru că desfrîul ar fi o crimă în această țară ; dimpotrivă, cu excepția celor care au încălcat legile, orice bărbat are putere asupra oricărei femei și, la fel, o femeie respinsă de un bărbat îl poate da în judecată. Dar ea nu îndrăznea să mă frecventeze în public din pricina faptului că, după cîte mi-a spus, preoții afirmaseră, cu prilejul ultimei jertfe, că îndeosebi femeile susțineau că sînt om, vrînd să ascundă sub acest pretext dorința lor dezgustătoare de a se împreuna cu dobitoacele și de a făptui cu mine, fără rușine, păcate împotriva firii. Aceasta era pricina pentru care multă vreme n-am mai văzut-o nici pe ea, nici o altă ființă de același sex.

Totuși, cineva a dat iar ghes discuțiilor legate de definirea făpturii mele, pentru că, atunci cînd nu mă mai gîndeam decît să mor în cușca mea, m-au dus din nou la o înfățișare. Am fost, așadar, interogat în prezența unui mare număr de curteni asupra unor probleme de fizică și răspunsurile mele, după cîte-mi dau seama, nu au satisfăcut nicidecum, deoarece acela care prezida înfățișarea mi-a expus foarte pe larg opiniile sale asupra structurii lumii. Mi se părură ingenioase și dacă n-ar fi ajuns să susțină originea eternă a lumii, aș fi socotit, poate, filozofia lui mult mai rațională decît a noastră. Dar îndată ce l-am auzit susținînd o himeră atît de potrivnică a ceea ce ne învață credința, l-am întrebat cum ar putea contesta autoritatea lui Moise, acest mare patriarh, care a afirmat în mod lămurit că Dumnezeu a creat lumea în șase zile.

Acest ignorant rîse, în loc să-mi răspundă, ceea ce mă obligă să îi spun că dacă erau în stare de asemenea lucruri începeam să cred că lumea lor nu este decît o Lună.

— Dar, îmi replicară ei, vezi aici pămînt, rîuri, mări — ce sînt toate acestea ?

— N-are a face, am continuat. Aristotel ne asigură că nu e decît Luna ; și dacă ați fi susținut contrariul în școala în care am studiat, cu siguranță că ați fi fost fluierați.

La aceasta, se auzi un mare hohot de rîs. N-are rost să vă întrebați dacă se datora ignoranței lor ; destul că am fost băgat iarăși în cușcă.

Preoții, mai porniți decît ceilalți, aflînd că îndrăznisem să spun că Luna de pe care veneam era o lume și că lumea lor era doar o Lună, socotiră că aceasta le oferea un pretext destul de întemeiat ca să mă condamne la supliciul apei : așa sînt exterminați ateii. Se plînseră deci, *in corpore*, regelui, care făgădui să le facă dreptate și porunci să fiu așezat din nou pe scaunul acuzatului.

Iată-mă scos pentru a treia oară din cușcă ; cel mai vîrstnic luă cuvîntul și vorbi împotriva mea. Nu-mi amintesc rechizitoriul său, deoarece eram prea îngrozit ca să-i mai pot descifra inflexiunile vocii și, de asemenea, deoarece se slujise de un instrument al cărui zgomot mă asurzea : o trompetă aleasă anume pentru ca violența sunetului ei marțial să le întărîte spiritele întru moartea mea și ca această tulburare să împiedice rațiunea să-și mai facă datoria, așa cum se întîmplă cu oștile noastre cînd zarva surlelor și a tobelor împiedică soldatul să cugete la importanța propriei sale vieți.

Cînd a isprăvit, m-am ridicat, pentru a-mi apăra cauza, dar n-a mai fost nevoie s-o fac, datorită unei întîmplări care m-a surprins și care vă va surprinde și pe dumneavoastră. Tocmai deschisesem gura, cînd un om care își făcuse cu greu loc prin mulțime căzu la picioarele regelui și se tîrî îndelung pe spate. Această comportare nu mă miră, știind că era poziția pe care o luau atunci cînd voiau

să vorbească în public. Am renunțat, deci, la pledoaria mea, și iat-o pe aceea rostită de el :

— Înțelepților, ascultați-mă ! Nu l-ați putea condamna pe acest om, această maimuță sau acest papagal, pentru că a spus că Luna este o lume din care vine el ; căci, dacă este om, chiar de nu ar veni din Lună, tot omul fiind liber, nu este și el liber să își închipuie ce vrea ? Îl puteți obliga să nu vadă lucrurile decît ca voi ? Îl puteți constrînge să spună că Luna nu este o lume, dar tot nu va crede ; deoarece, pentru a crede ceva, minții lui trebuie să i se ofere mai multe argumente în favoarea lui da, decît a lui nu ; dacă nu-i furnizați aceste argumente, sau dacă ele nu se nasc de la sine în mintea lui, vă va spune că va crede, dar asta nu înseamnă nicidecum că vă crede cu adevărat.

Urmează deci să vă dovedesc că nu trebuie condamnat dacă socotiți că face parte din categoria animalelor.

Căci, presupunînd că este un animal fără rațiune, ați avea rațiune voi înșivă acuzîndu-l de a fi păcătuit împotriva ei ? A spus că Luna este o lume : or, animalele acționînd numai datorită instinctului natural, natura spune asta și nu el. A crede că această natură înțeleaptă, care a făcut lumea și Luna, nu știe că este ea însăși, și că voi, care nu aveți alte cunoștințe în afară de cele pe care ea vi le-a dat, o știți mai bine, ar fi de-a dreptul ridicol. Dar chiar dacă patima v-ar face să renunțați la principiile voastre și dacă ați presupune că natura nu îndrumă animalele, roșiți cel puțin de frămîntările pe care vi le pricinuiesc capriciile unui animal. Într-adevăr, domnilor, dacă ați vedea un om matur făcînd pe polițaiul unui furnicar, dînd o palmă unei furnici care și-a trîntit o camaradă, întemnițînd pe una care a furat vecinei sale un grăunte de grîu, aducînd în fața instanței pe o alta care și-a părăsit ouăle, nu l-ați socoti, oare, smintit pentru că se ocupă cu lucruri mult sub nivelul lui și are pretenția de a supune rațiunii făpturi care sînt lipsite de ea ? Venerabili pontifi, cum ați putea numi, așadar, interesul pe care îl arătați

capriciilor acestui mic animal ? Înțelepților, atît am avut de spus.

Deîndată ce isprăvi, un fel de muzică de aplauze făcu să răsune sala ; și după ce toate opiniile fură dezbătute un sfert de ceas bun, regele pronunță sentința :

„Că de acum înainte voi fi socotit om și, ca atare, voi fi pus în libertate, că pedeapsa de a fi înecat va fi schimbată într-o pocăință rușinoasă (deoarece în acea țară nu există pocăință „onorabilă"), adică voi retracta, în mod public, afirmația mea că Luna este o lume, din pricina tulburării pe care noutatea acestei opinii ar fi putut-o sădi în sufletele celor slabi".

Sentința fiind pronunțată, sînt scos din palat, îmbrăcat în chip rușinos cu straie magnifice, urcat la tribuna unui car magnific, la care erau înjugați patru prinți și obligat să rostesc la răspîntiile orașului :

— Oameni buni, declar că Luna aceasta nu este o Lună, ci o lume ; și că lumea aceea nu este o lume, ci o Lună. Așa socotesc preoții că e bine să credeți.

După ce am strigat același lucru în cele cinci mari piețe ale orașului, l-am văzut pe avocatul meu care îmi întindea mîna ca să mă ajute să cobor. Cînd l-am privit, am fost foarte mirat descoperind că e demonul meu. Ne-am tot îmbrățișat preț de un ceas.

— Vino la mine, mi-a spus, căci dacă te-ai întoarce la Curte, după o pocăință rușinoasă, n-ai fi văzut cu ochi buni. Dealtfel, trebuie să-ți spun că te-ai afla și acum printre maimuțe, la fel ca și spaniolul, camaradul tău, dacă nu aș fi lăudat în societate vigoarea și vioiciunea spiritului tău și dacă n-aș fi uneltit împotriva profeților, pentru a dobîndi protecția celor de sus în favoarea ta.

Tocmai isprăveam să-i mulțumesc, cînd am ajuns la el acasă ; pînă la cină, îmi vorbi despre sforile pe care le trăsese pentru a-i constrînge pe preoți ca, în ciuda manevrelor celor mai iscusite, cu care amețiseră conștiința poporului, să renunțe la o persecuție atît de nedreaptă.

Cînd am fost anunţaţi că masa e servită, îmi spuse că rugase doi profesori de la Academia oraşului să vină să mănînce cu noi, ca să am o tovărăşie plăcută pentru seara aceea.

— Voi aduce vorba despre filozofia pe care ei o predau în această lume, adăugă el, şi cu acest prilej îl vei vedea şi pe fiul gazdei mele. E un tînăr cu o minte cum n-am mai întîlnit niciodată ; ar fi un al doilea Socrate, dacă şi-ar putea folosi cum se cuvine inteligenţa, n-ar lăsa viciul să copleşească harurile cu care-l dăruieşte necontenit Dumnezeu şi n-ar mai simula libertinajul, cum o face, cu himerică ostentaţie şi urmărind să dobîndească reputaţia de om de spirit. M-am instalat aici pîndind ocaziile de a-l instrui.

Tăcu, vrînd parcă să mă lase şi pe mine să vorbesc ; apoi, făcu semn să mi se scoată podoabele ruşinoase cu care eram încă împopoţonat.

Cei doi profesori intrară aproape imediat şi am trecut în camera în care fusese pusă masa şi unde tînărul despre care îmi vorbise şi începuse să mănînce. Îl salutară pînă la pămînt, cu respectul unor sclavi faţă de stăpîn ; l-am întrebat pe demonul meu care era pricina şi mi-a răspuns că asta se datora vîrstei sale, deoarece în lumea aceea bătrînii îi respectau în toate pe tineri şi erau plini de deferenţă faţă de ei ; mai mult, părinţii ascultau de copii de îndată ce, potrivit hotărîrii Senatului filozofilor, atingeau vîrsta raţiunii.

— Te miră, continuă el, acest obicei atît de potrivnic celui din ţara ta ? Dar el nu este respins de judecata cea sănătoasă, căci, sincer vorbind, cînd un om tînăr şi înfocat este capabil să imagineze, să judece şi să acţioneze nu este el mai apt să conducă o familie decît un sexagenar infirm, un biet zăpăcit, căruia neaua celor şaizeci de ierni i-a îngheţat imaginaţia şi care nu se mai călăuzeşte decît după ceea ce voi numiţi experienţa succeselor fericite, de

fapt simple efecte ale hazardului, împotriva tuturor regulilor de cumpătare ale prudenţei omeneşti ? Cît despre judecată, are tot atît de puţină, deşi în lumea voastră ea este considerată un apanaj al bătrîneţii ; pentru a vă da seama de greşeală, ar trebui să ştiţi că ceea ce se numeşte „prudenţă“ la un bătrîn nu este altceva decît o teamă neîntemeiată. Astfel, cînd el s-a ferit de o primejdie în care un tînăr şi-a pierdut viaţa, n-a făcut-o pentru că ar fi prevăzut catastrofa, ci pentru că nu avea destulă flacără ca să aprindă acele elanuri nobile care ne îngăduie să îndrăznim. În timp ce îndrăzneala acelui tînăr constituia un fel de garanţie a izbînzii ţelului său, pentru că tocmai ardoarea care grăbeşte şi uşurează înfăptuirile era cea care îl îndemna să acţioneze. Cît despre acţiune, ar însemna că îţi nesocotesc inteligenţa dacă m-aş strădui să te conving prin dovezi. Ştii că numai tinereţea este capabilă de acţiune : şi dacă nu eşti întru totul convins, spune-mi, rogu-te, cînd respecţi un om curajos, nu o faci pentru că te poate răzbuna împotriva duşmanilor, sau asupritorilor tăi ? Şi să fie din alt motiv decît din simplă obişnuinţă că îl stimezi în continuare cînd şaptezeci de ierni i-au îngheţat sîngele în vine şi au făcut să-i piară de frig toate elanurile nobile care-i însufleţesc pe cei tineri în lupta pentru dreptate ? Cînd cedezi în faţa celui mai puternic, nu o faci ca să ţi se simtă îndatorat cu o izbîndă pe care nici nu i-ai putea-o disputa ? De ce, dar, să i te supui cînd lîncezeala i-a muiat muşchii, i-a slăbit arterele, l-a făcut să-şi piardă minţile şi i-a supt măduva din oase ? Dacă ai adora o femeie, n-ar fi oare din pricina frumuseţii ei ? De ce să continui să îngenunchezi în faţa ei cînd bătrîneţea a preschimbat-o într-o fantomă care-i ameninţă cu moartea pe cei vii ? În sfîrşit, cînd ţii la un om spiritual e pentru că prin vioiciunea geniului său poate înţelege şi descurca o problemă încurcată, pentru că întreţine, prin vorba-i de duh, conversaţia celei mai strălucite adunări, pentru că pătrunde înţelesul ştiinţelor dintr-o dată ; şi, totuşi, con-

tinui să-l cinstești și cînd organele lui uzate îl fac să fie prost, greoi și plictisitor pentru ceilalți și cînd seamănă mai mult cu un zeu al căminului, decît cu un om rațional.

Iată, fiule, de ce e mai bine să li se încredințeze tinerilor conducerea familiei. Cu atît mai mult cu cît, dacă ar fi să vă conformați maximelor voastre, Hercule, Ahile, Epaminondas, Alexandru și Cezar, care au murit aproape toți înainte de patruzeci de ani, n-ar fi meritat nici o cinstire, pentru că, după socoteala voastră, erau prea tineri, deși tocmai tinerețea a fost izvorul acțiunilor lor frumoase, care n-ar fi avut efect la o vîrstă mai înaintată, fiind lipsite de ardoarea și promptitudinea necesare marilor succese.

Dar, ai să spui, toate legile lumii voastre proclamă respectul datorat vîrstnicilor. E adevărat, dar toți cei care au întocmit legile erau niște bătrîni care se temeau ca tinerii să nu le răpească tocmai acea autoritate pe care o obținuseră cu forța și au făcut, precum legiuitorii falsei religii, un mister din ceea ce nu putea fi dovedit.

Da, vei spune, moșneagul acesta este tatăl meu și cerul îmi făgăduiește o viață îndelungată dacă îl cinstesc. Dacă tatăl dumitale, fiule, nu îți poruncește nimic potrivnic sfaturilor Celui Preaînalt, ai dreptate ; altfel, calcă pe pîntecul părintelui ce ți-a dat viață, zdrobește cu călcîiul sînul mamei care te-a conceput, pentru că este o prostie să-ți închipui că respectul laș pe care niște părinți vicioși l-au zmuls slăbiciunii dumitale ar fi atît de plăcut Cerului încît să îți prelungească pentru asta firul vieții. Salutul cu care gîdili și hrănești trufia paternă face oare să spargă buboiul pe care-l ai într-o parte, îți tămăduiește răceala, îți vindecă împunsătura unei săbii în burtă, îți topește piatra din bășică ? Dacă e așa, atunci medicii fac o mare greșeală : în locul leacurilor infernale cu care amărăsc viața oamenilor, ar trebui să recomande împotriva vărsatului de vînt trei reverențe înainte de masă, patru „mulțumesc din tot sufletul" după-masă și o duzină de „noapte-bună, mamă

și tată" înainte de culcare. Ai să-mi răspunzi că, fără el, n-ai exista ; e adevărat, dar nici el n-ar fi existat fără bunicul dumitale, nici bunicul fără străbunic, iar fără dumneata tatăl dumitale n-ar avea nepot. Atunci cînd natura i-a dat viață, a făcut-o cu condiția ca el să înapoieze ce îi împrumuta ; astfel, cînd te-a conceput, nu ți-a dat nimic, și-a plătit doar datoria ! Dealtfel, aș vrea grozav să știu dacă părinții se gîndeau la dumneata cînd te-au conceput ! Vai, deloc ! Și, totuși, crezi că le ești dator pentru un dar pe care ți l-au făcut fără voie. Cum, pentru că tatăl dumitale a fost atît de desfrînat încît n-a putut rezista ochilor frumoși ai nu știu cărei ființe, pentru că a încheiat tîrgul ca să-și potolească patima și pentru că ești rezultatul viciului lor, îl onorezi pe acest destrăbălat ca pe unul din cei șapte înțelepți ai Greciei ! Cum, pentru că celălalt, fiind avar, a cumpărat bunurile soției lui cu prețul unui copil, acest copil nu trebuie să-i vorbească decît stînd în genunchi ? Așadar, bine a făcut tatăl dumitale că a fost desfrînat, iar celălalt — zgîrcit, căci altfel nici dumneata, nici el n-ați fi existat niciodată ; dar tare aș mai vrea să știu dacă, fiind sigur că pistolul lui o să dea greș, n-ar mai fi tras ! Doamne sfinte, cîte li se mai pot vîrî în cap oamenilor din lumea voastră !

De la arhitectul muritor nu ai decît trupul ; sufletul îți vine din ceruri ; numai datorită întîmplării tatăl nu ți-e fiu, așa cum îi ești dumneata. Poți ști dacă nu cumva te-a împiedicat să moștenești o coroană ? Poate că spiritul dumitale pornise din cer cu scopul de a da viață, în pîntecul împărătesei, regelui romanilor ; din întîmplare, ți-a întîlnit embrionul și, poate ca să scurteze drumul, s-a instalat în el. Nu, nu, Dumnezeu nu te-ar fi șters de pe lista oamenilor dacă tatăl dumitale ar fi murit copil mic. Dar cine știe dacă n-ai fi fost astăzi opera vreunui căpitan curajos, care te-ar fi asociat gloriei și bunurilor sale. Așa că se prea poate să nu-i datorezi nimic mai mult tatălui care ți-a dat viață, decît ai datora piratului care te-ar fi

pus în lanţuri, pentru că te-ar fi hrănit. Şi chiar dacă te-ar fi zămislit prinţ, dacă te-ar fi zămislit rege, un dar îşi pierde din valoare atunci cînd cel care îl primeşte n-are posibilitatea de a alege. A fost ucis Cezar, a fost ucis Casius ; dar Casius îi este obligat sclavului care i-a dăruit moartea la cerere, iar Cezar nu le este obligat ucigaşilor săi, deoarece ei l-au silit să moară. Te-a consultat oare tatăl dumitale, cînd ţi-a strîns mama în braţe ? Te-a întrebat dacă vrei să trăieşti în acest secol sau să aştepţi un altul, dacă te mulţumeşti să fii odrasla unui prost, sau dacă ai ambiţia să te naşti dintr-un om de treabă ? Vai, tocmai dumneata, singurul interesat, eşti singurul căruia nu i s-a cerut părerea ! Poate că dacă ai fi fost închis într-altă parte decît în matricea ideilor naturii şi dacă naşterea ar fi fost la propria dumitale alegere, i-ai fi spus Parcei : „Dragă domnişoară, ia fusul altcuiva ; de tare multă vreme mă aflu în neființă şi prefer să nu exist încă o sută de ani, decît să fiu astăzi, pentru a mă căi mîine !" Şi, totuşi, a trebuit să treci prin asta ; degeaba ai orăcăit ca să te întorci în casa lungă şi neagră din care te zmulgeau, ei se făceau a crede că vrei să sugi.

Iată, fiul meu, cam care sînt cauzele respectului pe care părinţii îl poartă copiilor lor ; ştiu bine că am ţinut partea copiilor mai mult decît se cuvenea şi că am vorbit întrucîtva împotriva conştiinţei mele. Dar, vrînd să temperez orgoliul cu care anumiţi părinţi sfidează slăbiciunea copiilor lor, am fost obligat să fac asemenea acelora care pentru a îndrepta un copac sucit trag de el în partea opusă, ca să redevină la fel de drept între cele două porţiuni strîmbe. Astfel i-am făcut să restituie respectul tiranic pe care-l uzurpaseră, luîndu-le mult din ceea ce le aparţinea, pentru ca altădată să se mulţumească cu ce-i al lor. Mai ştiu că prin această apologie i-am şocat pe toţi bătrînii ; dar să-şi aducă aminte că înainte de a fi părinţi au fost copii şi că era cu neputinţă să nu vorbesc şi în favoarea lor, de vreme ce nu i-a adus barza. Dar, în sfîrşit, orice s-ar întîmpla, chiar dacă vrăjmaşii mei s-ar lua la bătaie cu prietenii mei, n-aş avea decît de cîştigat, căci i-am slujit pe toţi oamenii şi i-am deservit doar pe jumătate din ei.

Rostind aceste cuvinte, tăcu, şi fiul gazdei noastre luă cuvîntul după cum urmează :

— Îngăduiţi-mi, îi spuse el, deoarece graţie dumneavoastră sînt informat asupra originii, istoriei, obiceiurilor şi filozofiei lumii acestui omuleţ, să adaug ceva la ceea ce aţi spus şi să demonstrez că, de fapt, copiii nu sînt datori faţă de părinţi pentru naşterea lor, deoarece, sincer vorbind, părinţii erau datori să le dea viaţă.

Cea mai limitată filozofie din lumea lor recunoaşte că este mai avantajos să mori decît să nu exişti, deoarece ca să mori trebuie întîi să fi trăit. Or, pentrucă, nedînd fiinţă acestui nimic, îl condamn la o stare mai rea decît moartea, sînt mai vinovat nezămislindu-l, decît ucigîndu-l. Micul meu om, tu ai crede, totuşi, că ai săvîrşi un paricid de neiertat sugrumîndu-ţi fiul ; ar fi groaznic, într-adevăr, dar e şi mai cumplit să nu dai fiinţă cui o poate primi, căci copilul căruia îi răpeşti lumina pentru totdeauna a avut totuşi satisfacţia de a se bucura de ea cîtăva vreme. Pe deasupra, mai ştim că este lipsit de ea doar pentru cîteva secole ; dar acele patruzeci de biete nimicuri, din care ai fi putut face patruzeci de soldaţi buni pentru regele tău, le împiedici cu răutate să vină pe lume şi le laşi să se altereze în şalele tale, la cheremul unei apoplexii care ar putea să te sufoce...

Să nu mi se ţină discursuri frumoase întru lauda fecioriei, această cinste e numai un fum, căci, în definitiv, tot respectul cu care o înconjoară vulgul nu este, chiar şi pentru voi, decît o vorbă, pe cînd a nu ucide, a nu îţi face fiul mai nefericit decît un mort, neconcepîndu-l, e o poruncă. Iată de ce mă mir foarte, avînd în vedere că abstinenţa este considerată de preferat înmulţirii trupeşti, în lumea din care vii, că Dumnezeu n-a făcut să vă naşteţi din roua de mai, asemenea ciupercilor ; sau, cel puţin,

aidoma crocodililor, din mîlul gras al pămîntului încălzit de Soare. Dimpotrivă, el nu vă trimite eunuci decît întîmplător, nu smulge părţile genitale ale călugărilor, preoţilor şi cardinalilor voştri [1].

Ai să-mi răspunzi că natura li le-a dat ; da, dar el este stăpînul naturii şi dacă ar fi socotit că părţile acestea sînt dăunătoare mîntuirii lor, ar fi poruncit să le fie tăiate, aşa cum se întîmpla sub legea veche [2] cu prepuţul evreilor. Dar acestea sînt argumente prea ridicole. Acum, să fim cinstiţi : există vreo parte a trupului tău mai sacră sau mai spurcată decît alta ? De ce aş păcătui atunci cînd îmi ating partea din mijloc şi nu cînd îmi ating urechea sau călcîiul ? Pentru că simt o gîdilătură ? Atunci nu trebuie să mă spăl de la mijloc în jos, pentru că asta dă naştere la un fel de voluptate ; credincioşii nu trebuie, nici ei, să se înalţe pînă la contemplarea lui Dumnezeu, care înseamnă o mare bucurie a închipuirii. Pe drept cuvînt, mă întreb, văzînd în ce măsură este religia ţării voastre împotriva naturii şi geloasă pe orice mulţumire a omului, cum se face că preoţii voştri nu socotesc o crimă scărpinatul, din pricina durerii plăcute pe care o provoacă ; pe de altă parte, am băgat de seamă că natura cea prevăzătoare a făcut ca toate persoanele de seamă, îndrăzneţe şi spirituale să încline către desfătările Amorului ; drept martori stau Samson, David, Hercule, Cezar, Hanibal, Charlemagne [3] ; oare a făcut asta urmărind ca ei să-şi taie organul acestei desfătări cu cosorul ? Ea s-a strecurat pînă şi într-un butoi, ca să-l desfrîneze pe slăbănogul, urîtul, păduchiosul de Diogene, şi să-l constrîngă să compună, din vîntul cu care gătea sufleul de morcovi, suspine către Lais. Fără îndoială, a făcut asta de teamă ca lumea să nu ducă lipsă de

---

[1] După cum se ştie, membrii clerului catolic sînt obligaţi să depună jurămîntul castităţii (n.t.).

[2] Legea mozaică, inclusă în Vechiul Testament (n.t.).

[3] Carol cel Mare (742—814), rege al francilor şi împărat al Occidentului, întemeietorul dinastiei carolingienilor (n.t.).

oameni cinstiţi. Dintr-acestea să tragem concluzia că tatăl tău era obligat să te aducă la lumina zilei şi chiar dacă ar gîndi că te-a îndatorat foarte zămislindu-te prin mijlocirea unei gîdilături, nu ţi-a dat, de fapt, decît ceea ce dă un taur banal vacilor, de zece ori pe zi, pentru plăcerea lui.

— N-ai dreptate, îl întrerupse atunci demonul meu, cînd vrei să îndrumi înţelepciunea lui Dumnezeu. E adevărat că ne-a interzis excesul de plăceri, dar de unde ştii că n-a voit astfel pentru ca dificultăţile prin care trecem luptînd împotriva acestei patimi să ne facă să merităm slava pentru care ne pregăteşte ? De unde ştii că nu a vrut să ne aţîţe dorinţa prin oprelişte ? De unde ştii că nu prevedea că, lăsînd tinerii în voia poftelor trupeşti, prea deasa împreunare le-ar slăbi sămînţa şi ar face ca lumea să se sfîrşească odată cu strănepoţii celui dintîi Om ? De unde ştii că nu a voit ca nu cumva rodnicia pămîntului să nu mai îndestuleze atîţia înfometaţi ? În sfîrşit, de unde ştii că n-a vrut s-o facă în pofida oricărei raţiuni aparente, ca să-i recompenseze tocmai pe aceia care, în pofida oricărei raţiuni aparente, se vor fi încrezut în cuvîntul său ?

După cîte mi-am dat seama, acest răspuns nu-l satisfăcu pe tînăr, care clătină de trei sau patru ori din cap ; dar preceptorul nostru comun tăcu, deoarece bucatele erau nerăbdătoare să fie înghiţite.

Ne-am aşezat, deci, pe nişte paturi foarte moi, acoperite de covoare mari ; şi un tînăr servitor îl conduse pe cel mai vîrstnic dintre filozofii noştri într-o odăiţă aparte, în timp ce demonul meu îi striga să se întoarcă îndată ce avea să isprăvească de cinat.

Această toană de a mînca separat îmi stîrni curiozitatea şi am întrebat care este cauza :

— El nu gustă miros de carne, nici chiar de ierburi, mi se răspunse, dacă nu au murit de la sine, deoarece le socoteşte în stare să simtă durerea.

— Nu sînt chiar atît de mirat că se abţine să mănînce carne, sau orice a avut o viaţă sensibilă, am replicat eu.

Și în lumea noastră pitagoricienii și chiar cîțiva sfinți pustnici au ținut acest regim ; dar a nu îndrăzni, de pildă, să tai o varză, de teama de a nu o răni, asta mi se pare cu totul ridicol.

— Eu, unul, răspunse demonul meu, socotesc că are multă dreptate. Varza despre care vorbești nu este, oare, tot o creatură a lui Dumnezeu, ca și dumneata ? Nu aveți, amîndoi, drept tată și mamă pe Dumnezeu și renunțarea sa ? Nu a fost intelectul Lui preocupat, din veci de veci, de nașterea ei, ca și de a dumitale ? S-ar părea chiar că s-a ocupat mai îndeaproape de cea a vegetalului decît de cea a cugetătorului, deoarece a lăsat nașterea omului pe seama capriciilor tatălui său, care, după bunu-i plac, îl poate zămisli sau nu — asprime pe care, totuși, n-a vrut să o aibă față de varză ; căci, în loc să lase la voia tatălui zămislirea fiului, ca și cînd s-ar fi temut mai mult de dispariția rasei verzelor decît de a celeia a omului, el le constrînge, de le place au ba, să își dea ființă una celeilalte, și nu cum fac oamenii, care procreează numai după capriciile lor și care, într-o viață, nu pot genera mai mult de douăzeci, pe cînd verzele pot produce patru sute de mii de cap. A spune că Dumnezeu a iubit totuși omul mai mult decît varza, înseamnă a te gîdila singur ca să rîzi ; fiind incapabil de pasiune, el n-ar putea nici să urască, nici să iubească pe nimeni ; iar dacă ar fi susceptibil de dragoste, mai curînd și-ar îndrepta afecțiunea către această varză, care n-ar ști să-l jignească, decît către omul care de pe acum cugetă cum să-l rănească și ar vrea să-l și distrugă, de i-ar sta în puteri. Mai adaug și că omul nu s-ar putea naște fără crimă, fiind o părticică din cel dintîi criminal ; dar știm prea bine că varza cea dintru început nu și-a jignit cu nimic Creatorul, în paradisul terestru.

Se spune că noi, și nu verzele, sîntem făcuți după chipul și asemănarea Ființei Supreme. Chiar dacă ar fi adevărat, am compromis această asemănare murdărindu-ne sufletele prin care-i semănăm, căci nimic nu este

mai opus lui Dumnezeu decît păcatul. Iar dacă sufletul nostru nu mai este imaginea lui, nu-i semănăm mai mult prin picioare, mîini, gură, frunte și urechi, decît varza prin frunze, flori, tulpină, cotor sau căpățînă. Nu crezi, într-adevăr, că dacă această biată plantă ar putea vorbi cînd este tăiată, ar spune : „Omule, frate drag, ce ți-am făcut eu, oare, ca să merit moartea ? Nu cresc decît în grădini și nu pot fi găsită prin locuri sălbatice, în care aș trăi în siguranță ; nu vreau să fiu opera altor mîini decît alor tale, și abia mă semeni în grădină că, pentru a-ți dovedi complezența mea, înfloresc, îți întind brațele, îți ofer copiii mei, sub forma semințelor și, drept răsplată a curtoaziei mele, tu îmi tai capul !"

Iată ce ar spune varza, dacă ar putea vorbi. Și apoi, cum vine asta ? Pentru că n-are cum să se plîngă înseamnă că ne este îngăduit să-i facem tot răul pe care n-ar avea cum să-l împiedice ? Dacă găsesc un nenorocit legat fedeleș, pot să-l ucid fără păcat, doar pentru că nu se poate apăra ? Dimpotrivă, neputința lui mi-ar agrava cruzimea ; căci, oricît de sărmană și de lipsită de privilegiile noastre ar fi această biată făptură, ea nu merită moartea. Dintre toate bucuriile existenței, varza nu o are decît pe aceea de a crește și noi i-o răpim ! Păcatul de a masacra un om, care într-o zi va trăi din nou, nu este la fel de mare ca acela de a tăia o varză și de a-i lua viața, ei — care nu mai poate nădăjdui la alta. Omorînd o varză, îi nimicești sufletul, în timp ce ucigînd un om, îi constrîngi sufletul să-și schimbe domiciliul ; și afirm chiar mai mult : deoarece Dumnezeu, Părintele comun al tuturor lucrurilor, își iubește creațiile în egală măsură, nu este rațional să-și fi împărțit binefacerile în mod egal între noi și plante, pe care e drept să le considerăm aidoma nouă ? E adevărat că noi ne-am născut cei dintîi, dar în familia lui Dumnezeu nu există dreptul primului născut : așa că dacă verzele nu împart cu noi dreptul la nemurire, li

s-a dăruit, fără îndoială, o altă însușire, a cărei măreție să-i compenseze scurtimea ; poate că e o inteligență universală, o cunoaștere desăvîrșită a sensului tuturor lucrurilor ; poate și pentru asta Cauza cea înțeleaptă nu le-a croit organe asemănătoare cu ale noastre, al căror unic efect este o judecată nevolnică și adeseori înșelătoare, ci altele, mai ingenios fasonate, mai puternice și mai numeroase, care slujesc la purtarea discuțiilor lor speculative. Ai să mă întrebi, poate, dacă ne-au comunicat vreodată ceva din aceste gînduri de seamă ? Dar, ia spune-mi, te-au învățat vreodată îngerii mai mult decît ele ? Cum nu există nici o relație, nici o armonie între însușirile neghioabe ale omului și cele ale acestor creaturi divine, oricîte eforturi ar face verzele intelectuale ca să înțelegem cauza ocultă a tuturor întîmplărilor miraculoase, ne lipsesc simțurile capabile să recepteze aceste meditații înalte.

Moise, cel mai de seamă dintre toți filozofii, care sorbea cunoașterea naturii din izvorul naturii însuși, la acest adevăr se gîndea atunci cînd vorbea despre Pomul Cunoașterii și, fără îndoială, propunîndu-ne această enigmă, el voia să ne învețe că, spre deosebire de noi, plantele posedă filozofia perfectă. Amintește-ți, o, cel mai trufaș dintre animale, că deși varza pe care o tai tace mîlc, asta nu înseamnă că nu gîndește. Dar biata vegetală nu are organele necesare pentru a urla aidoma ție ; nu le are nici ca să se zbuciume, nici ca să plîngă; are, totuși, organe cu care să atragă asupra ta răzbunarea Cerului. În sfîrșit, dacă ții neapărat să mă întrebi de unde știu că verzele au gînduri atît de frumoase, te întreb și eu, la rîndul meu, de unde știi că nu le au și că vreuna dintre ele nu spune seara, cînd se retrage, imitîndu-te : „Rămîn, domnule Varză Creață, preaumila dumneavoastră slugă. Căpățînă de Varză."

Aici ajunsese cu discursul său, cînd tînărul care îl luase pe filozoful nostru îl aduse înapoi.

— Cum, ați și cinat ? exclamă Demonul meu.

Tînărul răspunse că tocmai isprăviseră, mai ales că fizionomul le îngăduise să guste și din mîncarea noastră. Gazda nu așteptă să îi cer explicația misterului.

— Înțeleg, spuse el, că acest mod de a trăi te mira. Află, dar, că deși în lumea voastră sănătatea este tratată cu mai multă nepăsare, felul în care se petrec lucrurile la noi nu este de disprețuit.

În toate casele există un fizionom, plătit de stat, care este cam ceea ce se cheamă la voi un medic, dar nu se ocupă decît de cei sănătoși și nu își alege modul în care să ne trateze decît după proporțiile, înfățișarea și simetria membrelor noastre, după trăsăturile chipului, coloritul cărnii, finețea pielii, agilitatea corpului, sunetul glasului, culoarea, tăria și asprimea părului. N-ai observat, mai devreme, un om destul de scund care te-a privit cu atenție ? Era fizionomul nostru. Poți fi sigur că a comandat aromele unei mese potrivit constituției dumitale fizice. Vezi ce departe de paturile noastre este așezat al dumitale ? El a ajuns, fără îndoială, la concluzia că ai un temperament foarte deosebit de al nostru și s-a temut ca aromele eliberate prin aceste mici robinete să nu ajungă pînă la dumneata, sau ca aromele pregătite pentru dumneata să nu ajungă pînă la noi. Ai să vezi că în seara asta va alege cu aceeași grijă florile pentru patul în care vei dormi de acum înainte.

În timp ce vorbea, eu îi făceam semne duhovnicului meu ca să încerce să-i determine pe filozofi să abordeze vreunul dintre capitolele științei pe care o slujeau. Îmi era prea bun prieten ca să nu aducă pe dată vorba despre asta ; nu voi pomeni nici aluziile, nici rugămințile folosite pentru atingerea scopului urmărit, deoarece trecerea de la glumă la serios s-a făcut prea pe nesimțite pentru a putea fi imitată. E destul să-ți spun, cititorule, că ultimul venit dintre acești doctori, după ce spuse multe alte lucruri, continuă astfel :

— Mai trebuie să demonstrez că există lumi fără sfîrșit într-o lume fără de sfîrșit. Închipuiți-vă, deci, că universul e un mare animal, că stelele, care sînt niște lumi, se află în acest mare animal, ca și alte animale mari care sînt lumi pentru alte popoare, cum am fi, de pildă, noi, caii noștri etc., și că noi, la rîndul nostru, sîntem tot niște lumi față de anumite animale mult mai mici în comparație cu noi, cum ar fi viermii, purecii, insectele ; că acestea reprezintă Pămîntul pentru altele și mai imperceptibile ; că tot astfel cum noi părem, fiecare în parte, o mare lume pentru aceste noroade mici, carnea noastră, sîngele, sufletul nu sînt poate altceva decît o țesătură de mici animale care discută, ne împrumută mișcarea lor și, lăsîndu-se conduse orbește de voința noastră, care le slujește de vizitiu, ne conduc la rîndul lor și, toate împreună, produc această activitate pe care o numim Viață. Căci spuneți-mi, rogu-vă : să fie greu de crezut că un purice ia trupul vostru drept o lume și că atunci cînd vreunul dintre ei călătorește de la o ureche la cealaltă, semenii lui spun că a călătorit la cele două capete ale Pămîntului, sau că a alergat de la un pol la celălalt ? Da, neîndoielnic, acest mic popor ia părul vostru drept codrii lumii lui, porii plini de umoare — drept puțuri, bășicile — drept lacuri și heleștee, abcesele — drept mări, curgerea nasului — drept ploaie torențială ; și cînd te piepteni, dînd părul cînd în față, cînd în spate, ei iau această agitație drept fluxul și refluxul oceanului.

Mîncărimea nu dovedește, oare, adevărul spuselor mele ? Și parazitul care o produce este el altceva decît unul dintre acele mici animale care s-a desprins de societate pentru a deveni tiranul țării sale ? Dacă mă întrebați cum se face că sînt mai mari decît celelalte făpturi imperceptibile, vă întreb de ce elefanții sînt mai mari decît noi și irlandezii decît spaniolii ? Cît despre bășica și crusta aceasta ale căror cauze le ignorați, ele se datorează, probabil, fie descompunerii stîrvurilor dușmanilor masacrați de micii uriași ; fie ciumei — produse de abundența alimentelor cu care s-au îndopat răzvrătiții — care a făcut să putrezească pe cîmp grămezi de hoituri ; fie faptului că acest tiran, după ce și-a izgonit din jur toți semenii care astupau porii trupului nostru cu corpurile lor, a lăsat cale liberă umorii și aceasta, revărsîndu-se în afara circulației sîngelui, s-a alterat. O să mă întrebați, poate, de ce produce un parazit atîția alții ? Nu este un lucru prea greu de înțeles, căci, tot așa cum o răzvrătire aduce alta, aceste mici noroade, împinse de exemplul rău al semenilor lor răzvrătiți, tind fiecare să comande, stîrnind pretutindeni războaie, masacre și foamete. Dar, o să-mi spuneți, unele persoane sînt mult mai puțin supuse mîncărimii decît altele și, totuși, fiecare dintre noi este la fel de plin de aceste mici animale, de vreme ce ele, cum am mai arătat, alcătuiesc viața. E adevărat. Mai observăm și că flegmaticii se îmbolnăvesc mai rar de rîie decît colericii, deoarece, adaptîndu-se climei în care sălășuiește, micul norod este mai lent într-un trup rece, decît într-un trup cald, în care clocotește, se vînzolește și n-ar ști să stea locului. Astfel, colericul este mult mai delicat decît flegmaticul, deoarece, fiind animat în mult mai multe locuri, iar pricina fiind activitatea micilor animale, este sensibil în toate locurile în care se mișcă turma ; pe cînd flegmaticul, nefiind destul de fierbinte pentru a face să acționeze acest norod neastîmpărat altcum decît în puține locuri, nu este sensibil decît în puține locuri.

Dacă vrei o nouă dovadă despre parazitenia universală, n-ai decît să observi, cînd te rănești, cum aleargă sîngele către rană. Medicii voștri spun că este călăuzit de prevăzătoarea natură, care vrea să ajute părțile slăbite ; dar nu este decît o frumoasă himeră, cum că în afară de suflet și spirit ar mai exista în noi o a treia substanță intelectuală, avînd funcții și organe proprii. Iată de ce mi se pare mult mai de crezut că aceste mici animale, simțin-

du-se atacate, trimit soli la vecinii lor, cerîndu-le ajutor și că, ajutoarele sosind de pretutindeni, iar ținutul nemaiputînd cuprinde atîta liotă, indivizii mor fie de foame, fie sufocîndu-se în îmbulzeală. Această moarte sosește cînd buboiul e copt, iar dovada că animalele s-au sufocat este că țesuturile putrede devin nesimțitoare ; foarte des, sîngerarea recomandată pentru a combate inflamația e de folos, pentru că, pierzîndu-se multe dintre ele prin deschizătura pe care se străduiau să o astupe, micile animale refuză să sară într-ajutorul aliaților lor, abia mai puțindu-se apăra fiecare pe sine.

El sfîrși astfel, iar cel de-al doilea filozof băgă de seamă că privirile noastre, ațintite asupra lui, îl îndemnau să urmeze la cuvînt.

— Oameni, spuse el, văzîndu-vă doritori să îl învățați pe acest mic animal, semenul nostru, cîte ceva din știința pe care o predăm, vă înștiințez că tocmai scriu un Tratat pe care aș fi bucuros să i-l prezint, deoarece cuprinde lămuriri necesare înțelegerii fizicii noastre și explicația originii eterne a lumii. Dar acum trebuie să văd, neîntîrziat, cum funcționează foalele casei mele, căci orașul pleacă mîine, fără amînare ; vă cer, deci, scuze, făgăduindu-vă totuși că îndată ce va ajunge acolo unde trebuie să meargă, vă voi da satisfacție.

Auzind aceasta, fiul gazdei îl chemă pe tatăl său, ca să-l întrebe cît era ceasul ; i se răspunse că sunase de opt și atunci, furios, îi ceru socoteală de ce nu-l anunțase la șapte, așa cum îi poruncise, de vreme ce știa că a doua zi casele urmau să pornească la drum, așa cum și făcuseră zidurile orașului.

— Fiule, replică bătrînelul, de cînd stați la masă, a apărut o ordonanță prin care se interzice categoric să se plece înainte de poimîine.

— N-are nici o importanță, reluă tînărul, trebuie să asculți orbește, să nu interpretezi ordinele mele și să nu-ți

amintești de altceva decît de ce ți-am poruncit. Hai, adu-ți repede efigia !

Cînd aceasta fu adusă, o apucă și o biciui un sfert de ceas.

— Pramatie ! exclamă el. Ca pedeapsă pentru neascultarea ta, vreau ca astăzi să fii de rîsul lumii, așa că îți poruncesc ca toată ziua să nu mergi decît în două picioare.

Sărmanul bătrînel ieși lăcrimînd și fiul său continuă :

— Domnilor, vă rog să mă scuzați și să scuzați pungășiile acestui zănatic ; nădăjduiam să fac din el un om de ispravă, dar a abuzat de prietenia mea. O să mă bage în mormînt, netrebnicul ! Am fost de zece ori pe punctul de a-l blestema.

Deși îmi mușcam buzele, mă abțineam cu greu să nu rîd de lumea aceasta întoarsă pe dos și, ca să întrerup burleasca pedagogie, care m-ar fi făcut pînă la urmă să izbucnesc în hohote, l-am rugat să-mi spună ce înțelegea prin această călătorie a orașului, despre care vorbise nu de mult și dacă zidurile și casele se mișcau într-adevăr. El îmi răspunse :

— Iubite oaspete, noi avem orașe mobile și orașe sedentare ; cele mobile, ca acesta în care ne aflăm acum, sînt clădite așa cum am să-ți explic. Arhitectul prevede ca fiecare palat să fie construit, cum vezi, dintr-un lemn foarte ușor : dedesubtul lui montează patru roți : în grosimea unui perete așază zece foale mari, ale căror țevi străbat, în linie dreaptă, ultimul cat, de la un capăt la celălalt, astfel încît atunci cînd vrem să mutăm orașele în altă parte (pentru că le schimbăm locul în fiecare anotimp), fiecare dintre noi înalță într-o parte a locuinței sale pînze mari în dreptul foalelor și dă drumul unui resort care le acționează pe acestea din urmă ; în mai puțin de opt zile, datorită suflului continuu al acestor monștri producători de vînt, orașele sînt deplasate, dacă vrem, la peste o sută de leghe.

Cît despre acelea pe care le numim sedentare, casele lor seamănă cu turnurile voastre, doar că sînt din lemn și străbătute prin mijloc, din beci și pînă la acoperiș, de un șurub gros și puternic, ca să le putem înălța și coborî după voie. Dedesubtul lor este săpată o cavitate la fel de adîncă pe cît este clădirea de înaltă, și totul este astfel conceput încît, îndată ce gerurile încep să pătrundă cerul, locuitorii să-și poată coborî casele în pămînt, unde se află la adăpost de intemperii. Dar cînd dulcile adieri ale primăverii îmblînzesc văzduhul, ele urcă iar la suprafață, cu ajutorul șurubului despre care ți-am vorbit.

L-am rugat, deoarece tot fusese atît de amabil, iar orașul pleca peste două zile, să-mi spună cîte ceva despre acea origină eternă a lumii, despre care îmi mai vorbise cu cîtva timp în urmă.

— Și-ți făgăduiesc, i-am spus, că, drept răsplată, îndată ce voi ajunge înapoi în Lună, de unde am venit, după cum poate mărturisi dascălul meu (și l-am indicat pe demon), voi însămînța acolo gloria domniei-tale, istorisind frumoasele lucruri pe care mi le vei spune. Văd că rîzi de făgăduința mea, pentru că nu crezi că Luna despre care vorbesc este o lume și că eu sînt unul dintre locuitorii ei; dar pot să te asigur că și oamenii din acea lume, care o socotesc pe aceasta drept Lună, vor rîde de mine, cînd le voi spune că Luna voastră este o lume, cu țările și locuitorii ei.

Îmi răspunse doar printr-un zîmbet și vorbi după cum urmează:

— Deoarece, cînd vrem să ne referim la originea acestui mare Tot, sîntem siliți să recurgem la trei sau patru absurdități, se cuvine să o apucăm pe drumul care ne va face să ne poticnim mai puțin. Voi spune deci că primul obstacol este veșnicia lumii, iar spiritul oamenilor nefiind destul de puternic ca să o conceapă și neputînd nici să-și imagineze că acest mare univers, atît de frumos și de bine echilibrat, s-ar fi putut zămisli singur, ei au recurs la Facerea Lumii. Dar, asemenea celui care ar intra în rîu de teamă să nu îl ude ploaia, ei fug din brațele unui pitic, cerșind mila unui uriaș. Și asta nici măcar nu-i salvează, căci veșnicia pe care o răpesc lumii, pentru că n-au putut s-o înțeleagă, i-o dăruiesc lui Dumnezeu, ca și cînd el ar fi avut nevoie de acest dar și ca și cînd ea ar fi fost mai ușor de închipuit astfel. Această absurditate, sau acest uriaș despre care am vorbit, este Facerea Lumii, căci, spune-mi cinstit, se poate concepe ca din nimic să se facă ceva? Între nimic și un simplu atom există o asemenea nesfîrșire, încît nici cea mai ascuțită minte nu ar putea s-o pătrundă; ca să ieșim din acest labirint inexplicabil, trebuie să admiți că materia este eternă, ca și Dumnezeu, și atunci nu va mai fi nevoie să admitem un Dumnezeu, deoarece lumea ar fi putut exista și fără el. Dar, ai să-mi spui, dacă admit că materia este eternă, cum s-a orînduit acest haos de la sine? Am să-ți explic.

După ce am despărțit, în gînd, fiecare trup vizibil într-o infinitate de mici corpuri invizibile, trebuie, micul meu animal, să ne închipuim că Universul infinit nu este compus din altceva decît din acești atomi infiniți, foarte rezistenți, inalterabili și foarte simpli, unii cubici, alții paralelipipedici, alții colțuroși, alții rotunzi, alții ascuțiți, alții piramidali, alții hexagonali, alții ovali, fiecare acționînd potrivit formei sale. Și dacă socotești că nu-i așa, pune o bilă de fildeș rotundă pe o suprafață foarte netedă: la cel mai mic impuls pe care i-l vei da, ea se va rostogoli o jumătate de sfert de ceas fără oprire. Or, dacă ar fi la fel de rotundă ca unii dintre acești atomi, despre care vorbesc, iar suprafața pe care este așezată ar fi perfect netedă, nu s-ar opri niciodată. Și dacă meșteșugul este capabil să atribuie unui corp o mișcare perpetuă, de ce n-am crede că o poate face și natura? La fel se întîmplă și cu celelalte figuri, dintre care unele, cum ar fi cele pătrate, au nevoie de o odihnă perpetuă, altele de o mișcare într-o parte, al-

tele de o jumătate de mișcare, ca și de trepidație ; iar cea rotundă, înclinată prin firea lucrurilor spre continuă deplasare, întîlnindu-se cu cea piramidală, dă poate naștere la ceea ce numim „foc", deoarece focul nu numai că se agită fără de odihnă, dar străpunge și străbate cu ușurință. Focul mai are și alte efecte, care depind de deschiderea și însușirile unghiurilor cărora li se atașează forma rotundă ; de pildă, focul piperului este altceva decît focul zahărului, focul zahărului, decît cel al scorțișoarei, al acesteia, decît cel al cuișoarelor, și acesta, decît focul de bușteni. Or, focul, care este constructorul părților, cît și al Întregului Univers, a împins și a adunat într-un stejar cantitatea de figuri necesare pentru a alcătui acest stejar. Dar, ai să-mi spui, cum a putut hazardul să adune într-un singur loc toate lucrurile necesare pentru a alcătui acest stejar ? Îți răspund că nu este o minune că materia astfel dispusă a format un stejar și că minunea ar fi fost mai mare dacă, materia fiind astfel dispusă, stejarul n-ar fi fost produs ; cu un număr mai mic din anumite figuri, ar fi fost un ulm, un plop, o salcie ; cu un număr mai mic din alte figuri, ar fi fost o plantă sensibilă, o stridie, un vierme, o muscă, o broască, o vrabie, o maimuță, un om. Cînd aruncînd trei zaruri pe masă, ele arată toate cifra 2 sau 3, 4 sau 5, sau de două ori 6 și un 1, vei spune : „O, ce miracol ! Fiecare zar arată aceeași cifră, cînd puteau să arate atîtea altele ! Ce miracol ! Au ieșit trei numere în continuare. Ce miracol ! Au ieșit doi de 6 și reversul celui de-al treilea 6 !" Sînt sigur că, fiind om de spirit, n-ai să exclami niciodată așa, deoarece, pe zaruri nefiind decît un anumit număr de cifre, e cu neputință să nu iasă unele dintre ele.

Și, cu toate acestea, te mai miri cum se face că această materie, amestecată talmeș-balmeș, la voia întîmplării, a putut alcătui un om, de vreme ce erau necesare atîtea lucruri pentru construirea ființei sale. Așadar, nu știi că această materie, pornind pe drumul alcătuirii unui om,

s-a oprit de un milion de ori ca să formeze ba o piatră, ba o bucată de plumb, ba un coral, ba o floare, ba o cometă și toate acestea din pricina numărului mai mic sau mai mare dintr-anumite figuri care erau sau nu trebuincioase pentru a întruchipa un om. Nu este, deci, nici o minune că o infinitate de materii, ce se schimbă și se mișcă necontenit, s-au întîlnit astfel încît să formeze puținele animale, vegetale, minerale pe care le vedem ; așa cum nu este o minune faptul că la o sută de aruncături de zaruri se nimerește ca o dată să arate toate același număr, la fel este cu neputință ca din această vînzoleală să nu iasă ceva și acest ceva să nu fie întotdeauna admirat de vreun nătărău care nu va ști cît de puțin a lipsit să nu iasă nimic. Cînd marele rîu din Y mișcă roțile unei mori și arcurile unui orologiu, iar pîrîul din Z nu face altceva decît să curgă și să o mai ia pe alături cîteodată, nu vei spune că rîul are mult spirit, știind că el a întîlnit lucruri dispuse să realizeze aceste capodopere ; căci dacă moara nu s-ar fi aflat în drumul lui, el n-ar fi măcinat grîul ; dacă n-ar fi întîlnit orologiul, acesta nu ar fi indicat ora ; iar dacă pîrîul despre care am pomenit ar fi întîlnit aceleași lucruri, ar fi săvîrșit aceleași miracole. La fel și cu focul acesta, care se mișcă de la sine : găsind organele potrivite pentru agitația necesară gîndirii, a gîndit ; cînd a găsit unele potrivite numai pentru a simți, a simțit ; cînd a găsit unele potrivite pentru a vegeta, a vegetat — și ca să se dovedească aceasta, scoate ochii omului care vede datorită focului din suflet și el va înceta să vadă, tot așa cum dacă întrerupi mișcarea marelui orologiu el va înceta să mai arate cît este ora.

În sfîrșit, acești atomi primari și indivizibili alcătuiesc un cerc pe care lunecă fără dificultate cele mai tulburătoare dificultăți ale fizicii. Printre ele se numără pînă și acțiunea simțurilor, pe care nimeni n-a înțeles-o încă, așa cum se cuvine. Să începem cu văzul : fiind cel mai de neînțeles, merită să-i dăm întîietate.

El se realizează, după cum îmi închipui, cînd membranele ochiului, ale căror pori seamănă cu cei ai sticlei, transmit acea pulbere de foc numită raze vizuale și cînd ea este oprită de vreo materie opacă și retrimisă de aceasta înapoi ; căci atunci, întîlnind în cale imaginea obiectului care a respins-o, și această imagine nefiind decît un număr infinit de mici corpuri care se desprind continuu și în mod egal de pe suprafața obiectului privit, o împinge pînă la ochiul nostru. Nu vei pierde prilejul de a-mi riposta că sticla este un corp opac și foarte dens și că, totuși, în loc de a respinge din nou aceste mici corpuri, se lasă pătrunsă de ele. Dar eu îți răspund că porii sticlei au aceeași formă ca atomii de foc care o străbat și că, așa cum un ciur pentru grîu nu-i bun pentru cernut ovăz și nici unul pentru ovăz nu-i bun pentru cernut grîu, tot așa o cutie de brad, cu toate că e subțire și lasă să pătrundă sunetele, nu poate fi pătrunsă de văz ; iar o bucată de cristal, deși transparentă, lăsîndu-se străbătută de văz, nu poate fi pătrunsă prin pipăit.

Nu m-am putut împiedica să-l întrerup :

— Un mare poet și filozof al lumii noastre a vorbit — după Epicur, iar acesta după Democrit — despre micile corpuri aproape la fel ca dumneata [1] ; de aceea, spusele dumitale nu mă surprind și te rog să-mi explici, în continuare, în temeiul acestor principii, reflectarea în oglindă.

— E foarte simplu, replică el : străbătînd sticla oglinzii și întîlnind în spatele ei un corp lipsit de transparență, ce le respinge, focurile ochiului trec iar pe unde au venit ; și găsind aceste mici corpuri rătăcind în suprafețe egale pe oglindă, le recheamă către ochii noștri ; iar imaginația noastră, mai fierbinte decît celelalte facultăți ale sufletului, le atrage pe cele mai subtile, făcîndu-le un portret în miniatură.

[1] Cyrano se referă la Lucrețiu și la opera lui *De Natura Rerum* (n.t.).

Funcția auzului nu este mai greu de conceput și, ca să nu ne întindem prea mult la vorbă, să o analizăm pornind de la armonia lăutei atinse de mîna unui maestru. O să mă întrebi cum se face că pot percepe de la asemenea distanță un lucru pe care nu-l văd ? Oare iese din urechea mea vreun burete care soarbe muzica, pentru a mi-o aduce ? Sau acel cîntăreț zămislește în capul meu un alt mic cîntăreț, cu o mică lăută, căruia i s-a poruncit să-mi cînte aceleași melodii, ca un ecou ? Nu ; miracolul se datorează faptului că, fiind ciupită, coarda lovește micile corpuri din care este alcătuit aerul și le mînă spre creierul meu, străpungîndu-l ușurel cu aceste nimicuri ; și cu cît e coarda mai întinsă, cu atît e sunetul mai înalt, pentru că ea împinge atomii mai puternic, iar organul astfel pătruns oferă fanteziei materialul cu care să elaboreze un tablou ; dacă este întinsă prea puțin, se întîmplă ca memoria noastră să nu desăvîrșească imaginea și să fim obligați să-i repetăm același sunet, astfel ca dintre materialele pe care i le furnizează, de pildă, sunetele unei sarabande, ea să ia destule pentru a isprăvi portretul acestei sarabande.

Dar operațiunea aceasta nu pare deloc miraculoasă în raport cu celelalte, prin care, cu ajutorul aceluiași organ, ne cuprinde cînd emoția bucuriei, cînd aceea a furiei. Asta se petrece atunci cînd în cursul mișcării lor micile corpuri întîlnesc în noi altele, care se mișcă în același chip sau a căror formă însăși le face susceptibile de aceeași agitație ; căci, atunci, noii-veniți își stîrnesc gazdele să se miște ca ei. În felul acesta, cînd o melodie furtunoasă întîlnește focul sîngelui nostru, îi împrumută impulsul său și îl îmbie să iasă afară ; este ceea ce numim noi „ardoarea curajului". Dacă sunetul este mai dulce și nu are puterea de a stîrni decît o flacără mai mică, plimbînd-o de-a lungul nervilor, membranelor și deschizăturilor cărnii noastre, ea dă

naştere acelei gîdilături numite „bucurie". La fel se petrec lucrurile şi cu clocotul celorlalte pasiuni, după cum micile corpuri sînt proiectate mai mult sau mai puţin violent asupra noastră, după impulsul pe care-l primesc în urma întîlnirii cu altele şi după ce anume găsesc de mişcat la noi. Atîta despre auz.

Demonstrarea pipăitului nu ne va fi mai dificilă, înţelegînd că din orice materie palpabilă pleacă o emisie continuă de mici corpuri ; cu cît o atingem mai mult, cu atît sînt emise mai multe, deoarece le stoarcem din obiectul însuşi, precum apa dintr-un burete. Cele dure dau organului raportul despre soliditatea lor : cele suple, despre moliciunea lor ; cele noduroase, etc. Şi dovada stă în faptul că nu mai putem deosebi, la fel de bine, lucrurile prin atingere, atunci cînd mîinile ne sînt bătucite de muncă, din pricina grosimii bătăturilor, care nefiind nici poroase, nici animate, nu transmit decît cu mare greutate aceste fumegări ale materiei. Doreşte cineva să afle unde îşi are sediul organul pipăitului ? Eu, unul, socotese că este răspîndit pe toată suprafaţa trupului, de vreme ce acţionează pretutindeni. Dar cu cît este mai apropiat de cap membrul cu care pipăim, cu atît mai iute distingem lucrurile ; cu ochii închişi, mînuind un obiect oarecare ghicim despre ce este vorba mai uşor decît dacă-l pipăim cu piciorul. Asta deoarece pielea noastră fiind pretutindeni ciuruită de găurele, nervii noştri, a căror substanţă nu este mai densă, pierd pe drum mulţi dintre aceşti mici atomi, prin deschizăturile înguste ale ţesăturii lor, înainte de a ajunge la capătul călătoriei, la creier.

Îmi rămîne să mai vorbesc despre miros şi gust. Spune-mi, cînd mănînc un fruct, nu se topeşte el datorită căldurii gurii mele ? Recunoaşte, deci, că într-o pară existînd săruri care, dizolvîndu-se, se fragmentează în mici corpuri avînd o altă formă decît acelea care dau savoarea unui măr, ele trebuie să ne străpungă cerul gurii într-un mod foarte diferit. Tot astfel cum ruptura produsă de fierul unei lănci care mă străbate nu seamănă cu suferinţa datorată unui glonte de pistol şi tot aşa cum glontele de pistol îmi provoacă o altă durere decît o săgeată de arbaletă.

Despre miros nu am nimic de spus, pentru că filozofii înşişi recunosc că se produce printr-o emisie continuă de mici corpuri.

Pornind de la acest principiu, am să-ţi explic crearea, armonia şi influenţa globurilor cereşti, precum şi imuabila varietate a meteorilor.

Voia să continue. dar tocmai atunci intră gazda cea bătrînă, ceea ce îl făcu pe filozoful nostru să-şi amintească de plecare. Gazda aducea cristale pline cu licurici, ca să lumineze încăperea : dar cum micile focuri-insecte îşi pierd mult din strălucire dacă n-au fost prinse de curînd, acestea, vechi de zece zile, aproape că nu mai luminau.

Demonul meu nu aşteptă ca oaspeţii să se simtă stînjeniţi ; urcă în camera sa de lucru şi coborî îndată, cu două globuri de foc atît de strălucitoare, încît toţi ne miram cum de nu-şi arde degetele.

— Aceste torţe incombustibile, spuse el, ne vor fi mai de folos decît ghemurile voastre de viermi. Sînt raze de soare cărora le-am extras căldura, altminteri însuşirile corosive ale focului lor v-ar fi rănit vederea, orbindu-o ; le-am fixat lumina şi am închis-o în aceste globuri străvezii. Nu e cazul să le admiraţi prea mult, deoarece mie, care m-am născut în Soare, nu mi-e mai greu să-i condensez razele, care sînt colbul acelei lumi, decît vă este vouă să strîngeţi praful sau atomii care sînt pămîntul pulverizat al acesteia.

La care gazda noastră trimise un valet să-i conducă pe filozofi, cu o duzină de globuri de licurici atîrnîndu-i de cele patru picioare, căci se făcuse noapte. La porunca fizionomului, noi ceilalţi (adică, preceptorul meu şi cu mine) ne-am culcat.

De data aceasta, am fost dus într-o cameră cu violete şi crini, am fost gîdilat ca de obicei, iar a doua zi, către ceasurile nouă, l-am văzut intrînd pe demonul meu, care-mi spuse că venea de la palat, unde îl rugase să vină Z, una dintre fiicele reginei, care se interesase de mine, mărturisind că nu-şi schimbase intenţia de a-şi ţine cuvîntul dat adică de a mă urma de bună voie, dacă voiam s-o iau cu mine în cealaltă lume.

— M-am încredinţat pe deplin, continuă el, dîndu-mi seama că motivul principal al călătoriei sale ar fi acela de a se creştina. Aşa încît i-am făgăduit să o ajut din toate puterile şi să născocesc în acest scop o maşină în stare să poarte trei sau patru persoane, în care să vă puteţi sui împreună încă de astăzi. Am să mă apuc serios de treabă : ca să te distrezi cît timp nu vom fi împreună, îţi las o carte. Am adus-o odinioară din ţara mea ; este intitulată *Statele şi Imperiile Soarelui*, cu un adaos : *Istoria unei Scîntei*. Îţi mai dau încă una, pe care o apreciez şi mai mult : este *Marea operă a Filozofilor*, pe care a scris-o una dintre minţile cele mai luminate din Soare. Autorul dovedeşte aici că totul este adevărat şi arată felul cum pot să se unească fizic adevărurile fiecărei contradicţii, cum ar fi, de pildă, că albul este negru şi că negrul este alb : că poţi fi şi nu fi în acelaşi timp ; că poate exista un munte fără vale ; că neantul este un lucru şi că toate lucrurile care sînt nu sînt. Dar bagă de seamă că toate aceste paradoxuri uluitoare el le dovedeşte fără nici un argument înşelător sau sofistic. Cînd te plictiseşti de citit, poţi să te plimbi sau să discuţi cu fiul gazdei noastre : spiritul său are mult farmec ; ceea ce-mi displace la el este că e necredincios. Dacă se întîmplă să te scandalizeze, sau să-ţi clatine credinţa prin vreun raţionament, nu întîrzia să vii să mi-l comunici şi eu voi rezolva toate dificultăţile. Un altul ţi-ar porunci să pleci de lîngă el cînd ar vrea să filozofeze pe marginea acestor lucruri ; dar, cum este extrem de orgolios, sînt sigur că ar lua această retragere drept o înfrîngere

şi şi-ar închipui că, de vreme ce refuzi să-l asculţi, credinţa noastră nu este raţională. Străduieşte-te să trăieşti liber.

El plecă rostind aceste cuvinte, căci ele slujesc de rămas bun în acea ţară, după cum „bună ziua" sau „sluga dumneavoastră, domnule" se exprimă prin formula „Iubeşte-mă, înţeleptule, pentru că te iubesc şi eu". Abia ieşi, că am şi început să privesc cu atenţie cărţile şi cutiile lor, adică legăturile, care mi se păreau admirabile datorită bogăţiei lor ; una era tăiată într-un singur diamant, incomparabil mai strălucitor decît ale noastre ; a doua părea o perlă monstruoasă, despicată în două. Demonul meu tradusese cărţile în limba acelei ţări ; dar deoarece tipografia lor nu mi-e la îndemînă, am să explic cum arătau cele două volume.

Deschizînd cutia, am dat peste un nu ştiu ce din metal, semănînd destul de mult cu orologiile noastre, plin de nu ştiu ce fel de arcuri mici şi mecanisme imperceptibile. O carte, într-adevăr, dar o carte miraculoasă, care nu are nici pagini, nici litere ; în sfîrşit, dacă vrei să înveţi din ea, nu ai nevoie de ochi, ci numai de urechi. Aşadar, cînd cineva doreşte să citească, încordează un mare număr de mici şi felurite tendoane, apoi roteşte acul pînă la capitolul pe care vrea să-l asculte şi, în clipa aceea, ca din gura unui om sau ca dintr-un instrument muzical, ies toate sunetele distincte şi diferite care slujesc drept limbaj lunarilor din pătura de sus.

Reflectînd mai tîrziu la această miraculoasă invenţie, nu mă miră de fel că tinerii din acea ţară aveau la şaisprezece şi optsprezece ani mai multe cunoştinţe decît bărbile noastre cărunte ; căci, ştiind să citească de îndată ce pot vorbi, nu sînt nici o clipă lipsiţi de lectură ; în cameră, la plimbare, în oraş, în călătorie, pot purta în buzunar, sau atîrnate de curea, treizeci de astfel de cărţi cărora nu trebuie decît să le întorci arcul pentru a asculta un capitol,

sau chiar mai multe — dacă au chef, o carte întreagă ; în felul acesta îi ai mereu în jurul tău pe toți oamenii de seamă, morți sau vii, care stau de vorbă cu tine, cu voce tare. Acest dar mă preocupă mai bine de un ceas ; în sfîrșit, agățîndu-mi cărțile ca pe niște cercei, am ieșit să mă plimb ; dar nici n-am ajuns la capătul străzii, că am întîlnit un grup destul de numeros de oameni triști.

Patru dintre ei purtau pe umeri un fel de sicriu înfășurat în negru. L-am întrebat pe un privitor ce înseamnă această procesiune, atît de asemănătoare cu cele funebre din țara mea ; mi-a răspuns că ticălosul de W..., numit de popor printr-un bobîrnac în genunchiul drept, dovedit de a fi invidios și ingrat, murise cu o zi înainte și că Parlamentul îl condamnase în urmă cu douăzeci de ani să moară de moarte naturală în propriu-i pat, și să fie îngropat după moarte. La acest răspuns, am început să rîd ; el mă întrebă de ce o făceam.

— Mă miră să vă aud spunînd, am replicat, că ceea ce este o binecuvîntare în lumea noastră, cum ar fi o viață lungă, o moarte tihnită, o înmormîntare onorabilă, slujește aici drept pedeapsă exemplară.

— Cum, dumneavoastră socotiți înmormîntarea o binecuvîntare ? ! exclamă omul acela. Puteți concepe ceva mai înfiorător decît un hoit aflat sub stăpînirea viermilor care dau pe dinafară din el, la discreția broaștelor rîioase, care îi mestecă obrajii ; în sfîrșit, ciuma cuibărită într-un corp omenesc ? Doamne Dumnezeule, numai la gîndul că aș putea avea, chiar mort fiind, chipul acoperit cu un cearceaf și cinci picioare de pămînt peste gură, abia mai pot să respir ! Ticălosul pe care îl vedeți purtat pe umeri, în afară de infamia de a fi azvîrlit într-o groapă, a fost condamnat să fie întovărășit de un cortegiu de o sută cincizeci de prieteni cărora, drept pedeapsă că au iubit un invidios și un ingrat, li s-a poruncit să apară la funeralii cu o figură tristă ; și dacă Judecătorilor nu le-ar fi fost milă de el, punîndu-i, în parte, crimele pe seama lipsei de minte, li s-ar fi poruncit chiar să plîngă. Cu excepția criminalilor, toate cadavrele sînt arse : este un obicei foarte decent și foarte înțelept, deoarece noi credem că, focul separînd ceea ce este curat de ceea ce este necurat, căldura strînge la un loc, prin simpatie, acea căldură naturală care constituie duhul și îi dă puterea de a se ridica într-una și a se înălța pînă la vreun astru, pămîntul anumitor popoare mai imateriale decît noi și mai intelectuale, pentru că temperamentul lor trebuie să corespundă și să contribuie la puritatea globului pe care-l locuiesc, iar această flacără desăvîrșită, distilîndu-se și mai mult datorită rafinamentului elementelor acestei lumi, ajunge să ia forma unuia dintre cetățenii acelei țări înflăcărate.

Și încă nu este cea mai frumoasă înmormîntare pe care o cunoaștem. Cînd unul dintre filozofii noștri ajunge la o vîrstă la care își simte mintea pierzîndu-și puterile și gheața anilor amorțindu-i mișcările sufletului, își cheamă prietenii la un banchet somptuos ; apoi, expunînd motivele care l-au hotărît să-și ia rămas bun de la natură și arătînd că există puține speranțe să mai adauge ceva la acțiunile sale frumoase, fie că este iertat, adică i se poruncește să se omoare, fie că i se dă porunca aspră de a trăi. Cînd, deci, prin hotărîrea celor mai multe glasuri, i se lasă viața în propriile sale mîini, el îi vestește pe cei mai dragi asupra locului și zilei ; aceștia se purifică și țin post negru douăzeci și patru de ore ; apoi, odată sosiți la locuința înțeleptului și după ce au adus jertfe soarelui, pătrund în camera în care generosul îi așteaptă pe un catafalc. Fiecare vrea să-l îmbrățișeze ; și cînd vine rîndul aceluia pe care îl iubește cel mai mult, după ce îi sărută cu drag, îl sprijină de pîntecul său și, lipindu-și gura de gura lui, cu mîna dreaptă își străpunge inima cu un pumnal. Cel iubit nu-și dezlipește buzele de ale lui pînă ce nu-l simte că și-a dat cea din urmă suflare ; apoi, îi scoate fierul din piept și, închizîndu-i rana cu buzele, îi suge sîngele, urmat de un al doilea, un al treilea, un al patrulea și de toți ceilalți ; la

patru sau cinci ceasuri după aceea, în încăpere este introdusă cîte o fată de șaisprezece sau șaptesprezece ani pentru fiecare și, timp de trei sau patru zile, cît gustă împreună din plăcerile dragostei, se hrănesc doar cu carnea mortului, pe care o înghit crudă, astfel ca, dacă dintr-o sută de îmbrățișări una va da rod, să fie siguri că este prietenul lor rechemat la viață.

Am întrerupt acest discurs, spunînd celui care mi-l ținea că aceste obiceiuri seamănă mult cu cele ale unor popoare din lumea noastră ; și mi-am continuat plimbarea, care dură atîta încît, atunci cînd am revenit, prînzul era gata de două ceasuri. Am fost întrebat de ce am întîrziat așa de mult.

— Nu din vina mea, i-am răspuns bucătarului, care se plîngea ; am întrebat în mai multe rînduri, pe stradă, cît e ceasul, dar trecătorii nu mi-au răspuns decît deschizînd gura, strîngînd din dinți și lăsîndu-și capul într-o parte.

— Cum, exclamară toți cei de față, nu știai că așa îți indicau ora ? !

— Pe cinstea mea, am replicat, degeaba își expuneau nasurile la soare, că tot nu înțelegeam ce vor.

— În felul acesta, îmi explicară ei, se pot lipsi de orologiu ; căci dinții lor închipuie un cadran atît de desăvîrșit, încît atunci cînd vor să comunice cuiva cît e ceasul, își desfac buzele : umbra nasului, căzînd asupra dinților, indică, tocmai ca pe un cadran, ora pentru cel care vrea să o afle. Acum, ca să știi de ce toată lumea din țara asta are nasul mare, află că, îndată ce o femeie naște, moașa duce copilul la maimarele seminarului ; exact după un an, experții se adună și dacă nasul său este mai scurt decît o anumită măsură păstrată de primar, el este socotit cîrn și dat pe mîna unor oameni care-l castrează. Ai să mă întrebi care este pricina acestei barbarii și cum se poate ca noi, care socotim virginitatea o crimă, să condamnăm pe cineva la abstinență ? Trebuie să știi că o facem după ce, timp de treizeci de veacuri, ne-am putut convinge că un nas mare

este semnul omului spiritual, curtenitor, afabil, generos, liberal [1], iar un nas mic — dimpotrivă. Iată de ce facem eunuci din cîrni, Republica noastră preferînd să nu aibă copii, decît să aibă unii care să le semene.

Încă mai vorbea, cînd am văzut intrînd un om în pielea goală. M-am așezat îndată și mi-am acoperit capul ca să îl cinstesc, acestea fiind semnele celui mai profund respect pe care îl poți arăta cuiva în țara aceea.

— Regatul, spuse el, dorește ca, înainte de a te întoarce în lumea dumitale, să-i anunți pe magistrați, deoarece un matematician a făgăduit mai adineauri Consiliului că, dacă odată întors acasă ai vrea să construiești o anumită mașină după cum te va învăța el, ar atrage globul dumitale și l-ar alipi la acesta.

Am făgăduit să procedez întocmai.

— Spune-mi, rogu-te, m-am adresat gazdei mele după plecarea celuilalt, de ce purta acest sol, la brîu, părți rușinoase din bronz ?

Văzusem lucrul acesta în mai multe rînduri pe cînd mă aflam în cușcă, fără a îndrăzni să întreb, înconjurat cum erau întotdeauna de fiicele reginei, pe care mă temeam să nu le jignesc dacă aș fi discutat, în prezența lor, despre un lucru atît de indecent.

El îmi răspunse :

— Femeile de aici, ca și bărbații, nu sînt atît de ingrate încît să roșească la vederea aceluia care le-a zămislit ; iar fecioarele nu se rușinează să iubească la noi, în amintirea mamei lor natura, singurul lucru ce-i poartă numele. Află dar că eșarfa cu care e cinstit acest om și de care atîrnă în chip de medalie reproducerea unui membru viril, este simbolul gentilomului și semnul ce-l deosebește pe nobil de bădăran.

---

[1] O evidentă pledoarie *pro domo*... (n.t.).

Acest paradox mi se păru atît de extravagant, încît nu m-am putut împiedica de a rîde.

— Acest obicei mi se pare cu totul neobişnuit, am reluat eu, pentru că în lumea noastră semnul nobleţei e să porţi o sabie.

Dar gazda mea nu păru deloc impresionată :

— O, micul meu om ! strigă el. Cum ! mai-marii lumii dumitale se mîndresc cu un instrument care desemnează călăul şi care nu e făurit decît pentru a ne distruge, pe scurt, vrăjmaşul juruit a tot ce-i viu şi ascund, în schimb, membrul fără de care am fi în rîndul a ceea ce nu există, Prometeul fiecărui animal şi tămăduitorul neobosit al slăbiciunilor naturii ! Nenorocită ţară, în care semnele zămislirii sînt ruşinoase, iar cele ale distrugerii sînt onorabile, ca şi cum ar fi ceva mai glorios decît să dai viaţă şi ceva mai infam decît să o iei !

În tot timpul acestui discurs, nu ne-am oprit din mestecat ; şi îndată ce ne-am ridicat de la masă, am ieşit în grădină, să luăm aer.

Împrejurările şi frumuseţea locului constituiră subiectul discuţiei noastre o bună bucată de vreme ; dar cum cea mai nobilă pornire care mă stăpînea atunci era aceea de a converti la religia noastră un suflet atît de deosebit, l-am îndemnat de o mie de ori să nu-şi înglodeze în materie geniul pe care i-l dăruise cerul, să scoată de sub influenţele animalice spiritul acesta capabil de a-l vedea pe Dumnezeu ; în sfîrşit, să se pregătească în mod serios pentru ca într-o zi nemurirea lui să se însoţească mai curînd cu plăcerea decît cu suferinţa.

— Cum, îmi replică el, hohotind de rîs, crezi că sufletul dumitale nemuritor este deosebit de cel al animalelor ? Sincer vorbind, bunul meu prieten, orgoliul dumitale e nemaipomenit! Şi cum argumentezi, rogu-te, această nemurire în dauna dobitoacelor ? ! Oare pentru că noi sîntem înzestraţi cu raţiune şi ele nu ? În primul rînd, neg asta şi-ţi voi dovedi, cînd doreşti, că ele judecă aidoma

nouă. Dar chiar de-ar fi adevărat că raţiunea ne-a fost dată ca un apanaj şi că este un privilegiu rezervat speciei noastre, înseamnă oare asta că Dumnezeu trebuia să-l înzestreze pe om cu nemurirea pentru că i-a dat cu prisosinţă raţiune ? Trebuie, aşadar, să dau astăzi cerşetorului un *pistol*[1], pentru că ieri i-am dat un *scud ?* Cred că-ţi dai singur seama de falsitatea acestui raţionament şi că, dimpotrivă, dacă sînt drept, decît să-i dau acestui om un *pistol,* mai curînd trebuie să-i dau un *scud* celuilalt, care nu a primit nimic de la mine. Trebuie să conchidem, dragul meu prieten, că Dumnezeu, care este de o mie de ori mai drept decît noi, n-ar fi revărsat totul asupra unora, nelăsînd altora nimic. Nu poţi invoca exemplul primului născut din lumea voastră, care primeşte drept moştenire aproape toate bunurile casei ; aceasta este o slăbiciune a părinţilor care, vrînd să-şi perpetueze numele, se tem ca acesta să nu se piardă sau să nu se rătăcească în sărăcie. Dar Dumnezeu, care nu poate greşi, nu a putut face o asemenea eroare şi, apoi, în veşnicia lui Dumnezeu neexistînd nici înainte, nici după, mezinii nu sînt mai tineri ca primii născuţi.

Nu voi ascunde că acest raţionament mă tulbură.

— Îngăduie-mi, i-am spus, să nu mai continui discuţia, deoarece nu mă simt destul de pregătit pentru a-ţi răspunde ; mă duc să-l întreb pe dascălul nostru comun care este soluţia acestei probleme.

Am urcat îndată, fără a-i aştepta riposta, în camera acestui demon abil şi, lăsînd la o parte orice introducere, i-am relatat ce obiecţii mi se înfăţişaseră privind nemurirea sufletelor noastre. Iată ce îmi răspunse :

— Fiul meu, zăpăcitul ăsta tînăr vrea neapărat să te convingă că nu e verosimil ca sufletul omului să fie nemuritor, pentru că Dumnezeu, care îşi spune Tatăl comun al tuturor fiinţelor, ar fi nedrept avantajînd o specie şi pă-

[1] Monedă veche de aur (n.t.)

răsindu-le pe toate celelalte în voia neantului sau a nenorocirii. E adevărat că aceste raționamente strălucesc, privite de departe. L-aș putea întreba de unde știe că ceea ce este drept pentru noi este drept și pentru Dumnezeu, de unde știe că Dumnezeu poate fi măsurat cu cotul nostru, de unde știe că legile și obiceiurile noastre, care n-au fost instituite decît pentru a lupta împotriva dezordinii, slujesc și pentru a tăia bucăți din atotputernicia lui Dumnezeu, dar voi trece peste toate acestea, peste tot ceea ce au răspuns atît de dumnezeiește Părinții Bisericii voastre, și îți voi dezvălui o taină care nu a fost încă revelată.

Știi, fiule, că din pămînt făcîndu-se un copac, din copac — un purcel, din purcel — un om, ne putem închipui, deoarece toate ființele din natură tind către perfecțiune, că ele aspiră să devină oameni, această esență întruchipînd desăvîrșirea celui mai frumos și mai bine alcătuit amestec din cîte sînt pe lume, deoarece este singurul care face legătura dintre viața animală și stadiul îngeresc. Faptul că aceste metamorfoze au loc nu poate fi negat decît de un pedant, de vreme ce vedem că un prun prin căldura germenului său, suge și digeră ca printr-o gură iarba ce-l înconjoară : că un purcel devorează fructul acestuia și-l face să devină parte din sine însuși ; și că un om, mîncînd purcelul, reîncălzește această carne moartă, și-o apropie și face ca acest animal să retrăiască într-o specie mai nobilă. Marele pontif pe care-l vezi astăzi cu mitra pe cap a fost, poate, cu șaizeci de ani în urmă, un smoc de iarbă în grădina mea. Așadar, chiar dacă Dumnezeu, fiind Părintele comun al tuturor creaturilor sale, le-ar iubi pe toate la fel, putem crede că numai după ce — prin această metempsihoză mai rațională decît cea pitagoreică — tot ceea ce simte, tot ceea ce crește, întreaga materie va trece prin om, numai atunci va veni marea zi a Judecății de apoi, ziua cu care profeții încheie tainele filozofiei lor.

Am coborît foarte mulțumit în grădină și am început să îi recit însoțitorului meu ceea ce-mi spusese dascălul nostru, cînd sosi fizionomul ca să ne conducă în sufragerie și apoi în dormitor.

A doua zi, îndată ce m-am trezit, m-am dus să-l trezesc și pe antagonistul meu. I-am spus :

— E un miracol tot atît de mare să găsești un spirit ca al dumitale cufundat în somn, pe cît este să vezi focul în repaus.

Acest compliment răutăcios îl duru și-l făcu să exclame, cu o furie pasionată :

— N-ai să-ți eliberezi niciodată gura și spiritul de astfel de termeni himerici ? Află că ei defăimează numele de filozof și, întrucît înțeleptul nu vede nimic în lume pe care să nu-l conceapă și să nu-l considere posibil de conceput, el trebuie să aibă oroare de expresii ca : miracole, minuni, întîmplări nefirești, născocite de proști pentru a scuza slăbiciunile judecății lor.

Am socotit că este cinstit să-i arăt că se înșeală.

— Chiar dacă nu crezi în miracole, i-am replicat, ele se săvîrșesc, și încă multe. Am văzut unele cu ochii mei. Am cunoscut peste douăzeci de bolnavi vindecați în chip miraculos...

— Dumneata spui, mă întrerupse el, că acei oameni au fost vindecați prin miracol, dar nu știi că puterea închipuirii poate să vindece toate bolile pe care le atribui supranaturalului, datorită unui anume balsam natural răspîndit în trupurile noastre și conținînd toate însușirile opuse celor ale fiecărui rău care ne atacă : asta se întîmplă cînd închipuirea noastră, avertizată de durere, caută în acel loc leacul potrivit pentru veninul respectiv. Așa se explică faptul că un doctor priceput din lumea noastră îl sfătuiește pe bolnav să se adreseze mai curînd unui medic ignorant, dar socotit priceput, decît unuia foarte priceput socotit ignorant, pentru că el crede că închipuirea noastră, lucrînd în favoarea sănătății, ajutată fiind și de leacuri,

este capabilă să ne vindece ; iar cei mai puternici sînt foarte slabi, dacă închipuirea nu-i ajută. Te miri că primii oameni din lumea voastră trăiau atîtea veacuri fără să aibă habar de medicină ? Care crezi că putea fi cauza, dacă nu constituţia lor fizică robustă şi acest balsam universal încă nediluat de drogurile cu care vă istovesc medicii voştri ? Pentru a intra în convalescenţă, n-aveau decît să o dorească foarte tare şi să-şi închipuie că sînt vindecaţi. Astfel, fantezia lor viguroasă, cufundîndu-se în acest ulei vital, extrăgea elixirul şi, datorită acestui leac straşnic, ei se pomeneau, cît ai clipi din ochi, la fel de sănătoşi ca mai înainte, ceea ce, în pofida degradării naturii, se mai petrece şi astăzi, ce-i drept cam rar ; dar mulţimea atribuie faptul unui miracol.

În ceea ce mă priveşte, nu cred deloc, socotind că e mai uşor ca toţi aceşti doctori să se înşele şi că vindecarea e un lucru simplu ; căci îi întreb : bolnavul de febră, care s-a tămăduit, a dorit pesemne cu străşnicie în timpul bolii sale să se vindece şi a făcut chiar vreun legămînt în acest scop ; aşa că trebuia neapărat sau să moară, sau să rămînă bolnav, sau să se vindece ; dacă ar fi murit, s-ar fi spus că Dumnezeu a vrut să-l răsplătească pentru suferinţele lui ; s-ar fi făcut, poate, un joc de cuvinte spunîndu-se că, ascultînd rugăciunea bolnavului, Dumnezeu l-a vindecat de toate bolile ; dacă ar fi rămas bolnav, s-ar fi spus că nu era credincios ; dar, pentru că s-a vindecat, e un miracol vădit. Nu este mai de crezut că asta se datorează închipuirii lui, aţîţată de dorinţa fierbinte de însănătoşire ? Căci eu am ales acest deznodămînt. De ce să ne închinăm în faţa unui presupus miracol, de vreme ce vedem atîţia oameni care s-au legat prin jurămînt pierind jalnic cu jurămintele lor cu tot ?

— Oricum, i-am replicat eu, dacă ceea ce spui despre acest balsam este adevărat, atunci e un semn al înţelepciunii sufletului nostru, căci fără a se sluji de uneltele raţiunii, fără a se sprijini pe voinţă, el acţionează astfel ca şi cum, aflîndu-se în afara noastră, ar aplica elementul activ la cel pasiv. Or, dacă fiind despărţit de noi este înzestrat cu raţiune, trebuie neapărat să fie de natură spirituală ; dacă eşti de acord cu asta, eu trag concluzia că este şi nemuritor, deoarece moartea nu cuprinde o făptură decît printr-o schimbare a formelor de care numai materia este capabilă.

Aşezîndu-se atunci pe pat şi spunîndu-mi să iau şi eu loc, tînărul vorbi cam aşa :

— Nu mă mir că moare sufletul animalelor, care este material, avînd în vedere că existenţa lui e posibilă numai printr-o armonie a celor patru însuşiri, o vigoare a sîngelui, o proporţie a organelor bine echilibrate ; dar mă mir grozav că sufletul nostru, intelectual, imaterial şi nemuritor este constrîns să ne părăsească datorită aceleiaşi cauze care îl face să piară pe acela al unui bou. Să fi încheiat el cu trupul nostru un pact potrivit căruia atunci cînd o lovitură de spadă ne străpunge inima, un glonte de plumb — creierul, o salvă de muschetă — trupul e îndreptăţit să-şi părăsească pe dată casa găurită ? Ar însemna că acest pact e deseori încălcat, căci de pe urma aceluiaş fel de rană, unii mor, iar alţii scapă ; ar trebui deci ca fiecare suflet să fi încheiat un tîrg personal cu trupul său. Sincer vorbind, el care are atîta spirit, după cum ni se cere să credem, se precipită să iasă dintr-o locuinţă cînd îşi dă seama că din clipa aceea i se rezervă un apartament în iad. Iar dacă acest suflet ar fi de natură spirituală şi atît de raţional prin el însuşi cît pretind ei, dacă ar fi la fel de ager atunci cînd este despărţit de masa noastră ca şi atunci cînd aceasta îl înveşmîntă, de ce orbii din naştere, bucurîndu-se de toate avantajele oferite de acest suflet intelectual, n-ar putea să-şi închipuie ce înseamnă să vezi ? De ce nu aud surzii ? Să fie oare pentru că moartea nu i-a lipsit încă de toate simţurile lor ? Cum adică, să nu mă pot sluji de mîna dreaptă, pentru că am una stîngă ? Pentru a demonstra că sufletul n-ar putea să acţioneze fără simţuri, deşi este de

natură spirituală, ei îl compară cu pictorul care n-ar putea să picteze un tablou dacă n-ar avea pensule. Asta nu înseamnă, însă, că pictorul care nu poate lucra fără pensule va lucra mai bine atunci cînd, o dată cu pensulele, și-a pierdut culorile, cărbunele, pînzele și colile de hîrtie. Dimpotrivă ! Cu cît vor fi mai multe piedicile, cu atît îi va fi mai cu neputință să picteze. Și, totuși ei vor ca acest suflet, care nu poate acționa decît imperfect, în timpul vieții, în urma pierderii uneia dintre uneltele sale, să poată acționa perfect după moarte, cînd le va fi pierdut pe toate. Cînd or mai veni să-mi turuie că el nu are nevoie de aceste unelte pentru a-și îndeplini funcțiile, eu am să le turui că s-ar cuveni să-i biciuim pe cei din Quinze-Vingts [1], care se prefac că nu văd deloc.

— Dar, i-am spus, dacă sufletul nostru ar muri, cum văd că vrei să conchizi, învierea pe care o așteptăm n-ar fi decît o himeră, căci, atunci, ar trebui ca Dumnezeu să-l recreeze și asta n-ar mai fi înviere.

Mă întrerupse clătinînd din cap și exclamînd :

— Cine te-a amăgit cu povestea asta ? Cum adică, dumneata ?... Cum adică, eu ?... Cum adică, slujnica mea să învie ?

— Nu-i o poveste de adormit copiii, i-am răspuns, ci un adevăr neîndoielnic, pe care ți-l voi dovedi.

— Iar eu am să-ți dovedesc contrariul :

Să presupunem că mănînci un mahomedan ; drept urmare, îl preschimbi în substanța dumitale ! Nu-i adevărat că acest mahomedan, odată digerat, se transformă parte în carne, parte în sînge, parte în spermă ? Ai să-ți îmbrățișezi soția ; cu sămînța provenită în întregime din cadavrul mahomedan ai să plămădești un mic creștin frumușel. Întreb : va avea mahomedanul trup ? Dacă pămîntul i-l înapoiază, micul creștin nu-l va avea pe al lui, deoarece el nu este pe de-a-ntregul decît o parte din acela

[1] Quinze-Vingts, spital pentru orbi, înființat de Ludovic cel Sfînt (n.t.).

al mahomedanului. Dacă-mi spui că micul creștin îl va avea pe al lui, asta înseamnă că Dumnezeu va răpi mahomedanului ceea ce micul creștin a primit doar de la mahomedan. Așa că e neapărat necesar ca unul sau altul să n-aibă trup ! Ai să-mi răspunzi poate că Dumnezeu va crea materie pentru a o da celui care nu are destulă ? În cazul acesta, se ivește o altă dificultate : mahomedanul blestemat înviind și Dumnezeu furnizîndu-i un trup nou-nouț, în locul celui care i-a fost furat de creștin, cum omul nu înseamnă numai trupul, sau numai sufletul, ci unul și celălalt unite într-o singură ființă, și cum trupul și sufletul sînt părți la fel de importante ale omului, dacă Dumnezeu îi plămădește mahomedanului un alt trup decît al său, nu va mai fi același individ. Așadar, Dumnezeu condamnă la osîndă veșnică un alt om decît cel care a meritat infernul ; așadar, trupul acesta s-a desfrînat, trupul acesta a abuzat în chip nelegiuit de toate simțurile și Dumnezeu, pentru a pedepsi acest trup, dă pradă focului un altul, neprihănit, pur, care nu și-a folosit niciodată organele pentru săvîrșirea celei mai mici crime. Încă mai ridicol este faptul că acest trup ar fi meritat totodată iadul și raiul deoarece, fiind mahomedan, trebuie osîndit ; fiind creștin, trebuie izbăvit ; astfel încît Dumnezeu n-ar putea să-l așeze în rai fără să fie nedrept, răsplătind cu moartea veșnică fericirea deplină pe care o meritase ca bun creștin. Dacă vrea să fie drept, el trebuie deci să condamne și să izbăvească de-a pururi acest om.

Atunci am luat cuvîntul :

— N-am nici un alt răspuns la argumentele dumitale sofistice împotriva învierii, decît că Dumnezeu a grăit, Dumnezeu care nu poate minți.

— Nu o lua așa de repede, replică el. Ai și ajuns la „Dumnezeu a grăit" ; mai întîi trebuie dovedit că există un Dumnezeu, căci eu unul o neg de-a dreptul.

— N-am să mă amuz, i-am întors-o, înfățișîndu-ți demonstrațiile evidente de care s-au slujit filozofii ca să o

dovedească : ar trebui să repet tot ceea ce au scris vreodată oamenii cu scaun la cap. Te întreb doar ce neajuns ai avea dacă ai crede ; sînt absolut sigur că nu ai putea pretexta nici unul. Dacă nu poţi trage decît foloase, de ce nu te laşi convins ? Căci dacă există un Dumnezeu, pe lîngă faptul că necrezînd te vei înşela, nu vei fi dat ascultare învăţăturii care-ţi porunceşte să crezi ; şi dacă nu există, tot nu vei fi într-o situaţie mai bună ca a noastră !

— Ba voi fi într-o situaţie mai bună, răspunse el, căci dacă nu există, dumneata şi cu mine vom fi amîndoi în joc ; dar, dimpotrivă, dacă există, n-aş fi putut ofensa pe cineva despre care credeam că nu există, deoarece pentru a păcătui trebuie fie s-o ştii, fie s-o vrei. Nu vezi că un om, oricît de puţin înţelegător ar fi, nu s-ar supăra cînd l-ar insulta un hamal, dacă hamalul ar fi crezut că n-o face, dacă l-ar fi luat drept altul, sau dacă vinul ar fi fost acela care l-ar fi făcut să vorbească ? Cu atît mai mult Dumnezeu, care este de neclătinat, s-ar mînia oare pe noi pentru că nu l-am cunoscut, de vreme ce el însuşi ne-a refuzat mijloacele de a-l cunoaşte ? Pe legea mea, micul meu animal, dacă credinţa în Dumnezeu ne-ar fi atît de necesară, în sfîrşit, dacă veşnicia ar avea importanţă pentru noi, nu ne-ar fi dăruit Dumnezeu însuşi o înţelegere tot atît de limpede ca soarele care nu se ascunde de nimeni ? Căci a crede că el ar fi vrut să se joace cu oamenii de-a v-aţi ascunselea, făcînd aidoma copiilor : „Cu-cu, aici sînt“, deci cînd mascîndu-se, cînd scoţîndu-şi masca, ascunzîndu-se unora ca să se arate altora, înseamnă să-ţi făureşti un Dumnezeu fie prost, fie răutăcios, avînd în vedere că dacă l-am cunoscut prin forţa geniului meu, meritul este al lui şi nu al meu, cu atît mai mult cu cît mi-ar fi putut da un suflet sau nişte organe imbecile, care nu mi-ar fi îngăduit să-l cunosc. Iar dacă, dimpotrivă, mi-ar fi dat un spirit incapabil să-l înţeleagă, n-ar fi fost

vina mea, ci a lui, deoarece mi-ar fi putut da unul atît de pătrunzător încît să-l fi înţeles.

Aceste afirmaţii diabolice şi ridicole mă făcură să mă înfior ; am început să-l privesc pe omul acela cu mai multă atenţie şi am fost uluit observînd, abia atunci, că faţa sa avea ceva înfricoşător : ochii îi erau mici şi înfundaţi, tenul negricios, gura mare, bărbia păroasă, unghiile negre. Dumnezeule, mi-am spus pe dată, ticălosul ăsta e osîndit de pe acum şi se prea poate să fie însuşi Antihristul despre care se vorbeşte atîta în Lumea noastră.

N-am vrut, totuşi, să-i dezvălui acest gînd, din pricina stimei ce-o purtam spiritului său ; pe de altă parte, conjuncţia favorabilă a aştrilor deasupra leagănului său mă făcuse să nutresc o anume prietenie pentru el. Dar nu m-am putut stăpîni să nu izbucnesc în imprecaţii care-l ameninţau cu un sfîrşit groaznic. El îmi strigă, mai mînios decît mine :

— Da, prin moartea...

Nu ştiu ce avea de gînd să spună, deoarece, în acel moment, cineva bătu la uşa camerei noastre şi am văzut intrînd un bărbat înalt, negru şi foarte păros. Se apropie de noi şi, înşfăcîndu-l de mijloc pe hulitorul celor sfinte, îl ridică pe gura căminului.

Mila ce mă cuprinse de soarta nenorocitului mă făcu să-l iau în braţe, ca să-l zmulg din ghearele etiopianului, dar el era atît de puternic încît ne ridică pe amîndoi, aşa că, într-o clipă, ne-am pomenit în nori. Acum nu dragostea de aproape, ci teama de a nu cădea mă sili să-l ţin strîns. După nu ştiu cîte zile, în care am călătorit prin cer, fără să ştiu ce se va întîmpla cu mine, mi-am dat seama că ne apropiam de Lumea noastră. Deosebeam Asia de Europa şi Europa de Africa. Mai tîrziu, coborînd şi mai mult, ochii mei nu puteau să cuprindă decît Italia, cînd inima îmi spuse că Diavolul acesta îmi ducea gazda, cu trup şi suflet,

în Infern, și că ne apropiam de Pămîntul nostru, pentru că Infernul se află în centrul său. Am uitat însă și gîndul acesta și toate cîte mi se întîmplaseră de cînd Diavolul ne slujea drept caleașcă, văzînd cu mare spaimă un munte de foc pe care eram gata să-l ating. Acest spectacol arzător mă făcu să strig : „Isuse și Maică Precistă !“ Abia sfîrșisem de rostit ultima slovă, că m-am trezit întins pe iarbă, în vîrful unui deal, cu doi sau trei păstori în jurul meu, recitînd litanii și grăindu-mi în italiană.

— Lăudat fie Domnul ! am strigat. În sfîrșit, am găsit creștini în lumea Lunii. Hei, prieteni, spuneți-mi în ce regiune a lumii voastre mă aflu acum ?

— În Italia, îmi răspunseră ei.

— Cum, i-am întrerupt, există o Italie și în lumea Lunii ?

Atît de puțin apucasem să reflectez la cele petrecute, încît nu-mi dădusem încă seama de faptul că-mi vorbeau în italienește și că le răspundeam asemenea.

Cînd am fost adus cu totul la realitate și cînd nimic nu mă mai împiedica să pricep că mă aflam iarăși în lumea noastră, m-am lăsat condus unde voiau să mă ducă țăranii aceia. Dar nici n-ajunsesem bine la porțile orașului... că toți cîinii se năpustiră asupra mea și dacă teama nu m-ar fi prăvălit într-o casă, unde m-am adăpostit de ei, m-ar fi sfîrtecat.

Peste un sfert de ceas, în timp ce mă odihneam în locuința aceea, se porni în jur sabatul tuturor cîinilor din regat, după cum socot ; se adunaseră acolo de la dog pînă la pudel, lătrînd cu o furie mai înfricoșătoare decît în ziua în care văzuseră pentru prima oară un om.

Această întîmplare îi minună pe toți cei de față ; dar îndată ce mi-am îndreptat gîndurile asupra ei, mi-am dat seama că acele dobitoace se înverșunau împotriva mea din pricina lumii din care veneam. Fiind obișnuiți să latre la Lună, mi-am spus, din pricina durerii pe care le-o provoacă de la depărtare, fără îndoială că au vrut să se azvîrle asupra mea deoarece am adus cu mine mirosul care-i întărîtă.

Pentru a scăpa de mirosul acela neplăcut, m-am întins gol-goluț la soare, pe o terasă. M-am bronzat vreo patru-cinci ceasuri, după care am coborît, iar cîinii, nemaiadulmecînd mirosul care mă făcuse dușmanul lor înverșunat, s-au întors fiecare de unde venise.

Am întrebat, în port, cînd pleacă primul vas către Franța, și după ce m-am îmbarcat, singura mea preocupare a fost aceea de a medita asupra minunățiilor călătoriei mele. De mii de ori am proslăvit înțelepciunea lui Dumnezeu, care-i izolase pe acei oameni, necredincioși din fire, într-un loc de unde să nu-i poată corupe pe cei iubiți de El și îi pedepsise pentru orgoliul lor părăsindu-i în voia propriei lor înfumurări. Nu mă îndoiesc deci că a tot amînat, pînă acum, să trimită pe cineva să le predice *Evanghelia*, deoarece știa că ei l-ar batjocori și că această împotrivire n-ar sluji decît la a-i face să merite o și mai aspră pedeapsă pe lumea cealaltă.

2

STATELE ȘI IMPERIILE SOARELUI

În sfîrşit, vasul nostru ajunse în portul Toulon : după ce am mulţumit vîntului şi stelelor pentru călătoria lipsită de primejdii, ne-am îmbrăţişat şi ne-am luat rămas bun. Deoarece în lumea Lunii, de unde veneam, banii se numără printre poveştile lipsite de orice temei, iar eu şi uitasem de existenţa lor, pilotul se mulţumi cu onoarea de a fi avut ca pasager un om căzut din cer. Nimic nu mă împiedică deci să merg pînă aproape de Toulouse, la unul dintre prietenii mei. Eram nerăbdător să-l văd, gîndindu-mă la plăcerea cu care nădăjduiam să asculte relatarea aventurilor mele. N-am să vă plictisesc povestindu-vă tot ce mi s-a întîmplat pe drum ; am obosit, m-am odihnit, mi-a fost sete, mi-a fost foame, am băut, am mîncat în mijlocul unei haite de douăzeci sau treizeci de cîini ai prietenului meu. Cu toate că arătam foarte rău, slab şi ars de vînt şi de soare, el mă recunoscu imediat.

Cuprins de emoţie, îmi sări de gît şi, după ce mă îmbrăţişă de peste o sută de ori, tremurînd de bucurie, mă conduse în castelul său şi, îndată ce-şi recăpătă glasul înăbuşit de lacrimi, strigă :

— În sfîrșit, trăim și vom trăi în ciuda tuturor piedicilor pe care Soarta ni le-a pus în cale. Dar, Doamne Dumnezeule, nu e adevărat deci zvonul că ai ars în Canada, în acel grozav foc de artificii pe care l-ai inventat ? Și totuși, două sau trei persoane de încredere dintre cele ce mi-au adus trista veste, au jurat că au văzut și pipăit acea pasăre de lemn în care ai fost răpit. Mi-au povestit că, din nenorocire, intraseși înăuntru cînd s-a dat foc și că iuțeala rachetelor, care pîrjoleau totul în jur, te-a ridicat atît de sus, încît cei de față te-au pierdut din vedere. După cum m-au asigurat ei, dumneata ai fost mistuit într-o asemenea măsură, încît, la căderea mașinii pe pămînt, nu s-a găsit decît foarte, foarte puțin din cenușa dumitale.

— Domnule, i-am răspuns, cenușa era a artificiilor arse, deoarece focul nu mi-a pricinuit nici un rău. Artificiile erau prinse în afara mașinii, așa încît căldura lor nu putea să mă stingherească. Or, vei ști că, îndată după consumarea salpetrului, întrucît impetuosul urcuș al rachetelor nu mai susținea mașina, ea a căzut la pămînt. Am văzut-o prăbușindu-se și, cînd mă așteptam să o urmez, am fost foarte uimit să simt că urcam spre Lună. Dar trebuie să te lămuresc asupra cauzei unui efect pe care, altfel, l-ai socoti drept un miracol.

Din pricina unor lovituri, în ziua accidentului mă frecasem pe tot corpul cu măduvă. Deoarece ne aflam în perioada de descreștere a Lunii, cînd ea atrage măduva, a absorbit cu atîta lăcomie pe cea cu care mi-era îmbibată carnea — mai ales cînd cutia mea ajunsese în zona mijlocie, unde nu erau nori care i-ar fi putut slăbi influența — încît corpul meu a urmat această atracție. Și te asigur că am fost „sorbit" atît de mult timp, încît pînă la urmă am ajuns în acea lume pe care noi o numim Luna.

I-am povestit apoi pe larg toate amănuntele călătoriei mele și domnul Colignac, încîntat să audă întîmplări atît de extraordinare, m-a rugat stăruitor să le aștern pe hîrtie. Plăcîndu-mi odihna, am rezistat multă vreme, din pricina

vizitelor pe care le-ar fi stîrnit publicarea unei cărți cu un astfel de subiect. Totuși, rușinindu-mă de reproșurile lui repetate că-i nesocotesc rugămințile, m-am hotărît pînă la urmă să-i fac pe plac.

Am pus deci mîna pe condei și, cum isprăveam un caiet, ținînd la gloria mea mai mult decît la a lui, prietenul meu mergea la Toulouse ca să-mi laude talentul în cele mai înalte cercuri. Și cum era socotit drept unul din cele mai mari genii ale secolului său, laudele pe care mi le aducea, ca un neobosit ecou, au făcut să fiu cunoscut pretutindeni. Fără să mă fi văzut vreodată, gravorii săpaseră chipul meu și, la toate răspîntiile orașului, colportorii răgușiți strigau cît îi ținea gura : *Iată portretul autorului Statelor și Imperiilor Lunii.*

Printre cei care au citit cartea mea, s-au găsit și mulți ignoranți care au răsfoit-o. Pentru a imita spiritele alese, ei au aplaudat ca și ceilalți, bătînd din palme la fiecare cuvînt, de teamă să nu se înșele, și strigînd cu încîntare „Foarte bine !" la pasajele pe care nu le înțelegeau deloc. Dar superstiția travestită în remușcări, ai cărei dinți sînt foarte ascuțiți sub cămașa unui prost, le roase inima într-atît, încît preferară să renunțe la reputația de filozof (care li se potrivea ca o haină rău croită), decît să li se ceară socoteală pentru ea la Judecata de apoi.

Iată deci reversul medaliei, fiecare începe să retracteze. Opera de care făcuseră atîta caz, nu mai e decît un talmeș-balmeș de povestiri ridicole, o grămadă de fragmente dezlînate, o suită de povești pentru adormit copiii ; și cutare, ce nu cunoaște nici măcar sintaxa, îl condamnă pe autor să aprindă o lumînare Sfîntului Mathurin[1].

Această nepotrivire de păreri între cei pricepuți și idioți a făcut să crească interesul pentru carte. Peste puțin timp, copiile manuscrise s-au vîndut clandestin ; toată

[1] Patronul nebunilor (n.t.).

lumea și chiar cei ce sînt în afara ei, adică de la nobili pînă la călugări, au cumpărat cartea, s-au amestecat pînă și femeile. Fiecare familie era divizată și lucrurile au ajuns atît de departe, încît orașul s-a împărțit în două partide : lunară și antilunară.

Era la începutul bătăliei, cînd, într-o dimineață, am văzut intrînd în camera lui Colignac nouă sau zece bărbi în robe lungi [1], care i-au vorbit astfel :

— Domnule, știi că nu e nici unul dintre noi care să nu fie aliatul, ruda sau prietenul dumitale și, ca atare, nu ți se poate întîmpla nimic rușinos care să nu se răsfrîngă asupra noastră. Totuși, sîntem informați din sursă sigură că găzduiești un vrăjitor în acest castel.

— Un vrăjitor ! strigă Colignac; o doamne! Spuneți-mi numele lui și-l voi da pe mîna voastră. Dar luați seama, să nu fie o calomnie.

— Cum vine asta, domnule, îl întrerupse unul dintre cei mai venerabili, există vreun tribunal mai priceput ca al nostru în materie de vrăjitorie ? În sfîrșit, dragă nepoate, ca să nu-ți mai ațîțăm curiozitatea, vrăjitorul pe care îl acuzăm e autorul *Statelor și Imperiilor Lunii*; n-ar putea nega că este cel mai mare magician din Europa, după ceea ce mărturisește el însuși. Cum, poate cineva să urce în Lună fără intermediul... nu îndrăznesc să numesc Fiara [2] ; căci, spune-mi, ce căuta în Lună ?

— Minunată întrebare ! întrerupse altul ; s-a dus să asiste la sabatul care avea loc, probabil, în ziua aceea , doar vedeți că a avut legături cu demonul lui Socrate După toate astea, vă mai mirați că diavolul, după cum singur spune, l-a readus în lumea noastră ? Oricum, atîtea Luni, atîtea cămine, atîtea călătorii prin văzduh nu valorează nimic, chiar nimic. Între noi fie vorba (și spunînd

[1] Semnul distinctiv al magistraților aparținînd tribunalelor locale (n.t.).

[2] Diavolul (n.t.).

acestea, își apropie gura de urechea lui Colignac), n-am văzut niciodată vrăjitor care să nu aibă legături cu Luna.

După aceste înțelepte cuvinte, ei tăcură ; și Colignac rămase atît de uluit de cele auzite, încît nu putu scoate o vorbă. Văzînd aceasta, un venerabil bădăran, care nu deschisese gura pînă atunci, zise :

— Vezi dumneata, scumpă rudă, noi știm ce te roade ; vrăjitorul este o persoană pe care o iubești, dar nu-ți fie teamă ; din considerație pentru dumneata, vom proceda cu blîndețe : trebuie doar să-l dai pe mîna noastră și, pentru dragostea ce-ți purtăm, făgăduim că vom face să fie ars fără scandal.

La aceste cuvinte, Colignac, deși își băgase pumnii în coaste ca să nu rîdă, nu se mai putu stăpîni ; izbucni într-un hohot care ofensă îndestul pe onoratele sale rude, de vreme ce nu fu în stare să răspundă predicii lor decît prin *ha ha ha* sau *ho ho ho* ; așa că acești domni plecară foarte scandalizați, aș zice cu scurta lor umilință, dacă ea n-ar fi durat pînă la Toulouse.

După plecarea lor, l-am rugat pe Colignac să mergem în cabinetul său, unde, închizînd ușa după noi, i-am spus:

— Conte, acești ambasadori cu părul lung mi se par niște comete pletoase, dar mă tem că zgomotul pe care l-au făcut să nu fie tunetul fulgerului care se pregătește să cadă. Cu toate că acuzația lor ridicolă este poate un efect al prostiei lor, n-aș fi mai puțin mort cînd o duzină de oameni inteligenți, care m-ar vedea arzînd, ar spune că judecătorii mei sînt stupizi. Toate argumentele cu care mi-ar dovedi nevinovăția nu m-ar învia, iar cenușa mea ar rămîne tot atît de rece într-un mormînt, ca și într-un depozit de gunoaie. Iată de ce, dacă n-ai o idee mai bună, aș fi foarte bucuros să dau urmare ispitei care mă îndeamnă să nu le las în această provincie decît portretul meu ; deoarece aș turba de mînie de două ori, dacă aș muri pentru ceva în care nu cred deloc.

Colignac n-avu răbdare să aştepte sfîrşitul spuselor mele. Mai întîi, mă luă peste picior, dar cînd înţelese că nu glumesc de fel, strigă, alarmat :

— Hei, pe cinstea mea, nu ţi se va clinti un fir de păr, atîta timp cît eu, prietenii mei, vasalii mei şi toţi cei care mă respectă vom mai fi în viaţă ! Castelul meu nu poate fi cucerit fără a se folosi tunul ; are o poziţie foarte avantajoasă şi e bine apărat din flancuri. Dar sînt nebun dacă mă gîndesc cum să mă apăr împotriva unor tunete de pergament.

— Ele sînt uneori mai de temut decît cele din zona mijlocie, am replicat eu.

După aceea n-am mai vorbit decît despre cum să ne distrăm. Într-o zi vînam, în alta mergeam la plimbare ; cîteodată primeam oaspeţi şi cîteodată le întorceam vizita ; în sfîrşit, abandonam orice distracţie înainte să ne fi plictisit de ea.

Vecinul lui Colignac, marchizul de Cussan, care ştia să aprecieze lucrurile de calitate, era de obicei cu noi şi noi cu el ; mergeam de la Colignac la Cussan şi reveneam de la Cussan la Colignac, pentru ca locurile unde ne petreceam zilele să devină şi mai agreabile prin această schimbare. Plăcerile nevinovate ale trupului nu ne preocupau decît în mică măsură ; în schimb, nu ne lipsea nici una dintre cele pe care spiritul le poate afla în studiu şi conversaţie. Bibliotecile noastre, unite precum spiritele noastre, îi făceau pe toţi învăţaţii să ne caute societatea. Îmbinam lectura cu discuţia, discuţia cu mesele bogate, acestea din urmă cu pescuitul, cu vînătoarea, cu plimbările, într-un cuvînt, ne bucuram atît de noi înşine, cît şi de tot ceea ce natura a produs mai ales pentru folosinţa noastră, şi raţiunea era singurul hotar al dorinţelor noastre.

În acest timp, reputaţia mea, neurmînd pilda odihnei mele, străbătea satele din jur şi chiar oraşele provinciei. Toată lumea, atrasă de zvonuri, pretexta că vine să-l vadă

pe senior, ca să-l vadă pe vrăjitor. Cînd ieşeam din castel, nu numai copiii şi femeile, ci şi bărbaţii, parcă vedeau Fiara, mai ales pastorul din Colignac, care, din răutate sau datorită ignoranţei, era în ascuns cel mai mare dintre duşmanii mei.

Acest om simplu în aparenţă, al cărui spirit meschin şi naiv era foarte amuzant în naivităţile lui, era de fapt foarte rău ; răzbunător pînă la turbare ; calomniator mai ceva decît un normand ; şi atît de pus pe gîlceavă, încît pasiunea pentru procese era trăsătura lui dominantă. Deoarece îl acuzase multă vreme pe seniorul său, pe care îl ura cu atît mai mult cu cît rămăsese neclintit la aceste atacuri, se temea de resentimentele lui şi, pentru a le evita, voise să se mute în altă parte. Dar fie că-şi schimbase planul, fie că-şi amînase plecarea ca să se răzbune pe Colignac prin mine, cît timp se mai afla pe pămînturile contelui, se străduia să ne convingă de contrariu, cu toate că drumurile pe care le făcea adesea la Toulouse trezeau unele bănuieli. Acolo înşira mii de născociri ridicole despre vrăjile mele ; şi glasul acestui om viclean, unindu-se cu cele ale oamenilor simpli şi ale ignoranţilor, făcuse ca numele meu să fie detestat. Nu se mai vorbea despre mine decît ca despre un nou Agrippa şi am aflat că se făcuseră chiar cercetări asupra mea, la stăruinţa pastorului, care fusese preceptorul copiilor lui. Am fost informaţi despre toate acestea de mai multe persoane îndatorate contelui şi marchizului ; cu toate că pornirea grosolană a întregului ţinut era pentru noi un prilej de uimire şi de batjocură, mă înfricoşam în sinea mea cînd mă gîndeam mai serios la urmările neplăcute pe care ar fi putut să le aibă această eroare. Fără îndoială că geniul meu bun îmi inspira această teamă, îmi lumina mintea ca să mă facă să văd prăpastia spre care mă îndreptam şi, nemulţumindu-se doar cu rolul de sfătuitor tacit, vru să se manifeste mai vizibil în favoarea mea.

Într-o noapte, una din cele mai triste care au fost vreodată, urmînd uneia dintre cele mai plăcute zile petrecute la Colignac, m-am trezit odată cu aurora. Pentru a împrăștia neliniștile și norii care-mi umbreau încă spiritul, am intrat în grădină, unde verdeața, florile și fructele, opera omului și Natura, încîntau sufletul și ochii, cînd în aceeași clipă l-am zărit pe marchiz plimbîndu-se singur pe o alee largă, care tăia parterul în două. Mergea încet și gînditor. Am fost foarte surprins văzîndu-l, ca niciodată, atît de matinal ; asta m-a făcut să-l abordez fără întîrziere, pentru a-l întreba care-i cauza. El îmi răspunse că visele neplăcute care-l chinuiseră îl făcuseră să vină mai devreme decît obișnuia, pentru a tămădui cu lumina zilei răul produs de întuneric. I-am mărturisit că un chin asemănător nu mă lăsase să dorm și mă pregăteam să i-l povestesc în amănunt ; dar abia am deschis gura, că l-am zărit amîndoi, la colțul unei palisade care se încrucișa cu aleea noastră, pe Colignac, mergînd cu pași mari. Cum ne văzu, ne strigă de departe :

— Vedeți un om care tocmai a scăpat de cele mai înfricoșătoare vedenii în stare să-ți zăpăcească creierul. Abia am apucat să-mi pun haina pe mine și am coborît să vă povestesc ; dar nici unul nici altul nu mai erați în camerele voastre. Am alergat deci în grădină, bănuind că veți fi aici.

În adevăr, bietul gentilom aproape că-și pierduse răsuflarea. Îndată ce-și reveni, l-am rugat să ne spună despre ce este vorba, căci un lucru de nimic poate avea urmări foarte grave.

— Asta și voiam, ne răspunse ; dar mai înainte, să ne așezăm.

Un boschet de iasomie ne-a oferit, tocmai la timp, răcoare și scaune. Ne-am retras acolo și, după ce ne-am așezat comod, Colignac continuă astfel :

— Aflați că după două-trei ațipeli, în timpul cărora am visat că mă aflam în situații dificile, în somnul dinspre dimineață mi s-a părut că scumpul meu oaspete, aici de față, stătea între marchiz și mine și că noi îl țineam strîns îmbrățișat, cînd un mare monstru negru, care nu avea decît capete, vru dintrodată să ni-l smulgă. Cred chiar că voia să-l arunce pe un rug aprins, aflat în apropiere, căci îl balansa deasupra flăcărilor ; dar o fată asemănătoare aceleia dintre muze numită Euterpe[1] a căzut în genunchi în fața unei Doamne pe care a implorat-o să-l salveze (această doamnă avea ținuta și semnele folosite de pictori pentru a reprezenta Natura). Abia ce auzi rugămintea însoțitoarei sale, că strigă uimită : „Vai, e unul dintre prietenii mei !" Îndată duse la gură un fel de sarbacană și atît suflă cu ea sub picioarele scumpului meu oaspete, încît îl făcu să se înalțe spre cer, ferindu-l astfel de cruzimile monstrului cu o sută de capete. Am strigat mult timp după el și l-am rugat să nu plece fără mine ; drept urmare, o mulțime de îngeri mici și dolofani, care-și spuneau copiii Aurorei, m-au ridicat în aceeași regiune spre care părea că zboară el, făcîndu-mă să văd lucruri pe care nu vi le voi povesti, fiindcă le socotesc prea ridicole.

Noi l-am rugat să ni le spună totuși și el continuă :

— Mi se părea că mă aflu în Soare și că Soarele era o lume. Aș crede asta și acum dacă nechezatul calului meu nu m-ar fi trezit din somn, făcîndu-mă să văd că mă aflu în pat.

Cînd Colignac isprăvi, marchizul zise :

— Și dumneata, domnule Dyrcona[2], ce-ai visat ?

— Cît despre visul meu, am răspuns, cu toate că n-a fost dintre cele obișnuite, nu-i acord mare importanță. Fiind coleric, melancolic, de cînd sînt pe lume am visat

[1] Muza poeziei lirice și a muzicii (n.t.).
[2] Anagrama lui Cyrano, plus particula nobiliară (n.t.).

mereu caverne și foc[1]. Încă din prima tinerețe, mi se părea, în somn, că deveneam ușor și zburam pînă la nori, pentru a scăpa de furia unei bande de asasini care mă urmăreau ; dar la capătul unui efort îndelungat și viguros, ajungeam totdeauna la picioarele unui zid — după ce zburasem pe deasupra multora — unde, copleșit de oboseală, eram prins. Sau, dacă îmi închipuiam că zbor drept în sus, cu toate că înotasem foarte mult timp în văzduh, totdeauna mă pomeneam aproape de pămînt ; și, împotriva oricărei rațiuni, fără să-mi fi părut că sînt obosit, ori mai greu, dușmanii mei trebuiau doar să întindă mîna ca să mă apuce de picior și să mă tragă spre ei. N-am avut decît astfel de vise, de cînd mă știu ; dar în noaptea asta, după ce zburasem un timp, ca de obicei, și scăpasem de mai multe ori prigonitorilor, mi s-a părut că pînă la urmă i-am pierdut din vedere și că, într-un cer liber și strălucitor, cu trupul eliberat de orice greutate, mi-am urmat călătoria pînă într-un palat unde se plămădesc lumina și căldura. Fără îndoială că aș fi observat multe alte lucruri, dar mișcările zborului mă apropiaseră atît de mult de marginea patului, încît am căzut în spațiul dintre el și perete, cu pîntecele dezgolit pe tencuială și cu ochii larg deschiși. Iată, domnilor, întreaga desfășurare a unui vis pe care nu-l consider decît un efect al celor două calități predominante ale temperamentului meu ; căci cu toate că se deosebește întrucîtva de cele pe care le am de obicei, de data asta zburînd pînă la cer fără să cad, atribui această schimbare sîngelui care, datorită înfierbîntării produse de plăcerile noastre de ieri, a circulat mai repede decît în mod obișnuit, a pătruns melancolia și a înlăturat greutatea care făcea să mă prăbușesc. Dar, la urma urmei, știința asta se întemeiază mai mult pe ghicit.

---

[1] O tentativă de interpretare fiziologică a viselor, întemeiată pe teoria celor patru temperamente. Focul corespunde bilei galbene, sursa manifestărilor colerice, iar cavernele — bilei negre, care determină comportarea sumbră, melancolică. (n.t.

— Pe cinstea mea, reluă Cussan, ai dreptate, e un amestec din toate lucrurile la care ne-am gîndit înainte de a adormi, o monstruoasă himeră, o îmbinare de detalii nelămurite pe care fantezia, nemaifiind călăuzită de rațiune, ni le prezintă alandala și din care, totuși, răsucindu-le în fel și chip, credem că putem stoarce înțelesul adevărat, folosind visurile ca și oracolele pentru a cunoaște viitorul ; dar, pe cinstea mea, singura asemănare pe care am găsit-o între ele este că visurile, ca și oracolele, nu pot fi descifrate. Pornind de la visul meu, care nu-i deloc extraordinar, puteți aprecia valoarea tuturor celorlalte. Am visat că eram foarte trist și că-l întîlneam peste tot pe Dyrcona, care ne cerea ajutor. Dar fără să-mi mai frămînt creierul căutînd explicația acestor enigme obscure, am să vă dezvălui în două cuvinte sensul lor mistic : la Colignac se visează foarte urît ; dacă mă credeți, vom merge la Cussan ca să avem vise mai frumoase.

— Să mergem, îmi zise contele, de vreme ce acest cîrcotaș ține cu tot dinadinsul.

Am chibzuit să plecăm chiar în acea zi. I-am rugat deci să pornească la drum înaintea mea, deoarece (urmînd să stăm acolo, cum hotărîseră ei, o lună) aș fi vrut să-mi iau cîteva cărți. Ei au fost de acord și, îndată după masa de prînz, au încălecat. În ceea ce mă privește, am făcut un pachet cu volumele pe care nu credeam că le pot găsi în biblioteca lui Cussan și l-am pus pe spinarea unui catîr ; apoi am pornit și eu, cam pe la trei ceasuri, călare pe un foarte bun cursier. Mergeam la pas, pentru a însoți mica mea bibliotecă și pentru a-mi îmbogăți sufletul mai pe îndelete cu ceea ce vedeam. Dar iată o aventură care vă va surprinde :

Străbătusem peste patru leghe, cînd m-am pomenit într-un loc pe care eram sigur că-l mai văzusem cîndva. Și atîta am cerut memoriei mele să-mi spună de unde cunoșteam acest peisaj, încît prezența obiectelor stimulînd apariția imaginilor mi-am adus aminte că era chiar locul

pe care îl văzusem în visul din noaptea trecută. Această coincidență bizară m-ar fi preocupat mai mult timp, dacă o ciudată apariție nu m-ar fi trezit din gînduri.

Un spectru (cel puțin eu l-am luat ca atare) s-a ivit în mijlocul drumului și mi-a apucat calul de frîu. Era foarte înalt și, din cît i se puteau vedea ochii, avea o privire tristă și aspră. Totuși, n-aș putea spune dacă era frumos sau urît, căci un veșmînt lung, țesut din foile unei cărți de cîntece religioase, îl acoperea în întregime, iar fața îi era ascunsă de un cartonaș pe care scria : *In principio* [1]. Iată primele vorbe pe care le scoase :

— *Satanus Diabolas* [2], strigă el înspăimîntat, te conjur în numele lui Dumnezeu cel viu...

După aceste cuvinte, șovăi ; dar, repetînd mereu „Dumnezeu cel viu" și căutînd, cu o față speriată, pe pastorul său, ca acesta să-i sufle restul, cînd văzu că, în orice parte se uita, pastorul nu se arăta deloc, îl cuprinse un tremur atît de înfricoșător, încît, de atîta clănțănit, îi căzură jumătate din dinți, iar două treimi din foile sub care se ascundea se răsuciră ca niște papiote. Se întoarse spre mine și, cu o privire nici blîndă, nici aspră, în care-i vedeam spiritul chibzuind dacă ar fi mai potrivit să se irite sau să se îmblînzească, zise :

— Hei, *Satanus Diabolas*, pe toți dracii, te conjur, în numele lui Dumnezeu și al domnului Saint-Jean, nu te opune ; căci dacă miști un picior sau o labă, să fiu al naibii dacă nu-ți scot măruntaiele !

Trăgeam de frîul calului, dar hohotele de rîs care mă sufocau mă făceau neputincios. Adăugați faptul că un grup de vreo cincizeci de săteni ieșiră de după un gard, mergînd în genunchi și zbierînd cît îi ținea gura : *Kyrie Eleison* [3]. Cînd fură destul de aproape, patru dintre cei mai

[1] *La început* (lat.). Primele cuvinte din Evanghelia lui Ioan (n.t.).
[2] Pronunție incorectă a lui *Satanas Diabolus*, formulă de exorcizare (n.t.).
[3] Doamne miluiește ! (gr.) (n.t.).

zdraveni, după ce-și muiară mîinile într-un agheasmatar ținut anume de slujitorul de la casa parohială, mă luară de guler.

Abia fusesem înhățat, cînd apăru jupînul Jean, care-și scoase smerit etola de la gît și mă legă fedeleș cu ea ; apoi, cu toată împotrivirea mea, o mulțime de femei și de copii mă cusură într-o bucată mare de pînză, înfășurîndu-mă atît de bine, încît nu mi se mai vedea decît capul. Astfel gătit m-au dus la Toulouse, ca și cum m-ar fi dus la mormînt. Ba unul striga că altfel ar fi fost foamete, deoarece, cînd mă întîlniseră, voiam desigur să arunc farmece asupra grîului ; ba altul se plîngea că oile i se îmbolnăviseră de gălbează într-o duminică în care, la ieșirea de la vecernie, îl bătusem pe umăr. Dar ceea ce mă făcu să rîd, cu toată situația mea jalnică, fu strigătul plin de spaimă al unei tinere țărănci către logodnicul ei, adică spectrul care-mi luase calul (căci bădăranul îl încălecase și-i da pinteni, ca și cum ar fi fost al lui) : „Nenorocitule, ești chior ? Nu vezi că armăsarul vrăjitorului e mai negru decît cărbunele și că e însuși diavolul, care te duce la sabat ?" De spaimă, țăranul căzu, iar calul o luă la goană.

Se sfătuiră dacă să-mi ia catîrul și hotărîră că da ; desfăcînd pachetul cu cărți și primul volum pe care-l deschiseră nimerindu-se să fie *Fizica* domnului Descartes, cînd văzură toate cercurile cu care acest filozof a însemnat mișcarea fiecărei planete, urlară toți într-un glas că erau cercuri magice, pe care eu le-aș fi trasat ca să-l chem pe Belzebut. Cel care ținea cartea, de teamă îi dădu drumul și, căzînd, ea se deschise, din nenorocire, la o pagină unde sînt descrise proprietățile magnetului ; zic din nenorocire, deoarece pe pagina cu pricina este un desen al acestei pietre metalice, în care micile corpuri ce se desprind din masa ei, ca să atragă fierul, sînt reprezentate ca niște brațe. Imediat ce zări desenul, unul dintre acești netrebnici strigă cît îl ținea gura că era broasca rîioasă care

fusese găsită în troaca din grajdul vărului său Fiacre, cînd îi muriseră caii [1].

Auzind acestea, cei care păruseră mai furioși își băgară mîinile în sîn sau își făcură iar mînuși din buzunare. La rîndul său, jupînul Jean striga cît îl ținea gura că nimeni să nu se atingă de nimic, deoarece în pachet erau cărți de farmece, iar catîrul era Satana. Calicimea, înspăimîntată, lăsă catîrul să plece liniștit. Am văzut-o însă pe Mathurine, servitoarea preotului, cum îl mîna către staulul presbiterului, de teamă să nu se ducă în țintirim și să spurce iarba răposaților.

Se făcuse ora șapte, seara, cînd am ajuns într-un tîrg, unde mă duseră la închisoare, ca să mă răcoresc. Cititorul nu m-ar crede dacă i-aș spune că m-au îngropat într-o vizuină și, totuși, e atît de adevărat, încît cu o piruetă am vizitat-o în întregime. În sfîrșit, nu e nimeni care, văzîndu-mă în acel loc, să nu mă fi luat drept o lumînare aprinsă sub o ventuză.

Cînd temnicerul mă aruncă în această cavernă, i-am spus :

— Dacă îmi dai acest veșmînt de piatră drept haină, e prea larg ; dar dacă mi-l dai drept mormînt, e prea strîmt. Aici nu poți să numeri zilele decît în nopți ; din cele cinci simțuri nu pot folosi decît două, mirosul și pipăitul : unul ca să simt miasmele închisorii mele, celălalt ca s-o pot pipăi. Drept să-ți spun, aș crede că sînt damnat, dacă n-aș ști că inocenții nu ajung în infern.

La cuvîntul *inocent*, temnicerul izbucni în rîs :

— Pe legea mea, deci ești dintr-ai noștri ? Căci n-am ținut niciodată sub cheie decît oameni nevinovați...

După alte complimente asemănătoare, omul cel cumsecade își dădu osteneala să mă percheziționeze, nu știu în ce scop, dar din sîrguința cu care o făcea, presupun că era

[1] Broasca rîioasă joacă un rol nefast în superstițiile populare, fiind considerată o incarnare a influențelor malefice (n.t.).

spre binele meu. Căutările sale rămaseră infructuoase, deoarece în timpul hărțuielii cu acei *Diabolas* dădusem drumul banilor de aur în nădragi ; după ce-mi exploră amănunțit anatomia, temnicerul se pomeni cu mîinile tot atît de goale ca și mai înainte, și puțin a lipsit să nu mor de teamă, așa cum el era gata să moară de ciudă.

— Hai ! la dracu ! strigă el, cu spume la gură, am văzut eu de la bun început că e un vrăjitor ! Un diavol calic ! Haide, haide, băiete, gîndește-te din vreme la mîntuirea ta !...

Abia sfîrșise de spus aceste cuvinte, că am auzit zăngănitul unei legături de chei, printre care o căuta pe aceea a celulei mele. Era cu spatele la mine, așa că, fiindu-mi teamă să nu se răzbune pentru insuccesul percheziției, am scos cu îndemînare trei pistoli din ascunzișul lor și i-am spus :

— Domnule paznic, iată un pistol, te rog trimite-mi niscaiva bucate, că n-am mîncat de la orele unsprezece.

El primi moneda cu multă grație și mă asigură că era mișcat de nenorocirea mea. Cînd l-am văzut îmblînzit, am continuat :

— Și iată încă unul, drept recunoștință pentru osteneala pe care mi-e rușine că ți-o pricinuiesc.

El își deschise urechea, inima și mîna, iar eu am adăugat, numărîndu-i trei în loc de doi, că prin cel de-al treilea îl rugam să-mi trimită pe unul din băieții lui ca să-mi țină de urît, cei loviți de soartă temîndu-se de singurătate.

Cucerit de dărnicia mea, îmi făgădui satisfacerea tuturor dorințelor, îmi îmbrățișă genunchii, vorbi cu patimă împotriva justiției, îmi spuse că vedea bine că am dușmani, dar că o să-mi recapăt onoarea, că trebuie doar să am curaj și că, în rest, el îmi făgăduia ca în mai puțin de trei zile să mă scoată basma curată. I-am mulțumit sincer pentru curtoazie și, după ce mă îmbrățișă de o mie de ori, gata să mă sugrume, acest prieten drag plecă, zăvorînd și răszăvorînd ușa celulei.

Am rămas singur și foarte melancolic, ghemuit pe o grămadă de paie făcute pulbere ; nu erau totuși atît de mărunțite încît peste cincizeci de șoareci să nu le mai roadă încă. Bolta, zidurile și podeaua erau, de fapt, șase pietre de mormînt, astfel ca, avînd moartea deasupra, dedesubt și împrejur, să nu mă pot îndoi de înmormîntarea mea. Balele reci ale melcilor șerpești și veninul lipicios al broaștelor rîioase îmi curgeau pe față, iar păduchii aveau aici dinți mai lungi decît corpul. Mă vedeam chinuit de piatră, care nu-mi făcea mai puțin rău fiind în afara mea decît dacă ar fi fost înăuntru ; în fine, mă gîndeam că pentru a suferi ca Iov nu-mi mai lipseau decît o femeie și o oală spartă[1].

Am învins totuși întreaga asprime a două ore foarte grele ; apoi zgomotul unei legături de chei, unit cu cel al zăvoarelor ușii mele, mă trezi din gîndurile-mi dureroase. După acest vacarm, am zărit, la lumina unei lămpi, un bădăran zdravăn, care îmi puse o strachină la picioare și zise :

— Ei hai, hai; nu te necăji ; uite colea ciorbă de varză, ori cam așa ceva... Atîta au, e din supa stăpînei noastre și, pe legea mea, cum se spune, nu s-a scos din ea nici o picătură de grăsime.

Spunînd acestea, își băgă cele cinci degete în strachină, pînă la fund, poftindu-mă să fac și eu la fel. I-am urmat pilda, de teamă să nu-l descurajez și el strigă cu mare satisfacție :

— Ei, drăcia dracului, dumneata ești un om cumsecade ! Se spune că pofticioșii sînt vicleni, da, sînt vicleni : hei ! să vină aici să vadă ! Ei, bine, bine, pe scurt, cît trăiești înveți.

[1] Aluzie la legenda biblică potrivit căreia, Iov, suferind de o boală de piele, se scărpina cu un ciob, în timp ce soția lui îl „consola" spunîndu-i : „Binecuvîntează-l pe Dumnezeu și mori". (n. t.).

Prostia lui îmi gîdilă gîtlejul, de două, trei ori fiind gata-gata să izbucnesc în rîs. Am avut totuși norocul să mă pot stăpîni. Vedeam că soarta părea să-mi ofere în persoana acestei haimanale o ocazie de a-mi recăpăta libertatea ; iată de ce era foarte important să-i cîștig bunăvoința, căci nu puteam scăpa pe altă cale, arhitectul care construise închisoarea făcîndu-i mai multe intrări, dar neaducîndu-și aminte să-i facă și o ieșire. Toate aceste motive m-au determinat ca, pentru a-l iscodi, să-i vorbesc astfel :

— Ești sărac, dragă prietene, nu-i așa ?

— Vai ! Domnule, răspunse bădăranul, dacă ați fi venit de la ghicitor, n-ați fi putut pune mai bine degetul pe rană.

— Uite, am continuat, ține această monedă de aur.

Cînd i-am dat-o, mîna îi tremura atît de tare, încît abia a izbutit s-o ia. Mi s-a părut un semn de rău augur, dar mulțumirile sale înfocate m-au convins că tremurase doar de bucurie. Așa fiind, am continuat :

— Dar dacă ai vrea să mă ajuți să îndeplinesc un legămînt pe care l-am făcut, douăzeci de pistoli (în afară de mîntuirea sufletului) ar fi ai tăi ca pălăria ta. Află că acum mai puțin de un sfert de ceas, cu o clipă înainte să vii, mi-a apărut un înger și mi-a făgăduit că-mi va face cunoscută nevinovăția dacă voi plăti mîine o liturghie la altarul cel mare al bisericii din tîrg. Am cerut iertare, spunîndu-i că sînt închis și păzit cu strășnicie ; dar el mi-a răspuns că va veni un om, trimis de temnicer ca să-mi țină tovărășie, căruia n-aveam decît să-i cer din partea lui să mă ducă pînă la biserică și să mă aducă înapoi la închisoare ; numai să-i cer să păstreze taina și el să se supună fără murmur, căci altfel va muri într-un an ; iar dacă s-ar îndoi de vorbele mele, să-i spun, ca semn de recunoaștere, că face parte din confreria Scapularului.

Cititorul va afla că, mai înainte, întrevăzusem prin deschizătura cămășii sale bucățile de stofă binecuvîntată care mi-au sugerat întreaga urzeală cu apariția îngerului.

— Ba bine că nu, zise el, bunul meu senior, voi face ceea ce ne-a poruncit îngerul. Dar asta trebuie să se petreacă la ora nouă, deoarece stăpînul nostru va fi atunci la Toulouse, la logodna fiului său cu fiica domnului călău. Auziți, călăul are un nume, ca orice parazit... Se zice că va primi de la tatăl ei, ca zestre, atîția scuzi cîți ar trebui pentru răscumpărarea unui rege. Ce mai, e frumoasă și bogată, dar bucățelele astea nu ajung la unul de-alde mine... Vai, bunul meu domn, dacă ați ști...

Aici l-am întrerupt, căci presimțeam, după acest început de digresiune, o vorbărie fără șir. Așa că, după ce ne-am înțeles asupra complotului nostru, bădăranul și-a luat rămas bun și a plecat.

A doua zi, a venit să mă dezgroape la ora hotărîtă. Mi-am lăsat hainele în închisoare și am îmbrăcat niște zdrențe, pentru a nu putea fi recunoscut, așa cum pusesem la cale în ajun. Îndată ce am ajuns afară, n-am uitat să-i număr cei douăzeci de pistoli. El îi privi lung, făcînd ochii mari.

— Sînt de aur și au greutatea cuvenită, i-am spus. Pe cuvîntul meu de cinste!

— Hei, domnule, îmi răspunse, nu la asta mă gîndesc, ci la faptul că gospodăria lui Macé cel mare e de vînzare, împreună cu grădina și via. Pot să le cumpăr cu două sute de franci; îmi trebuie opt zile ca să închei tîrgul și aș vrea să vă rog, domnule, dacă vă e pe plac, să faceți așa fel ca pînă ce Macé cel mare îi va pune, bine numărați, în sipet, pistolii dumneavoastră să nu se prefacă în frunze de stejar[1].

Prostia acestui hoțoman mă făcu să rîd. Între timp, ne-am urmat drumul spre biserică, unde am și ajuns. Cu-

[1] Dyrcona continuă deci să fie considerat drept un vrăjitor (n.t.).

rînd începu liturghia mare; dar îndată ce veni rîndul paznicului meu să meargă să-și dea ofranda, am străbătut naosul bisericii din trei sărituri și din alte trei m-am pierdut într-o ulicioară lăturalnică. Dintre toate gîndurile care-mi umblau prin cap în clipa aceea, l-am urmat pe cel de a ajunge la Toulouse, aflat la o depărtare de numai jumătate de leghe, vrînd ca de-acolo să iau poștalionul.

Am ajuns destul de repede la marginea orașului, dar eram atît de rușinat văzînd că toți mă privesc, încît mi-am pierdut cumpătul. Pricina uimirii lor era îmbrăcămintea mea, căci, fiind novice în materie de calicie, îmi aranjasem zdrențele în mod atît de bizar, încît, mersul nepotrivindu-se nici el cu îmbrăcămintea, păream nu atît un om sărac, cît unul travestit, mai ales că treceam repede, cu ochii în jos și fără să cerșesc.

În cele din urmă, gîndindu-mă că o atenție atît de generală putea avea urmări primejdioase pentru mine, am lăsat de-o parte rușinea. Îndată ce vedeam că cineva mă privește, întindeam mîna. Ceream de pomană chiar și de la cei care nu mă priveau deloc.

Numai că adesea, vrînd să însoțim cu prea multe precauții planurile în care întîmplarea ține să aibă o parte, le zădărnicim iritînd-o pe această orgolioasă! Fac această reflecție în legătură cu aventura mea, căci, văzînd din spate un bărbat îmbrăcat ca un tîrgoveț oarecare, i-am zis, trăgîndu-l de mantie:

— Domnule, dacă mila poate să vă înduioșeze...

Nu începusem să articulez cuvîntul următor, cînd bărbatul își întoarse capul spre mine. O, doamne! Ce mutră făcu el? Dar, o, doamne! Ce mutră am făcut eu însumi? Acest om era temnicerul meu! Am rămas amîndoi înmărmuriți de uimire, văzîndu-ne unde ne vedeam. Eu îi umpleam ochii; el îmi absorbea privirea. În sfîrșit, interesul nostru comun, deși cu totul diferit, ne trezi pe amîndoi din extazul în care ne cufundasem.

— Ha, să fi ajuns oare atît de ticălos ? strigă temnicerul.

Acest cuvînt cu dublu înţeles mi-a inspirat pe loc stratagema despre care veţi afla îndată.

— Hei ! ajutor, domnilor, ajutaţi justiţia ! am strigat cît puteam de tare. Acest hoţ a furat bijuteriile contesei de Mousseaux ; îl caut de un an. Domnilor, am continuat foarte aţîţat, ofer o sută de pistoli celui care îl va aresta !

Abia terminasem de spus aceste cuvinte, că o mulţime de calici se prăvăli peste bietul om uluit. Uimirea produsă de extraordinara mea neruşinare, la care se adăuga gîndul că n-aş fi putut evada fără să fi trecut prin zidurile celulei mele ca un corp lipsit de consistenţă îl înlemni într-atît, încît nu-şi veni în fire multă vreme.

Pînă la urmă se dezmetici, şi primele cuvinte pe care le folosi pentru a-i convinge pe cei din jur că se înşeală, au fost să ia seama, să nu-l confunde, deoarece el este un om foarte onorabil. Fără îndoială că ar fi lămurit lucrurile, dar o duzină de negustori de fructe, lachei şi purtători de lectici, dornici să mă slujească pentru banii mei, i-au închis gura cu o serie de pumni ; şi cum credeau că recompensa va fi pe măsura insultelor aduse acestui biet om înşelat, se întreceau să-l lovească cu mîna sau cu piciorul.

— Iată omul de onoare ! lătra această drojdie a societăţii. Cel care nu s-a putut opri totuşi să spună, îndată ce l-a recunoscut pe dumnealui, că a ajuns un ticălos !

Nostimada era că temnicerul meu, fiind îmbrăcat în haine de sărbătoare, se ruşina să spună că e cuscru cu călăul şi chiar se temea să mărturisească asta, ca să nu fie bătut mai rău. Cît despre mine, mi-am luat zborul cînd încăcarea era în toi. Mi-am pus nădejdea în picioarele mele şi ele au făcut să mă aflu curînd în siguranţă.

Dar spre nenorocul meu, lumea începu din nou să mă privească, ceea ce îmi trezi iar spaimele de la început. Dacă spectacolul celor o sută de zdrenţe care dansau în jurul meu ca o ceată de sărăntoci îl făcea pe un gură-

cască să se uite după mine, mă temeam să nu citească pe fruntea mea că sînt un puşcăriaş evadat. Dacă un trecător îşi scotea mîna de sub mantie, credeam că e un poliţai care vrea să mă aresteze. Dacă un altul trecea cu paşi mari, fără să-mi caute privirea, credeam că se preface că nu m-a văzut, ca să mă înşface pe la spate. Dacă zăream un negustor intrînd în prăvălia sa, îmi spuneam : „Se duce să-şi ia halebarda !“ Dacă un cartier era mai populat ca de obicei, mă gîndeam : „Atîta lume nu s-a adunat aici fără un scop.“ Dacă un alt cartier era pustiu : „Aici stau să mă pîndească.“ Dacă un obstacol mă oprea din fugă : „Au baricadat străzile ca să mă prindă !“ Teama îmi întunecase raţiunea; mi se părea că fiecare om e un arcaş ; fiecare cuvînt — „stai !“ ; şi fiecare zgomot — insuportabilul scîrţîit al zăvoarelor fostei mele închisori.

Chinuit de această spaimă neîntemeiată, m-am hotărît să cerşesc din nou, ca să înlătur orice bănuială în timp ce aveam să străbat restul oraşului, pînă la staţia de poştă ; dar temîndu-mă să nu fiu recunoscut după voce, am adăugat la cerşit, iscusinţa de a face pe mutul. Înaintez deci către cei pe care-i văd că mă privesc, ridic un deget sub bărbie, apoi deasupra gurii şi o deschid căscînd, cu un strigăt nearticulat, pentru a da de înţeles prin această grimasă că un biet mut cere de pomană. Uneori oamenii ridicau din umeri, în semn de compătimire ; uneori simţeam că mi se pune în mînă o bucată mare de pîine ; uneori auzeam femeile murmurînd că poate fusesem martirizat în Turcia, pentru credinţă. Pînă la urmă, am înţeles că cerşetoria este o mare carte, care ne învaţă moravurile popoarelor mai bine decît celebrele călătorii ale lui Columb şi Magellan.

Totuşi, această stratagemă n-a putut să istovească îndărătnicia destinului meu, nici să-i îmblînzească năravul. Dar la ce altă născocire aş fi putut recurge ? Căci străbătînd un mare oraş ca Toulouse, unde portretul meu stampat mă făcuse cunoscut pînă şi vînzătoarelor de peşte, îm-

brăcat în zdrențe bălțate ca ale unui arlechin, era de așteptat să fiu remarcat și recunoscut fără întîrziere, antidotul acestei primejdii fiind personajul cerșetorului, al cărui rol se joacă sub tot felul de măști. Apoi, dacă n-aș fi recurs la acest vicleșug, însoțindu-l cu toate măsurile de prevedere necesare, cred că, față de atîtea întîmplări nenorocite, aveam o judecată foarte puternică dacă n-am înnebunit.

Așadar, înaintam cu repeziciune, cînd deodată a trebuit să mă întorc din drum, deoarece venerabilul meu temnicer, cu cîteva duzini de arcași care-l scoseseră din mîinile gloatei și, asmuțiți de el, patrulau prin tot orașul să mă găsească, s-au nimerit din nefericire în calea mea. Îndată ce m-au zărit cu ochii lor de linx, au început să alerge cît îi țineau puterile și eu de asemenea.

Mă urmăreau cu atîta sprinteneală, încît uneori libertatea mea simțea pe gîtul meu răsuflarea tiranilor care voiau să mi-o răpească ; dar parcă aerul pe care îl împingeau fugind în spatele meu, mă împingea înaintea lor. În sfîrșit, cerul sau frica m-au făcut să-i întrec cu patru sau cinci ulicioare. Astfel, vînătorii mi-au pierdut mirosul și urmele, iar eu vederea și vacarmul acestei vînători inoportune. Cine n-a trăit, aș zice, în original, astfel de spaime, greu poate măsura bucuria ce m-a cuprins cînd m-am văzut scăpat.

Totuși, pentru că salvarea mea era lucrul cel mai de preț, am hotărît să folosesc cu multă zgîrcenie timpul care le era necesar ca să mă ajungă din urmă. M-am mînjit pe față, mi-am frecat părul cu praf, mi-am scos vesta, mi-am lăsat în jos pantalonii și mi-am aruncat pălăria într-o răsuflătoare ; apoi, după ce mi-am așternut batista pe caldarîm și i-am pus pe la colțuri cîte o piatră, cum fac bolnavii de boli molipsitoare, m-am culcat alături, cu burta la pămînt și, cu o voce jalnică, am început să gem foarte galeș. Abia mă așezasem, cînd am auzit strigătele răgușite ale gloatei, cu mult înaintea zgomotului de picioare, dar am mai avut destulă minte ca să rămîn în

aceeași poziție, nădăjduind să nu fiu recunoscut ; nu m-am înșelat, deoarece, luîndu-mă drept un ciumat, au trecut foarte repede pe lîngă mine, astupîndu-și nasul, cei mai mulți aruncînd cîte un gologan pe batista mea.

După trecerea vijeliei, intru pe o alee, îmi pun iar hainele pe mine și mă las din nou în seama zeiței Fortuna. Dar alergasem atîta, încît ea obosise să mă mai urmeze. Așa trebuie să fi fost, căci tot traversînd piețe și răspîntii, gonind de-a lungul și de-a latul străzilor, această zeiță vanitoasă, nefiind obișnuită să meargă atît de repede, ca să scape mai curînd de tovărășia mea, m-a lăsat să cad orbește în mîinile arcașilor care mă urmăreau.

Cînd m-au întîlnit, au scos un răcnet atît de furios, încît m-au asurzit. Crezînd că n-au destule brațe pentru a mă apuca, s-au folosit și de dinți și tot nu erau siguri că mă țin bine ; unul mă trăgea de păr, altul de guler, iar cei mai puțin furioși mă scotoceau. Cercetarea a fost mai norocoasă decît cea de la închisoare, căci mi-au găsit restul monezilor de aur.

În timp ce acești doctori miloși îmi vindecau punga de hidropizie, se iscă un zgomot mare, întreaga piață răsună de strigătele : „Ucide ! Ucide !" și am văzut cum strălucesc săbiile. Domnii care mă tîrau țipară că noii veniți sînt arcașii înaltului Judecător al regelui, care vor să le smulgă prada [1].

— Dar ferește-te să cazi în mîinile lor, îmi spuseră ei trăgîndu-mă și mai zdravăn, căci ai fi condamnat în douăzeci și patru de ore, iar regele nu te-ar salva.

Totuși, pînă la urmă, înfricoșați ei înșiși de vîrtejul care începuse să-i cuprindă, m-au părăsit cu toții și am rămas singur în mijlocul străzii, în timp ce agresorii ucideau tot ce le ieșea în cale.

Vă închipuiți, cred, lesne că avînd de ce să mă tem de ambele cete, am luat-o la fugă. În scurt timp, m-am în-

[1] Arcașii supuși jurisdicției municipale intrau deseori în conflict cu arcașii magistraților regali (n.t.).

depărtat, dar cînd întrebam pe unde pot să ajung la stația de poștă, un puhoi de oameni care fugeau din încăierare s-a revărsat în strada unde mă aflam. Neputîndu-mă împotrivi mulțimii, am urmat-o și, nemaifiind în stare să alerg, m-am îndreptat în cele din urmă spre o portiță foarte întunecată, prin care am pătruns învălmășit cu alți fugari. Am închis-o după noi și am zăvorît-o, apoi, după ce ne-am mai liniștit, cineva spuse :

— Camarazi, dacă sînteți de aceeași părere, să trecem prin cele două ușițe și să rezistăm în curtea dinăuntru.

Cînd am auzit aceste groaznice cuvinte, am simțit o durere atît de neașteptată, încît am crezut că mor pe loc. Vai ! imediat, dar prea tîrziu, mi-am dat seama că, în loc să-mi găsesc un refugiu, cum credeam, venisem să mă arunc cu însumi în închisoare, atît este de imposibil să te sustragi vigilenței destinului.

L-am privit mai atent pe cel care vorbise și am recunoscut în el pe unul dintre arcașii care mă urmăriseră atîta timp. O sudoare rece mi-a acoperit fruntea și am devenit palid, gata să leșin. Cei care m-au văzut atît de slab, cuprinși de milă, au cerut să mi se aducă apă ; fiecare s-a apropiat ca să-mi dea ajutor și, din nenorocire, blestematul de arcaș fu dintre cei mai grăbiți ; cum își aruncă ochii asupra mea, mă și recunoscu. Făcu semn camarazilor săi și, în același timp, mă salută cu : *În numele Regelui ești arestat !* N-a fost nevoie să mă ducă departe ca să mă întemnițeze.

Am rămas pînă seara în camera de gardă, unde un temnicer după altul, cercetîndu-mi amănunțit fiecare parte a feței, venea să-mi facă portretul pe pînza memoriei sale.

Cînd a sunat de ora șapte, zgomotul unei legături de chei a dat semnalul retragerii. Am fost întrebat dacă vreau să fiu condus în camera de un pistol pe zi ; am dat din cap afirmativ.

— Atunci scoate banii ! a replicat ghidul meu.

Mi-am dat seama că mă aflu într-un loc unde trebuia să înghit multe altele ; așa că l-am rugat, în cazul că amabilitatea lui nu-l poate determina să-mi acorde credit pînă a doua zi, să-i spună temnicerului, din partea mea, să-mi restituie banii care-mi fuseseră luați.

— Hei ! pe cinstea mea, răspunse pușlamaua, stăpînul nostru are inimă bună, nu dă nimic înapoi. Vrei să-ți fac hatîrul pentru nasul dumitale frumos ?... Hai, la carceră !

Și odată cu ultimul cuvînt, îmi arătă drumul printr-o lovitură zdravănă cu legătura lui de chei, a cărei greutate mă făcu să cad și să alunec de sus în jos pe o pantă obscură, pînă la o ușă care mă opri. Și nu mi-aș fi dat seama că e o ușă fără zgomotul izbiturii, căci nu mai aveam ochi : rămăseseră în capătul de sus al scării, ațintiți asupra luminării pe care o ținea, la optzeci de trepte deasupra mea, însoțitorul-călău. În sfîrșit, acest om crud, după ce coborî *pian piano* [1], descuie treizeci de încuietori, desprinse tot atîtea bare și, abia întredeschizînd o ușiță, mă prăvăli cu o lovitură de genunchi în această groapă a cărei grozăvie n-am avut timp să o observ ca lumea, atît de repede trase ușa după el.

Stăteam în noroi pînă la genunchi. Dacă voiam să ajung la margine, mă cufundam pînă la brîu. Orăcăitul teribil al broaștelor rîioase care se tîrau prin mocirlă mă făcea să doresc să fiu surd ; simțeam cum șopîrlele îmi urcă de-a lungul coapselor, iar năpîrcile mi se încolăcesc în jurul gîtului ; la lumina sumbră a pupilelor ei strălucitoare, am întrezărit una care proiecta, din botul ei negru de venin, o limbă cu trei vîrfuri, a cărei bruscă agitație părea un fulger aprins de privirile ei. Nu pot să descriu restul : el depășește orice închipuire ; și apoi, nu îndrăznesc să încerc să mi-l reamintesc, atît mi-e de teamă ca ieșirea din închisoare să nu fie un vis din care aș putea să mă trezesc.

[1] Încet încet (it.).

Acul marcase ora zece pe cadranul ceasului din turn, înainte de-a fi auzit pe cineva bătînd în uşa mormîntului meu. Cam atunci însă, tocmai cînd suferinţa unei tristeţi amare începea să-mi strîngă inima şi să tulbure acea armonie care înseamnă viaţa, am auzit o voce atrăgîndu-mi atenţia să prind prăjina întinsă de sus. După ce am bîjbîit destul de mult timp prin beznă, am dat de un capăt al prăjinii, l-am apucat, pătruns de emoţie şi temnicerul meu, trăgînd de celălalt capăt, m-a pescuit din mijlocul acelui smîrc.

Am bănuit că situaţia mea se schimbase, deoarece el se întrecu în amabilităţi, nu-mi vorbi decît cu capul descoperit şi îmi spuse că cinci sau şase persoane de rang înalt aşteptau în curte, ca să mă vadă. Şi după ce mă închisese în pivniţa pe care v-am descris-o, această fiară sălbatică avu neruşinarea să mă întîmpine cu un genunchi la pămînt, să-mi sărute mîinile, să-mi desprindă cu una din labele lui melcii care mi se lipiseră de păr şi cu cealaltă să cureţe o grămadă de lipitori care-mi acopereau faţa. După aceste admirabile semne de curtoazie, îmi zise :

— Cel puţin, bunul meu stăpîn, o să vă amintiţi de sîrguinţa şi de grija pe care le-a arătat faţă de dumneavoastră Nicolas cel gras. Măcar dacă aş fi făcut-o pentru rege ! N-o spun ca un reproş.

Scos din fire de neruşinarea secăturii, i-am făcut semn că o să-mi amintesc. După o mie de ocoluri îngrozitoare, am ajuns, în fine, la lumină şi apoi în curte, unde, cum am intrat, am fost înhăţat de doi oameni, pe care la început nu i-am putut cunoaşte, deoarece se repeziseră spre mine în acelaşi timp şi stăteau amîndoi cu feţele lipite de faţa mea.

Mult timp n-am ghicit cine sînt, dar manifestările prieteniei lor domolindu-se puţin, i-am recunoscut pe scumpul meu Colignac şi pe curajosul marchiz. Colignac avea un braţ în eşarfă ; Cussan îşi reveni primul din extaz.

— Vai ! zise el, n-am fi bănuit niciodată un asemenea dezastru ; din fericire, cursierul dumitale şi catîrul au ajuns astă noapte la porţile castelului meu : pieptarele, chingile, pofilele, toate erau rupte şi asta ne-a făcut să bănuim că ţi s-a întîmplat o nenorocire. Am încălecat fără întîrziere şi n-am mers două sau trei leghe spre Colignac, că toţi cei întîlniţi în drum, impresionaţi de acest accident, ne-au descris amănunţit împrejurările în care s-a produs. Am pornit la galop şi am ajuns în tîrgul unde erai închis ; dar aflînd că ai evadat şi luîndu-ne după zvonul că te îndreptaseşi spre Toulouse, am venit aici în goana mare, împreună cu oamenii pe care îi luasem cu noi. Primul trecător pe care l-am întrebat despre dumneata ne-a spus că ai fost prins din nou. Am pornit înspre această închisoare, dar alţi oameni ne-au asigurat că ai dispărut din mîna poliţailor. În timp ce rătăceam pe străzi, orăşenii îşi povesteau că ai devenit invizibil. În fine, tot vorbind cu unul, cu altul, am aflat că după ce ai fost prins, pierdut şi prins iar nu ştiu de cîte ori, te duceau la închisoarea din Turnul cel mare. Am tăiat calea arcaşilor şi, printr-un noroc mai mult aparent decît real, le-am ieşit în faţă, i-am atacat, ne-am luptat cu ei şi i-am pus pe fugă ; dar n-am putut afla nici de la răniţii prinşi ce-i cu dumneata, pînă în dimineaţa asta cînd ni s-a spus că ai venit orbeşte să te salvezi în închisoare. Colignac e rănit în mai multe locuri, dar foarte uşor. Astfel, am aranjat să locuieşti în cea mai frumoasă cameră de aici. Cum îţi place să ai mult aer, am pus să se mobileze un mic apartament numai pentru dumneata în partea de sus a turnului, a cărui terasă îţi va servi drept balcon ; măcar ochii dumitale vor fi în libertate, dacă nu şi trupul.

— Hei ! dragul meu Dyrcona, strigă contele la rîndul său, ce idee nefericită am avut să nu te luăm cu noi cînd am plecat din Colignac ! Inima mea, cuprinsă de o tristeţe oarbă, a cărei cauză o ignoram, îmi prevestea că avea să se întîmple ceva îngrozitor. Dar nu-i nimic ; am prieteni,

tu ești nevinovat și, în orice caz, știu cum se poate muri în mod glorios. Un singur lucru mă exasperează. Nemernicul asupra căruia voiam să-mi exercit în primul rînd răzbunarea (înțelegi că vorbesc despre pastorul meu) nu mai e în stare s-o resimtă : mizerabilul a dat ortul popii. Iată amănuntele morții sale. Alerga împreună cu un servitor după calul tău, vrînd să-l închidă în grajd, cînd acest cursier, de o fidelitate prin care poate că inteligența ascunsă a instinctului său s-a dublat, începu să azvîrle din picioare, dar cu atîta furie și reușită încît, din trei lovituri de copită date în capul bivolului, îl făcu să nu se mai poată înfrupta niciodată din beneficiile parohiei. Tu nu înțelegi, desigur, pricinile urii acestui smintit, dar vreau să le cunoști. Află, deci, ca s-o luăm de la început, că acest om sfînt, de naționalitate normand și de profesie gîlcevitor, care slujea pe banii pelerinilor într-o capelă părăsită, a pus ochii pe parohia Colignac, sub pretext că parohul e incapabil ; cu toate eforturile mele de a-l apăra pe cel în cauză, șarlatanul i-a îmbrobodit atît de bine pe judecători, încît pînă la urmă, fără voia noastră, ne-a devenit pastor. După un an, a susținut că trebuie să-i plătesc dijmă. Zadarnic i-am arătat că, din timpuri imemoriale, pămînturile mele erau scutite de orice fel de impozite, căci mi-a intentat un proces pe care l-a pierdut ; dar a ridicat atîtea incidente încît, tot înmulțindu-se, peste douăzeci de procese s-au născut din primul, dar nu le va mai putea urmări, datorită calului a cărui copită s-a dovedit a fi mai tare decît țeasta jupînului Jean. Iată tot ce pot spune despre țicneala pastorului nostru. Dar e de admirat cu cîtă prudență își dirija turbarea. Am fost asigurat că, punîndu-și în minte păcătosul țel al întemnițării tale, schimbase în secret parohia Colignac cu o altă parohie, din provincia sa natală, unde voia să se mute îndată după arestarea ta. Chiar servitorul lui a spus că, văzîndu-ți calul lîngă grajdul său, pastorul mormăise că avea să-l ducă într-un loc unde nu putea fi găsit de nimeni.

După cele spuse mai sus, Colignac mă avertiză să nu mă încred în ofertele și vizitele ce-avea să mi le facă poate o persoană foarte influentă, al cărei nume mi-l dezvălui ; jupînul Jean cîștigase parohia numai datorită numitei persoane, care intervenise în favoarea lui ca recompensă pentru serviciile aduse fiului său de acest preot cumsecade, pe cînd era pedagog în colegiu.

— Or, continuă Colignac, deoarece e foarte greu să te judeci cu cineva fără supărare și fără să-ți rămînă în suflet o urmă de dușmănie care nu se mai șterge, cu toate că ne-am împăcat, el a căutat totdeauna după aceea, în ascuns, prilejul de a-mi pune bețe în roate. Dar n-are importanță, eu am mai multe rude în magistratură decît el, am mai mulți prieteni și, în cel mai rău caz, vom ști să facem să intervină autoritatea regală.

După ce isprăvi, căutară amîndoi să mă consoleze ; dar o făcură dînd dovadă de o durere atît de tandră, încît n-au izbutit decît să amplifice propria-mi durere.

Tocmai atunci veni și temnicerul meu să ne anunțe că noua cameră era pregătită.

— Să mergem s-o vedem, răspunse Cussan.

El porni și noi l-am urmat. Am găsit-o foarte bine aranjată.

— Nu-mi lipsește nimic, le-am spus, afară de cărți.

Colignac îmi promise că-mi va trimite chiar a doua zi toate cărțile a căror listă i-o voi da.

După ce am cercetat cu atenție înălțimea turnului, șanțurile adînci care îl înconjurau și toate rînduielile camerei, înțelegînd că evadarea dorită nu stătea în puterea omenească, prietenii mei, uitîndu-se unul la altul, apoi întorcîndu-și privirile spre mine, au început să plîngă ; dar ca și cum durerea noastră ar fi înduplecat deodată mînia cerului, o neașteptată bucurie mi-a cuprins sufletul, bucuria a atras speranța și speranța străluminări tainice, de care rațiunea mea a fost atît de orbită încît, cuprins fără voie

de o pornire care mi se părea mie însumi ridicolă, le-am zis :

— Plecaţi ! plecaţi şi aşteptaţi-mă la Colignac : voi fi acolo peste trei zile ; trimiteţi-mi toate instrumentele matematice cu care lucrez de obicei. Veţi mai găsi într-o cutie mare multe cristale tăiate în diferite feluri ; nu le uitaţi : totuşi, aş face mai bine să specific într-o listă lucrurile de care am nevoie.

Au luat biletul, fără a-mi pricepe intenţia. După care ne-am despărţit.

De la plecarea lor, am meditat tot timpul la îndeplinirea lucrurilor la care mă gîndisem şi tot la asta am meditat şi a doua zi, cînd mi s-a adus din partea lor tot ce trecusem pe listă. Un valet al lui Colignac îmi spuse că stăpînul său nu mai fusese văzut din ziua precedentă şi că nu ştia ce-i cu el. Ştirea nu mă nelinişti deloc, pentru că imediat m-am gîndit că e posibil să se fi dus la Curte, pentru a cere eliberarea mea. Iată de ce, fără să mă mir de cele auzite, m-am apucat de treabă.

Opt zile am făcut schiţe, am şlefuit, am încleiat, în sfîrşit, am construit maşina pe care am să v-o descriu. Era o cutie mare, foarte uşoară şi care se închidea perfect ; avea o înălţime cam de şase picioare şi o lărgime pătrată de trei picioare. Această cutie avea o gaură în partea de jos, ca şi deasupra boltei, unde am pus un vas de cristal, găurit şi el, în formă de sferă, dar foarte largă, al cărei gît ajungea exact şi se fixa în gaura pe care o făcusem în partea superioară a cutiei. Vasul era construit anume cu mai multe unghiuri şi în formă de icosaedru [1], cu scopul ca, fiecare faţetă fiind convexă şi concavă, sfera mea să producă efectul unei oglinzi concave.

De cîte ori urcau în camera mea, temnicerul şi gardienii lui mă găseau ocupat cu această lucrare, dar nu se mirau de fel, din cauza jucăriilor mecanice pe care le vedeau şi despre care le spuneam că eu le inventasem. Erau, între altele, un orologiu de vînt, un ochi artificial cu care se vede în timpul nopţii, o sferă în care astrele urmează mişcarea lor de pe cer. Toate acestea îi făceau să creadă că maşina la care lucram era o curiozitate asemănătoare. Apoi banii cu care Colignac le ungea mîinile, îi făceau să meargă uşor, făcînd mulţi paşi complicaţi.

Era ora nouă dimineaţa, temnicerul meu coborîse şi cerul era înnorat, cînd am aşezat această maşină în vîrful turnului, adică în locul cel mai descoperit al terasei mele. Cutia se închidea atît de etanş, încît nici un pic de aer nu se putea strecura în ea decît prin cele două găuri ; prinsesem înlăuntrul ei o mică scîndură foarte uşoară, pe care puteam să mă aşez.

Aranjînd totul în felul acesta, m-am închis înăuntru şi am rămas acolo aproape o oră, aşteptînd ca Fortuna să dispună de mine cum va dori. Cînd soarele, eliberat de nori, începu să-mi lumineze maşina, icosaedrul transparent, care primea prin faţetele sale bogăţiile soarelui, răspîndea lumina în celula mea ; şi cum strălucirea slăbea din pricina razelor care nu puteau să ajungă pînă la mine fără să se frîngă de multe ori, această lucire potolită preschimba racla mea într-un mic cer de purpură tivită cu aur.

Admiram extaziat frumuseţea acestui amestec de culori, cînd mi-am simţit deodată măruntaiele tulburate în acelaşi fel cum le-ar simţi tresărind cineva ridicat cu un scripete.

Tocmai voiam să deschid uşiţa pentru a afla cauza acestei tulburări ; dar, în timp ce întindeam mîna, am zărit prin gaura de jos turnul închisorii foarte departe sub mine şi micul meu castel aerian, ţintuindu-mi picioarele de podea, mă făcu să văd într-o clipită cum Toulouse se înfunda în pămînt.

Această minune m-a zguduit nu din pricina zborului atît de impetuos, ci din pricina teribilei înflăcărări a ra-

[1] Poliedru cu douăzeci de feţe (n.t.).

țiunii umane față de succesul unui plan care mă înspăimîntase numai imaginîndu-l. Ce-a urmat nu m-a surprins, căci prevăzusem că vidul produs în icosaedru de razele solare concentrate de sticlele concave va atrage, ca să-l umple, o furioasă năvală de aer, care va face să se înalțe cutia mea și că, pe măsură ce voi urca, vîntul teribil ce se va năpusti prin gaura de jos nu va putea ajunge pînă la boltă decît pătrunzînd în această mașină cu furie și împingînd-o în sus.

Cu toate că planul meu a fost conceput cu multă precauție, m-am înșelat într-o privință, pentru că n-am crezut destul în virtuțile oglinzilor mele. Legasem în jurul cutiei o mică pînză ușor de manevrat cu o sfoară, care trecea prin gîtul vasului de cristal ; căci îmi imaginasem că, înălțîndu-mă în văzduh, m-aș putea folosi de vînt ca să ajung la Colignac, dar într-o clipă soarele, care bătea direct și oblic pe oglinzile concave ale icosaedrului, m-a ridicat atît de sus, încît am pierdut din vedere orașul Toulouse. Am dat drumul atunci sforii pe care o țineam de-un capăt și, la foarte scurt timp după aceea, am văzut, printr-unul din geamurile prinse în cele patru laturi ale mașinii, mica mea pînză luîndu-și zborul, dusă de un vîrtej.

Îmi amintesc că, în mai puțin de o oră, mă aflam deasupra zonei mijlocii. Mi-am dat seama de asta curînd, căci am văzut cum cad, mai jos de mine, grindina și ploaia. Voi fi întrebat poate, de unde venea atunci vîntul (fără de care cutia mea n-ar fi urcat), într-o regiune a cerului lipsită de meteori. Cu condiția să fiu ascultat, voi răspunde la această obiecție :

V-am spus că soarele, care bătea puternic în oglinzile mele concave, adunîndu-și razele în mijlocul vasului, alunga cu căldura sa, prin gaura de sus, aerul de care acesta era plin și că, vasul golindu-se de tot, natura avînd oroare de vid, îl făcea să absoarbă prin deschizătura de jos alt aer, ca să-l umple iar : dacă pierdea mult, primea tot atît ; iată de ce nu trebuie să ne mire faptul că într-o zonă aflată deasupra celei mijlocii, unde sălășluiesc vînturile, continuam să urc, deoarece eterul devenea vînt, datorită vitezei impetuoase cu care se precipita să înlocuiască vidul și, în consecință, trebuia să împingă mașina mea fără contenire.

Aproape că nu mi-a fost foame, în afara perioadei în care am străbătut zona mijlocie unde, într-adevăr, climatul rece m-a făcut s-o simt de departe ; spun de departe, pentru că sticla cu băutura de care nu mă despărțeam niciodată și din care trăgeam cîte-o dușcă n-o lăsa să se apropie de mine. În tot restul călătoriei n-am simțit nici o indispoziție, dimpotrivă, cu cît înaintam către acea lume înfocată, cu atît eram parcă mai puternic. Îmi simțeam fața mai caldă și mai veselă ca de obicei ; mîinile îmi păreau colorate într-un roșu plăcut și nu știu ce bucurie curgea prin sîngele meu, făcîndu-mă să mă întrec pe mine însumi.

Îmi amintesc că, reflectînd la ceea ce se petrecea, raționam astfel : „Foamea nu m-ar putea atinge, din cauză că această suferință nu e decît un instinct prin care natura obligă animalele să refacă prin hrană ceea ce se pierde din substanța lor ; or astăzi, cînd simte că soarele, prin radiația sa pură, continuă și apropiată, mă ajută să refac mai mult decît pierd din căldura vitală, natura mă scutește de această pornire care nu mi-ar fi de folos."

În pofida acestor raționamente, îmi spuneam că, de vreme ce starea de echilibru a vieții constă nu numai din căldura naturală, ci și din umiditatea esențială de care focul este legat ca flacăra de uleiul dintr-o lampă, razele acestui incendiu vital n-ar putea să dea naștere singure sufletului, fără să întîlnească o materie grasă, care să le fixeze. Am înlăturat însă îndată această obiecție, dîndu-mi seama că, în trupurile noastre, umiditatea esențială și căldura naturală sînt unul și același lucru ; căci ceea ce numim *umiditate*, fie în animale, fie în soare, acest mare suflet al lumii, nu e decît o aglomerare de scîntei într-o curgere mai continuă, datorită mobilității lor : iar ceea ce numim *căldură*

este o burniță de atomi de foc care par mai greoi, datorită mișcării lor mai lente. Dar chiar dacă umiditatea și căldura esențială ar fi două lucruri deosebite, fără îndoială că umiditatea n-ar fi necesară pentru a trăi atît de aproape de soare ; căci dacă această umiditate servește celor vii doar pentru a reține căldura, care altfel s-ar risipi prea repede și n-ar fi înlocuită destul de iute, eu nu eram amenințat de o astfel de primejdie într-o zonă unde particólele de flacără cărora li se datorează viața mai mult se adăugau făpturii mele, decît se desprindeau din ea.

Mai e ceva care poate pricinui mirare, și anume de ce nu mă mistuia vecinătatea acestui glob arzător, de vreme ce aproape că atinsesem sfera deplinei sale activități ; dar iată explicația :

De fapt, nu chiar focul arde, ci o materie mai grosolană pe care focul o împinge ici și colo, potrivit elanurilor naturii sale mobile ; iar această pulbere de scîntei pe care o numesc *foc*, mișcătoare prin ea însăși, își datorează întreaga acțiune rotunzimii atomilor săi, căci ei gîdilă, încălzesc sau ard, după forma corpurilor pe care le antrenează. Astfel, focul de paie nu e la fel de dogorîtor ca acela de lemne : lemnul arde mai puțin violent decît fierul ; și asta vine de acolo că focul de fier, de lemne și de paie, cu toate că în sine e același foc, acționează totuși diferit, după diversitatea corpurilor pe care le antrenează. De aceea cînd are de-a face cu paiele, un corp moale, focul (această pulbere aproape spirituală) este mai puțin corosiv ; el intră mai energic în lemn, a cărui substanță este mai compactă ; iar în fier, a cărui masă este aproape cu totul solidă și formată din particule colțuroase, el pătrunde și consumă într-o clipită ceea ce i se oferă. Toate aceste observații fiind la îndemîna oricui, nimeni nu se va mira că m-am apropiat de soare fără a fi ars, întrucît ceea ce arde nu este focul, ci materia de care este legat, iar focul soarelui nu poate fi amestecat cu nici o materie. Nu simțim oare chiar noi că plăcerea, care este un foc, prin aceea

că pune în mișcare un sînge gazos ale cărui particule foarte fine alunecă ușor printre membranele cărnii noastre, gîdilă și face să se nască nu știu ce voluptate oarbă ? Și că această voluptate, sau mai bine zis această primă treaptă a durerii, nu ajunge pînă la a amenința animalul cu moartea, ci pînă la a-l face să simtă că dorința determină în spiritele noastre o mișcare pe care o numim plăcere ? Nu este adevărat că febra, deși are cu totul alte urmări, n-ar fi un foc ca și plăcerea, dar este un foc cuprins într-un trup, ale cărui particule au coarne, cum este bila neagră, sau melancolia, și care, împungînd cu vîrfurile sale ascuțite peste tot unde-l duce natura sa mișcătoare, străpunge, taie, zgîrîie și produce prin această agitație violentă ceea ce se numește fierbințeala febrei. Dar această înșiruire de dovezi e inutilă : experiențele cele mai simple sînt de ajuns pentru a-i convinge pe încăpățînați. N-am timp de pierdut, trebuie să mă gîndesc la mine. Mă aflu, ca și Faeton, la mijlocul unui drum din care nu pot să mă întorc și în care, dacă fac un pas greșit, întreaga natură nu e în stare să mă ajute. Am văzut foarte limpede, cum bănuisem odinioară urcînd spre Lună, că, în adevăr, Pămîntul se învîrtește de la răsărit la apus în jurul Soarelui și nu Soarele în jurul Pămîntului ; căci după Franța, prin dreptul găurii din partea de jos a cutiei mele au trecut cizma Italiei, apoi marea Mediterană, apoi Grecia, apoi Bosforul, Pontul-Euxin, Persia, Indiile, China și, în sfîrșit, Japonia ; la cîteva ore după înălțarea mea, Marea Sudului se rotise în întregime, locul ei fiind luat de continentul Americii.

Distingeam în mod clar toate aceste mișcări de revoluție și îmi amintesc chiar că, după multă vreme, am văzut Europa urcînd încă o dată pe scenă, dar n-am mai putut observa fiecare stat în parte, din pricina înălțimii prea mari la care ajunsesem. Lăsam în drumul meu, cînd la stînga, cînd la dreapta, mai multe lumi ca a noastră, către care eram atras, oricît de puțin atingeam sferele lor

de acțiune. Totuși, forța rapidă a zborului meu o depășea pe aceea a acestor atracții.

Am trecut pe lîngă Lună care, în acea perioadă, se afla între Soare și Pămînt, apoi Venus a rămas undeva în dreapta. Dar fiindcă veni vorba despre această stea, vechea astronomie atîta a propăvăduit că planetele sînt aștri care se învîrtesc în jurul Pămîntului, încît cea modernă nu îndrăznește să se îndoiască. Am remarcat totuși că, atîta vreme cît Venus s-a aflat dincoace de Soare, în jurul căruia se învîrtește, am văzut-o mereu ca o semilună ; dar isprăvindu-și înconjurul, am observat că, pe măsură ce trecea îndărătul Soarelui, coarnele sale se apropiau și pîntecele ei negru se aurea din nou.

Or, această alternare de lumini și tenebre demonstrează foarte vădit că planetele sînt, ca și Luna și Pămîntul, globuri fără lumină proprie, capabile doar să o reflecte pe cea pe care o împrumută.

Într-adevăr, tot urcînd, am făcut aceeași observație cu privire la Mercur. Pe deasupra, am remarcat că toate aceste lumi au alte lumi mici, care se mișcă în jurul lor. Cugetînd mai tîrziu la cauzele alcătuirii acestui mare univers, mi-am imaginat că atunci cînd s-a pus rînduială în haos, după ce Dumnezeu a creat materia, corpurile asemănătoare s-au unit în virtutea principiului necunoscut al iubirii, care ne arată că fiecare lucru își caută semenul. Particule avînd o anumită formă s-au adunat la un loc, dînd naștere văzduhului. Altele, a căror configurație făcea posibilă o mișcare circulară, au alcătuit, legîndu-se între ele, globurile numite aștri, care nu numai din pricina înclinației de a pirueta în jurul axei polilor, determinate de înfățișarea lor, au trebuit să se concentreze în cerc, așa cum le vedem noi, dar au trebuit chiar, desprinzîndu-se din masa primară și îndepărtîndu-se cu aceeași iuțeală, să determine rotirea globurilor mai mici aflate în sfera lor de atracție. Iată de ce Mercur, Venus, Pămîntul, Marte, Jupiter și Saturn au fost

constrînse să piruteze și să se învîrtească toate împreună în jurul Soarelui.

Asta nu înlătură posibilitatea de a ne imagina că, odinioară, toate aceste globuri n-au fost decît sori, de vreme ce, cu toate că acum e stins, Pămîntul mai păstrează destulă căldură pentru a face Luna să se învîrtească în jurul lui, prin mișcarea circulară a corpurilor care se desprind din masa sa, după cum lui Jupiter i-a rămas destulă pentru a face să se învîrtească patru luni. Dar, de-a lungul timpului, acești sori au suferit o pierdere atît de considerabilă de lumină și de foc, emițînd continuu particule care generează fierbințeala și strălucirea, încît au rămas niște reziduuri reci, întunecate și aproape neputincioase. Noi descoperim chiar că petele din Soare, pe care cei din vechime nici nu le-au zărit, cresc din zi în zi. Or, cine știe dacă nu e vorba de o crustă care se formează pe suprafața lui, dacă această masă nu se stinge pe măsură ce lumina se detașează de ea și dacă Soarele nu va deveni, cînd va fi abandonat de toate aceste particule mișcătoare, un glob opac asemeni Pămîntului ? În trecutul îndepărtat nu există nici o urmă a speciei umane. Poate că Pămîntul era atunci un Soare populat de animale adaptate la climatul care le produsese ; și poate că aceste animale erau demonii despre care antichitatea ne-a lăsat atîtea povestiri.

De ce nu ? Nu s-ar putea ca, după răcirea Pămîntului, aceste animale să-l mai fi locuit cîtva timp, modificarea globului lor nedistrugîndu-le încă întreaga rasă ? Viața lor a durat într-adevăr pînă în vremea lui August, după mărturia lui Plutarh. Se pare chiar că testamentul profetic și sacru al patriarhilor noștri a voit să ne îndrume, cît se poate de limpede, spre acest adevăr, căci înainte de a vorbi despre om, scrie despre revolta îngerilor. Această succesiune în timp pe care o respectă Scriptura nu constituie un fel de jumătate de dovadă că îngerii au locuit pe Pămînt înaintea noastră și că acești orgolioși care stăpîniseră globul nostru, pe vremea cînd era un soare, nemaibinevoind

să-și aibă aici sălașul după ce s-a stins și știind că Dumnezeu își așezase tronul în Soare, au îndrăznit să încerce să-l ocupe ? Dar Dumnezeu, care a vrut să le pedepsească îndrăzneala, i-a alungat și de pe Pămînt și l-a creat pe om, mai puțin perfect, dar tocmai de aceea mai puțin trufaș, ca să ocupe locurile rămase goale.

După cam patru luni de călătorie, atît cît se poate socoti cînd nu se înnoptează niciodată, ca să poți distinge ziua, am ajuns la unul dintre micile globuri care plutesc în jurul soarelui (matematicienii le numesc pete) [1], unde, din pricina norilor, oglinzile mele nemaiconcentrînd atîta căldură și, drept urmare, aerul nemaiîmpingînd cutia mea cu atîta putere, vîntul rămas n-a mai fost în stare decît să mă susțină în cădere și să mă poarte spre vîrful unui munte foarte înalt, unde am coborît încetișor.

Vă las să vă închipuiți bucuria pe care am simțit-o văzîndu-mă cu picioarele pe un teren solid, după ce jucasem atita timp rolul unei păsări. Într-adevăr, cuvintele sînt neputincioase să exprime încîntarea care m-a cuprins cînd mi-am văzut capul încununat de strălucirea cerurilor. Acest extaz nu m-a amețit însă într-atît, încît să nu mă gîndesc, ieșind din cutie, să-i acopăr vîrful cu cămașa înainte de a mă îndepărta, deoarece mă temeam că, dacă oglinzile mele ar fi fost luminate din nou în văzduhul redevenit senin, nu mi-aș mai fi găsit casa.

Prin șanțuri săpate de apă, după cum dovedeau ochiurile rămase, am coborît pe cîmpie, unde abia puteam să merg, din pricina grosimii mîlului care acoperea pămîntul. Totuși, după o bucată de drum, am ajuns la o mlaștină unde am întîlnit un omuleț gol-pușcă, odihnindu-se așezat pe o piatră.

[1] Cyrano se îndepărtează aici de opinia lui Gassendi, care considera că petele din soare nu sînt decît produsul unor fenomene atmosferice (n. t.).

Nu mi-amintesc dacă eu i-am vorbit primul, sau el mi s-a adresat ; dar mi-a rămas proaspăt în memorie faptul că a pălăvrăgit trei ore întregi, într-o limbă pe care știu bine că n-am auzit-o niciodată și care nu are nici o legătură cu vreuna din lumea aceasta, dar pe care am înțeles-o totuși mai repede și mai bine decît pe cea a doicii mele. Cînd am vrut să aflu explicația unui lucru atît de uluitor, el mi-a spus că în Cunoaștere există un Adevăr în lipsa căruia te afli totdeauna departe de înțelegerea lesnicioasă ; cu cît un idiom se îndepărtează de acest Adevăr, cu atît e mai greu de înțeles.

— Tot așa, continuă el, acest Adevăr nu se ivește niciodată în muzică fără ca sufletul, pe loc răscolit, să nu se îndrepte orbește spre el. Noi nu-l vedem, dar simțim că Natura îl vede ; fără a putea pricepe cum o face, el ne încîntă și totuși, nu putem observa unde se află. Același lucru se petrece și cu limbile. Cine cunoaște adevărul literelor, al cuvintelor și al succesiunii lor nu poate să nu se facă înțeles ; el își exprimă totdeauna exact gîndurile ; neștiind acest idiom desăvîrșit, rămîi mut, pentru că nu cunoști nici rînduiala, nici cuvintele care pot exprima ceea ce gîndești.

I-am spus că primul om din lumea noastră s-a folosit fără îndoială de această limbă matrice pentru că numele pe care l-a dat fiecărui lucru face cunoscută esența acestuia. El m-a întrerupt și a continuat :

— El nu e necesar doar pentru a exprima tot ceea ce concepe spiritul ; fără el nu te poți face înțeles de toți. Acest idiom fiind instinctul sau vocea naturii, el trebuie să fie inteligibil pentru tot ceea ce trăiește în sînul naturii ; de aceea, dacă l-ai cunoaște, ți-ai putea împărtăși toate gîndurile animalelor și ele ți le-ar împărtăși pe ale lor, acesta fiind însuși limbajul Naturii, prin care ea se face înțeleasă de toate animalele. Să nu te mire deci ușurința cu care înțelegi o limbă pe care n-ai mai auzit-o pînă acum. Cînd vorbesc, sufletul dumitale găsește în fiecare dintre

cuvintele mele acel Adevăr, pe care îl caută pe dibuite ; şi cu toate că raţiunea nu-l desluşeşte, sufletul are o părticică de Natură care nu poate să nu-l priceapă.

— Ha ! am strigat eu, fără îndoială că prin mijlocirea acestui idiom puternic primul nostru părinte stătea de vorbă odinioară cu animalele şi era înţeles de ele ? Căci, deoarece îi fusese dată stăpînirea asupra tuturor speciilor, ele i se supuneau, întrucît el le făcea să se supună vorbindu-le într-o limbă ce le era cunoscută ; şi tot de aceea (această limbă matrice fiind pierdută) ele nu mai vin astăzi ca odinioară, cînd le chemăm, pentru că nu ne mai înţeleg.

Omuleţul nu păru că vrea să-mi răspundă ; dar, reluîndu-şi firul vorbirii, ar fi continuat dacă nu l-aş fi întrerupt încă o dată. L-am întrebat, deci, în ce lume ne aflam, dacă avea mulţi locuitori şi ce fel de cîrmuire menţine ordinea, iar el mi-a răspuns :

— Am să-ţi destăinui secrete necunoscute în lumea voastră. Priveşte atent pămîntul pe care călcăm ! El era nu demult o masă greoaie şi răvăşită, un haos de materie confuză, o murdărie neagră şi vîscoasă de care se curăţase Soarele. Or, după ce, prin puterea razelor cu care-l săgeta, a amestecat, a presat şi a îndesit aceşti numeroşi nori de atomi ; după ce, printr-o coacere îndelungată şi la temperaturi înalte, a separat corpurile cele mai deosebite şi le-a unit pe cele mai asemănătoare, această masă încinsă de căldură a asudat pînă a iscat un potop care a acoperit-o peste patruzeci de zile, căci numai în acest răstimp putea atîta apă să se scurgă în regiunile cele mai povîrnite şi mai joase ale globului nostru.

Din aceste torente strînse la un loc s-a format marea, dovedind şi ea, prin sarea pe care o conţine, că este rezultatul unei acumulări de sudoare, orice sudoare fiind sărată [1]. După retragerea apelor, pe pămînt a rămas un noroi gras şi roditor, din care, sub razele Soarelui, a crescut un fel de umflătură, dar, din pricina frigului, sămînţa ei n-a putut să încolţească. Umflătura a fost supusă deci la o nouă coacere ; şi această coacere curăţind-o şi desăvîrşind-o printr-un amestec mai exact, a făcut ca sămînţa, care nu putuse decît să se dezvolte, să fie în stare să simtă. Dar fiindcă apele care clociseră atîta timp pe noroi o pătrunseseră prea mult, buba nu se sparse ; aşa că Soarele a copt-o încă o dată şi după a treia macerare, această matrice fiind atît de înfierbîntată încît frigul nu mai putea împiedica naşterea, ea s-a deschis şi a dat la iveală un om ; acesta a păstrat în ficat, care este sediul sufletului vegetativ şi locul primei coaceri, forţa de a creşte ; în inimă, care este sediul activităţii şi locul celei de a doua coaceri, forţa vitală ; şi în creier, care este sediul inteligenţei şi locul celei de a treia coaceri, forţa raţiunii.

Altfel, de ce am sta noi în pîntecele mamelor noastre mai mult decît toate celelalte animale, dacă nu pentru ca embrionul nostru să treacă prin trei coaceri distincte spre a forma cele trei însuşiri distincte ale sufletului nostru ; iar animalele numai prin două coaceri, spre a forma două însuşiri ? Ştiu că un cal nu se zămisleşte decît în zece, douăsprezece sau paisprezece luni în burta iepei. Dar, cum el are o alcătuire atît de deosebită de cea a omului, încît nu prinde viaţă decît în lunile (vedeţi !) cu totul potrivnice vieţii noastre, cînd rămînem în matrice mai puţin sau mai mult decît răstimpul firesc, nu e de mirare că perioada de care are nevoie Natura ca să facă să fete o iapă e alta decît cea necesară unei femei ca să nască. „Da, va spune cineva, dar calul rămîne mai mult timp decît noi în burta mamei sale şi, prin urmare, el are parte acolo de coaceri fie mai perfecte, fie mai numeroase“ ! Eu răspund că nu rezultă

[1] În *Cetatea Soarelui*, Campanella scrie : „Marea este sudoarea pămîntului...“ (n.t.).

așa ceva, căci fără să mă sprijin pe observațiile făcute de atîția învățați asupra puterii numerelor prin care ei dovedesc că, orice materie fiind în mișcare, anumite ființe se desăvîrșesc într-un anumit număr de zile și se distrug în altul ; și fără să invoc dovezile aduse de ei, după explicarea cauzei tuturor acestor mișcări, că numărul nouă este cel mai perfect dintre numere, mă voi mulțumi să răspund că sămînța omului fiind mai caldă, Soarele o modelează și creează mai multe organe în nouă luni decît schițează într-un an în sămînța mînzului. Or, nu ne putem îndoi că un cal e mult mai rece decît un om, de vreme ce acest animal nu moare decît de umflarea splinei, sau de alte boli care se datoresc melancoliei.

„Totuși, ai să-mi spui, în lumea noastră nu se vede nici un om zămislit din noroi și produs în felul acesta !“ Cred și eu, lumea voastră este astăzi prea înfierbîntată ; căci îndată ce soarele atrage o sămînță din pămînt, neîntîlnind acel frig umed sau mai bine zis acea ultimă treaptă a unei mișcări încheiate care să-l oblige să săvîrșească mai multe coaceri, el plămădește îndată din acea sămînță o plantă ; sau, dacă au loc două coaceri, cum a doua n-are răgazul de a se împlini pînă la capăt, se naște doar o insectă. Am observat că maimuțele, care-și poartă sarcina aproape nouă luni, ca și noi, ne seamănă prin atîtea trăsături, încît mulți naturaliști nu socotesc că am aparține unor specii diferite, iar explicația este că în acest timp sămînța lor de temperatură potrivită, ca a noastră, a avut aproape răgazul de a trece prin cele trei macerări.

Ai să mă întrebi, fără îndoială, de la cine știu povestea pe care ți-am istorisit-o. Ai să-mi spui că nu puteam să o cunosc de la cei care nu se aflau acolo. E adevărat că eu sînt singurul care m-am nimerit să fiu și că, prin urmare, nu pot depune mărturie pentru că lucrurile s-au petrecut înainte de a mă naște. Și asta e adevărat ; dar află de asemenea că, într-o zonă învecinată cu soarele cum e a noastră, sufletele pline de foc sînt mai limpezi, mai subtile și mai pătrunzătoare decît cele ale altor animale din sfere mai îndepărtate. Or, de vreme ce chiar în lumea voastră au fost cîndva profeți al căror spirit înflăcărat de un puternic entuziasm a presimțit viitorul, nu e cu nepuțință ca în lumea aceasta, mult mai apropiată de soare și ca atare mult mai luminoasă decît a voastră, un geniu să simtă o adiere a trecutului ; ca judecata lui mobilă să se miște cu tot atîta ușurință înainte și înapoi, fiind în stare să ajungă la cauză pornind de la efecte, avînd în vedere că ajunge la efecte pornind de la cauză.

El își încheie astfel relatarea ; dar, după dezvăluirea unor secrete foarte tainice — despre unele nu vreau să vorbesc decît în parte, iar pe celelalte le-am uitat — îmi spuse că nu se împliniseră trei săptămîni de cînd se născuse dintr-o movilă de pămînt fecundată de soare.

— Privește atent această tumoare !

Și îmi arătă în nămol o umflătură ca un mușuroi de cîrtiță :

— E un buboi, sau mai bine zis o matrice care poartă de nouă luni embrionul unuia dintre frații mei. Aștept aici cu gîndul de a-i sluji ca moașă.

Ar fi continuat, dacă n-ar fi zărit cum palpita solul în preajma acelui mușuroi. Socotind și mărimea buboiului, asta îl făcu să-și spună că pămîntul se frămînta și că zguduitura se datora convulsiilor nașterii. M-a părăsit imediat pentru a alerga într-acolo, iar eu am plecat să-mi caut cutia.

Am urcat deci muntele de pe care coborîsem, ajungînd în vîrf cu multă osteneală. Vă puteți închipui cît am fost de necăjit cînd nu mi-am găsit mașina acolo unde o lăsasem. Începusem să suspin din pricina pierderii ei, cînd am zărit-o foarte departe, zburînd de colo-colo.

Alergam după ea cît mă țineau picioarele, gata să-mi dau sufletul, și era desigur plăcut să privești în tihnă acest nou fel de a merge la vînătoare ; căci uneori, cînd eram gata să pun mîna pe ea, în sfera de sticlă se producea o

ușoară creștere a căldurii, aerul era aspirat cu mai multă putere și, devenind mai dens, înălța cutia deasupra mea, făcîndu-mă să sar spre ea, ca o pisică spre cîrligul în care vede atîrnînd un iepure. Dacă nu mi-ar fi rămas cămașa în vîrful cutiei, ca să atenueze forța oglinzilor, mașina ar fi călătorit mai departe fără mine.

Dar la ce bun să-mi împrospătez memoria cu o întîmplare de care nu mi-aș putea aminti decît cu aceeași durere pe care am simțit-o atunci ? Va fi destul să știți că mașina atît a săltat, a alergat și a zburat și că eu atît am sărit, am mers și am bătut coclaurile, încît pînă la urmă am văzut-o căzînd la poalele unui munte foarte înalt. M-ar fi purtat poate și mai departe, dacă umbrele aruncate de această orgolioasă ridicătură a Pămîntului, care întunecau cerul deasupra cîmpiei, n-ar fi înstăpînit de jur împrejur noaptea, pînă la jumătate de leghe ; căci pomenindu-se în întuneric, îndată ce sfera de sticlă simți răcoarea, în ea nu se mai cree vidul, vîntul nu mai năvăli prin deschizătură și, drept urmare, mașina nu mai fu susținută de nici o impulsie ; ea se prăbuși deci și s-ar fi sfărîmat în o mie de bucăți, dacă n-ar fi căzut, din fericire, într-o mlaștină. Am scos-o din apă, am reparat micile stricăciuni, apoi, adunîndu-mi toate puterile ca să o ridic, am dus-o pe vîrful unei coline apropiate. Acolo am desfășurat cămașa din jurul sferei, dar n-am putut s-o îmbrac, deoarece, oglinzile începînd să-și producă efectul, am văzut cum cutia mea zvîcnea gata să zboare. N-am avut timp decît să intru repede înăuntru, unde m-am închis ca și prima dată.

Lumea noastră nu-mi mai părea decît un astru cam de mărimea Lunii văzute de pe Pămînt, care se micșora pe măsură ce urcam, pînă a ajuns cît o stea, cît o scînteioară și apoi s-a stins, acest punct luminos îngustîndu-se atît de mult pentru a deveni egal cu cel din vîrful ultimei raze a vederii mele, încît ea l-a lăsat să se contopească pînă la urmă cu culoarea cerului.

Cineva se va mira poate că în timpul unei atît de lungi călătorii n-am fost doborît de somn, dar cum somnul nu e produs decît de plăcutele arome ale cărnurilor, care se evaporă ajungînd din stomac la creier, sau de nevoia pe care o simte Natura de a opri mișcarea sufletului nostru, pentru a reface prin odihnă forțele vitale consumate prin muncă, nu puteam să dorm, dat fiind că nu mîncam și că soarele îmi dădea mult mai multă căldură decît risipeam eu.

Între timp, continuam să mă înalț și, pe măsură ce mă apropiam de această lume înflăcărată, simțeam cum îmi pătrunde în sînge o anumită bucurie care îl curăța și îmi ajungea pînă în suflet. Din cînd în cînd, priveam în sus ca să admir strălucirea nuanțelor care iradiau în micul meu dom de cristal și-mi amintesc foarte bine că îmi ațînteam ochii asupra vasului, cînd iată că, tresărind brusc, simt că nu știu ce greutate se desprinde cu iuțeală din toate părțile corpului meu. Un nor de fum foarte des și aproape palpabil îmi întunecă sfera de sticlă ; și cînd am vrut să mă ridic în picioare ca să cercetez această negreală care mă orbise, n-am mai văzut nici sfera, nici oglinzile, nici geamurile, nici acoperișul cutiei mele. Mi-am plecat atunci ochii să văd ce anume făcea ca opera mea să se transforme într-o ruină; dar în locul celor patru pereți și al podelei, de jur împrejurul meu era doar cerul.

Ceea ce m-a înfricoșat și mai mult a fost să simt că aerul, lipsit de consistență, parcă s-ar fi pietrificat și că nu știu ce obstacol invizibil îmi respingea brațele cînd voiam să le întind.

Mi-am închipuit atunci că, tot urcînd, ajunsesem pînă la firmament, despre care unii filosofi [1] și astronomi au spus că este solid. Am început să mă tem că voi rămîne încrustat acolo ; dar groaza pe care mi-a insuflat-o bizareria acestei întîmplări s-a întețit după cele ce i-au urmat ; căci privirea mea, rătăcind dintr-o parte într-alta, s-a oprit asupra

[1] Empedocle și Anaximene (n.t.).

pieptului meu și, în loc să rămînă la suprafața corpului a trecut prin el ; apoi, după o clipă, mi-am dat seama că vedeam în spate aproape la fel de bine. Ca și cum corpul meu n-ar mai fi fost decît un organ de vedere, mi-am simțit carnea care, eliberîndu-se de opacitatea sa, aducea obiectele lîngă ochii mei și ochii mei lîngă obiecte, trecînd prin ea. În sfîrșit, după ce m-am ciocnit de o mie de ori, fără să le văd, de bolta, podeaua și pereții cutiei mele, am înțeles că, printr-o tainică necesitate a luminii aflată chiar la sursa ei, cutia mea și eu însumi deveniserăm străvezii.

Ar fi trebuit totuși să o văd, deși diafană, de vreme ce vedeam limpede sticla, cristalul și diamantele, care au aceeași însușire ; îmi închipui însă că soarele, într-o regiune atît de apropiată de el, purifică mult mai deplin corpurile de opacitatea lor, rînduind golurile imperceptibile ale materiei mai judicios decît în lumea noastră, unde forța lui, aproape sleită după un drum atît de lung, abia mai este în stare să-și dea la iveală strălucirea în pietrele prețioase ; totuși, datorită egalității interne a suprafețelor acestora, le face să răsfrîngă prin petele lor, ca prin niște ochi mici, fie verdele smaraldelor, fie roșul-aprins al rubinelor, fie violetul ametistelor, după cum porii diferiți ai pietrei, fie mai drepți, fie mai sinuoși sting sau reaprind, prin numărul de răsfrîngeri, această lumină vlăguită.

O nelămurire îl poate pune în încurcătură pe cititor, și anume, cum puteam să mă văd pe mine însumi și să nu văd deloc locașul meu, de vreme ce devenisem la fel de străveziu ca el. La asta răspund că, fără îndoială, soarele acționează asupra corpurilor vii altfel decît asupra celor neînsuflețite, deoarece nici carnea, nici oasele, nici măruntaiele mele, deși transparente, nu-și pierduseră culoarea naturală ; dimpotrivă, plămînii mei își păstrau, sub un roșu-stacojiu, moliciunea delicată ; inima, tot roșie-închis, se balansa cu ușurință între sistolă și diastolă ; ficatul părea că arde într-un foc purpuriu și, înfierbîntînd aerul pe care-l respiram, întreținea circulația sîngelui ; în sfîrșit, mă vedeam, mă pipăiam, mă simțeam la fel, deși nu mai eram același.

În timp ce analizam această metamorfoză, călătoria mea se scurta mereu, dar cu multă încetineală, din cauza eterului care se rarefia pe măsură ce mă apropiam de izvorul luminii ; căci, deoarece acest soi de materie este foarte puțin densă, datorită vidului înaintat pe care-l conține și, prin urmare, este foarte leneșă, vidul neacționînd în nici un fel, aerul nu putea produce, trecînd prin deschizătura cutiei mele, decît un vîntișor abia în stare s-o susțină.

Nu mă gîndesc niciodată la toana răutăcioasă a Norocului, care se împotrivea întruna reușitei încercării mele, cu atîta îndărătnicie, încît mă mir cum de nu mi-am pierdut capul. Dar iată un miracol greu de crezut în secolele viitoare :

Închis într-o cutie găurită, pe care n-o mai vedeam, și zborul fiindu-mi atît de îngreuiat, încît îmi dădeam toată silința să nu cad, în sfîrșit, aflîndu-mă într-o situație în care întreaga mașinărie a lumii nu era în stare să mă ajute, ajunsesem în culmea nenorocului. Cu toate acestea, așa cum atunci cînd murim o pornire interioară ne îndeamnă să-i îmbrățișăm pe cei care ne-au dat viață, mi-am ridicat ochii spre Soare, părintele nostru al tuturor. Acest elan al voinței mele nu numai că mi-a susținut corpul, dar l-a și proiectat spre obiectul pe care dorea să-l îmbrățișeze. Corpul meu a tras după el cutia în care mă aflam și astfel mi-am continuat călătoria.

Îndată ce mi-am dat seama ce se petrece, mi-am concentrat cu mai multă atenție ca oricînd toate facultățile spiritului, pentru a le îndrepta în închipuire către ceea ce mă atrăgea ; dar cum eforturile voinței mele mă fixau fără voie de tavanul cutiei, greutatea care-mi apăsa capul mă stingherea în asemenea măsură, încît pînă la urmă am început să caut pe dibuite ușa invizibilă. Din fericire, am găsit-o, am deschis-o și m-am aruncat afară ; dar teama

firească de a cădea, pe care o au toate animalele cînd văd că nu sînt susținute de nimic, m-a făcut să întind brusc brațul, ca să mă prind de ceva. Nu eram conduș decît de natură, care nu știe să judece ; de aceea întîmplarea, dușmanul ei, îmi împinse din răutate mîna spre vasul de cristal.

Vai ! ce tunet a fost pentru urechile mele zgomotul pe care l-a făcut icosaedrul spărgîndu-se în bucăți ! O asemenea dereglare, o asemenea nenorocire, o asemenea spaimă nu pot fi exprimate în cuvinte. Oglinzile n-au mai atras aer, căci nu se mai crea vid ; aerul n-a mai devenit vînt, datorită grabei de a lua locul vidului ; vîntul n-a mai împins cutia mea în sus ; pe scurt, îndată după aceea, am văzut-o prăbușindu-se mult timp prin vastele spații. Ea întîlni în același loc tenebrele opace pe care le exalase ; avînd în vedere că acțiunea energică a luminii înceta să se exercite acolo, cutia se reuni avidă cu opacitatea obscură care făcea parte din esența ei ; tot astfel s-au văzut suflete căutîndu-și trupurile la multă vreme după despărțirea de ele și rătăcind o sută de ani în jurul mormintelor lor, pentru a încerca să se unească din nou. Bănuiesc că și-a pierdut astfel transparența, căci am văzut-o mai tîrziu în Polonia, în aceeași stare în care era cînd am intrat în ea prima dată. Or, am aflat că a căzut la ecuator, în regatul Borneo ; că un negustor portughez o cumpărase de la insularul care o găsise și că, trecînd din mînă în mînă, ajunsese în stăpînirea inginerului polonez care se servește acum de ea pentru a zbura. [1]

Suspendat astfel în necuprinsul cerului și încremenit de spaima morții care avea să urmeze căderii mele, mi-am întors, cum v-am spus, ochii triști către Soare ; privirea

---

[1] Vezi *Tabelul cronologic*, p. XXVIII.

mi-a purtat pînă acolo gîndul și, pironindu-se pe globul său, a trasat un drum pe care voința mea l-a urmat pentru a-mi duce acolo trupul.

Acest elan viguros al sufletului meu nu va fi de neînțeles pentru cine va examina cele mai simple efecte ale voinței noastre, căci se știe, de pildă, că atunci cînd vreau să sar, voința mea stîrnită de imaginație, punîndu-mi în mișcare întreg trupul, încearcă să-l deplaseze pînă la ținta pe care și-a propus-o. Dacă nu reușește totdeauna, e pentru că principiile naturii, care sînt generale, prevalează asupra celor particulare ; putința de a voi fiind specifică corpurilor înzestrate cu simțire iar aceea de a cădea spre centru fiind proprie întregii materii, săritura mea se curmă în mod necesar îndată ce masa, după ce a învins insolența surprinzătoare a voinței, se apropie de punctul spre care tinde.

Nu voi spune nimic despre cele întîmplate în cursul călătoriei mele, de teamă că relatarea mi-ar lua tot atît timp cît drumul însuși. Oricum, după douăzeci și două de luni am ajuns, în sfîrșit, cu bine pe marile cîmpii ale Zilei.

Acest pămînt e făcut parcă din fulgi de zăpadă aprinși, atît e de luminos. De necrezut este faptul că n-am știut niciodată, după căderea cutiei mele, dacă am urcat sau am coborît ca să ajung la Soare. Îmi amintesc numai că, trezindu-mă acolo, înaintam cu ușurință, atingînd solul doar într-un punct și adesea mă rostogoleam ca o sferă, fără să mă simt mai incomodat de mersul cu capul, decît de cel cu picioarele. Deși eram uneori cu tălpile spre cer și cu umerii pe pămînt, mă simțeam la fel de bine în această poziție ca și cum aș fi fost cu tălpile pe pămînt și cu umerii spre cer. Pe orice parte a corpului m-aș fi sprijinit, pe burtă, pe spate, pe un cot, pe o ureche, mă pomeneam în picioare. Astfel mi-am dat seama că Soarele este o lume care nu are centru și că, aflîndu-mă foarte departe de sfera activă a lumii noastre și de ale tuturor celor pe care le întîlnisem,

era imposibil să mai am greutate, deoarece greutatea nu este decît o atracţie a centrului în sfera lui de acţiune.

Respectul cu care lăsam urmele paşilor mei pe această cîmpie luminoasă a temperat o vreme dorinţa fremătătoare de a-mi continua călătoria. Mă simţeam cuprins de ruşine la gîndul că merg pe astrul zilei. Trupul meu tulburat ar fi avut nevoie de sprijinul ochilor, dar acest pămînt străveziu nu opunea rezistenţă privirii şi instinctul, devenit fără voie stăpînul gîndirii mele, îmi tîra trupul în străfundul unei lumini fără capăt. Treptat, raţiunea a învins totuşi instinctul ; lăsam pe cîmpie urme sigure şi neşovăielnice şi-mi număram paşii cu atîta mîndrie încît, dacă oamenii m-ar fi putut zări din lumea lor, ar fi crezut că-l văd pe Dumnezeu călcînd pe nori.

După ce am mers, cred, timp de cincisprezece zile, am ajuns într-o regiune a Soarelui mai puţin strălucitoare decît cea din care plecasem ; m-am simţit cuprins de o mare bucurie şi mi-am închipuit că, fără îndoială, această bucurie se datora simpatiei secrete pe care fiinţa mea o păstra încă pentru starea ei opacă. Ştiind asta, n-am renunţat totuşi la ceea ce întreprinsesem, căci semănam atunci cu acei bătrîni somnoroşi care, deşi îşi dau seama că somnul le face rău şi au poruncit servitorilor să-i trezească, sînt foarte supăraţi cînd sînt treziţi. Astfel, deşi corpul meu redevenea opac pe măsură ce ajungeam în zone mai întunecate, el redobîndea slăbiciunile care ţin de această infirmitate a materiei : am obosit şi m-a cuprins somnul. Lîncezeala cu care ne alintă apropierea somnului era atît de plăcută, încît simţurile mele, cuprinse de voluptate, mi-au silit sufletul să primească de bună voie tiranul care îşi punea în lanţuri servitorii ; căci somnul, acest vechi tiran al jumătăţii zilelor noastre, care, din pricina bătrîneţii sale, neputînd să suporte lumina şi nici s-o privească fără să dispară, fusese silit să mă părăsească la intrarea în zonele strălucitoare ale soarelui şi venise să mă aştepte la hotarele regiunii întunecoase despre care vorbesc, unde, prinzîndu-mă din nou, m-a luat prizonier şi mi-a închis ochii, vrăjmaşii lui declaraţi, sub neagra boltă a pleoapelor mele ; iar de teamă ca alte simţuri, trădîndu-l aşa cum mă trădaseră pe mine, să nu-i tulbure tihnita posesiune a cuceririi sale, le-a legat strîns de albiile lor. În două cuvinte, asta înseamnă că m-am culcat pe nisip, toropit.

Era o cîmpie atît de golaşă, încît privirea mea, oricît s-ar fi străduit, nu întîlnea nici un tufiş ; cu toate acestea, cînd m-am trezit, mă aflam sub un copac faţă de care cei mai înalţi cedri ar fi părut nişte fire de iarbă. Trunchiul lui era de aur masiv, crengile de argint şi frunzele de smaralde, a căror suprafaţă preţioasă, de un verde strălucitor, reflecta ca într-o oglindă imaginile fructelor ce atîrnau împrejur. Dar să vedem dacă fructele erau mai prejos decît frunzele. Fiecare era alcătuit pe jumătate dintr-o nestemată de un roşu aprins, iar despre cealaltă jumătate nu ştiai dacă îşi trăgea substanţa dintr-un crizolit sau dintr-o bucată de chihlimbar aurit : florile desfăcute erau mari trandafiri de diamant şi bobocii — perle în formă de pară. Cocoţată tocmai în vîrf, o privighetoare, pe care penajul său simplu o făcea deosebit de frumoasă, părea că vrea, prin cîntecul ei, să determine ochii să mărturisească urechilor că era demnă de tronul ales.

Am rămas multă vreme amuţit în faţa acestui minunat spectacol şi nu mă puteam sătura să-l privesc. Dar cum eram adîncit în contemplarea, între alte fructe, a unei rodii nemaipomenit de frumoase, cu trupul alcătuit dintr-o grămadă de rubine, am văzut mişcîndu-se coroniţa ce-i ţinea loc de cap, care s-a alungit atît cît trebuia pentru a forma gîtul. Deasupra lui am văzut apoi agitîndu-se nu ştiu ce de culoare albă care, îngroşîndu-se, crescînd, înaintînd şi retrăgîndu-se în anumite locuri, dădu la iveală, în sfîrşit, faţa unui mic bust din carne.

Acest mic bust era rotunjit înspre centură, adică îşi mai păstra în partea de jos forma de măr. El se întinse

totuși puțin cite puțin și, coada transformîndu-se în două picioare, fiecare dintre acestea își diviză vîrful în cinci degete. Astfel umanizată, rodia se desprinse de tijă și, cu o tumbă, căzu drept la picioarele mele.

Cînd am văzut mergînd semeț în fața mea acest măr gînditor, această bucățică de pitic mare cît un deget și totuși destul de puternic pentru a se creea singur, am fost cuprins de venerație.

— Animal uman, îmi zise (în acea limbă matrice despre care v-am vorbit altădată), după ce te-am cercetat îndelung din înălțimea ramurii de care atîrnam, mi s-a părut că citesc pe fața ta că nu ești originar din lumea aceasta ; am coborît ca să aflu adevărul.

După ce i-am satisfăcut curiozitatea în legătură cu toate problemele despre care m-a întrebat, i-am spus :

— Dar dumneata, nu vrei să-mi dezvălui cine ești ? Căci ceea ce am văzut este atît de uimitor, încît n-am nici o nădejde că voi izbuti vreodată să aflu despre ce-i vorba, dacă nu mă lămurești. Un copac uriaș din aur curat, cu frunze de smarald, flori de diamante și boboci de perle, iar pe deasupra, fructe care se fac oameni cît ai clipi din ochi ! În ceea ce mă privește, mărturisesc că înțelegerea unui astfel de miracol întrece posibilitățile mele !

Ca urmare a acestei exclamații, cum așteptam răspunsul, el îmi zise :

— Întrucît sînt regele întregului popor care alcătuiește acest copac, sper că vei fi de acord să-l chem să mă urmeze.

După ce vorbi astfel, am băgat de seamă că se reculege. Nu știu dacă, încordîndu-și resorturile interioare ale voinței, a stîrnit vreo mișcare care a făcut să se întîmple ceea ce veți auzi ; fapt este că, îndată după asta, toate fructele, toate florile, toate frunzele, toate ramurile, în sfîrșit, întreg copacul a căzut bucată cu bucată și tot atîția omuleți, văzînd, simțind și mergînd, au început să danseze în jurul

meu ca pentru a sărbători ziua lor de naștere chiar în momentul nașterii lor.

Doar privighetoarea rămase ca înainte, nefiind metamorfozată ; ea se așeză pe umărul micului nostru monarh și cîntă o arie atît de melancolică și de drăgăstoasă, încît întreaga adunare, cu prinț cu tot, lăcrimă înduioșată de dulcea tristețe a vocii ei galeșe. Curiozitatea de a ști de unde venea această pasăre mi-a dat atunci o mîncărime de limbă atît de grozavă, încît n-am putut s-o țin în frîu.

— Stăpîne, am zis, adresîndu-mă regelui, dacă nu m-aș teme că o supăr pe majestatea-voastră, v-aș întreba de ce, printre atîtea metamorfoze, doar privighetoarea și-a păstrat chipul ?

Micul prinț m-a ascultat cu o gentilețe care-i dovedea bunătatea înnăscută și, văzînd că sînt curios, mi-a răspuns :

— Privighetoarea nu și-a schimbat forma, ca noi, deoarece n-a putut s-o facă. Este o pasăre adevărată, care nu e altceva decît ceea ce pare. Dar să mergem către regiunile întunecoase și, pe drum, am să-ți spun și cine sînt eu, și istoria privighetoarei.

Abia am apucat să-i mărturisesc satisfacția produsă de această propunere, că el îmi și sări ușor pe umăr. Se înălță pe micii lui pinteni, ca să ajungă cu gura la urechea mea ; și cînd făcîndu-și leagăn din părul meu, cînd lăsîndu-se să cadă, îmi zise :

— Pe cinstea mea, iartă o persoană căreia i s-a și tăiat răsuflarea ! Plămînii îmi sînt înghesuiți în acest corp strîmt și, drept urmare, vocea mi-e atît de slabă, încît sînt silit să-mi dau mare osteneală pentru a mă face auzit ; privighetoarea va vorbi deci ea însăși despre sine. Să cînte, dacă așa găsește cu cale ! Cel puțin vom avea plăcerea să-i ascultăm istoria pusă pe note.

I-am răspuns că nu aveam încă în măsura trebuitoare obișnuința limbajului păsăresc ; că un anume filozof, pe care îl întîlnisem în timp ce urcam spre Soare, îmi făcuse cunoscute cîteva principii generale pentru a-l înțelege pe

cel al animalelor : dar că acele principii nu erau de ajuns pentru a înțelege toate cuvintele, nici pentru a gusta toate delicateţurile unei relatări despre o asemenea aventură cum trebuia să fie aceasta.

— Ei bine, zise el, pentru că așa dorești, urechile tale vor fi lipsite nu numai de plăcutele cîntări ale privighetorii, dar și de aproape întreaga ei istorie, întrucît nu-ți pot povesti decît ceea ce a ajuns la urechile mele. Va trebui să te mulțumești cu această mostră ; și chiar dacă aș cunoaşte întreaga istorie, scurtimea călătoriei noastre în țara privighetorii, unde am s-o petrec, nu mi-ar îngădui să încep relatarea mai de la început.

După ce vorbi astfel, sări de pe umărul meu pe sol, apoi se prinse de mînă cu micul său popor și începură toți să danseze cu un fel de mişcări pe care nu le-aş putea descrie, pentru că nu s-a mai văzut niciodată ceva asemănător. Dar ascultaţi, popoare ale Pămîntului, un lucru căruia nu vă oblig să-i dați crezare, deoarece în lumea în care miracolele voastre nu sînt decît consecinţe fireşti, acesta ar fi socotit drept un miracol.

Îndată ce omuleţii începură să danseze, mi s-a părut că simt agitația lor în mine și zbuciumul meu în ei. Nu puteam privi acest dans, fără a fi atras în mod vădit de la locul meu, ca de un vîrtej care punea în mişcare, datorită propriului său impuls și agitației fiecăruia, toate părţile corpului meu ; simțeam cum îmi înflorește pe față bucuria pe care o reacție asemănătoare o întipărise și pe feţele lor. Pe măsură ce își strîngeau rîndurile, dansatorii se amestecau cu un tropăit mult mai rapid și abia perceptibil : se părea că scopul baletului era de a reprezenta un uriaş, căci tot apropiindu-se și sporindu-și viteza mișcărilor se îmbinară atît de strîns, încît nu mai vedeam decît un colos neuniform și aproape transparent ; ochii mei i-au văzut totuși intrînd unul în altul. Atunci am început să nu mai pot distinge diversitatea mişcărilor fiecăruia, din cauza iuțelii foarte mari cu care se efectuau, precum și pentru că, spațiul îngustîndu-se pe măsura apropierii de centru, n-am mai văzut fiecare vîrtej. Cred totuși că părțile s-au apropiat și mai mult, deoarece această masă umană, la început enormă, s-a micșorat puțin cîte puțin, întruchipînd pînă la urmă un tînăr de talie mijlocie, ale cărui membre erau proporționate potrivit unei simetrii neatinse vreodată de perfecțiune, în cea mai înaltă accepție a ei. Era mai frumos decît tot ce a putut zămisli fantezia pictorilor : dar ceea ce mi s-a părut cu totul extraordinar este faptul că legătura între toate părțile care alcătuiau acest microcosm perfect se făcuse într-o clipă. Unii dintre cei mai sprinteni mici dansatori se avîntară dintr-o săritură la înălțimea cuvenită și la locul necesar pentru a forma capul ; alții, mai pasionați și mai puțin ageri, formară inima ; și alții, mult mai greoi, furnizară doar oasele, carnea și grăsimea.

Cînd frumosul tînăr fu isprăvit în întregime — deși rapiditatea construcției aproape că nu-mi lăsase timp să remarc vreo oprire în evoluția acestui proces — am văzut cum intră în el, pe gură, regele tuturor popoarelor din care era alcătuit ; mi s-a mai părut și că a fost atras în trup prin respirația trupului însuși. Această îngrămădire de omuleți nu dăduse mai înainte nici un semn de viață ; dar de cum l-a înghițit pe micul ei rege, s-a simțit că este o singură ființă. M-a cercetat cîtva timp din ochi și, îmblînzit parcă de cele văzute, s-a apropiat de mine, m-a mîngîiat și mi-a spus, dîndu-mi mîna :

— Acum voi putea, fără să-mi primejduiesc delicatețea plămînilor, să-ți istorisesc lucrurile pe care doreai cu atîta ardoare să le știi, dar se cuvine mai întîi să-ți dezvălui secretele originii noastre. Află deci că sîntem animale născute în regiunile luminate ale Soarelui. Cea mai obișnuită, ca și cea mai utilă dintre îndeletnicirile noastre este de a călători pe vastele întinderi ale acestei mari lumi. Observăm cu curiozitate moravurile popoarelor, specificul climatelor și natura tuturor lucrurilor care merită atenția noastră ; în felul acesta, dobîndim o cunoaștere de netă-

găduit a ceea ce există. Mai trebuie să știi că vasalii mei călătoreau sub conducerea mea și că, pentru a avea putința de a observa lucrurile mai în voie, nu ne păstrasem structura specifică trupului nostru, care scapă simțurilor tale și-a cărei lipsă de consistență ne-ar fi făcut să mergem prea repede. Ne transformaserăm în păsări ; urmîndu-mi porunca, toți supușii mei deveniseră vulturi ; cît despre mine, de teamă ca ei să nu se plictisească, mă prefăcusem în privighetoare, pentru a le ușura efortul prin încîntările muzicii. Urmam zborul rapid al poporului meu fără să-mi mișc aripile, deoarece mă instalasem pe capul unuia dintre vasalii mei și ne continuam astfel drumul, cînd o privighetoare dintr-o provincie a țării întunecate pe care tocmai o străbăteam, uimită să mă vadă în puterea unui vultur (căci nu putea să creadă că sîntem altceva decît ceea ce vedea), începu să-mi plîngă trista soartă ; am cerut oamenilor mei să facă un popas și am coborît în vîrful cîtorva copaci unde suspina miloasa pasăre. Cîntecele ei triste mi-au plăcut atît de mult încît, pentru a mă desfăta mai îndelung și mai în voie, n-am vrut să-i spun că se înșală. Am născocit pe loc o istorie povestindu-i nenorocirile imaginare care mă făcuseră să cad în ghearele vulturului. Am înșirat întîmplări atît de surprinzătoare, în care pasiunile erau răscolite cu atîta îndemînare și cîntecul atît de bine ales pentru a le reda, încît privighetoarea își ieșise din fire. Ciripeam pe rînd istoria muzicală a iubirilor noastre. Melodiile mele spuneau că nu numai că mă consolam, dar chiar mă bucuram de nenorocirea care-mi prilejuise gloria de a fi compătimit prin cîntece atît de frumoase ; și mica nemîngîiată îmi răspundea că ar accepta bucuroasă prețuirea pe care i-o arătam, dacă ar ști că această stimă ar face-o să merite cinstea de a muri în locul meu ; dar că, întrucît soarta nu hărăzise atîta glorie unei biete păsări ca ea, accepta din această stimă doar atît cît era necesar pentru a mă împiedica să roșesc pentru prietenia pe care i-o acordam. Iar eu îi răspundeam cu

avîntul, afecțiunea și drăgălășenia unei pasiuni atît de mișcătoare, încît de două-trei ori mi s-a părut că e gata să-și dea duhul de prea multă iubire.

Adevărul este că foloseam cu atîta dibăcie dulceața vocii mele, îi uimeam auzul cu triluri atît de complicate și cu modulații atît de puțin folosite de specia ei, încît îi trezeam în suflet toate sentimentele prin care voiam să mi-o supun. Ne-am dedat acestei îndeletniciri vreme de douăzeci și patru de ore ; și cred că n-am fi ostenit niciodată să ne iubim astfel, dacă gîtlejurile noastre ar mai fi fost în stare să scoată sunete. A fost singurul obstacol care ne-a împiedicat să continuăm ; simțind că efortul începea să-mi rănească gîtul și că eram gata să-mi pierd cunoștința, i-am făcut semn să se apropie. Închipuindu-și că mă aflu în pericol în mijlocul atîtor vulturi, ea crezu că o chem în ajutor. Zbură îndată în sprijinul meu ; și vrînd să-mi dea o glorioasă dovadă că, pentru un prieten, știe să înfrunte moartea chiar în bîrlogul ei, se așeză semeață pe marele cioc încovoiat al vulturului care mă purta. Curajul atît de mare al unei făpturi atît de slabe mi-a inspirat respect ; căci cu toate că-și închipuia că-i cerusem sprijinul, iar între făpturile de aceeași specie ajutorarea celui aflat în nenorocire este o lege, natura ei sfioasă ar fi trebuit să o facă să șovăie ; ea nu șovăi însă deloc ; dimpotrivă, porni cu atîta grabă, încît nu știu cine a zburat mai întîi, chemarea mea sau privighetoarea. Mîndră să vadă sub picioare capul tiranului și extaziată la gîndul că, din dragoste pentru mine, avea să fie jertfită aproape între aripile mele și că, poate, cîțiva stropi preafericiți din sîngele ei vor ajunge pe penele mele, își întoarse încet ochii spre mine și, spunîndu-mi adio cu o privire prin care părea să-mi ceară îngăduința de a muri, își repezi atît de brusc micul cioc în ochii vulturului, încît i-am văzut mai curînd străpunși decît izbiți.

Cînd pasărea mea se simți oarbă, își refăcu un văz nou. Am dojenit-o cu blîndețe pe privighetoare pentru acțiunea

ei prea grăbită : și judecînd că ar fi primejdios să-i mai ascund adevărata noastră natură, i-am spus cine sîntem. Dar sărmana de ea, socotind că barbarii al căror prizonier eram mă sileau să născocesc toate acestea, nu vru să creadă nimic.

Văzînd că toate argumentele prin care încercam s-o conving cădeau în gol, am poruncit ceva, cu voce joasă, la vreo zece-douăsprezece mii dintre supușii mei, și numaidecît privighetoarea zări la picioarele sale un rîu curgînd sub o navă și nava plutind pe el ; nu era mai mare decît trebuia pentru a mă cuprinde de două ori. La primul meu semn, vulturii zburară și eu m-am lăsat să cad în luntre, de unde i-am strigat privighetoarei că, dacă nu se putea hotărî să mă părăsească, să se îmbarce cu mine.

Îndată ce coborî și ea, am dat ordin rîului să curgă într-acolo unde zbura poporul meu. Dar fluiditatea apei fiind mai mică decît cea a aerului și, prin urmare, iuțeala zborului lor fiind mai mare decît cea a navigației noastre, am rămas puțin în urmă. De-a lungul drumului, m-am străduit să-i arăt micului meu oaspete că se înșală ; i-am demonstrat că pasiunea ei era lipsită de sens, de vreme ce nu făceam parte din aceeași specie ; că ar fi putut să-și dea seama de asta cînd vulturul căruia-i scosese ochii își plămădise alții, în prezența ei și cînd, la porunca mea, douăsprezece mii dintre vasalii mei se transformaseră în acest rîu și în această luntre cu care pluteam. Încercările mele n-avură nici un succes ; pasărea îmi răspunse că, în ceea ce-l privește pe vulturul despre care voiam să se creadă că-și plămădise alți ochi, n-ar fi avut nevoie, nefiind orb, pentru că nu-l nimerise cu ciocul în pupile ; iar rîul și luntrea despre care spuneam că se născuseră printr-o metamorfoză a poporului meu, ele se aflau în pădure de la crearea lumii, dar nimeni nu le luase în seamă.

Văzînd-o atît de iscusită în a se înșela, m-am înțeles cu ea că vasalii mei și cu mine ne vom preface, în fața ei, în ce va dori, cu condiția că după aceea avea să se întoarcă

în țara ei. Ea ne ceru să ne transformăm cînd în arbore, cînd în floare, în fruct, în metal sau în piatră. În sfîrșit, pentru a-i îndeplini în întregime și deodată dorința, cînd am ajuns din urmă curtea mea, în locul unde-i poruncisem să mă aștepte, ne-am transformat, sub ochii privighetorii, în acest copac prețios peste care ai dat în drumul tău și a cărui formă am abandonat-o. Dealtfel, acum că mica pasăre s-a hotărît să se întoarcă în țara ei, supușii mei și cu mine ne vom relua înfățișarea și călătoria. Dar, mai înainte, se cuvine să-ți dezvălui cine sîntem : animale născute și originare din partea luminată a Soarelui, căci există o deosebire însemnată între popoarele regiunii luminoase și cele ale zonei întunecate. Noi sîntem cei pe care, în lumea Pămîntului, îi numiți spirite, și stupiditatea voastră trufașă ne-a dat acest nume pentru că, neimaginîndu-vă animale mai desăvîrșite decît omul și văzînd că anumite creaturi fac lucruri mai presus de posibilitățile omenești, ați crezut că aceste animale sînt spirite. Totuși vă înșelați ; sîntem animale ca și voi, căci, cu toate că, atunci cînd avem chef, dăm materiei noastre, cum ai văzut, înfățișarea și forma esențială a lucrurilor în care vrem să ne transformăm, asta nu înseamnă că am fi spirite.

Dar ascultă și am să te fac să înțelegi cum toate aceste transformări, care ți se par tot atîtea miracole, nu sînt decît simple efecte naturale.

Trebuie să știi că, fiind născuți în partea luminată a acestei mari lumi, unde legea materiei este de a fi mereu în mișcare, avem probabil imaginația mult mai vie decît cei din regiunile opace și substanța corpului mult mai inconsistentă. Or, pornind de aici, este cert că imaginația noastră, neîntîlnind nici un obstacol în materia din care sîntem alcătuiți, o potrivește cum vrea și, devenind stăpîna întregii noastre mase, o face să se transforme, deplasîndu-i toate particulele în ordinea necesară pentru a constitui, în mare, acel lucru pe care îl închegase în mic. Astfel, fiecare dintre noi imaginîndu-și locul și partea din acest prețios

arbore în care voia să fie schimbat și impulsionînd, prin acest efort de imaginație, substanța noastră să facă mișcările necesare pentru a le produce, ne-am metamorfozat în ele. De pildă, vulturul meu, avînd ochii scoși, n-a trebuit decît să-și imagineze că e un vultur clarvăzător, căci toate transformările noastre se produc prin mișcare. Iată de ce cînd din frunze, din flori și din fructe am fost prefăcuți în oameni, tu ne-ai văzut dansînd încă o vreme după aceea, pentru că mai eram supuși impulsului pe care trebuise să-l dăm substanței noastre pentru a deveni oameni ; la fel se întîmplă cu clopotele, care, cu toate că s-au oprit, mai freamătă cîtva timp și scot în surdină același sunet pe care îl isca limba lor, lovindu-le. Din același motiv, ne-ai văzut dansînd înainte de a alcătui acest om : a trebuit să facem toate mișcările cu caracter general și particular necesare constituirii lui, pentru ca, această agitație apropiind corpurile noastre puțin cîte puțin și absorbindu-le într-unul singur, fiecare dintre noi să creeze, prin mișcarea sa, în fiecare parte (a corpului) mișcarea specifică pe care acea parte trebuie s-o aibă. Voi oamenii nu sînteți în stare de aceleași lucruri, din cauza greutății masei voastre și a imaginației voastre înghețate.

Și el își continuă demonstrația, susținînd-o cu exemple atît de familiare și de palpabile, încît, pînă la urmă, m-am dezbărat de un mare număr de idei îndoielnice, cu care încăpățînații de doctori influențează judecata celor nevolnici. Atunci am început să înțeleg că, în adevăr, imaginația acestor popoare solare, care, din cauza climei, trebuie să fie mai fierbinte — după cum, din același motiv, trupurile lor trebuie să fie mai ușoare și indivizii mai mobili (în această lume, ca și în a noastră, neexistînd o acțiune exercitată de centrul ei care să sustragă materia mișcării imprimate de această imaginație) — am priceput, spun, că această imaginație putea săvîrși în chip firesc toate miracolele pe care le săvîrșise sub ochii mei. Amintirea nenumăratelor întîmplări asemănătoare despre care vorbesc popoarele globului nostru m-a convins întru totul. Cippus, regele Italiei, care, asistînd la o luptă de tauri și văzînd toată noaptea coarne în vis, s-a trezit a doua zi cu coarne pe frunte ; Gallus Vitius, care și-a încordat spiritul și l-a imboldit cu atîta vigoare ca să înțeleagă esența nebuniei, încît, silind materia sa, printr-un efort de imaginație, să facă aceleași mișcări pe care această materie le face pentru a zămisli nebunia, a înnebunit. Regele Codrus, bolnav de plămîni, care ațintindu-și privirea și gîndul asupra prospețimii unui obraz tînăr și a voioșiei înfloritoare a adolescenței ce se revărsa pînă la el, declanșînd în corpul său mișcarea corespunzătoare sănătății unui om tînăr, a intrat în convalescență. În sfîrșit, mai multe femei însărcinate care au prefăcut în monștri copiii lor gata formați în matrice, pentru că imaginația lor, nefiind destul de puternică pentru a le da lor însele chipul monștrilor pe care și-i imaginau, era de ajuns pentru a dispune materia fetusului, mult mai fierbinte și mai mobilă decît a lor, în formele succesive necesare plăsmuirii acestor monștri. M-am convins chiar că dacă, atunci cînd acel faimos ipohondru din antichitate își imagina că este un urcior, materia lui prea compactă și prea grea s-ar fi putut supune emoției fanteziei sale, ea ar fi alcătuit din întregul său corp un urcior perfect ; și el ar fi părut tuturor un urcior veritabil, așa cum i se părea lui însuși că este. Atîtea alte exemple pe care le-am evocat m-au convins într-atît, încît nu m-am mai îndoit de nici una dintre minunile pe care mi le relatase omul spirit.

M-a întrebat dacă mai doresc ceva de la el ; i-am mulțumit din tot sufletul. Apoi a mai avut bunătatea să-mi dea un sfat : întrucît eram locuitor al Pămîntului, să urmez privighetoarea în regiunile întunecate ale Soarelui, mai potrivite pentru desfătările dorite de natura umană.

Abia sfîrșise de vorbit că, deschizîndu-și gura foarte mult, am văzut cum îi iese din gîtlej regele acestor mici

animale, în chip de privighetoare. Omul căzu îndată la pămînt şi, în acelaşi timp, trupul său se desfăcu în bucăţi care zburară luînd forma unor vulturi. Iar privighetoarea, cea care se crease pe sine însăşi, se cocoţă pe capul celui mai frumos dintre ei, de unde începu să cînte o melodie fără de seamă, luîndu-şi, cred, rămas bun de la mine. Adevărata privighetoare îşi luă şi ea zborul, dar nu încotro porniseră vulturii şi nici nu se înălţă atît de sus. Astfel că n-am pierdut-o deloc din vedere ; înaintam aproape la fel de repede ; cum nu-mi pusesem în gînd să mă îndrept spre un loc anume, am fost bucuros să o însoţesc, mai ales că, regiunile întunecate ale Soarelui fiind mai potrivite pentru temperamentul meu, speram să trăiesc acolo şi aventuri mai corespunzătoare înclinaţiilor mele.

Am călătorit cu această speranţă cel puţin trei săptămîni, avînd fel şi chip de bucurii, dintre care aş pomeni-o doar pe aceea încercată de urechile mele ; căci privighetoarea avea grijă ca muzica să nu-mi lipsească nici o clipă ; cînd obosea, venea să se odihnească pe umărul meu ; şi cînd mă opream, mă aştepta. Am ajuns, în sfîrşit, într-un ţinut din regatul micii cîntăreţe, căreia nu-i mai păsă de tovărăşia mea. Pierzînd-o din ochi, am căutat-o, am strigat-o, dar pînă la urmă am obosit de atîta alergătură zadarnică şi am hotărît să mă odihnesc.

M-am întins aşadar pe iarba moale de la poalele unei stînci superbe. Pe stînca aceasta creşteau mai mulţi arbori tineri verzi şi stufoşi a căror umbră mi-a ostoit simţurile obosite în cel mai plăcut chip şi m-a făcut să mă las în voia somnului, ca să mă întremez într-un loc atît de liniştit şi de răcoros.

POVESTEA PĂSĂRILOR

Eram gata s-adorm, cînd am zărit în văzduh o pasăre minunată care plutea deasupra capului meu ; plana cu o

mişcare atît de uşoară şi de imperceptibilă, încît m-am întrebat de mai multe ori dacă nu era mai degrabă un mic univers legănîndu-se în jurul propriului său centru. Ea coborî totuşi, puţin cîte puţin, şi ajunse pînă la urmă atît de aproape de mine, încît ochii mei alinaţi se umplură de imaginea ei. Coada ei părea verde, pîntecele de azur emailat, aripile roşii-stacojii, iar capul de purpură, mişcîndu-se, făcea să strălucească o coroană de aur, ale cărei reflexe ţîşneau parcă din ochii păsării.

Zbură mult timp şi eram atît de atent la tot ce făcea, încît spiritul meu, reculegîndu-se şi mărginindu-se parcă doar la funcţia văzului, aproape că n-o mai îndeplinea pe aceea a auzului, pentru a mă ajuta să înţeleg că pasărea vorbea cîntînd.

Eliberîndu-mă încet-încet din extazul meu, am deosebit limpede silabele, cuvintele şi povestea pe care o spunea. Iată deci, reproduşi pe cît mi-i amintesc mai bine, termenii desprinşi din ţesătura cîntecului său :

— Eşti străin, fluieră pasărea într-un mod foarte plăcut, şi te-ai născut într-o lume de unde am venit şi eu. Această înclinare secretă, care ne face să ne înduioşăm gîndindu-ne la compatrioţii noştri, este instinctul ; el mă împinge să vreau să-mi cunoşti viaţa.

Îţi văd spiritul străduindu-se să înţeleagă cum e posibil să-ţi vorbesc închegat, ştiut fiind că păsările, cu toate că vă imită vorbirea, nu o pricep ; dar şi voi, cînd imitaţi lătratul unui cîine sau cîntecul unei privighetori, nu pricepeţi ce-au vrut să spună cîinele sau privighetoarea. Reiese că nici păsările, nici oamenii nu sînt mai puţin rezonabili din această pricină.

Totuşi, aşa cum printre voi s-au găsit unii atît de luminaţi încît au înţeles şi vorbit limba noastră, precum Apollonius din Tiana, Anaximandru, Esop şi alţii ale căror nume nu ţi le mai spun, pentru că nu le-ai ştiut niciodată, tot aşa printre noi se găsesc unele care înţeleg şi vorbesc limba voastră. E drept că unele nu o cunosc decît pe aceea

a unei singure naţiuni. Dar aşa cum există păsări care nu spun nici un cuvînt, unele care ciripesc, altele care vorbesc, sînt şi din cele mai desăvîrşite, care ştiu să folosească tot felul de idiomuri ; am cinstea de a face parte din acest mic număr.

Dealtfel, trebuie să ştii că, în orice lume s-ar afla ele, natura a înzestrat păsările cu dorinţa secretă de a zbura pînă aici şi poate că această pornire a voinţei noastre a făcut să ne crească aripi, aşa cum femeile însărcinate reproduc în copiii lor imaginea lucrurilor pe care le-au dorit ; sau mai curind precum cei care, dorind cu pasiune să ştie să înoate, au fost văzuţi, complet adormiţi, aruncîndu-se în vîltoarea apelor şi biruind, cu mai multă îndemînare decît un înotător încercat, primejdii la care, treji fiind, nici n-ar fi îndrăznit să privească ; sau ca acel fiu al regelui Cresus, pe care o impetuoasă dorinţă de a vorbi, pentru a-şi salva tatăl, l-a învăţat într-o clipă să vorbească [1], sau, pe scurt, ca acel om din vechime care, atacat de duşmanul său şi surprins fără arme, a simţit crescîndu-i pe frunte coarne de taur, datorită dorinţei inspirate de o furie asemeni celei a acestui animal.

Aşadar, cînd ajung în Soare, păsările caută republica întemeiată de specia lor. Văd că eşti nerăbdător să afli cine sînt. Ei bine, voi mă numiţi fenix. În fiecare lume nu există decît unul în acelaşi timp, care trăieşte o sută de ani ; la capătul unui secol, cînd, pe vreun munte din Arabia, el s-a uşurat de un ou mare, în mijlocul cărbunilor rugului său, pe care l-a clădit din ramuri de aloe, de scorţişoară şi de tămîie, îşi ia zborul şi se îndreaptă spre Soare, patria după care inima lui a tînjit îndelung. Fenixul a făcut cu mult înainte toate pregătirile pentru această călătorie, dar greutatea oului, a cărui coajă e atît

[1] Cînd perşii au cucerit oraşul Sardes, capitala Lydiei, un soldat era gata să-l omoare pe regele Cresus. Fiul acestuia, mut din naştere, a strigat atunci : „Opreşte-te, cruţă-mi tatăl !" (n.t.).

de groasă, că-i trebuie un secol ca să-l clocească, îi întîrzia mereu plecarea.

Îmi dau seama că nu-ţi va fi uşor să înţelegi această miraculoasă concepţie ; vreau deci să ţi-o explic. Fenixul este hermafrodit, dar printre hermafrodiţi, mai este un alt fenix, cu totul extraordinar, căci...

Rămase mai bine de cinci minute fără să vorbească, apoi adăugă :

— Văd bine că mă bănuieşti de înşelătorie ; dar dacă nu spun adevărul, să n-ajung vreodată pe globul vostru, fără ca un vultur să se năpustească asupra mea !

Se mai legănă cîtva timp în văzduh, apoi zbură.

Admiraţia pe care mi-o trezise prin povestirea sa m-a făcut s-o urmez ; şi cum străbătea văzduhul fără grabă, am însoţit-o cu privirea şi cu pasul, cu destulă uşurinţă.

Cam după cincizeci de leghe, am ajuns într-un ţinut cu atît de multe păsări, încît numărul lor era aproape egal cu cel al penelor care le acopereau. Ceea ce m-a surprins mai ales a fost faptul că, în loc să se sperie, zburau în preajma mea, una îmi ciripea la ureche, alta mi se rotea în jurul capului ; după ce micile lor jocuri îmi atrăseseră atenţia foarte mult timp, mi-am simţit deodată braţele împovărate de mai mult de un milion de păsări din toate speciile, atîrnînd atît de greu, încît nu mi le mai puteam mişca.

M-au ţinut aşa pînă ce am văzut sosind patru mari vulturi, doi m-au apucat cu ghearele de picioare, iar ceilalţi doi de braţe, urcîndu-mă foarte sus.

Am remarcat în mulţime o coţofană care zbura grăbită cînd într-o parte, cînd în alta şi am auzit-o strigîndu-mi să nu încerc să scap, deoarece tovarăşele ei aveau de gînd să-mi scoată ochii. Acest avertisment mă făcu să nu opun nici o rezistenţă, astfel că vulturii mă duseră la peste o mie de mile, într-o mare pădure care era (după spusele coţofenei) oraşul de reşedinţă al regelui lor.

Primul lucru pe care l-au făcut a fost de a mă întemniţa în trunchiul scobit al unui stejar şi multe dintre cele mai robuste păsări se cocoţară pe ramuri, îndeplinind funcţiile unei companii de soldaţi aflaţi sub arme.

Cam după douăzeci şi patru de ore, alte păsări preluară garda, înlocuindu-le pe cele dintîi. Şi în timp ce aşteptam cu multă mîhnire bunul plac al Destinului în nenorocirea ce mă lovise, miloasa mea coţofană îmi spunea tot ce se petrecea.

Între altele, m-a avertizat că norodul păsărilor protestase în gura mare împotriva faptului că sînt ţinut în temniţă atîta vreme, în loc să-i fiu dat pradă ; şi că susţinuse că voi slăbi atît de mult, încît nu vor mai rămîne din mine decît oasele de ros. Rumoarea fu cît pe ce să se transforme în răzvrătire : coţofana mea îndrăznind să arate că era o barbarie să faci să moară astfel, fără a cunoaşte motivul, un animal a cărui raţiune se apropia, într-o oarecare măsură, de a lor, pasările erau gata s-o sfîşie în bucăţi, sub pretextul că ar fi ridicol să se creadă că un animal cu totul golaş, căruia natura însăşi, zămislindu-l, nu se îngrijise să-i furnizeze lucrurile necesare pentru a-l conserva, ar fi în stare să judece, ca şi ele. Şi adăugau :

— Măcar dacă ar fi un animal care să ne semene ceva mai mult, dar e, dimpotrivă, cel mai diferit de noi şi mai oribil ; pe scurt, un animal chel, o pasăre jumulită, o himeră înjghebată din toate speciile şi care le înspăimîntă pe toate ; omul, atît de prost şi de înfumurat, încît îşi închipuie că n-am fost create decît pentru el ; omul care, cu spiritul lui atît de clarvăzător, n-ar putea deosebi zahărul de arsenic şi ar înghiţi cucuta pe care inalta lui judecată l-ar face s-o ia drept pătrunjel ; omul care susţine că raţiunea se întemeiază doar pe datele comunicate de simţuri şi care are simţurile cele mai slabe, mai greoaie şi mai eronate dintre toate creaturile ; în sfîrşit, omul pe care natura, pentru a face de toate, l-a creat ca

şi pe monştri, dar în care a infuzat ambiţia de a comanda tuturor animalelor şi de a le extermina.

Iată ce spuneau cele mai înţelepte păsări ; cît despre celelalte, ele strigau că e îngrozitor să crezi că o lighioană care nu are faţa ca a lor ar putea să aibă judecată.

— Cum adică, şuşoteau între ele acestea din urmă, n-are nici cioc, nici pene, nici gheare — şi ar avea, totuşi, suflet ?! O, Dumnezeule ! Ce obrăznicie !

Compasiunea manifestată de cele mai generoase păsări nu a împiedicat continuarea instrucţiei în procesul meu ; actele necesare au fost înscrise pe scoarţa unui chiparos ; apoi, după cîteva zile, am fost dus la tribunalul păsărilor. În şedinţă nu se aflau în chip de avocaţi, consilieri şi judecători decît coţofene, gaiţe şi sturzi ; şi încă fuseseră alese doar zburătoarele care îmi înţelegeau limba.

În loc să mi se ofere scaunul pentru interogatoriu, am fost pus călare pe un ciot de lemn putred ; după ce clămpăni din cioc de două sau de trei ori şi-şi scutură majestuos penele, cel care prezida şedinţa mă întrebă de unde eram, din ce naţie şi din ce specie făceam parte.

Coţofana miloasă îmi dăduse cîteva indicaţii care mi-au fost foarte folositoare ; între altele, să mă feresc cu orice preţ de a mărturisi că sînt om. Am răspuns deci că sînt din aceea mică lume numită Pămînt, despre care fenixul şi alte cîteva păsări pe care le vedeam în asistenţă ar fi putut să le vorbească ; iar locul în care mă născusem se află în zona temperată de sub polul nord, într-o extremitate a Europei numită Franţa ; cît despre specia mea, nu eram om, cum îşi închipuiau, ci maimuţă ; nişte oameni mă răpiseră din leagăn şi mă crescuseră printre ei ; proasta lor educaţie avusese drept rezultat faptul că pielea mi-era atît de delicată ; mă făcuseră să-mi uit limba firească, învăţîndu-mă limba lor ; pentru a fi pe placul acestor animale sălbatice, m-am obişnuit să merg numai în două picioare ; în sfîrşit, cum pentru o specie e mai uşor să degenereze decît să urce, părerile, obiceiurile şi

hrana acestor dobitoace dezgustătoare aveau atîta putere asupra mea, încît chiar părinţii mei, care sînt maimuţe onorabile, cu greu m-ar putea recunoaşte. Ca să mă dezvinovăţesc, am adăugat că le cer să fiu supus unei expertize şi că, dacă se va dovedi că sînt om, mă voi supune să fiu nimicit ca un monstru.

— Domnilor, strigă o rîndunică din asistenţă, îndată ce am terminat de vorbit, eu îl socotesc vinovat ! N-aţi uitat că a spus adineaori că s-a născut în Franţa ; dar dumneavoastră ştiţi că, în Franţa, maimuţele nu se înmulţesc ; judecaţi deci dacă este ceea ce se laudă a fi.

Am răspuns acuzatoarei mele că fusesem răpit la o vîrstă atît de fragedă din sînul familiei şi adus în Franţa, încît pe bună dreptate puteam spune că ţara mea natală este cea despre care aveam cea mai îndepărtată amintire.

Acest raţionament amăgitor n-ar fi fost de ajuns ; dar cele mai multe dintre păsări, încîntate să audă că nu eram om, au fost bucuroase să mă creadă ; căci cele care nu văzuseră niciodată oameni nu-şi puteau închipui că n-ar fi mult mai oribili decît le păream eu, iar cele mai cu judecată adăugau că omul era ceva atît de abominabil, încît era bine să crezi că nu e decît o fiinţă imaginară.

Toată adunarea bătu din aripi de încîntare şi imediat am fost pus la dispoziţia sindicilor pentru a mă examina, cu obligaţia de a mă prezenta din nou a doua zi şi de a face raportul către companie la deschiderea Camerelor.

Aceştia încuviinţară şi mă duseră într-un crîng retras. Cît m-au ţinut acolo, n-au făcut decît tot felul de tumbe în jurul meu şi procesiuni cu coji de nucă pe cap. Cînd îşi loveau picioarele unul de celălalt, cînd săpau mici gropi pentru a le umple la loc ; erau şi momente cînd mă miram că nu mai văd pe nimeni.

Ziua şi noaptea au trecut cu aceste fleacuri, pînă dimineaţa următoare cînd, la ora fixată, m-au dus din nou în faţa judecătorilor, unde sindicii mei, fiind întrebaţi, au răspuns că, pentru a-şi uşura conştiinţa, se simţeau

obligaţi să prevină Curtea că în mod sigur nu eram maimuţă, cum mă lăudam.

— Căci, ziceau ei, degeaba am sărit, am mers, ne-am rotit şi am născocit în prezenţa lui tot felul de năzdrăvănii, prin care încercam să-l stîrnim să facă la fel, după obiceiul maimuţelor. Cu toate că a crescut printre oameni, cum maimuţa rămîne maimuţă, noi susţinem că n-ar fi putut să se abţină să ne imite maimuţărelile. Iată, domnilor, raportul nostru.

Judecătorii se apropiară atunci ca să delibereze ; dar băgară de seamă că bolta se întuneca şi părea acoperită de nori. Asta făcu să se ridice şedinţa.

Îmi închipuiam că vremea rea era de vină, dar procurorul veni să-mi spună, din ordinul Curţii, că nu voi fi judecat în acea zi ; că niciodată nu se soluţiona un proces cînd cerul nu era senin, deoarece ei se temeau ca temperatura scăzută a aerului să nu denatureze ceva din buna alcătuire a spiritului judecătorilor ; ca amărăciunea care le cuprinde pe păsări în timpul ploii să nu influenţeze cauza sau ca, în sfîrşit, Curtea să nu se răzbune pentru tristeţea sa asupra acuzatului ; iată de ce judecata mea fusese amînată pentru o zi mai frumoasă.

În consecinţă, am fost dus din nou la închisoare şi-mi amintesc că, pe drum, coţofana miloasă nu m-a abandonat, zburînd mereu pe lîngă mine şi cred că nu m-ar fi părăsit defel, dacă tovarăşele sale nu s-ar fi apropiat de noi.

În fine, am ajuns la închisoare unde, în timpul arestului, n-am fost hrănit decît cu pîinea regelui : aşa numeau ele cei o sută de viermi pe care mi-i aduceau să-i mănînc din şapte în şapte ore.

Credeam că mă voi prezenta din nou în faţa Curţii a doua zi, şi toată lumea credea la fel ; dar unul din paznicii mei îmi povesti, după cinci sau şase zile, că tot acest timp fusese folosit pentru a se face dreptate unei asociaţii de sticleţi, împotriva unui asociat al lor. L-am între-

bat pe paznic de ce crimă era acuzat nenorocitul acela și iată ce mi-a răspuns :

— De crima cea mai groaznică pe care o poate săvîrși o pasăre. Este acuzat... ai fi in stare să crezi ? Este acuzat... dar, pe toți zeii ! numai cît mă gîndesc la asta și mi se zburlesc penele pe cap. În sfîrșit, este acuzat că, de șase ani, n-a meritat să aibă un prieten ; pentru asta a fost condamnat să fie rege și încă rege al unui popor de o altă specie decît a sa.

Dacă supușii ar fi fost de același soi cu el, ar fi putut să participe măcar cu ochii și cu dorința la desfătările lor; dar cum plăcerile unei specii n-au nici o legătură cu plăcerile altei specii, el va îndura toată truda și va sorbi toate amărăciunile regalității, fără a putea să guste nici una dintre desfătările ei. L-au silit să plece în dimineața aceasta, însoțit de mulți medici, pentru ca nu cumva să se otrăvească în timpul călătoriei.

Cu toate că paznicului meu îi plăcea foarte mult să vorbească, nu îndrăzni să stea cu mine mai mult timp, de frică să nu fie bănuit de vreo înțelegere secretă între noi.

Cam către sfîrșitul săptămînii, am fost dus din nou în fața judecătorilor mei. M-au așezat pe-un ciot dintr-un mic arbore fără frunze. Magistrații-avocați, consilieri și președinte s-au cocoțat la diferite înălțimi, după rang, în coroana unui cedru. Celelalte păsări, care nu asistau la ședință decît din curiozitate, s-au așezat talmeș-balmeș, pînă ce toate locurile au fost ocupate, adică pînă cînd ramurile cedrului au fost acoperite de labe.

Coțofana care-și manifestase totdeauna compasiunea față de mine se instală pe arborele meu și, prefăcîndu-se că se distrează ciugulind mușchiul, îmi spuse :

— Nici nu-ți dai seama cît de mult mă impresionează nenorocirea dumitale, cu toate că știu că un om este o ciumă de care ar trebui să scape orice Stat civilizat ; totuși, cînd îmi amintesc că am fost crescută din leagăn printre oameni, că am învățat limba lor atît de bine, încît aproape o uitasem pe a mea și că am mîncat din mîna lor brînzeturi moi atît de gustoase, încît nu mă pot gîndi la ele fără să-mi lase apă ochii și gura, simt pentru dumneata o afecțiune care mă împiedică să accept fie și cea mai dreaptă hotărîre.

Tocmai isprăvea de vorbit, cînd am fost întrerupți de sosirea unui vultur, care se așeză între crengile unui copac destul de apropiat de al meu. Am vrut să mă scol ca să îngenunchez în fața lui, crezînd că era regele, dar coțofana mă opri să o fac, spunîndu-mi :

— Prin urmare ai crezut că acest mare vultur este suveranul nostru ? Este o închipuire a voastră, a oamenilor, care lăsîndu-i să conducă pe cei mai mari, mai puternici și mai cruzi dintre voi, ați crezut prostește, judecînd toate lucrurile după voi înșivă, că vulturul trebuie să ne conducă.

Dar politica noastră e cu totul alta ; căci noi alegem ca rege pe cel mai slab, mai blînd și mai pașnic, și încă îl schimbăm din șase în șase luni ; vrem să fie slab, pentru ca și cel mai mic căruia i-ar face o nedreptate să se poată răzbuna împotriva lui. Îl alegem blînd, ca să nu urască și nici să se facă urît de nimeni, și vrem să aibă un temperament pașnic, pentru a evita războiul, izvorul tuturor nedreptăților.

În fiecare săptămînă, el convoacă Dieta, unde oricine poate să se plîngă de el. Dacă se găsesc fie și numai trei păsări nemulțumite de felul cum guvernează, este deposedat de putere și se procedează la o nouă alegere.

În tot timpul zilei în care se ține Dieta, regele nostru trebuie să stea în vîrful unei tise înalte, pe malul unui lac, cu picioarele și aripile legate. Toate păsările, una după alta, trec prin fața lui ; și dacă vreuna dintre ele îl știe vinovat de pedeapsa capitală, îl poate arunca în apă. Dar trebuie să-și justifice gestul pe loc, altfel este condamnată la moarte tristă.

Nu m-am putut opri s-o întrerup, ca s-o întreb ce înţelegea prin *moarte tristă* şi iată ce mi-a răspuns :

— Cînd crima unui vinovat este socotită atît de groaznică încît moartea n-ar fi de ajuns ca s-o ispăşească, se caută o pedeapsă care să conţină suferinţa mai multora şi se procedează în modul următor :

Acelea dintre noi care au glasul cel mai melancolic şi mai funebru, sînt trimise către vinovat, care este dus pe un chiparos funest. Acolo, aceşti trişti cîntăreţi se adună în jurul lui şi, prin urechi, îi umplu sufletul cu cîntări atît de lugubre şi de tragice, încît, amărăciunea durerii tulburîndu-i întocmirea organelor şi împovărîndu-i inima, vinovatul se istoveşte văzînd cu ochii şi moare sufocat de tristeţe.

Dar un astfel de spectacol nu are loc niciodată ; cum regii noştri sînt foarte blînzi, ei nu obligă niciodată pe nimeni să vrea să se răzbune cu preţul unei morţi atît de crude.

Cel care domneşte în prezent este un porumbel atît de paşnic, încît deunăzi, cînd trebuia să împace două vrăbii, abia am reuşit să-l facem să înţeleagă ce este duşmănia.

Coţofana mea nu putu să ţină un atît de lung discurs fără ca unii dintre cei de faţă să nu bage de seamă ; şi cum era bănuită mai demult de oarecare complicitate cu mine, fruntaşii adunării puseră pe un vultur din gardă s-o ia de guler. Regele porumbel sosi tocmai atunci ; toată lumea tăcu şi primul lucru care rupse tăcerea fu plîngerea marelui cenzor al păsărilor împotriva coţofenei. Regele, înştiinţat despre scandalul pe care-l stîrnise, o întrebă cum se numeşte şi de unde mă cunoaşte.

— Sire, răspunse ea foarte tulburată, mă numesc Margot ; sînt aici multe păsări de soi care pot garanta pentru mine. Am aflat într-o zi în lumea Pămîntului, unde m-am născut, de la Vrăbete Guturăitul aici de faţă (care, auzindu-mă strigînd în colivie, venise să mă viziteze la fereastra unde era atîrnată), că tatăl meu a fost Coadă-scurtă şi mama, Sfarmă-nuci. N-aş fi ştiut asta fără el, căci fusesem smulsă de sub ocrotirea părinţilor mei încă din leagăn. La cîtva timp după aceea, mama muri de amărăciune şi tata, prea bătrîn ca să mai aibă alţi copii, disperat că nu avea moştenitori, s-a dus la războiul gaiţelor, unde a fost ucis cu o lovitură de cioc în creier. Cei care mă răpiseră erau nişte animale sălbatice numite porcari, care m-au dus să mă vîndă la un castel, unde l-am văzut pe acest om pe care îl judecaţi acum. Nu ştiu dacă o făcea din oarecare bunăvoinţă pentru mine, dar avea grijă să spună servitorilor să-mi taie mărunt hrana. Uneori avea bunătatea să mi-o pregătească el însuşi. Dacă mi-era frig iarna, el mă ducea lîngă foc, astupa crăpăturile coliviei sau poruncea grădinarului să mă încălzească la piept. Servitorii nu îndrăzneau să mă sîcîie în prezenţa lui şi îmi amintesc că într-o zi m-a salvat din ghearele motanului, unde mă zvîrlise micul lacheu al stăpînei mele. Socot că nu va fi nepotrivit să vă arăt pricina acestei barbarii. Ca să fiu pe placul lui Verdelet (acesta-i numele micului lacheu), repetam într-o zi prostiile învăţate de la el. Or, cu toate că le spuneam fără pauză, s-a întîmplat, din nenorocire, să se înşire în următoarea ordine, tocmai cînd lacheul intra în cameră aducînd o veste neadevărată : *Taci din gură, pui de căţea, ai minţit !* Acuzatul de astăzi, cunoscînd firea mincinoasă a şarlatanului, şi-a închipuit că putea fi vorba de o profeţie şi a trimis oamenii în localităţile pomenite de Verdelet, ca să cerceteze dacă fusese acolo ; s-a dovedit că Verdelet e un făţarnic. Verdelet a fost biciuit şi, ca să se răzbune, Verdelet ar fi izbutit să facă din mine prada motanului, dacă omul acesta n-ar fi fost acolo.

Înclinîndu-şi capul, regele mărturisi că era mulţumit de mila pe care mi-o arătase coţofana ; îi interzise totuşi să mai stea de vorbă cu mine în secret. Apoi îl întrebă pe avocatul reclamantei dacă era gata să-şi ţină pledoaria.

Acesta încuviință, făcînd un semn cu laba și iată capetele de acuzare asupra cărora a insistat :

Pledoarie ținută în fața Parlamentului păsărilor,
a Camerelor unite,
împotriva unui animal acuzat de a fi om

— Domnilor, reclamanta în procesul acestui criminal este Guillemette Cărnoasa, de origine potîrniche, de curînd sosită din lumea Pămîntului, cu pieptul încă deschis de glonțul de plumb cu care au tras în ea oamenii, reclamantă împotriva speciei umane, deci și împotriva acestui mare trup. Nu ne-ar fi greu să împiedicăm, prin moartea sa, actele de violență pe care le-ar putea face ; totuși, cum salvarea sau pierderea a tot ceea ce trăiește interesează Republica ființelor vii, cred că am merita să ne fi născut oameni, adică să fim lipsite de rațiunea și nemurirea care ne așează mai presus de ei, dacă le-am semăna prin vreuna din nedreptățile săvîrșite de ei.

Să examinăm deci, domnilor, aspectele dificile ale acestui proces cu toată concentrarea de care sînt capabile spiritele noastre divine.

Nodul problemei constă în a ști dacă acest animal este om ; și apoi, în cazul cînd am dovedi că este, dacă pentru asta merită moartea.

În ceea ce mă privește, nu întîmpin nici o dificultate în a stabili că este om : mai întîi, datorită ororii de care ne-am simțit cuprinse văzîndu-l, fără a putea spune din ce cauză ; în al doilea rînd, pentru că rîde ca un nebun ; în al treilea rînd, pentru că plînge ca un prost ; în al patrulea rînd, pentru că își suflă nasul ca un bădăran ; în al cincilea rînd, pentru că este jumulit ca un rîios ; în al șaselea rînd, pentru că are coada în față ; în al șaptelea rînd, pentru că ține totdeauna în gură bucățele pătrate de gresie și nu are destulă minte nici ca să le scuipe, nici ca să le înghită ; în al optulea rînd și în încheiere, pentru că în fiecare dimineață își ridică ochii, nasul și ciocul lui mare, își lipește palmele deschise cu vîrful spre cer, făcînd din ele una singură, ca și cum nu i-ar conveni să aibă două libere ; își rupe picioarele de la jumătate, căzînd astfel pe bonturi ; apoi, după ce mormăie niște cuvinte magice, am observat că picioarele rupte se întregesc și că el se ridică tot așa de vesel ca mai înainte. Or, dumneavoastră știți, domnilor, că dintre toate animalele numai omul are sufletul atît de negru pentru a se deda la magie și, în consecință, acesta este om. Trebuie să vedem acum dacă, pentru că este om, merită moartea.

Cred, domnilor, că nu s-a pus niciodată la îndoială faptul că toate ființele sînt create de maica noastră comună pentru a trăi în societate. Or, dacă dovedesc că omul pare să nu se fi născut decît pentru a nimici societatea, nu voi dovedi că, acționînd împotriva scopului creării sale, merită ca natura să se căiască de opera ei ?

Prima și cea mai importantă lege pentru administrarea unei republici este egalitatea ; dar omul n-ar putea s-o respecte veșnic : el se năpustește asupra noastră ca să ne mănînce ; își închipuie că n-am fost create decît pentru el ; ia drept argument al pretinsei lui superiorități barbaria cu care ne masacrează și rezistența neînsemnată pe care o întîmpină cînd ne siluiește slăbiciunea ; totodată, nu vrea să-și recunoască drept stăpîni pajurile, condorii și vulturii pleșuvi, care-i întrec în putere pe cei mai robuști dintre oameni.

Dar pentru ce această mărime și dispunere a membrelor ar însemna o deosebire de specie, de vreme ce chiar între ei se întîlnesc pitici și uriași ?

Un drept imaginar este și acela al dominației cu care se laudă ; ei sînt, dimpotrivă, atît de predispuși la servitute încît, de teamă că altfel nu vor putea sluji, își vînd unii altora propria lor libertate. Astfel tinerii sînt sclavii bătrînilor, săracii ai bogaților, țăranii ai nobililor, prinții ai monarhilor și monarhii înșiși ai legilor pe care le-au instituit. Și totuși, acești bieți servi sînt atît de înfricoșați

că vor rămîne fără stăpîni, încît, ca și cum s-ar teme că libertatea le-ar putea veni din vreun loc neașteptat, ei își plăsmuiesc zei peste tot, în apă, în aer, în foc, sub pămînt ; și-ar face mai degrabă zei din lemn, decît să nu aibă deloc, și cred chiar că se mîngîie cu false speranțe de nemurire, mai puțin datorită spaimei de neființă, cît din teama că nu va avea cine să le poruncească după moarte. Iată strașnicul rezultat al acestei fantastice monarhii și al acestei dominații atît de „naturală" a omului asupra animalelor și asupra noastră înșine, căci insolența lui a ajuns pînă aici. Drept consecință a domniei lui ridicole, el își atribuie pur și simplu dreptul de viață și de moarte asupra noastră ; ne întinde capcane, ne leagă, ne aruncă în închisoare, ne taie beregata, ne mănîncă și își face un titlu de noblețe din putința de a le ucide pe cele rămase libere. El își închipuie că soarele s-a aprins pentru a-i lumina războiul împotriva noastră ; că Natura ne-a îngăduit să ne extindem plimbările în văzduh numai pentru ca el, urmărindu-ne zborul, să poată ticlui auspicii favorabile sau funeste ; și că, atunci cînd Dumnezeu a pus măruntaie în trupurile noastre, a avut doar intenția de a face o mare carte în care omul să poată învăța știința lucrurilor viitoare.

Ei bine, nu este acesta un orgoliu cu totul insuportabil ? Și merita orgoliosul o pedeapsă mai mică decît aceea de a se naște om ? Totuși, nu pentru asta insist să-l condamnați pe acuzat. Întrucît bietul animal nu are, ca noi, obișnuința de a cugeta, îi iert greșelile datorate lipsei de judecată ; dar cer să fie pedepsit pentru cele săvîrșite cu bună știință ; de pildă, pentru că ne ucide fără a fi atacat de noi ; pentru că ne mănîncă, deși își poate potoli foamea cu o hrană mai potrivită și, ceea ce mi se pare mult mai josnic, pentru că-i pervertește pe unii dintre noi, cum sînt șoimii și vulturii, învățîndu-i să ne masacreze, să-și bată joc de noi sau să ne dea pe mîna lui.

Acest argument este el singur destul de puternic pentru a mă determina să cer Curții ca acuzatul să fie exterminat prin moarte tristă.

Întregul barou se cutremură de groază la gîndul unui astfel de supliciu ; iată de ce, pentru a tempera această reacție, regele făcu semn avocatului meu să răspundă.

Era un sturz, mare jurisconsult, care, după ce lovi de trei ori cu laba în ramura pe care era așezat, se adresă astfel adunării :

— Este adevărat, domnilor, că, fiind cuprins de milă, mi-am luat obligația să-l apăr pe acest biet animal ; dar, acum cînd ar trebui să-mi încep pledoaria, o mustrare de cuget și o voce tainică îmi interzic să săvîrșesc o acțiune atît de detestabilă. Astfel încît, domnilor, vă declar dumneavoastră și întregii Curți că, pentru salvarea sufletului meu, nu vreau să contribui în nici un fel la prelungirea vieții unui monstru ca omul.

Întreaga asistență clănțăni din plisc în semn de bucurie și pentru a saluta sinceritatea unei păsări atît de merituoase.

Coțofana se prezentă ca să pledeze în locul sturzului dar i se porunci să tacă, din pricină că, fiind hrănită printre oameni și infectată poate de morala lor, exista temerea ca ea să nu-mi susțină cauza într-un spirit părtinitor, căci Curtea păsărilor nu îngăduie să fie audiat avocatul care este interesat de un client mai mult decît de celălalt, dacă nu poate dovedi că această înclinație se datorează convingerii că partea pe care o apără are dreptate.

Cînd judecătorii mei văzură că nu se mai prezintă nimeni să mă apere, își întinseră aripile, le scuturară și zburară îndată să delibereze.

Majoritatea, cum am aflat ulterior, a cerut cu tărie să fiu exterminat prin moartea tristă ; totuși, cînd s-a văzut că regele înclina către o moarte mai blîndă, și-au schimbat opinia. Domolindu-se, judecătorii mei, în locul morții triste de care mă scutiră, găsiră cu cale, pentru a

face ca pedeapsa să corespundă uneia dintre crimele mele și pentru a mă nimici printr-un supliciu care să-mi arate că m-am înșelat, demonstrînd neadevărul pretinsei dominații a omului asupra păsărilor, să fiu lăsat pradă mîniei celor mai nevolnice dintre zburătoare, ceea ce înseamnă că mă condamnară să fiu mîncat de muște.

Între-acestea, adunarea s-a sfîrșit și am auzit șoptindu-se că nu s-a procedat la o mai atentă cercetare a împrejurărilor tragediei mele din pricina accidentului uneia dintre păsările din stat, care-și pierduse cunoștința tocmai cînd voia să se adreseze regelui. S-a crezut că leșinase de groază, privind prea fix un om. Iată de ce s-a dat ordin să fiu dus de acolo.

Sentința fusese pronunțată mai înainte și îndată ce acvila, care era grefier general, a isprăvit să mi-o citească, am văzut de jur împrejur văzduhul negru de muște, bondari, albine, țînțari și purici care bîzîiau de nerăbdare.

Mă așteptam ca vulturii să mă poarte ca de obicei, dar în locul lor am văzut un mare struț negru, care m-a pus călare pe spatele lui, în mod rușinos (căci această poziție este cea mai dezonorantă pentru un criminal și niciodată o pasăre, orice infracțiune ar fi săvîrșit, nu suferă o astfel de condamnare).

Arcașii care m-au escortat la locul supliciului erau cincizeci de condori și tot atîția vulturi pleșuvi, deschizînd drumul ; în urma lor, zbura încet un cortegiu de corbi care croncăneau ceva foarte lugubru și mi se părea că, de mai departe, cucuvelele le răspundeau.

La plecarea din locul unde se pronunțase sentința, două păsări ale paradisului, care primiseră sarcina să mă ajute să mor mai ușor, mi s-au așezat pe umeri.

Cu toate că sufletul mi-era foarte tulburat de ceea ce mă aștepta, mi-am amintit totuși aproape toate argumentele prin care ele încercau să mă consoleze.

— Moartea, îmi spuneau ele (cu ciocurile lipite de urechea mea), nu este, fără îndoială, un rău prea mare,

de vreme ce Natura, buna noastră mamă, îi obligă pe toți copiii ei să i se supună ; și nu poate fi o chestiune de mare importanță, pentru că sosește în orice clipă și pentru te miri ce ; căci dacă viața ar fi atît de minunată, ar fi în puterea noastră să o dăm ; sau dacă moartea ar avea urmări atît de importante, cum crezi, n-ar fi în puterea noastră să o dăm. Dimpotrivă, e foarte probabil ca, deoarece animalul începe viața prin joc, să o termine în același mod. Îți vorbesc astfel pentru că, sufletul tău nefiind nemuritor ca al nostru, poți socoti, cînd mori, că totul moare odată cu tine.

Nu te întrista, așadar, că faci mai devreme ceea ce unii dintre semenii tăi vor face mai tîrziu. Situația lor este mai jalnică decît a ta : căci, dacă moartea este un rău, ea nu este un rău decît pentru cei care trebuie să moară și ei vor fi, față de tine, care nu mai ai decît o oră pînă ce vei trece dincolo, cincizeci sau șaizeci de ani în situația de a trebui să moară. Și apoi, cel care nu s-a născut nu e nefericit. Or, tu vei fi asemeni celui care nu s-a născut ; la o clipă după sfîrșitul vieții, vei fi ceea ce erai o clipă înainte de a o începe și după trecerea acestei clipe, vei fi mort de tot atît timp ca și cel care a murit de o mie de secole. Dar, în orice caz, presupunînd că viața ar fi un bine, aceeași coincidență, care, în infinitatea timpului, a putut face ca tu să exiști, nu poate face ca într-o zi, să exiști încă o dată ?

Materia care, tot combinîndu-se, a ajuns la acest număr, această rînduială și această ordine necesare plăsmuirii ființei tale, poate, combinîndu-se din nou, să ajungă la rînduiala necesară pentru a face astfel ca tu să simți că exiști încă o dată ? Da ; dar, îmi vei spune, nu-mi voi aminti că am mai existat ! Hei, frate dragă, ce te mai interesează, dacă te simți trăind ? Și apoi, nu se poate întîmpla ca, pentru a te mîngîia de pierderea vieții tale, să-ți imaginezi tot raționamentele pe care le înfățișez acum ?

Iată argumente destul de puternice pentru a te obliga să bei această licoare amară cu stoicism; ne-au mai rămas

totuși altele și mai convingătoare, care te vor îndemna fără îndoială să o dorești. Trebuie, scumpe frate, să fii convins că, întrucît tu și celelalte animale sînteți alcătuite din materie, și cum moartea, în loc să nimicească materia, nu face decît să-i strice întocmirea, tu trebuie să crezi cu hotărîre că, încetînd să fii ceea ce erai, vei începe să fii altceva. Chiar socotind că vei deveni un bulgăre de pămînt sau o pietricică, tot vei fi ceva mai puțin rău decît un om. Dar am să-ți dezvălui un secret, pe care n-aș vrea ca vreuna dintre semenele mele să-l audă din gura mea: fiind mîncat, cum vei fi, de către micile noastre zburătoare, vei trece în substanța lor. Da, vei avea onoarea să contribui, deși orbește, la operațiunile intelectuale ale muștelor noastre și de a participa, dacă tu însuți nu raționezi, la gloria de a le face să raționeze.

Cam la această parte a exortației, am ajuns la locul destinat supliciului meu.

Erau acolo patru copaci foarte apropiați unul de altul și aproape la aceiași distanță ; pe fiecare dintre ei și cam la aceiași înălțime se cocoțase cîte un bîtlan mare. Am fost dat jos de pe struțul negru și mai mulți cormorani m-au ridicat pînă acolo unde mă așteptau cei patru bîtlani. Aceste păsări, aflate una în fața celeilalte și ținîndu-se zdravăn fiecare de copacul său, îmi încolăciră cu gîtul lor foarte lung, precum cu o frînghie, care brațele, care picioarele și mă legară atît de strîns încît, cu toate că fiecare dintre membrele mele nu era fixat decît de gîtul unei singure păsări, nu puteam să fac nici cea mai mică mișcare.

Trebuiau să rămînă mult timp în această poziție, căci am auzit cum cormoranii care mă ridicaseră pînă la ei au primit poruncă să se ducă să pescuiască pentru bîtlani și să le pună mîncarea în plisc.

Se mai aștepta doar venirea muștelor, care nu despicaseră aerul cu un zbor la fel de rapid ca al nostru ; totuși, le-am auzit curînd apropiindu-se.

Primul lucru pe care l-au făcut a fost să-și împartă corpul meu, și cu atîta răutate, încît ochii au fost atribuiți albinelor, ca să mi-i crape mîncîndu-mi-i ; urechile — bondarilor, pentru a le asurzi și a le devora în același timp ; umerii — puricilor, ca să mi-i acopere de pișcături care produc mîncărime ; și așa mai departe. Abia auzisem toate aceste planuri, că am și văzut călăii apropiindu-se. Se părea că toți atomii din care e compus aerul se transformaseră în muște ; căci cu greu ajungeau pînă la mine două sau trei raze de lumină, părînd că abia reușesc să se strecoare printre batalioanele atît de dese și de apropiate de trupul meu.

Dar pe cînd fiecare dintre ele își alegea cu plăcere locul pe care trebuia să-l muște, deodată le-am văzut retrăgîndu-se și, în vîrtejul unor strigăte nesfîrșite, care răsunau pînă în nori, am deslușit de mai multe ori cuvîntul *Grațiere ! grațiere ! grațiere !*

Apoi două turturele s-au apropiat de mine. La sosirea lor, toate funestele instrumente ale morții mele s-au împrăștiat ; am simțit cum bîtlanii slăbesc cercurile lungilor gîturi care mă încolăciseră și cum corpul meu răstignit cade din vîrful celor patru copaci pînă la picioarele lor.

M-așteptam ca în urma acestei căzături să mă zdrobesc de vreo stîncă ; dar la capătul fricii mele am fost foarte uimit să mă trezesc călare pe un struț alb, care porni în galop îndată ce mă simți în spinare.

M-a dus pe alt drum decît cel pe care venisem, căci mi-aduc aminte că am străbătut o pădure mare de mirt și o alta de terebint, ajungînd la o pădure întinsă de măslini, unde mă aștepta regele porumbel în mijlocul întregii sale curți.

Îndată ce mă văzu, el făcu semn să fiu ajutat să cobor. Doi vulturi din gardă îmi întinseră labele și mă purtară pînă lîngă prințul lor.

Ca să-mi arăt respectul, am vrut să îmbrățișez și să sărut micii pinteni ai majestății sale, dar regele nu m-a lăsat.

— Te întreb, zise el, dacă cunoști această pasăre.

Mi-a fost arătat un papagal care începu să se rotească și să bată din aripi, văzînd că-l privesc cu atenție. Am strigat drept răspuns :

— Mi se pare că l-am văzut undeva : dar frica și bucuria au amestecat toate în mintea mea în asemenea măsură, încît nu pot încă să-mi dau seama unde a fost asta.

La aceste cuvinte, papagalul veni să-mi mîngîie obrajii cu aripile și-mi zise :

— Cum, nu-l mai cunoști pe Cezar, papagalul verișoarei dumitale, datorită căruia ai susținut de atîtea ori că păsările gîndesc ? Eu sînt acela care, în timpul procesului, am vrut, după ședință, să declar cît îți sînt de obligat ; dar durerea de a te vedea într-un atît de mare pericol m-a făcut să-mi pierd cunoștința.

Spusele lui îmi deschiseră ochii. Recunoscîndu-l, l-am îmbrățișat și l-am sărutat ; iar el m-a îmbrățișat și m-a sărutat la rîndul lui.

— Așadar, i-am zis, tu ești, bietul meu Cezar, cel căruia i-am deschis colivia pentru a-i reda libertatea răpită de tiranicul obicei al lumii noastre ?

Regele întrerupse dezmierdările noastre și-mi vorbi astfel :

— Omule, la noi o faptă bună nu rămîne niciodată nerăsplătită ; iată de ce, cu toate că, fiind om, meriți să mori fie și numai fiindcă te-ai născut, Senatul îți dăruiește viața. El poate adăuga această recunoștință la inteligența cu care natura ți-a luminat instinctul, cînd te-a făcut să ghicești în noi rațiunea pe care nu erai în stare s-o cunoști. Mergi, deci, în pace și trăiește fericit !

Dădu cu voce joasă cîteva porunci și strutul meu alb, condus de două turturele, mă scoase din adunare.

După ce mă purtă în galop cam jumătate de zi, mă lăsă lîngă o pădure, în care am intrat îndată după plecarea lui. Acolo, am început să gust plăcerea libertății și pe aceea de a mînca mierea care se scurgea pe scoarța copacilor.

Cred că nu mi-aș fi sfîrșit niciodată plimbarea, dacă trupul meu ar fi putut să reziste ostenelii ; căci felurimea locurilor mă făcea să descopăr mereu cîte un lucru și mai frumos decît celelalte. Dar cum am ajuns să fiu cu totul moleșit de oboseală, m-am lăsat ușor pe iarbă.

Întins astfel la umbra copacilor, mă simțeam îmbiat la somn de răcoarea plăcută și de liniștea singurătății, cînd un zgomot vag de voci nedeslușite, care părea să fîlfîie în jurul meu, mă făcu să tresar.

Terenul părea foarte neted și nu era presărat cu nici un tufiș care ar fi putut să pună stavilă vederii ; iată de ce cîmpul meu de observație se întindea pînă departe printre copaci. Totuși, murmurul care-mi ajungea la ureche nu putea veni decît de undeva de foarte aproape, așa că, devenind și mai atent, am auzit foarte limpede un șir de cuvinte grecești ; printre persoanele multe la număr care discutau, una se exprima astfel :

— Domnule doctor, unul dintre aliații mei, Ulmul cu trei vîrfuri, mi-a trimis un cintezoi prin care mă anunță că e bolnav de o febră cronică și de o boală a mușchiului de care e acoperit din cap pînă-n picioare. În numele prieteniei pe care mi-o porți, te rog să-i preserii ceva.

Cîtva timp n-am auzit nimic ; dar apoi mi s-a părut că deslușesc următorul răspuns :

— Chiar dacă Ulmul cu trei vîrfuri n-ar fi aliatul dumitale ; și chiar dacă nu dumneata, care mi-ești prieten, ci altcineva, din cu totul altă specie, mi-ar adresa această rugăminte, profesia mea mă obligă să dau ajutor oricui. Comunică-i deci ulmului cu trei vîrfuri că, pentru a se vindeca, trebuie să soarbă cît mai multă umezeală și cît mai puțină uscăciune ; că, în acest scop, trebuie să-și dirijeze firișoarele rădăcinilor către locul cel mai jilav, să nu

discute decît despre lucruri vesele și să asculte în fiecare zi cîntecele unor privighetori măiestre. Îți va transmite cum se simte după acest regim de viață ; și apoi, potrivit mersului bolii, după ce-i vom cunoaște umorile, o barză dintre prietenele mele îi va administra o clismă care-l va face să intre în convalescență.

Isprăvindu-se aceste cuvinte, n-am mai auzit nici cel mai mic zgomot ; doar după un sfert de ceas, o voce pe care n-o remarcasem încă îmi ajunse la ureche ; și iată ce spunea :

— Hei, Despicatule, dormi ?

O altă voce răspunse :

— Nu Scoarță lucitoare ; de ce ?

Cea care rupsese tăcerea reluă :

— Pentru că mă simt tulburat așa cum sîntem de obicei cînd animalele numite oameni se află în preajma noastră ; și aș vrea să te întreb dacă simți același lucru.

Trecu o vreme, ca și cum cel interpelat ar fi vrut să-și pună la treabă simțurile cele mai ascunse. Apoi strigă :

— Dumnezeule, ai dreptate și-ți jur că organele mele sînt atît de impregnate de emanațiile pe care le exală omul, încît ori mă înșel ca nimeni altul în lume, ori cineva se află foarte aproape de noi.

Atunci se auziră mai multe voci amestecate care spuneau că, fără îndoială, se simțea prezența unui om.

În zadar priveam în toate părțile, căci nu reușeam să descopăr de unde vin vocile. După ce mi-am revenit puțin din spaima care mă înlemnise, am răspuns celei care mi se păruse că întreabă dacă era acolo un om că, într-adevăr, era. Am continuat îndată :

— Dar vă implor, oricine ați fi voi cei care-mi vorbiți, să-mi spuneți unde vă aflați.

O clipă mai tîrziu, am ascultat aceste cuvinte :

— Ne aflăm lîngă tine : ochii tăi ne privesc și tu nu ne vezi ! Uită-te la stejarii spre care simțim că ai privirea ațintită : noi îți vorbim ; și dacă te miri că vorbim o limbă

folosită în lumea de unde vii, să știi că strămoșii noștri dintîi sînt originari de acolo ; ei locuiau în Epir, în pădurea din Dodona, unde bunătatea lor naturală îi făcea să dea oracole celor îndurerați, care-i consultau. În acest scop, învățaseră limba greacă, cea mai răspîndită atunci, pentru a se face înțeleși ; și deoarece ne tragem din ei, din tată în fiu, darul profeției a ajuns pînă la noi. Or, trebuie să știi că un mare vultur, căruia strămoșii noștri din Dodona îi oferiseră adăpost, întrucît nu putea vîna din pricina unei mîini rupte, se hrănea cu ghinda din crengile lor, cînd, într-o zi, nemaivrînd să trăiască într-o lume unde suferea atît, își luă zborul spre Soare și-și urmă călătoria în chip atît de norocos, încît ajunse pe globul luminos unde ne aflăm ; dar, la sosire, căldura din jur îl făcu să vomite : el se ușură de o ghindă încă nedigerată ; această ghindă încolți și din ea crescură stejarii care fură strămoșii noștri.

Iată cum ne-am schimbat locuința. Dar cu toate că ne auzi vorbind o limbă omenească, asta nu înseamnă că și ceilalți copaci se exprimă în același fel ; doar noi, stejarii, urmașii pădurii din Dodona, vorbim ca voi ; cît despre celelalte plante, ele au un alt fel de a comunica. Ai luat seama la vîntul domol care adie totdeauna la marginea pădurilor ? Este suflul vocii lor ; și acest murmur sau acest zgomot ușor care tulbură liniștea sacră a singurătății este tocmai graiul lor. Și cu toate că zgomotul pădurilor pare totdeauna același, e totuși atît de deosebit, încît fiecare specie de plantă și-l păstrează pe al său, astfel că mesteacănul nu vorbește ca arțarul, nici fagul ca vișinul. Dacă oamenii fără minte din lumea dumitale m-ar auzi vorbind astfel, ar crede că sub scoarța mea e închis un diavol ; căci departe de a-și închipui că am putea judeca, ei nu se gîndesc nici măcar că am fi înzestrați cu sensibilitate ; cu toate că, în fiecare zi, pot să vadă cum, la prima lovitură a tăietorului de lemne, securea intră în carnea copacului de patru ori mai mult decît la a doua și că ar trebui să presupună că, fără îndoială, prima lovitură l-a surprins și l-a

izbit pe neașteptate ; îndată ce durerea l-a pus în gardă, copacul s-a strîns în el însuși, și-a adunat puterile pentru a lupta, s-a pietrificat parcă pentru a rezista durității armelor dușmanului. Dar scopul meu nu este de a-i face pe orbi să înțeleagă ce e lumina ; un individ înseamnă pentru mine întreaga specie și întreaga specie înseamnă doar un individ, cînd individul nu e contaminat de erorile speciei ; fii deci atent, căci vorbindu-ți, mi se pare că vorbesc întregului gen uman.

Vei ști deci, mai întîi, că aproape toate concertele păsărilor sînt compuse pentru a-i slăvi pe arbori ; iar în schimbul preocupării de a celebra faptele noastre frumoase, noi ne dăm osteneala de a le ascunde cuiburile : căci să nu-ți închipui, cînd descoperi cu atîta greutate unul din cuiburile lor, că asta se datorează prudenței cu care l-au ascuns. Însuși copacul și-a încovoiat crengile în jurul cuibului pentru a apăra de cruzimea omului familia oaspetelui său. Ca să te convingi, uită-te la cuiburile celor născuți ca să distrugă păsările, semenele lor, ca ereții, uliii, găile, șoimii etc. ; sau care nu vorbesc decît pentru a se certa, cum sînt gaițele și coțofenele ; sau cărora le face plăcere să ne înfricoșeze, ca bufnițele și cucuvelele. Vei vedea că aceste cuiburi sînt abandonate în văzul tuturor, pentru că arborii și-au îndepărtat ramurile de ele, ca să le lase pradă oricui.

Dar nu e nevoie de atîtea amănunte pentru a dovedi că arborii exercită toate funcțiile voastre trupești și sufletești. Există printre voi cineva care să nu fi observat că primăvara, cînd soarele ne-a desfătat scoarța cu o sevă roditoare, ne alungim crengile și le întindem, încărcate de fructe, spre glia de care sîntem îndrăgostiți ? La rîndul ei, glia se întredeschide, pătrunsă de aceeași ardoare și se apropie de crengile noastre, pentru a se uni cu ele ; iar crengile, stăpînite de o plăcere fără seamăn, descarcă în sînul ei sămînța pe care arde de dorința de a o primi. Îi trebuie totuși nouă luni pentru a plămădi embrionul înainte de a-l scoate la lumină ; dar arborele, soțul ei, temîndu-se ca frigul iernii să nu dăuneze sarcinii, se despoaie de veșmîntul său verde pentru a o acoperi, mulțumindu-se, ca să-și ascundă cumva goliciunea, cu o veche mantie de frunze moarte.

Ei bine, voi oamenii priviți mereu aceste lucruri și nu meditați asupra lor niciodată ; sub ochii voștri s-au petrecut altele și mai convingătoare, care nici măcar nu i-au clintit pe cei îndărătnici.

Urmăream cu mare atenție spusele acestei voci arboricole și așteptam urmarea, cînd ea se curmă brusc, așa cum se întîmplă cu un om căruia i se taie răsuflarea.

Văzînd că tace cu încăpățînare, am implorat-o, invocînd toate lucrurile despre care credeam că pot s-o miște mai mult, să binevoiască să continue instrucția unei persoane care nu înfruntase primejdiile unei atît de lungi călătorii decît pentru a învăța. Auzeam în acest timp două sau trei voci care-i adresau aceleași rugăminți, din dragoste pentru mine, și am deslușit una care-i spunea, ca și cum ar fi fost supărată :

— Prea bine, dacă vrei să-ți cruți plămînii, odihnește-te ; am să-i spun eu povestea copacilor îndrăgostiți.

— O, oricine ai fi — am strigat eu, căzînd în genunchi — cel mai înțelept dintre toți stejarii Dodonei care binevoiești să-ți dai osteneala a mă instrui, să știi că lecția nu se adresează unui ingrat ; căci dacă mă voi întoarce vreodată pe globul meu natal, mă leg să scriu despre minunile la care îmi faceți cinstea de a putea fi martor.

Tocmai sfîrșeam cu această asigurare, cînd am auzit aceeași voce urmînd astfel :

— Privește, omulețule : la doisprezece sau cincisprezece pași de mîna dumitale dreaptă, vei vedea doi copaci gemeni, de talie mijlocie, care, unindu-și crengile și rădăcinile, se străduiesc prin tot felul de mijloace să devină unul singur.

Mi-am întors privirea către aceste plante ale dragostei și am observat că frunzele amîndurora, mișcate de o emoție aproape voită, fremătau trezind un murmur atît de ușor, încît abia atingea urechea, cu toate că s-ar fi zis că, prin el, încercau să întrebe și să-și răspundă.

După ce a trecut timpul necesar pentru a observa această plantă dublă, bunul meu prieten stejarul și-a reluat astfel firul istorisirii :

— Nu se poate să fi trăit atît fără să cunoști faimoasa prietenie dintre Pilade și Oreste.

Ți-aș înfățișa toate bucuriile unei blînde pasiuni și ți-aș povesti toate minunile cu care acești îndrăgostiți și-au uimit secolul, dacă nu m-aș teme că atîta lumină ar putea să-ți rănească ochii rațiunii ; iată de ce-i voi zugrăvi pe acești doi tineri sori doar în momentul eclipsei lor.

E de-ajuns deci să știi că, într-o zi, viteazul Oreste, aflîndu-se în toiul unei bătălii, îl căuta pe iubitul său Pilade, pentru a se bucura de fericirea de a învinge sau de a muri în prezența lui. Cînd îl zări în mijlocul a o sută de brațe de fier ridicate asupră-i, vai ce se întîmplă cu el ? Disperat, se năpusti printr-o pădure de sulițe, strigă, urlă, spumegă de furie. Dar cît de neconvingător exprim oroarea mișcărilor acestui inconsolabil ! Își smulse părul din cop, își mușcă mîinile, își deschise rănile cu unghiile. Și încă sînt nevoit să spun, la capătul acestei relatări, că mijlocul de a-i descrie durerea a pierit odată cu el. Cînd credea că-și poate croi drum cu sabia ca să-i dea ajutor lui Pilade, un munte de oameni nu-l lăsa să treacă. El pătrunse totuși prin el ; și după ce păși multă vreme pe trofeele însîngerate ale victoriei sale, se apropie pe nesimțite de Pilade ; dar i se păru că Pilade e atît de aproape de moarte, încît abia mai îndrăzni să se apere de dușmani, de teamă să nu supraviețuiască aceluia pentru care trăia. S-ar fi zis chiar, văzîndu-i ochii pătrunși de umbrele morții, că încerca să-i otrăvească, privindu-i, pe ucigașii prietenului său. În sfîrșit, Pilade se prăbuși fără viață ; și îndrăgostitul Oreste,

care simțea și el că viața îl părăsește, o reținu pînă ce, căutînd printre morți cu ochi rătăciți și găsindu-l pe Pilade, își lipi buzele de ale lui, vrînd parcă să-și proiecteze sufletul în trupul prietenului său.

Cel mai tînăr dintre acești eroi expiră de durere pe cadavrul prietenului său mort și din putrezimea trunchiurilor lor, care îngrășase fără îndoială pămîntul, se văzu cum cresc, printre oasele albite ale scheletelor, doi copăcei a căror tulpină și ale căror crengi, amestecîndu-se laolaltă, păreau că nu se grăbesc să crească decît pentru a se întrepătrunde mai mult. S-a înțeles că își schimbaseră înfățișarea fără să uite ceea ce fuseseră ;[1] căci mugurii lor parfumați se plecau unul spre altul și se încălzeau cu boarea lor, ca pentru a se ajuta să înflorească mai repede. Dar ce să mai spun despre împărțeala plină de dragoste care făcea să dureze însoțirea lor ! Niciodată seva, care le slujește drept hrană, nu li se oferea fără ca ei să o împartă cu politețe ; niciodată unul nu era prost hrănit, fără ca inaniția să nu-l chinuiască și pe celălalt ; sugeau amîndoi pe dinăuntru la pieptul doicii lor, așa cum faceți voi pe dinafară. În sfîrșit, preafericiții îndrăgostiți produseră mere, dar niște mere miraculoase, care făcură și mai multe minuni decît părinții lor. Cum mîncai mere dintr-unul, te îndrăgosteai pătimaș de oricine mîncase din fructele celuilalt. Și asta se petrecea aproape în fiecare zi, pentru că ramurile lui Pilade le îmbrățișau sau erau îmbrățișate de cele ale lui Oreste ; și fructele lor aproape gemene nu se puteau hotărî să se îndepărteze unul de altul.

Natura diferențiase totuși energia dublei lor esențe cu atîta băgare de seamă, încît atunci cînd fructul unuia din-

[1] Potrivit surselor mitologice, prietenia dintre Oreste și Pilade nu s-a sfîrșit într-un chip atît de trist. Cyrano pare să fi apelat la un pasaj din cartea X-a a *Eneidei* lui Virgiliu, ai cărui eroi sînt însă tinerii troieni Nisus și Euriale, pomeniți mai tîrziu în povestea stejarului. Trecerea în regnul vegetal este și ea o invenție a autorului (n.t.).

tre copaci era mîncat de un bărbat și fructul celuilalt copac de un alt bărbat, se năștea o prietenie reciprocă ; și cînd același lucru se petrecea cu două persoane de sex diferit, se năștea dragostea, dar o dragoste puternică, păstrînd totdeauna caracteristicile originii sale ; căci cu toate că acest fruct își modela efectul după capacitate, înmuindu-și virtutea într-o femeie, el păstra totuși un nu știu ce bărbătesc.

Trebuie să mai remarcăm că acela dintre cei doi care mîncase mai mult era și cel mai iubit. Acest fruct nu putea să nu fie și foarte dulce și foarte frumos, nimic nefiind atît de dulce și de frumos ca prietenia. Așadar, faima i-au adus-o aceste două calități, de frumos și de bun, care nu se întîlnesc deloc într-o singură ființă. O, de cîte ori, grație miraculoasei sale însușiri, n-a multiplicat el exemplul lui Oreste și Pilade ! Lumea a cunoscut după aceea pe Hercule și Tezeu, Achile și Patrocle, Nisus și Euriale ; într-un cuvînt, nenumărați oameni care, prin prietenii mai mult decît omenești, și-au consacrat numele în templul eternității...

Lăstari ai acestor copaci au fost duși în Peloponez, unde au împodobit parcul de exerciții în care tebanii instruiau tineretul. Acești copaci gemeni erau plantați în linie și în anotimpul în care fructele atîrnau de ramuri, tinerii care mergeau zilnic în parc, ispitiți de frumusețea lor, nu se abținură să le mănînce ; ca de obicei, ardoarea lor le simți îndată efectul. Fură văzuți dăruindu-și sufletul unii altora, fiecare devenind jumătatea altuia, trăind mai puțin pentru el decît pentru prietenul său, și cel mai laș săvîrșind pentru acest prieten fapte îndrăznețe.

Această boală cerească le înfierbîntă sîngele cu o atît de nobilă ardoare încît, potrivit sfatului celor mai înțelepți, ceata de îndrăgostiți fu înrolată pentru război în aceeași companie. Datorită acțiunilor eroice pe care le săvîrșea, ea a fost numită apoi ceata sacră. Isprăvile ei au

întrecut cu mult așteptările Tebei ; căci, în luptă, fiecare dintre acești viteji, pentru a-și apăra iubitul sau pentru a merita de a fi iubit, se încumeta în isprăvi atît de incredibile, încît antichitatea n-a văzut nimic asemănător ; astfel că, atîta vreme cît a ființat această companie de îndrăgostiți, tebanii, care erau socotiți înainte cei mai proști soldați dintre greci, au bătut și au dominat, începînd cu lacedemonienii, cele mai războinice popoare ale Pămîntului.

Dar pe lîngă numărul nesfîrșit de acțiuni demne de laudă produse de aceste mere, tot ele au fost și pricina unor întîmplări foarte rușinoase.

Mirra, tînără fecioară de neam ales, a mîncat mere împreună cu tatăl ei, Cinir ; din nenorocire, un măr era din seminția lui Pilade iar celălalt din a lui Oreste. Dragostea copleși îndată natura și o reduse într-atît la tăcere, încît Cinir putea să jure : „Sînt propriul meu ginere“, iar Mirra : „Sînt mama mea vitregă“. Cred că, pentru a vă dezvălui în întregime această fărădelege, e destul să adaug că, după nouă luni, tatăl deveni strămoșul celor pe care-i zămislise și fiica își născu frații.

Hazardul nu se mulțumi cu această crimă ; el vru ca un taur, pătrunzînd în grădinile regelui Minos, să găsească sub un copac, cel al lui Oreste, cîteva mere pe care le înghiți ; spun din nenorocire, pentru că regina Pasife mînca în fiecare zi astfel de fructe. Iată-i deci îndrăgostiți peste măsură unul de altul. Nu voi arăta deslușit nemăsurata plăcere a simțurilor ; e de ajuns să spun că Pasife s-a cufundat într-o fărădelege nemaiîntîlnită pînă atunci.

În vremea aceea, faimosul sculptor Pigmalion cioplea o Venera de marmură în palatul regal. Regina, care ținea la meșterii buni, îi dărui două din aceste mere ; el îl mîncă pe cel mai frumos și, pentru că apa, care, cum știți, e trebuincioasă la tăierea marmurii, îi lipsea tocmai atunci, umezi statuia cu sucul celuilalt. Pătrunsă de suc, marmura se înmuie puțin cîte puțin : și vajnica însușire a mărului, săvîrșindu-și lucrarea potrivit planului meșterului, repro-

duse înăuntrul formei trăsăturile pe care le întîlnise la suprafață, dilatînd, încălzind și colorînd potrivit naturii locurilor aflate în drumul său. În sfîrșit, prinzînd viață și cuprinsă de pasiunea mărului, marmura îl îmbrățișă pe Pigmalion cu întreaga vigoare a inimii sale ; și Pigmalion, stăpînit de aceeași dragoste, o primi drept femeia sa.

În aceeași provincie, tînăra Ifis mîncă din fruct împreună cu frumoasa Yante, însoțitoarea ei, în împrejurările cuvenite pentru a da naștere unei prietenii reciproce. Ospățul avu efectul său obișnuit ; dar pentru că lui Ifis îi plăcuse foarte mult gustul fructelor, ea mîncă atîtea, încît prietenia, crescînd cu numărul merelor de care nu se mai sătura, căpăta toate funcțiile dragostei și această dragoste, sporind puțin cîte puțin, deveni mai bărbătească și mai viguroasă. Căci cum întregul său trup, îmbibat de acest fruct, ardea de dorința de a săvîrși mișcări care să corespundă înflăcărării sale, el își frămîntă substanța cu atîta energie, încît își plămădi organe mult mai puternice, capabile să-i urmeze gîndul și să dea deplină satisfacție dragostei sale, în măsura ei cea mai virilă, Ifis devenind așadar ceea ce trebuie să fii pentru a te însoți cu o femeie.

Aș spune că această aventură e un miracol, dacă mi-ar rămîne un calificativ pentru întîmplarea care urmează.

Un tînăr desăvîrșit, numit Narcis, meritase prin dragostea sa afecțiunea unei fete foarte frumoase, pe care poeții au cîntat-o sub numele de Eco ; dar cum știi că femeile, mai mult decît cei de gen masculin, nu sînt niciodată iubite atît cît ar dori, auzind laude la adresa merelor lui Oreste, ea făcu astfel încît să primească din mai multe locuri ; și întrucît, mereu temătoare, își spunea că fructele unui arbore ar putea să aibă mai puțină vigoare decît cele ale celuilalt, vru ca el să guste din ambele feluri ; dar abia le înghiți, că imaginea lui Eco i se șterse din memorie și toată dragostea i se întoarse către cel care mistuise fructul ; Narcis deveni astfel cel care iubește și cel iubit, căci substanța extrasă din mărul lui Pilade se uni

înăuntrul lui cu aceea din mărul lui Oreste. Fructul geamăn răspîndit în întreaga masă a sîngelui său îi ațîța toate părțile trupului, făcîndu-le să se mîngîie ; inima lui, în care se scurgea dubla lor virtute, își răspîndi flăcările în interior ; toate membrele, însuflețite de pasiunea lui, vrură să se întrepătrundă. Pînă și imaginea lui, arzînd în răcoarea fîntînilor, îi atrăgea trupul pentru a se uni cu el ; pe scurt, bietul Narcis se îndrăgosti pătimaș de sine însuși.

Nu te voi plictisi povestindu-ți jalnicul lui sfîrșit ; în vremurile vechi s-a vorbit destul despre asta. Așa încît voi folosi mai bine timpul istorisindu-ți alte două întîmplări.

Află așadar că frumoasa Salmacis și păstorul Hermafrodit se iubeau, fără a depăși limitele îngăduite de faptul că locuiau aproape, cînd destinul, căruia-i place să tulbure viețile cele mai liniștite, făcu astfel ca, în timpul unor jocuri, premiul pentru frumusețe și cel pentru alergare fiind două dintre aceste mere, Salmacis să-l cîștige pe unul și Hermafrodit pe celălalt. Ele fuseseră culese odată, dar de pe crengi diferite, aceste fructe ale dragostei amestecîndu-se cu atîta viclenie, încît unul de-al lui Pilade se întîlnea totdeauna cu unul de-al lui Oreste ; aceasta era pricina pentru care, părînd gemene, se desprindea de obicei un cuplu. Frumoasa Salmacis își mîncă mărul și curtenitorul Hermafrodit îl puse pe al său în desagă. Pătrunsă de ardoarea mărului și de aceea a mărului păstorului, care începea să se înfierbînte în desagă, Salmacis se simți atrasă către el de fluxul și refluxul înclinației mărului său față de celălalt.

Părinții păstorului, dîndu-și seama de dragostea nimfei, încercară s-o întrețină și s-o amplifice, datorită folosului la care se așteptau în urma acestei alianțe. Iată de ce, auzind că merele gemene sînt lăudate drept un fruct al cărui suc predispune sufletele la iubire, distilară acest suc și găsiră mijlocul de a-l face pe fiul lor și pe iubita lui să bea din chintesența cea mai pură. Energia sublimată în cel mai înalt grad la care putea ajunge aprinse în inimile

îndrăgostiţilor o dorinţă atît de înfocată de a se uni, încît, cum se văzură, Hermafrodit fu absorbit de Salmacis, iar Salmacis se topi în braţele lui Hermafrodit. Ei trecură unul într-altul şi din două persoane de sex diferit formară un dublu nu ştiu ce, care nu era nici bărbat, nici femeie. Cînd Hermafrodit vru să se bucure de Salmacis, se pomeni că e nimfa ; şi cînd Salmacis vru ca Hermafrodit s-o îmbrăţişeze, simţi că e păstorul. Acest dublu nu-ştiu-ce îşi păstra totuşi unitatea ; el zămislea şi concepea, fără să fie nici bărbat, nici femeie ; în sfîrşit, natura a făcut să se vadă o minune care, cu toate eforturile ei, a rămas de atunci unică.

Ei bine, nu sînt uimitoare istoriile astea ? Ba sînt, căci să vezi o fiică împreunîndu-se cu tatăl său, o tînără prinţesă satisfăcînd dorinţele unui taur, un bărbat năzuind să posede o piatră, o femeie măritîndu-se cu sine însăşi, o alta celebrînd ca fată o căsătorie pe care o săvîrşeşte ca băiat, încetînd să fie bărbat fără a începe să fie femeie, devenind geamăn în afara pîntecului mamei şi pereche a unei persoane cu care nu e rudă, toate acestea sînt foarte departe de căile obişnuite ale naturii, şi totuşi, ceea ce am să-ţi povestesc te va surprinde şi mai mult.

În somptuoasa diversitate a tuturor felurilor de fructe aduse din cele mai îndepărtate ţinuturi pentru ospăţul de nuntă al lui Cambise, i-a fost prezentat un altoi de Oreste pe care-l grefă pe un platan ; şi printre alte delicatese, la desert i s-au servit mere din acel copac.

Pofta îi făcu să mănînce multe fructe şi, cum substanţa lor se prefăcuse, după cele trei coaceri, într-un germen desăvîrşit, acesta formă în pîntecele reginei embrionul fiului său Artaxerse, căci toate particularităţile vieţii lui i-au făcut pe medici să presupună că a fost conceput astfel.

Cînd tînăra inimă a acestui prinţ ajunse la vîrsta dezlănţuirilor iubirii, se observă că nu semenii săi îl făceau să suspine : nu-i plăceau decît copacii, livezile şi pădurile ; dar mai presus de toate cele care păreau să-l impresioneze, frumosul platan pe care tatăl său, Cambise, grefase odinioară altoiul de Oreste, îl făcu să se mistuie de dragoste.

Artaxerse urmărea cu atîta atenţie dezvoltarea platanului, încît părea să crească odată cu crengile acestui copac ; îl îmbrăţişa în fiecare zi ; în somn, îl visa doar pe el ; şi sub contururile verzilor sale tapiserii, rezolva toate problemele. Se văzu că platanul, cuprins de aceeaşi pasiune, îi primea mîngîierile cu încîntare, căci mereu, fără nici o cauză vădită, frunzele lui se agitau şi parcă tresăreau de bucurie, crengile se încovoiau în cerc asupra capului tînărului, ca pentru a închipui o coroană şi coborau atît de aproape de chipul lui, încît era uşor de înţeles că o făcea mai curînd pentru a-l săruta, decît datorită înclinaţiei fireşti de a tinde spre pămînt. Se observa chiar că, împins de gelozie, îşi rînduia frunzele şi le îndesa, de teamă ca razele soarelui, strecurîndu-se printre ele, să nu-l sărute ca şi el. Cît despre rege, iubirea lui nu mai cunoscu nici un hotar. El puse să i se aşeze patul sub platan şi platanul, neştiind cum să răspundă altfel la atîta prietenie, îi dădea ce au mai scump copacii : mierea şi roua pe care le picura în fiecare dimineaţă asupra lui.

Mîngîierile lor ar fi durat mai mult, dacă moartea, vrăjmaşa lucrurilor frumoase, nu le-ar fi făcut să se sfîrşească : Artaxerse îşi dădu duhul de prea multă dragoste, în îmbrăţişările scumpului său platan ; şi perşii, înduraţi de pierdea unui prinţ atît de bun, hotărîră, pentru a-i mai da o mulţumire după moarte, ca trupul să-i fie ars cu crengile acestui copac, fără adausul vreunui alt fel de lemn.

Cînd rugul fu aprins, flacăra lui se împleti cu aceea a grăsimii corpului ; şi coamele lor arzătoare, încolăcindu-se una în jurul alteia, se înălţară în formă de piramidă pînă la o înălţime unde nu mai puteau fi văzute.

Acest foc pur şi subtil nu se risipi pe drum ; cînd ajunse în Soare, spre care tinde, cum ştii, orice substanţă pură, el constitui germenul mărului lui Oreste, pe care-l vezi acolo, în dreapta.

Or, sămînţa acestui fruct s-a pierdut în lumea voastră ; şi iată cum s-a petrecut nenorocirea :

Taţii şi mamele care, cum ştii, se călăuzesc numai după interes în cîrmuirea familiilor lor, de supărare că, îndată ce gustau din aceste mere, copiii dăruiau prietenului tot ce aveau, prefăcură în cenuşă toţi copacii pe care putură să-i descopere. Specia dispărînd, nu mai există nici un prieten adevărat.

Pe măsură ce arborii fură distruşi prin foc, ploile căzute asupra cenuşii o oxidară, astfel că această sevă congelată se petrifică, tot aşa cum umoarea ferigii arse se preface în sticlă ; în felul acesta au luat naştere din cenuşa copacilor gemeni, în toate regiunile Pămîntului, două pietre metalice numite astăzi fierul şi magnetul : din pricina afinităţii dintre fructele lui Pilade şi cele ale lui Oreste, a căror însuşire au păstrat-o, aceste pietre tind mereu să se îmbrăţişeze ; dacă bucata de magnet e mai mare, atrage fierul ; dacă piesa de fier o întrece pe cealaltă, ea atrage magnetul, cum se întîmpla odinioară cu miraculosul efect al merelor lui Pilade şi Oreste, cel care mîncase mai mult dintr-unele fiind mai iubit de cel care mîncase din celelalte.

Or, fierul se hrăneşte cu magnet şi magnetul se hrăneşte cu fier atît de vădit, încît primul rugineşte şi al doilea îşi pierde forţa dacă nu sînt aşezate alături pentru a recîştiga ceea se pierde din substanţa lor.

Ai observat vreodată cum reacţionează pilitura de fier la apropierea unui magnet ? Într-o clipă, magnetul e acoperit de aceşti atomi metalici ; şi ardoarea amoroasă cu care se agaţă de el este atît de bruscă şi de nerăbdătoare,

încît, după ce-l îmbrăţişează în întregime, ai spune că nu există un grăunte de magnet care să nu vrea să sărute un grăunte de fier, şi un grăunte de fier care să nu vrea să se împreune cu un grăunte de magnet ; căci nefiind aproape, fierul şi magnetul desprind necontenit din masa lor mici corpuri mobile şi le trimit în căutarea a ceea ce iubesc. Dar cînd îşi ating ţinta, nemaiavînd nimic de dorit, fiecare îşi încheie călătoria şi magnetul îşi foloseşte repausul pentru a poseda fierul, după cum fierul îşi concentrează întreaga fiinţă pentru a se bucura de magnet.

Aşadar, umoarea din care s-au născut aceste două metale se trage din seva celor doi copaci. Înainte de asta, ele nu erau cunoscute ; şi dacă vrei să ştii din ce anume se fabricau arme pentru război, află că Samson lupta împotriva filistinilor cu o falcă de măgar ; Jupiter, regele Cretei, folosea focuri artificiale, imitînd fulgerul pentru a-şi subjuga duşmanii, în sfîrşit, Hercule a învins tirani şi a îmblînzit monştri cu o măciucă. Dar aceste două metale au încă o legătură şi mai distinctă cu arborii noştri : cu toate că aceşti îndrăgostiţi fără viaţă sînt atraşi de pol, ei nu se îndreaptă spre el decît împreună, şi am să-ţi dezvălui motivul, după ce-ţi voi fi vorbit puţin despre poli.

Polii sînt gurile cerului, prin care acesta reia lumina, căldura şi înrîuririle pe care le-a revărsat asupra Pămîntului : astfel, dacă toate comorile Soarelui n-ar urca din nou la izvorul lor, de multă vreme, lumina lui nefiind decît o pulbere de atomi aprinşi care se desprind din globul solar, ea s-ar fi stins şi el n-ar mai străluci ; iar acest belşug de mici corpuri arse care se îngrămădesc pe Pămînt, pentru a rămîne acolo, l-ar fi consumat. Trebuie deci, cum ţi-am spus, ca în cer să existe răsuflători prin care să se reverse preaplinurile Pămîntului şi altele prin care cerul să-şi poată reface pierderile, pentru ca eterna circulaţie a acestor părticele de viaţă să pătrundă treptat toate globurile marelui Univers. Or, răsuflătorile cerului sînt polii prin care el se hrăneşte cu sufletele a tot ceea

ce moare în lumile lui și toți aștrii sînt gurile și porii în care se răspîndesc din nou aceste suflete. Dar pentru a-ți arăta că nu e vorba de o idee prea nouă, cînd poeții voștri din vechime, cărora filozofia le descoperise cele mai ascunse taine ale naturii, vorbeau despre un erou și voiau să spună că sufletul lui se dusese să locuiască împreună cu zeii, se exprimau astfel : el a urcat la pol, el e așezat pe pol, el a străbătut polul, pentru că știau că polii sînt singurele intrări prin care cerul primește tot ceea ce a ieșit din cuprinsul lui. Dacă autoritatea acestor oameni iluștri nu te mulțumește pe deplin, experiența contemporanilor voștri care au călătorit spre nord îți va fi poate de ajuns. Ei au descoperit că pe măsură ce se apropiau de Ursă, în timpul nopții de șase luni, despre care s-a crezut că întunecă mereu această regiune, o lumină vie ilumina orizontul[1] ; ea nu putea să provină decît de la pol, pentru că pe măsură ce se apropiau de ea și se depărtau deci de Soare, această lumină devenea mai puternică. Este deci foarte posibil ca ea să-și aibă obîrșia în razele zilei și într-o mulțime de suflete, alcătuite, cum știi, din atomi luminoși, care se întorc în cer prin porțile lor obișnuite.

Știind acestea, nu e greu de înțeles de ce fierul frecat de magnet sau magnetul frecat de fier se întorc spre pol ; căci fiind un extract din corpurile lui Pilade și Oreste și păstrînd dintotdeauna înclinațiile celor doi arbori, așa cum cei doi arbori le păstraseră pe ale celor doi îndrăgostiți, pietrele metalice trebuie să tindă să se unească din nou cu sufletul lor ; iată de ce ele se îndreaptă spre pol, pe unde simt că le-a urcat sufletul, cu o condiție : fierul nu se întoarce într-acolo dacă nu e frecat de magnet și nici magnetul, dacă nu e frecat de fier, pentru că fierul nu vrea să părăsească lumea fără prietenul său, magnetul, și

[1] Este vorba, evident, despre aurora boreală, puțin cunoscută în epoca redactării textului (n.t.).

nici magnetul fără prietenul său, fierul ; și nu se pot hotărî să facă această călătorie unul fără altul.

Cred că vocea se pregătea să înceapă o altă istorie, dar un semnal de alarmă o împiedică. Întreaga pădure, cuprinsă de agitație, răsuna de aceste cuvinte : Feriți-vă de ciumă ! Transmiteți mai departe !

Am rugat copacul cu care stătusem de vorbă să mă lămurească de unde se iscase o atît de mare dezordine.

— Prietene, îmi zise el, în zona asta nu cunoaștem încă prea bine caracteristicile răului. Îți voi spune doar în trei cuvinte că această ciumă de care sîntem amenințați este ceea ce se cheamă, între oameni, incendiu ; putem să-l numim ciumă, fiindcă nu cunoaștem o altă boală atît de contagioasă. Remediul pe care-l vom folosi este de a ne încorda răsuflările și de a sufla toți împreună spre locul de unde pornește arderea, pentru a respinge acest aer rău. Cred că ceea ce ne-a adus febra arzătoare este o fiară de foc care dă tîrcoale de cîteva zile pădurii noastre ; cum aceste fiare nu merg niciodată fără foc și nu se pot lipsi de el, cea de aici a venit, fără îndoială, ca să aprindă vreunul din copacii noștri.

L-am chemat pe animalul Sloi de gheață în ajutor, dar n-a sosit încă. Adio, nu mai am timp să stau de vorbă, trebuie să mă gîndesc la salvarea tuturor ; iar dumneata ia-o la sănătoasa, altfel riști să pieri o dată cu noi.

I-am urmat sfatul, fără să mă grăbesc prea mult, pentru că știam de ce-mi sînt în stare picioarele. Totuși, cunoșteam atît de puțin harta ținutului, încît după optsprezece ore de mers m-am pomenit în spatele pădurii de care credeam că mă îndepărtez ; și ca să am un motiv de îngrijorare în plus, o sută de înfricoșătoare bubuituri de tunet îmi zdruncinau creierii, în timp ce eram orbit de funesta și livida sclipire a o mie de fulgere.

Din clipă în clipă, zgomotele se întețeau cu atîta furie, încît ai fi zis că temeliile lumii sînt gata să se prăbușească ; și cu toate acestea, cerul nu păruse niciodată atît de senin.

Ajungînd fără folos la capătul raţionamentelor, dorinţa de a cunoaşte cauza unui eveniment atît de neobişnuit mă îndemnă, în fine, să merg spre locul de unde părea să se iște zgomotul.

Am mers cale de aproape patru sute de stadii [1], pînă ce am zărit, în mijlocul unei cîmpii foarte mari, două sfere care, după ce se învîrteau îndelung, foşnind, una în jurul alteia, se apropiau şi dădeau înapoi. Şi am observat că, atunci cînd se izbeau, se auzeau şi zgomotele acelea puternice ; înaintînd şi mai mult, am văzut că ceea ce mi se păruse de departe a fi două sfere, erau două animale ; unul dintre ele, rotund în partea de jos, forma un triunghi în partea de mijloc ; şi capul său foarte ridicat, cu coama roşcată fîlfîind, se ascuţea în vîrf ca o piramidă. Corpul îi era găurit ca o sită şi prin aceste deschizături fine care-i slujeau drept pori se vedeau lunecînd mici flăcări care păreau să-l acopere cu un penaj de foc.

Mergînd în jurul lor, am întîlnit un bătrîn venerabil care privea această faimoasă bătălie cu tot atîta curiozitate ca şi mine. Îmi făcu semn să mă apropii ; am ascultat şi ne-am aşezat unul lîngă altul.

Aveam de gînd să-l întreb cum ajunsese în această regiune, dar el îmi închise gura cu aceste cuvinte :

— Ei bine, ai să ştii cum am ajuns în această regiune !

Şi îmi povesti pe larg toate peripeţiile călătoriei sale.

Vă las să vă imaginaţi cît de uluit am fost. Parcă pentru a face să-mi crească stupoarea, cum ardeam de nerăbdare să-l întreb ce demon îi dezvăluia gîndurile mele, el strigă :

— Nu, nu, nu un demon îmi dezvăluie gîndurile dumitale !...

Această nouă ispravă de ghicitor mă făcu să-l cercetez cu mai multă atenţie şi am remarcat că-mi imita ţinuta, gesturile, înfăţişarea, avea toate membrele şi toate părţile chipului reproduse după tiparul alor mele ; umbra mea în relief nu m-ar fi reprezentat mai bine.

— Văd, continuă el, că te străduieşti să înţelegi de ce te copiez şi vreau să-ţi dezvălui motivul. Află deci că, pentru a te cunoaşte pe dinăuntru, am rînduit toate părţile trupului meu în ordinea pe care o au ale dumitale ; căci fiind în toate cele aidoma dumitale, trezesc în mine, prin această aşezare a materiei, acelaşi gînd pe care-l trezeşte în dumneata aceeaşi aşezare a materiei.

Vei considera că acest efect e posibil, dacă ai observat cîndva că gemenii care se aseamănă au de obicei spiritul, pasiunile şi voinţa asemănătoare ; pînă într-atît, încît s-au văzut la Paris doi gemeni care au avut totdeauna aceleaşi boli şi aceeaşi stare de sănătate ; fără să-şi cunoască intenţiile, s-au căsătorit în aceeaşi zi şi în acelaşi ceas ; şi-au scris reciproc scrisori al căror înţeles, ale căror cuvinte şi a căror alcătuire erau aceleaşi şi, în sfîrşit, au compus pe aceeaşi temă acelaşi fel de versuri, cu aceleaşi poante, aceleaşi întorsături şi aceeaşi succesiune. Nu pricepi că, îmbinarea organelor trupurilor lor fiind aceeaşi în toate aceste împrejurări, ar fi fost imposibil să nu acţioneze în acelaşi fel, de vreme ce două instrumente egale, atinse în mod egal, trebuie să dea o armonie egală ? Tot astfel, făcînd ca trupul meu să corespundă întru totul trupului dumitale, e imposibil ca aceeaşi mişcare a materiei să nu determine la amîndoi aceeaşi mişcare a spiritului.

După asta, începu din nou să mă imite şi continuă :

— Eşti acum foarte nedumerit în legătură cu pricina înfruntării acestor doi monştri, dar am să ţi-o lămuresc. Află deci că arborii pădurii aflate în spatele nostru, neputînd respinge cu suflările lor eforturile violente ale Fiarei de foc, au chemat în ajutor animalul Sloi de gheaţă.

— N-am auzit vorbind despre aceste animale, am spus eu, decît un stejar de pe aici, dar foarte în grabă, căci se

[1] Veche măsură de lungime la greci, variind între 147 şi 192 metri (n.t.).

gîndea doar cum să se apere. De aceea, te rog să nu mă lași în neștiință.

Și iată ce mi-a spus :

— Pădurile ar fi foarte rare, pe globul acesta, din cauza marelui număr de Fiare de foc care le devastează, fără animalele Sloiuri de gheață care, la rugămintea pădurilor, prietenele lor, vin în fiecare zi să lecuiască arborii bolnavi ; zic să lecuiască, pentru că abia suflă cu gura lor înghețată peste tăciunii acestei ciume că-i și sting.

În lumea Pămîntului, de unde vii și de unde vin, Fiara de foc se numește salamandră și animalul Sloi de gheață este cunoscut drept remora. Or, trebuie să știi că remorele trăiesc spre capătul polului, în adîncul mării înghețate ; răceala secretată de acești pești prin solzi face să înghețe în zona aceea apa mării, cu toate că e sărată [1].

Cei mai mulți dintre piloții care au participat la descoperirea Groenlandei au constatat că, într-un anumit sezon, ghețurile care altădată îi opriseră nu se mai arătau și chiar că marea era liberă în cea mai aspră perioadă a iernii ; ei au atribuit fenomenul unei călduri neștiute, dar e mai de crezut că el se datora remorelor, care se hrănesc numai cu gheață. Or, trebuie să știi că, la cîteva luni după ce s-au ghiftuit, teribila digestie le răcește stomacul într-atît, încît expirația lor e de ajuns pentru a face să înghețe din nou întreaga mare polară. Cînd ies pe uscat (căci trăiesc și într-un element și pe celălalt), mănîncă doar cucută, omag, opiu și mandragoră.

Ne întrebăm, în lumea noastră, cum se iscă friguroasele vînturi nordice care aduc totdeauna înghețul ; dar dacă oamenii ar ști, ca noi, că remorele trăiesc în acel ținut, ar

[1] Cyrano se referă la credința populară despre salamandră — batracian capabil, chipurile, să treacă prin foc fără să ardă — și inventează o nouă legendă despre remora ; datorită discului adeziv cu care acest pește se poate lipi de corpurile plutitoare, odinioară i se atribuia puterea de a opri navele din mers (n.t.).

ști, ca noi, și că vînturile se nasc din suflarea cu care remorele încearcă să pună stavilă căldurii soarelui.

Apa asemeni celei a Stixului cu care a fost otrăvit marele Alexandru și a cărei răceală i-a petrificat măruntaiele [1], era urina unuia dintre aceste animale. În fine, remora înglobează într-un atît de înalt grad toate elementele frigului, încît, trecînd pe sub un vas, vasul e cuprins de frig și rămîne amorțit, nemaiputînd să înainteze. Iată pentru ce jumătate dintre cei care au navigat spre nord, în căutarea polului, nu s-au mai întors, pentru că ar fi fost un miracol ca remorele, atît de numeroase în acea mare, să nu le oprească vasele. Atît despre animalele Sloi de gheață.

În ceea ce privește Fiarele de foc, ele trăiesc în interiorul pămîntului, sub munți de smoală aprinsă ca Etna, Vezuviu și Capul Roșu. Coșurile pe care le vezi pe gîtul acesteia, pricinuite de inflamarea ficatului, sînt...

După aceea n-am mai vorbit, pentru a urmări cu atenție faimosul duel.

Salamandra ataca plină de ardoare, dar remora era de neclintit. Fiecare izbitură era urmată de un tunet, cum se întîmplă în lumile noastre, în care întîlnirea unui nor cald cu unul rece dă naștere aceluiași zgomot.

Din ochii salamandrei țîșnea, la fiecare privire furioasă aruncată vrăjmașului său, o lumină roșie care părea să aprindă văzduhul ; în timp ce zbura, nădușeala ei era de ulei încins, iar urina de apă tare.

Masivă, greoaie și pătrată, remora avea trupul acoperit cu solzi de gheață. Ochii ei mari păreau două platouri de cristal din care țîșnea o lumină atît de pătrunzătoare, încît fiecare parte a corpului meu pe care o atingea se înfiora de răceala iernii. Dacă puneam mîna dreaptă pavăză, mîna îmi degera ; pînă și văzduhul din jurul ei, sub influența

[1] Alexandru Macedon s-a îmbolnăvit grav după ce s-a scăldat în valurile reci ale Cidnului, rîu din Asia Mică (n.t.).

frigului aspru, se învîrtoşa, prefăcîndu-se în zăpadă ; pămîntul se întărea sub paşii ei şi puteam să-i socotesc urmele după numărul degerăturilor cu care mă procopseam călcînd în aceste urme.

La începutul bătăliei, salamandra, datorită efortului viguros al primului său avînt, o făcuse pe remoră să asude ; dar, cu timpul, această sudoare răcindu-se acoperi întreaga cîmpie cu un polei atît de alunecos, încît salamandra nu putea să ajungă la remoră fără să cadă. Filozoful şi cu mine ne-am dat seama că, tot căzînd şi ridicîndu-se de atîtea ori, ea obosise, căci tunetele atît de înfricoşătoare iscate mai înainte de forţa cu care-şi izbea vrăjmaşul semănau acum cu zgomotul surd al acelor mici detunături care marchează sfîrşitul unei furtuni, şi acest zgomot surd, din ce în ce mai slab, ajunse un fîşîit ca acela al unui fier încins cufundat în apă rece.

Cînd remora înţelese că lupta se apropie de sfîrşit, izbiturile abia mai zdruncinînd-o, se ridică pe unul dintre colţurile trupului său cubic şi se lăsă să cadă cu toată greutatea pe pîntecele salamandrei, avînd o asemenea reuşită, încît inima bietei salamandre, în care se strînseseră ultimele rămăşiţe ale ardorii ei, plesni cu un zgomot atît de înspăimîntător, încît nu ştiu cu ce fenomen natural l-aş putea asemui.

Aşa a murit Fiara de foc, învinsă de leneşa rezistenţă a animalului Sloi de gheaţă.

La cîtăva vreme după plecarea remorei. ne-am apropiat de cîmpul de luptă, şi bătrînul, ungîndu-şi mîinile cu pămîntul pe care ea călcase, pentru a se apăra de arsuri, luă cadavrul salamandrei.

— Cu trupul acestui animal, îmi spuse el, nu mai am nevoie de foc în bucătărie ; dacă-l agăţ în cîrligul de deasupra vetrei, va face să fiarbă şi să se frigă tot ce voi pune acolo. Voi păstra cu grijă şi ochii ; dacă i-aş limpezi de umbrele morţii, ai crede că sînt doi mici sori. Cei vechi,

din lumea noastră, ştiau cum să-i folosească ; le spuneau lămpi arzătoare şi îi atîrnau doar în cavourile fastuoase ale persoanelor ilustre. Contemporanii noştri i-au găsit cercetînd cîteva dintre aceste faimoase morminte dar, în curiozitatea lor neştiutoare, i-au crăpat. crezînd că îndărătul membranelor sparte vor găsi focul pe care-l vedeau lucind.

Bătrînul mergea întruna şi eu îl urmam, atent la minunăţiile pe care mi le înşira. Dar, în legătură cu lupta, să nu uit discuţia noastră despre animalul Sloi de gheaţă.

— Nu cred, îmi spuse el, că ai văzut vreodată remore, căci aceşti peşti nu se ridică niciodată la suprafaţă ; mai mult încă, nu părăsesc aproape deloc oceanul septentrional. Dar ai văzut. fără îndoială, anumite animale care, într-un fel, pot fi socotite din specia lor. Ţi-am spus mai înainte că marea dinspre pol este plină de remore, care-şi depun icrele pe fundul înnămolit, ca şi ceilalţi peşti. Această sămînţă extrasă din întreaga lor masă conţine în cel mai înalt grad răceala ei, aşa că dacă o navă trece pe deasupra, de ea se prind unul sau mai mulţi viermi care devin păsări ; datorită faptului că sîngele lor e lipsit de căldură. sînt socotite peşti, cu toate că au aripi. Aşa că Suveranul Pontif, care le cunoaşte originea, îngăduie să fie mîncate în postul Paştelui. Este vorba despre raţele sălbatice.

Mergeam mereu, fără alt scop decît de a-l urma. dar atît de fericit că găsisem un om, încît nu îndrăzneam să-mi iau ochii de la el, ca nu cumva să-l pierd.

— Tinere muritor, îmi spuse el — căci văd că nu ţi-ai dat încă tributul naturii, ca mine — îndată ce te-am întîlnit, am văzut pe chipul dumitale acel nu ştiu ce care te face să vrei să cunoşti un om. Dacă nu mă înşel, după conformaţia trupului dumitale trebuie să fii francez şi anume din Paris. Este oraşul în care nenorocirile mele au luat sfîrşit, după ce m-au purtat prin întreaga Europă.

Mă numesc Campanella şi sînt calabrez de origine. De la venirea mea în Soare, mi-am folosit timpul vizitînd regiunile acestui mare glob, pentru a-i descoperi minunile ; el e împărţit în regate, republici, state şi principate ca şi Pămîntul. Patrupedele, zburătoarele, planetele, pietrele, fiecare dintre ele are ţara sa ; şi, cu toate că unele nu primesc animale aparţinînd unei specii străine, îndeosebi oamenilor, pe care mai ales păsările îi urăsc de moarte, eu pot să călătoresc pretutindeni fără nici o primejdie, sufletul filozofilor fiind alcătuit din părţi mult mai fine decît instrumentele care ar putea fi folosite pentru a-l chinui. Din fericire, mă aflam în ţinutul copacilor cînd au început tulburările produse de salamandră : tunetele puternice pe care le-ai auzit, după cît se pare, ca şi mine, m-au călăuzit spre cîmpul de luptă, unde ai ajuns şi dumneata după o clipă. Iar acum, mă întorc în ţinutul filozofilor...

— Cum, am spus eu, există deci şi filozofi în Soare ?

— Dacă există ! replică el. Desigur, şi sînt cei mai de seamă locuitori ai Soarelui, cei al căror nume e rostit de toate gurile în lumea dumitale. Dacă ai curaj să mă urmezi, vei putea să stai curînd de vorbă cu ei, căci nădăjduiesc să pun piciorul în oraşul lor înainte de a se împlini trei zile. Nu cred că poţi să-ţi închipui cum au ajuns aici aceste genii.

— Nu ! am strigat eu. Căci să fi avut oare atîţia alţi oameni ochii legaţi, de n-au găsit drumul ? Sau poate cădem noi după moarte în mîinile unui examinator al spiritelor, care, potrivit virtuţilor noastre, ne acordă sau nu dreptul de cetăţenie în Soare ?

— Nu-i vorba despre asta, răspunse bătrînul ; sufletele vin, datorită legii asemănării, să se adauge acestei mase de lumină, căci lumea aceasta nu e alcătuită din altceva decît din spiritele a tot ceea ce moare în sferele dimprejur, cum sînt Mercur, Venus, Pămîntul, Marte, Jupiter şi Saturn. Astfel, îndată ce o plantă, un animal sau un om mor,

sufletele lor urcă fără să se stingă pînă la Soare, aşa cum vezi că flacăra unei lumînări se înalţă ascuţindu-se la vîrf, cu toate că seul o ţine de picioare. Or toate aceste suflete, unite în izvorul zilei şi eliberate de materia greoaie care le împiedica, exercită funcţii mult mai nobile decît acelea de a creşte, a simţi şi a raţiona, fiind folosite la constituirea sîngelui şi a spiritelor vitale ale Soarelui, acest mare şi desăvîrşit animal. Iată de ce nu trebuie să te îndoieşti că Soarele acţionează din punct de vedere spiritual mult mai bine decît dumneata, de vreme ce datorită căldurii unui milion de suflete purificate, sufletul său fiind chintesenţa tuturor, el cunoaşte secretul vieţii, înzestrează materia lumilor voastre cu puterea de a zămisli, face ca trupurile să fie în stare să se simtă existînd şi, în sfîrşit, se face văzut şi face să fie văzute toate lucrurile.

Rămîne să-ţi mai explic de ce anume sufletele filozofilor nu se contopesc cu masa Soarelui, ca sufletele celorlalţi oameni.

Există trei categorii de spirite în toate planetele adică în micile lumi care se rotesc în jurul acesteia.

Cele de rînd slujesc doar la refacerea volumului Soarelui. Cele subtile se strecoară pînă la izvorul razelor lui ; dar cele ale filozofilor, fără să se fi molipsit de vreo necurăţenie în exilul lor, sosesc neatinse pe sfera zilei, pentru a fi locuitorii ei. Ele nu devin, asemeni celorlalte, o parte integrantă a masei solare, pentru că materia din care sînt alcătuite se întrepătrunde atît de perfect în momentul zămislirii lor, încît nimic nu o mai poate separa, asemeni materiei aurului, diamantelor şi astrelor, ale căror părţi se întrepătrund atît de strîns, încît nici cel mai puternic dizolvant n-ar putea să le desprindă din această îmbrăţişare.

Or, sufletele filozofilor sînt, faţă de celelalte suflete, ceea ce aurul, diamantele şi astrele sînt faţă de celelalte corpuri ; aşa că Epicur este, în Soare, acelaşi Epicur care trăia odinioară pe Pămînt.

Plăcerea pe care o simţeam ascultîndu-l pe acest om de seamă făcea ca drumul să mi se pară mai scurt şi abordam deseori, dinadins, probleme savante şi ciudate, în legătură cu care-i ceream părerea, ca să mă instruiesc. Fără îndoială, n-am văzut niciodată mai multă bunătate : cu toate că, datorită uşurinţei substanţei sale, ar fi putut să ajungă singur doar în cîteva zile în regatul filozofilor, el preferă să se plictisească mult timp cu mine, în loc să mă părăsească în aceste întinse pustietăţi.

Era grăbit, totuşi ; mi-aduc aminte că, îndrăznind să-l întreb de ce se întorcea înainte de a cerceta toate regiunile acestei mari lumi, mi-a răspuns că nerăbdarea de a-l vedea pe unul dintre prietenii săi, de curînd sosit, îl obliga să-şi întrerupă călătoria. Din cele spuse după aceea, am înţeles că acest prieten era faimosul filozof al timpului nostru, domnul Descartes şi că se grăbea să-l întîlnească.

Întrebîndu-l ce părere are despre *Fizica* lui Descartes, îmi răspunse că ea trebuie citită cu acelaşi respect cu care sînt ascultate oracolele, adăugînd :

— Asta nu pentru că ştiinţa lucrurilor naturale n-ar avea nevoie, ca şi celelalte ştiinţe, să ne preocupe judecata ca axiome pe care nu le demonstrează în nici un fel ; dar principiile *Fizicii* lui sînt simple şi atît de fireşti, încît, admiţîndu-le, nu există o alta care să corespundă mai deplin tuturor aparenţelor.

Aici nu m-am putut opri să-l întrerup :

— Mi se pare însă că acest filozof a respins întotdeauna vidul ; dar cu toate că este epicurian, pentru a avea cinstea de a stabili orginea elementelor constitutive ale lui Epicur, adică a atomilor, el consideră că la începutul lucrurilor s-a aflat un haos de materie în întregime solidă pe care Dumnezeu a împărţit-o într-un număr incalculabil de mici cuburi, imprimîndu-le acestora mişcări opuse. Aceste cuburi, frecîndu-se unul de altul, s-ar fi fărîmiţat în bucăţi avînd tot felul de forme. Dar cum poate el concepe că aceste fragmente pătrate au început să se rotească separat, fără să mărturisească în acelaşi timp că între colţurile lor s-a făcut vid ? Nu există vidul cu necesitate în spaţiile pe care colţurile acestor cuburi erau nevoite să le abandoneze pentru a se mişca ? Şi apoi, aceste cuburi, care nu ocupau decît o anumită suprafaţă înainte de a se roti, puteau să se transforme în cerc fără să ocupe în circumferinţa lor încă o dată pe atît ? Geometria ne învaţă că nu e cu putinţă ; deci jumătate din acest spaţiu trebuia neapărat să rămînă gol, de vreme ce nu existau încă atomi pentru a-l umple.

Filozoful îmi răspunse că domnul Descartes ne va lămuri el însuşi şi că fiind pe cît de filozof, pe atît de îndatoritor, va fi cu siguranţă încîntat să găsească în această lume un muritor pentru a-l lumina în legătură cu numeroasele lucruri neclare pe care moartea neaşteptată îl silise să le lase pe Pămîntul abia părăsit ; el nu credea că ar fi prea greu să răspundă potrivit principiilor pe care nu le pătrunsesem decît atît cît putea să-mi îngăduie slăbiciunea spiritului meu.

— Operele acestui om ilustru sînt atît de profunde şi de subtile, încît pentru a le înţelege se cere să ai sufletul unui adevărat şi desăvîrşit filozof. Iată de ce nu există un singur filozof în Soare care să nu-l venereze, pînă într-atît încît nimeni nu-i contestă primul loc, dacă modestia nu-l face să-l refuze.

Pentru ca să nu simţi oboseala drumului, vom discuta potrivit principiilor lui, care sînt atît de clare şi par să se aplice la orice, graţie admirabilei inteligenţe a acestui geniu, încît s-ar spune că el a contribuit la crearea magnificei structuri a universului.

Îţi aminteşti că el spune că raţiunea noastră este finită. Materia fiind divizibilă la infinit, nu trebuie să ne îndoim că acesta este unul dintre lucrurile pe care raţiunea nu poate nici să le înţeleagă, nici să şi le imagineze şi că e mult peste puterile ei să ştie de ce. „Dar, spune el,

cu toate că simţurile nu o pot percepe, noi concepem această divizibilitate datorită cunoaşterii materiei ; şi, spune el, nu trebuie să ezităm să ne întemeiem judecata pe lucrurile pe care le concepem". Într-adevăr, putem noi să ne imaginăm cum acţionează sufletul asupra trupului? Şi totuşi, acest adevăr nu poate fi negat şi nici pus la îndoială ; pe cînd e o absurditate mult mai mare să atribui vidului un spaţiu care este o proprietate aparţinînd corpurilor, avînd în vedere că s-ar confunda astfel ideea de nimic cu aceea de existenţă şi că ar fi înzestrat cu anumite însuşiri cel care nu poate produce nimic şi nu poate fi autorul nici unui lucru. Dar, biet muritor, simt că aceste speculaţii te obosesc, pentru că, aşa cum spune acest om excepţional, nu te-ai străduit niciodată să-ţi purifici spiritul, despărţindu-l de masa corpului, şi a ajuns să fie atît de leneş, încît nu mai vrea să îndeplinească nici o funcţie fără să recurgă la simţuri.

Voiam să-i răspund, cînd m-a apucat de braţ ca să-mi arate o vîlcea de o extraordinară frumuseţe :

— Vezi această scobitură a terenului în care vom coborî ? Colinele din jurul ei şi-au pus parcă dinadins o cunună de arbori, pentru a-i invita pe trecători să se odihnească la umbra sa răcoroasă.

Lacul Somnului izvorăşte de la poalele uneia dintre aceste coline ; e format doar din licoarea a cinci pîraie. Dacă nu s-ar uni cu cele trei fluvii, moleşindu-le apele cu greutatea lui, nici un animal din lumea noastră n-ar dormi.

Nu pot să descriu nerăbdarea care-mi da ghes să-l întreb în legătură cu aceste trei fluvii, despre care nu mai auzisem pînă atunci ; dar am fost satisfăcut cînd mi-a promis că am să văd totul.

Am ajuns curînd după aceea în vîlcea şi, cam în acelaşi timp, pe covorul de pe marginea lacului.

— Eşti cu adevărat norocos că poţi să vezi înainte de a muri toate minunile lumii acesteia, mi-a spus Campanella. Pentru locuitorii globului dumitale e foarte bine că

el a dat naştere unui om care să le vorbească despre minunile Soarelui, fiindcă fără dumneata erau în primejdie să trăiască într-o gravă ignoranţă şi să se bucure de nenumărate plăceri fără să ştie de unde provin ; căci e greu de imaginat mărinimia de care dă dovadă Soarele faţă de micile voastre globuri; numai această vîlcea răspîndeşte în întregul univers o mulţime de bunuri fără de care n-aţi putea trăi şi n-aţi putea nici măcar să vedeţi lumina zilei. Cred că e de ajuns să fi văzut această regiune pentru a te face să mărturiseşti că Soarele este tatăl vostru şi creatorul tuturor lucrurilor. Pentru a se vărsa în lac, cele cinci pîraie nu aleargă decît cincisprezece sau şaisprezece ore şi totuşi par atît de obosite cînd ajung, încît abia mai pot să se mişte ; dar îşi dovedesc truda prin efecte foarte diferite; căci pîrîul Vederii se îngustează pe măsură ce se apropie de iazul Somnului ; Auzul se tulbură la vărsare, se rătăceşte şi se pierde în nămol ; Mirosul murmură ca un om care sforăie ; Gustul devine cu totul insipid la capătul drumului ; iar Pipăitul, odinioară atit de puternic încît le găzduia pe toate celelalte, e silit să-şi ascundă locaşul. Nimfa liniştii, care sălăşluieşte în mijlocul lacului, îşi primeşte oaspeţii cu braţele deschise, îi culcă în patul ei, şi-i răsfăţă cu atîta gingăşie încît, pentru a-i adormi, îi leagănă ea însăşi. La cîtva timp după ce s-au contopit în acest mare cerc de apă, el se împarte din nou, la celălalt capăt, în cinci pîraie care-şi reiau, la ieşire, numele pe care le lăsaseră la intrare. Dar cele mai grăbite să plece şi care-şi zoresc suratele să pornească la drum sînt Auzul şi Pipăitul ; celelalte trei aşteaptă ca acestea să le trezească ; Gustul, mai ales, rămînînd mereu în urmă.

Scobitura întunecată a unei grote se bolteşte deasupra lacului Somnului. O mulţime de broaşte ţestoase se plimbă încet pe maluri ; nenumăratele flori de mac transmit apei în care se oglindesc virtutea de a adormi ; pînă şi marmotele vin de la cincizeci de leghe ca să bea din ea;

și unda murmură atît de plăcut, încît parcă ar luneca pe pietre încercînd să compună o muzică toropitoare.

Înțeleptul Campanella prevăzu, desigur, că am să cad pradă acestei muzici, așa că mă sfătui să iuțesc pasul. L-aș fi ascultat, dar farmecele apei îmi învăluiseră în asemenea măsură judecata, încît aproape că nu-mi mai rămăsese de ajuns pentru a auzi aceste ultime cuvinte :

— Dormi așadar, dormi ! Eu te las ; de altfel, visurile sînt aici atît de perfecte, încît într-o zi vei fi încîntat să-ți amintești ce vei visa acum. Între timp, eu mă voi distra vizitînd ciudățeniile locului și apoi mă voi întoarce.

Cred că n-a spus mai mult sau poate că aburul somnului mă făcuse să nu mai fiu în stare să-l ascult.

Eram cufundat într-un vis, cel mai savant și mai bine conceput din lume, cînd filozoful meu veni să mă trezească. Am să vi-l povestesc atunci cînd acest lucru nu-mi va întrerupe firul relatării ; căci se cuvine neapărat să-l cunoașteți, ca să știți cît de liber acționează spiritul locuitorilor Soarelui în timpul cît somnul ține simțurile captive. Eu cred că acest lac emană un gaz care are proprietatea de a purifica în întregime spiritul de tulburările simțurilor, căci tot ceea ce se înfățișează gîndirii pare să o perfecționeze și să o instruiască : iată de ce am cel mai mare respect față de acei filozofi numiți visători, de care își bat joc ignoranții noștri.

Am deschis așadar ochii, tresărind ; mi s-a părut că-l aud spunînd :

— Muritorule, ai dormit destul ! Scoală-te dacă vrei să vezi o ciudățenie pe care nimeni nu și-ar putea-o imagina în lumea dumitale. Cam de un ceas, de cînd am plecat ca să nu-ți tulbur odihna, m-am tot plimbat de-a lungul celor cinci pîraie care ies din lacul Somnului. Îți închipui cu cîtă atenție le-am observat pe toate : purtînd numele celor cinci simțuri, curg foarte aproape unul de celălalt. Cel al Văzului pare un tub bifurcat, plin de pudră de diamante și de mici oglinzi care captează și restituie imaginile a tot

ce i se înfățișează ; el înconjoară regatul lincșilor. Cel al Auzului este de asemenea dublu ; el ocolește strecurîndu-se pe nesimțite ca un labirint și în cea mai adîncă dintre concavitățile albiei sale se aude ecoul fiecărui zgomot care răsună în împrejurimi ; ori mă înșel foarte tare, ori am văzut vulpi curățindu-și acolo urechile. Cel al Mirosului se împarte ca și precedentele, în două mici canale ascunse sub o singură boltă ; el extrage din tot ce întîlnește un nu știu ce invizibil și compune o mie de feluri de mirosuri care-i țin loc de apă ; pe malurile acestui izvor o mulțime de cîini își ascut mirosul. Cel al Gustului curge cu întrerupere, de obicei numai de trei sau patru ori pe zi ; chiar și atunci trebuie ca o mare vană de mărgean să fie ridicată și, dedesubtul acesteia, mai multe vane foarte mici de fildeș; licoarea lui seamănă cu saliva. Cît despre al cincilea, cel al Pipăitului, el este atît de mare și de adînc, încît le împrejmuiește pe surorile sale, ajungînd să se culce cît e de lung în patul lor și umoarea lui densă se răspîndește în larg pe gazoane verzi de plante senzitive.

Admiram, plin de venerație, misterioasele ocolișuri ale tuturor acestor pîraie cînd, tot mergînd, am ajuns la gura prin care ele se varsă în cele trei rîuri. Dar urmează-mă, vei înțelege mult mai bine așezarea tuturor acestor lucruri văzîndu-le.

Un îndemn atît de promițător mă trezi de-a binelea ; i-am întins mîna și am apucat-o pe drumul pe care mersese și el de-a lungul digurilor care îngrădesc cele cinci pîraie, fiecare în canalul său. Cam după un stadiu, ceva lucitor ca un lac se ivi înaintea ochilor noștri. Îndată ce-l zări, înțeleptul Campanella îmi spuse :

— În sfîrșit, fiul meu, ajungem la liman ; văd limpede cele trei rîuri.

La această veste, m-am simțit înaripat de un asemenea elan, încît mi se părea că devenisem un vultur. Mai mult zburam decît mergeam și eram cuprins de o curiozitate atît

de avidă, că în mai puțin de un ceas călăuza mea și cu mine am putut vedea ceea ce veți auzi.

Trei mari fluvii udă cîmpiile sclipitoare ale acestei lumi înfocate. Primul și cel mai larg se numește Memoria ; al doilea, mai îngust dar mai adînc, Imaginația ; al treilea, mai mic decît celelalte, Judecata.

Pe malurile Memoriei se aude mereu un ciripit supărător de gaițe, papagali, coțofene, sturzi, cînepari, cintezoi și alte specii care repetă ceea ce au învățat. Noaptea nu scot o vorbă, căci sînt ocupate să absoarbă aburul des exalat de aceste locuri acvatice. Dar stomacul lor prea slab nu reușește să-l mistuie, așa că dimineața, cînd ele cred că l-au transformat în propria lor substanță, aburul se vede căzînd din ciocurile lor, tot atît de pur ca la început. Apa acestui fluviu pare vîscoasă și se rostogolește cu mult zgomot ; ecourile care se formează în peșterile sale repetă cuvîntul de peste o mie de ori ; ea zămislește monștri al căror chip seamănă cu chipul de femeie. Se văd în ea și alții, mai furioși, care au capul pătrat și împodobit cu coarne, cam cum e cel al pedanților noștri. Aceia nu fac decît să țipe și nu spun totuși decît ceea ce s-au auzit spunîndu-și unii altora.

Fluviul Imaginației curge mai încet. Licoarea lui ușoară și strălucitoare sclipește pretutindeni. Privind această apă ca un torent de scîntei umede, ți se pare că ele nu respectă nici o rînduială în zborul lor capricios. După ce am privit-o cu mai multă atenție, mi-am dat seama că lichidul pe care îl rostogolea în albia sa era aur curat potabil, iar spuma lui — ulei de talc. Peștii pe care-i hrănește sînt remore, sirene și salamandre ; în loc de pietriș, pe fundul lui se află pietricelele despre care vorbește Pliniu : cînd le atingi pe partea de deasupra, devii greu, cînd le atingi pe partea de dedesubt, devii ușor. Am mai văzut și din cele

care te fac nevăzut (una împodobea inelul lui Giges[1]) dar mai ales un mare număr de pietre filozofale strălucind pe nisip. Pe maluri erau mulți pomi fructiferi, mai cu seamă dintre cei pe care i-a găsit Mahomed în Paradis ; ramurile lor erau pline de fenicși ; am văzut și puieți ai pomului din care Discordia a cules mărul pe care l-a aruncat la picioarele celor trei zeițe[2] ; puieții aceștia fuseseră altoiți cu soiuri din grădina Hesperidelor[3].

Fiecare dintre aceste două mari fluvii se desface într-o mulțime de brațe care se întrețes ; am observat că atunci cînd un pîrîu al Memoriei se apropia de unul mai mic al Imaginației, îl înghițea îndată ; dimpotrivă, dacă pîrîul Imaginației era mai lat, îl seca pe cel al Memoriei. Or, cum aceste trei fluvii curg totdeauna alături, fie în albie, fie în brațele lor, peste tot unde Memoria e puternică, Imaginația e slabă și aceasta din urmă crește pe măsură ce cealaltă se micșorează.

Pe aproape curge, cu o încetineală de necrezut, fluviul Judecății ; albia lui este adîncă, apa lui pare rece și, cînd se revarsă asupra unui lucru, ea usucă în loc să umezească. În nămolul de pe fund cresc tulpini de spînz, a căror rădăcină, desfăcîndu-se în lungi filamente, curăță apa de la gurile sale. Rîul hrănește șerpi, și un milion de elefanți se odihnesc pe iarba moale care-i acoperă malurile. El se împarte, ca și cei doi veri buni ai săi, într-o mulțime de mici

---

[1] Păstor, apoi rege al Lidiei (sec. VII î.e.n.). Legenda spune că inelul lui avea darul de a-l face nevăzut (n.t.).

[2] Nefiind invitată la nunta lui Tetis cu Peleu, Discordia, fiica Nopții și sora lui Marte, a aruncat pe masa ospățului un măr de aur cu inscripția „Celei mai frumoase". Întrucît Junona, Pallas-Atena și Venus pretindeau, fiecare, că mărul i se cuvine, Jupiter l-a desemnat drept arbitru pe tînărul păstor Paris, care i-a dat mărul zeiței frumuseții. Legenda spune că în acest gest trebuie căutată originea războiului Troiei (n.t.).

[3] Conform legendei mitologice, în grădina Hesperidelor, fiicele lui Atlas, pomii făceau mere de aur (n.t.).

ramuri ; el crește curgînd și cîștigă mereu teren, dar se duce și se întoarce mereu asupra lui însuși.

Întregul Soare este udat de aceste trei fluvii ; apa lor îmbibă atomii încinși ai celor ce mor în această lume ; dar această chestiune merită să fie tratată mai pe larg.

Viața animalelor din Soare este foarte lungă ; ele nu sfîrșesc decît de moarte naturală, cam după șapte-opt mii de ani cînd, din pricina exceselor necurmate ale spiritului spre care le împinge temperamentul lor înflăcărat, rînduiala materiei se tulbură ; căci îndată ce natura simte că i-ar trebui mai mult timp pentru a repara un corp decît pentru a crea unul nou, ea tinde să-l desființeze, astfel că, din zi în zi, animalul nu putrezește, ci se desface în particule asemănătoare unei cenuși roșii.

Moartea nu vine niciodată altfel. După ce animalul expiră sau, mai bine zis, se stinge, micile particule arse din care-i era alcătuită substanța se adaugă materiei acestei lumi aprinse, pînă cînd întîmplarea va face să fie îmbibate de apa celor trei rîuri ; atunci, devenite mobile prin fluiditatea lor, pentru a-și exercita fără întîrziere facultățile a căror cunoaștere neclară le-a fost transmisă prin acel lichid, ele se unesc în lungi șiruri și, printr-un flux de puncte luminoase, devin raze și se răspîndesc în sferele din jur, unde mai curînd decît să fie asimilate, rînduiesc ele însele materia, pe cît le e cu putință, în forma potrivită pentru a exercita toate funcțiunile al căror rost l-au dobîndit din apa celor trei rîuri, a celor cinci izvoare și a lacului. În acest scop, se lasă absorbite de plante, pentru a vegeta ; plantele se lasă păscute de animale, pentru a simți, și animalele se lasă mîncate de oameni, pentru ca, trecînd în substanța lor, să împrospăteze cele trei facultăți, Memoria, Imaginația și Judecata, a căror putere îi făcuseră s-o presimtă rîurile din Soare.

Or, după cum au fost mai mult sau mai puțin îmbibați de apa celor trei fluvii, atomii aduc animalelor mai multă sau mai puțină memorie, imaginație sau judecată și după cum au extras din cele trei fluvii mai mult sau mai puțin din licoarea celor cinci izvoare și din cea a micului lac, ei le croiesc simțuri mai mult sau mai puțin perfecte și suflete mai mult sau mai puțin liniștite.

Iată cam ce am observat în legătură cu natura celor trei fluvii. Pretutindeni sînt șuvițe rătăcite ici și colo, dar brațele principale merg drept pînă în provincia filozofilor. Astfel că am luat-o din nou pe drumul mare, fără a ne îndepărta de cursul apei decît atît cît trebuia ca să urcăm pe șosea. Vedeam mereu cele trei fluvii lunecînd pe lîngă noi; dar cele cinci izvoare le priveam de sus cum șerpuiesc pe cîmpie. Drumul e foarte plăcut, cu toate că singuratic ; aerul pe care-l respiri e curat și ușor, hrănind sufletul și făcîndu-l să domnească asupra pasiunilor.

După cinci sau șase zile, în timp ce ne bucuram ochii cu diversitatea și bogăția peisajelor, ne-a ajuns la urechi o voce stinsă ca aceea a unui bolnav care geme. Ne-am apropiat de locul de unde socoteam că putea să vină și am găsit, pe malul fluviului Imaginației, un bătrîn căzut pe spate care scotea strigăte puternice. Ochii mi s-au umplut de lacrimi și mila față de acest nenorocit m-a făcut să întreb de ce suferă atît.

— Omul acesta, mi-a răspuns Campanella, întorcîndu-se spre mine, este un filozof în agonie, căci noi murim de mai multe ori ; și cum nu sîntem decît părticele ale acestui univers, ne schimbăm înfățișarea pentru a renaște altundeva, ceea ce nu e un rău, fiind o cale de a ne desăvîrși ființa și de a dobîndi un număr infinit de cunoștințe. Boala lui este aceea de care mor aproape toți oamenii de seamă.

Cuvintele lui m-au făcut să-l privesc mai atent pe bolnav și, de la prima aruncătură de ochi, am văzut că avea capul mare cît un butoi și crăpat în mai multe locuri.

— Haide ! îmi spuse Campanella, trăgîndu-mă de braț. Orice ajutor pe care am crede că-l dăm acestui muribund ar fi inutil și n-ar face decît să-l chinuie. Să mergem mai departe, oricum boala lui e incurabilă. Capul i s-a umflat

pentru că și-a folosit spiritul prea mult : căci cu toate că și-a umplut cele trei organe sau cele trei ventricule ale creierului cu imagini foarte mici, ele sînt corporale și deci capabile să umple un spațiu considerabil cînd sînt numeroase. Or acest filozof și-a mărit într-atît creierul, îngrămădind imagine peste imagine, încît, nemaiputînd să le cuprindă, a crăpat. Așa mor marile genii și asta se cheamă a crăpa de prea mult spirit !

Mergeam mereu și toate lucrurile care ni se înfățișau ne ofereau subiect de discuție. Aș fi vrut totuși să părăsim regiunile opace ale Soarelui și să pătrundem în cele luminoase ; cititorul trebuie să știe că nu toate zonele sînt străvezii ; unele sînt obscure, ca și cele din lumea noastră și fără lumina unui soare care se vede acolo, ar fi acoperite de tenebre. Or, pe măsură ce intri în regiunile opace, devii pe nesimțite asemenea lor, la fel, cînd te apropii de cele străvezii, te simți despuiat de neagra întunecime de către puternica iradiație a mediului.

Fiindcă veni vorba despre dorința mea arzătoare, mi-aduc aminte că l-am întrebat pe Campanella dacă ținutul filozofilor era strălucitor sau tenebros.

— E mai mult tenebros decît strălucitor, mi-a răspuns el. Cum sîntem încă foarte legați de Pămîntul nostru natal, care este opac prin natura sa, n-am putut să ne obișnuim cu regiunile cele mai luminate ale acestui glob. Printr-o puternică încordare a voinței, putem totuși să devenim transparenți, cînd avem chef ; mai mult, cea mai mare parte a filozofilor nu vorbesc folosindu-și limba ; cînd vor să-și comunice gîndurile, ei se purifică prin elanurile fanteziei de un abur sumbru, sub care își ascund, în mod obișnuit, ideile ; și îndată ce au făcut să coboare în lăcașul său această întunecime a splinei care-i înnegrea, corpul lor devenind transparent, prin creierul lor se zărește ceea ce-și amintesc, își imaginează, cugetă ; iar în ficatul și în inima lor, ceea ce doresc și ceea ce realizează ; căci cu toate că aceste mici imagini sînt mai imperceptibile ca orice lucru

pe care ni l-am putea închipui, în lumea aceasta ochii ne sînt destul de limpezi pentru a desluși cu ușurință pînă și cele mai mărunte idei.

Astfel, cînd unul dintre noi vrea să-i mărturisească prietenului afecțiunea pe care i-o poartă, se vede cum inima lui aruncă raze pînă în memoria sa, asupra imaginii celui la care ține ; și cînd, dimpotrivă, vrea să-și manifeste aversiunea, se vede cum inima sa lansează asupra imaginii celui pe care-l urăște vîrtejuri de scîntei arzătoare și dă înapoi atît cît e cu putință ; la fel, cînd stă de vorbă cu sine însuși, se văd limpede însușirile, adică trăsăturile fiecărui lucru la care meditează ; apărînd sau dispărînd, ele înfățișează celui care privește nu un șir de cuvinte, ci o istorie în imagini a tuturor gîndurilor sale...

Ghidul meu ar fi vrut să continue, dar își schimbă intenția datorită unei întîmplări nemaiauzite pînă acum : e vorba despre faptul că, deodată, am văzut cum pămîntul se înnegrește sub pașii noștri și cerul luminat de raze se stinge deasupra capetelor noastre, ca și cum între noi și Soare s-ar fi ivit un acoperiș larg de patru leghe.

Mi-e greu să vă spun ce ne-am imaginat în această împrejurare. Ne-au asaltat tot felul de spaime, pînă și aceea a sfîrșitului lumii, și niciuna nu ni s-a părut nelalocul ei, căci să vezi cum cade noaptea sau cum văzduhul e întunecat de nori, e un miracol care nu poate avea loc în Soare. Și lucrurile nu s-au oprit aici ; îndată după aceea, un zgomot ascuțit și țipător, ca acela al unui scripete care s-ar roti cu iuțeală, ne izbi urechile, și în același timp am văzut prăbușindu-se la picioarele noastre o cușcă. Abia atinse nisipul că se și deschise, dînd la iveală un bărbat și o femeie ; ei tîrau o ancoră pe care o agățară de temelia unei stînci. Apoi i-am văzut venind spre noi. Femeia îl conducea pe bărbat și-l smucea, amenințîndu-l. Cînd ajunse foarte aproape de noi, spuse, cu o voce mișcată :

— Domnilor, ne aflăm cumva în ținutul filozofilor ?

I-am răspuns că nu, dar că nădăjduiam să ajungem acolo în douăzeci și patru de ore și că bătrînul care-mi îngăduia să-l însoțesc era unul dintre principalii notabili ai acestei monarhii.

— Deoarece sînteți filozof, reluă femeia, adresîndu-se lui Campanella, trebuie să-mi descarc inima pe loc. Istorisindu-vă deci în puține cuvinte pricina care m-a pus pe drumuri, veți ști că am a mă plînge de omorul săvîrșit asupra celui mai mic dintre copiii mei ; acest barbar l-a ucis de două ori, cu toate că îi era tată.

Am rămas foarte nedumeriți de cele auzite ; iată de ce am vrut să știu ce înțelege ea printr-un copil ucis de două ori.

— În țara noastră, răspunse ea, printre statutele dragostei e și o lege care hotărăște numărul de dezmierdări pe care soțul le datorează soției sale. În acest scop, fiecare medic merge în fiecare seară în cartierul său, din casă în casă și, după ce-i examinează pe soț și soție, stabilește, potrivit sănătății lor viguroase sau șubrede, numărul de îmbrățișări pentru noaptea aceea. Soțul meu, aici de față, mi-era dator cu șapte. Cu toate acestea, jignit de cîteva cuvinte cam aspre pe care i le spusesem la culcare, el nu s-a apropiat de mine cît timp ne-am aflat în pat. Dar Dumnezeu, care-i răzbună pe cei necăjiți, făcu astfel ca mizerabilul, gîdilat în vis de amintirea dezmiedărilor de care mă lipsea pe nedrept, să lase să se piardă un om. V-am spus că tatăl său l-a ucis de două ori, pentru că, împiedicîndu-l să fie, a făcut să nu existe, iată primul său asasinat ; și a făcut să nu fi existat, iată-l pe-al doilea ; pe cînd un ucigaș obișnuit știe prea bine că acela căruia-i ia viața nu mai este, dar n-ar ști să facă astfel încît să nu fi existat.

Magistrații noștri ar fi făcut dreptate ; dar vicleanul a spus, drept scuză, că el și-ar fi îndeplinit datoria conjugală dacă nu s-ar fi temut că, îmbrățișîndu-mă în starea de furie în care-l adusesem, va zămisli un om furios. Pus în încurcătură de această justificare, Senatul ne-a poruncit să

mergem să ne prezentăm filozofilor și să ne susținem cauza în fața lor.

Îndată ce-am primit ordinul de a pleca, ne-am instalat într-o cușcă agățată de gîtul acestei mari păsări pe care o vedeți, de unde, cu ajutorul unui scripete, coborîm pe pămînt și ne ridicăm în văzduh. În provincia noastră există persoane desemnate anume pentru a domestici aceste păsări de mici și a le învăța să facă munci folositoare. Ceea ce le determină mai ales, cu toată natura lor feroce, să se supună disciplinei, este faptul că le lăsăm să-și astîmpere foamea aproape nepotolită cu stîrvurile tuturor animalelor care mor. Cînd vrem să dormim (căci excesele iubirii ne vlăguiesc și avem nevoie de odihnă), dăm drumul pe cîmp, din loc în loc, la douăzeci sau treizeci dintre păsările acestea, legată fiecare cu o frînghie ; luîndu-și zborul cu marile lor aripi, ele desfășoară în cer o noapte mai vastă decît orizontul.

Eram foarte atent la ceea ce spunea și contemplam, extaziat, dimensiunile enorme ale acestei păsări uriașe ; dar Campanella, îndată ce o privi, strigă :

— Pe cinstea mea, este unul dintre monștrii cu pene numiți Condori, care pot fi văzuți, în lumea noastră, în insula Mandragora și în întreaga zonă toridă ; aripile lor acoperă un pogon de pămînt. Dar cum aceste animale devin mai gigantice, în măsura în care Soarele, care le-a văzut născîndu-se, e mai fierbinte; nu se poate ca în lumea Soarelui să nu fie de o mărime înfricoșătoare.

Trebuie neapărat să vă sfîrșiți călătoria, adăugă el, întorcîndu-se spre femeie ; judecătorul vostru va fi Socrate, căruia i s-a încredințat supravegherea generală a moravurilor. Pînă atunci, vă rog să ne spuneți din ce regiune sînteți, pentru că, sosind în această lume abia de trei sau patru ani, nu cunosc încă harta.

— Sîntem din Regatul Îndrăgostiţilor, răspunse ea ; acest mare stat se învecinează într-o parte cu Republica Păcii şi în cealaltă parte cu Republica Drepţilor. În ţara de unde vin, băieţii sînt trimişi de la şaisprezece ani la seminarul iubirii ; este un palat somptuos, care ocupă aproape un sfert din oraş. Fetele intră acolo la treisprezece ani. Unii şi altele îşi petrec împreună anul de încercare, în timpul căruia băieţii nu se străduiesc decît să merite afecţiunea fetelor, iar fetele — să fie demne de prietenia băieţilor. La sfîrşitul celor douăsprezece luni, Facultatea de Medicină vizitează *in corpore* acest seminar al îndrăgostiţilor. Ea îi examinează pe toţi, pînă în părţile cele mai ascunse, îi pune să se împerecheze în faţa ei şi apoi, după cît de viguros şi de bine conformat se dovedeşte a fi bărbatul, i se dau drept neveste zece, douăzeci, treizeci sau patruzeci dintre fetele care-l îndrăgesc, dacă iubirea e reciprocă. Totuşi, soţul nu poate să se culce decît cu cel mult două odată şi nu-i este îngăduit să o îmbrăţişeze pe vreuna, cît timp e însărcinată. Cele sterile sînt folosite doar ca slujnice ; dintre bărbaţii neputincioşi se recrutează sclavii, care pot avea legături trupeşti cu femeile sterpe. Cînd o familie are mai mulţi copii decît poate hrăni, ei sînt întreţinuţi de stat, dar această nenorocire nu se întîmplă niciodată : îndată ce o femeie din oraş naşte, casa de economii oferă pentru educaţia copilului, potrivit însuşirilor lui, o sumă anuală pe care vistiernicii statului o duc ei înşişi, într-o anumită zi, la casa tatălui. Dar dacă vreţi să ştiţi mai mult, intraţi în cuşca noastră : e destul de mare pentru toţi patru. De vreme ce avem acelaşi drum, ni se va părea mai scurt dacă vom sta de vorbă.

Campanella fu de părere să acceptăm propunerea. Am fost şi eu foarte bucuros să scap de oboseală, dar cînd am vrut să-i ajut să ridice ancora, m-am mirat foarte văzînd că în locul funiei groase care ar fi trebuit s-o susţină, nu era prinsă decît de un fir de mătase subţire ca un fir de păr. L-am întrebat pe Campanella cum se face că o greutate ca aceea a ancorei n-a rupt un lucru atît de fragil ; el îmi răspunse că firul nu se rupe deoarece, fiind tors în mod egal peste tot, nu exista nici un motiv pentru care ar fi trebuit să se rupă mai curînd într-un loc decît în altul. Ne-am îngrămădit toţi în cuşcă şi apoi ne-am ridicat cu scripetele pînă în vîrful beregatei păsării, unde păream un biet clopoţel atîrnat de gîtul ei. Cînd am ajuns chiar lîngă scripete, am fixat funia ; cuşca noastră era legată de una dintre cele mai subţiri pene, care era totuşi groasă cît degetul mare ; şi îndată ce femeia îi făcu semn păsării să pornească, am simţit cum despicăm văzduhul cu o iuţeală grozavă. Condorul îşi micşora sau mărea viteza, se înălţa sau cobora după voinţa stăpînei sale, a cărei voce îi slujea drept frîu. După mai puţin de două sute de leghe, am văzut pe pămînt, în stînga, o zonă întunecată asemănătoare celei produse dedesubtul ei de umbrela noastră vie. Am întrebat-o pe străină ce crede c-ar putea fi.

— Un alt vinovat, care merge şi el să fie judecat acolo unde mergem noi ; fără îndoială, pasărea lui e mai puternică decît a noastră sau am pierdut multă vreme stînd de vorbă, căci a plecat după mine.

Am întrebat-o de ce crimă era acuzat acest nenorocit.

— Nu e doar acuzat, ne-a răspuns ea ; e condamnat să moară, pentru că s-a dovedit că nu se teme de moarte.

— Cum adică, îi spuse Campanella, legile ţării voastre vă obligă să vă temeţi de moarte ?

— Da, replică femeia, ne obligă pe toţi, în afară de cei care sînt primiţi în Colegiul Înţelepţilor, căci magistraţii noştri au verificat, prin experienţe funeste, că cine nu se teme să-şi piardă viaţa este în stare să o ia tuturor.

După alte cîteva schimburi de cuvinte născute dintr-acesta, Campanella vru să afle mai multe despre moravurile acelei ţări. O întrebă deci care erau legile şi obiceiurile Regatului Îndrăgostiţilor ; dar ea îşi ceru iertare că nu poate să răspundă deoarece, nefiind născută acolo şi

necunoscîndu-l decît pe jumătate, se temea să nu spună prea mult sau prea puţin.

— Vin într-adevăr din acel ţinut, continuă ea, dar eu şi toţi înaintaşii mei sîntem originari din Regatul Adevărului. Mama m-a născut acolo şi nu a avut alt copil. M-a crescut în acea ţară pînă la vîrsta de treisprezece ani, cînd regele, la sfatul medicilor, i-a poruncit să mă ducă în Regatul Îndrăgostiţilor, de unde vin, pentru ca, fiind crescută în Palatul Iubirii, o educaţie mai liberă, mai deschisă la bucuriile vieţii, să mă facă să devin mai fecundă. Mama m-a dus şi m-a instalat în această casă de desfătare.

Mi-a fost foarte greu să mă obişnuiesc cu moravurile lor ; la început, mi s-au părut primitive, căci, cum ştiţi, ideile pe care le-am supt o dată cu laptele ni se par totdeauna mai rezonabile, şi abia sosisem din Regatul Adevărului, ţara mea natală.

Asta nu înseamnă că n-aş fi ştiut că naţiunea îndrăgostiţilor trăia mult mai plăcut şi era mai îngăduitoare decît a noastră ; căci cu toate că fiecare declara că uitătura mea răneşte grav, că privirile mele ucid şi că din ochii mei ieşea o flacără care mistuia inimile, bunătatea tuturor şi mai cu seamă a tinerilor era atît de mare, încît mă mîngîiau, mă sărutau şi mă îmbrăţişau, în loc să se răzbune pentru răul pe care li-l făcusem. M-am supărat pe mine însămi pentru tulburările pe care le pricinuiam şi, plină de compasiune, le-am mărturisit într-o zi că hotărîsem să fug. „Dar cum să scapi ? strigară ei, sărind de gîtul meu şi sărutîndu-mi mîinile : casa e împresurată de apă şi pericolul pare atît de mare, încît e neîndoios că, fără un miracol, ne-am fi înecat de mult".

— Cum aşa ? am întrerupt-o eu. Ţinutul îndrăgostiţilor este supus inundaţiilor ?

— Fără îndoială, îmi răspunse ea, căci unul dintre adoratorii mei (şi omul acesta nu voia să mă înşele, de vreme ce mă iubea) mi-a scris că, mîhnit de intenţia mea de a pleca, vărsase un ocean de lacrimi. Un altul m-a asigurat

că, de trei zile, pe obrazul lui curgea un pîrîu, şi cum blestemam, din dragoste pentru ei, ora fatală în care mă văzuseră, unul dintre cei care se socoteau sclavii mei puse pe cineva să-mi spună că, noaptea trecută, ochii lui dăduseră naştere unei ploi torenţiale. Voiam să-mi iau viaţa, ca să nu mai pricinuiesc atîtea nenorociri, dar curierul adăugă că stăpînul său îl însărcinase să mă asigure că nu trebuia să mă tem, pentru că văpaia din pieptul lui uscase urmele ploii. În sfîrşit, puteţi presupune că Regatul Îndrăgostiţilor trebuie să fie foarte apos, de vreme ce pentru locuitorii lui înseamnă să plîngi doar pe jumătate cînd de sub pleoape nu curg pîraie, izvoare şi torente.

Nu ştiam deloc cum aveam să scap de apele care erau gata să mă înece ; dar unul dintre iubiţii mei, căruia i se spunea Gelosul, mă sfătui să-mi smulg inima şi să mă îmbarc în ea ; că nu trebuia să-mi fie teamă că n-o să încap, de vreme ce în ea încăpeau atîtea altele ; nici că o să mă scufund, pentru că ea era prea uşoară ; că singurul lucru de care trebuia să mă feresc era incendiul, întrucît materialul unei astfel de nave e foarte inflamabil ; că să plec, deci, pe marea lacrimilor sale, urmînd ca fîşia care făcea ca dragostea să-i fie oarbă să-mi slujească drept pînză, iar vîntul prielnic al suspinelor sale, cu toată furtuna rivalilor, să mă poarte pînă la liman.

Am cugetat multă vreme cum aş putea realiza acest proiect. Timiditatea firească a sexului meu mă împiedica să îndrăznesc ; dar pînă la urmă, gîndul că, dacă lucrul n-ar fi posibil, un bărbat n-ar fi nebun să-l recomande şi cu atît mai puţin un iubit iubitei sale, mi-a dat curaj.

Am apucat un cuţit şi mi-am spintecat pieptul ; scormoneam cu amîndouă mîinile în rană şi, cu o privire intrepidă, îmi căutam inima ca s-o smulg, cînd se ivi un tînăr care mă iubea. El îmi luă cuţitul, cu toată împotrivirea mea, şi mă întrebă care e cauza acestui gest disperat. I-am spus povestea ; dar am rămas foarte surprinsă cînd, după un sfert de ceas, am aflat că-l deferise pe Gelos justiţiei.

Temîndu-se poate să nu fie prea severi, dată fiind gravitatea sau noutatea celor petrecute, magistraţii au trimis procesul Curţii Supreme din Regatul celor Drepţi. Acolo, acuzatul a fost condamnat, în afara surghiunului perpetuu, să-şi sfîrşească zilele ca sclav pe pămînturile Republicii Adevărului, cu interdicţia pentru toţi urmaşii lui, pînă la a patra generaţie, de a pune piciorul în ţinutul Îndrăgostiţilor ; i s-a poruncit, de asemenea, să nu mai folosească niciodată hiperbola, sub pedeapsa cu moartea.

De atunci, am simţit multă afecţiune pentru acest tînăr care mă salvase ; şi datorită fie serviciului pe care mi-l făcuse, fie pasiunii cu care mă slujise, nu l-am refuzat, noviciatul lui şi al meu încheindu-se, cînd mi-a cerut să fiu una dintre soţiile lui. Am trăit totdeauna bine împreună şi am trăi bine şi acum, dacă, aşa cum v-am spus, n-ar fi ucis de două ori pe unul dintre copiii mei, fapt pentru care merg să cer satisfacţie în Regatul Filozofilor.

Campanella şi cu mine eram foarte miraţi de tăcerea desăvîrşită a acestui om ; am încercat deci să-l consolez, gîndind că o tăcere atît de profundă era fiica unei profunde dureri, dar soţia lui mă împiedică.

— Nu faptul că ar fi prea trist îi închide gura, spuse ea, ci legile noastre, care interzic oricărui inculpat să vorbească înainte de a ajunge în faţa judecătorilor.

În timpul acestei discuţii, pasărea înainta mereu. Am fost uluit auzindu-l deodată pe Campanella strigînd, cu obrajii îmbujoraţi de bucurie şi de emoţie :

— Fii binevenit, cel mai scump dintre prietenii mei ! Să mergem, domnilor, în întîmpinarea domnului Descartes ; să coborîm, iată-l că soseşte, nu e decît la trei leghe de aici.

Am rămas foarte surprins, căci nu puteam să înţeleg cum ştiuse despre sosirea unei persoane de la care nu primisem veşti.

— L-aţi văzut desigur în vis, i-am spus eu.

— Dacă numeşti vis ceea ce spiritul dumitale poate să vadă la fel de limpede cum văd ochii dumitale răsăritul, atunci e un vis.

— Dar nu e o himeră să credeţi că domnul Descartes, pe care nu l-aţi văzut de la plecarea dumneavoastră de pe Pămînt, se află la trei leghe de aici, pentru că v-aţi închipuit asta ?

Pronunţam ultima silabă, cînd l-am văzut sosind pe Descartes. Campanella alergă îndată să-l îmbrăţişeze. Au stat de vorbă mult timp, dar nu puteam să fiu atent la lucrurile plăcute pe care şi le spuneau, atît eram de nerăbdător să aflu de la Campanella secretul ghicitului. Filozoful îmi citi dorinţa arzătoare pe chip, îi vorbi despre ea prietenului său şi-l rugă să-i îngăduie să mă lămurească. Domnul Descartes încuviinţă cu un surîs şi învăţatul meu preceptor îmi spuse următoarele :

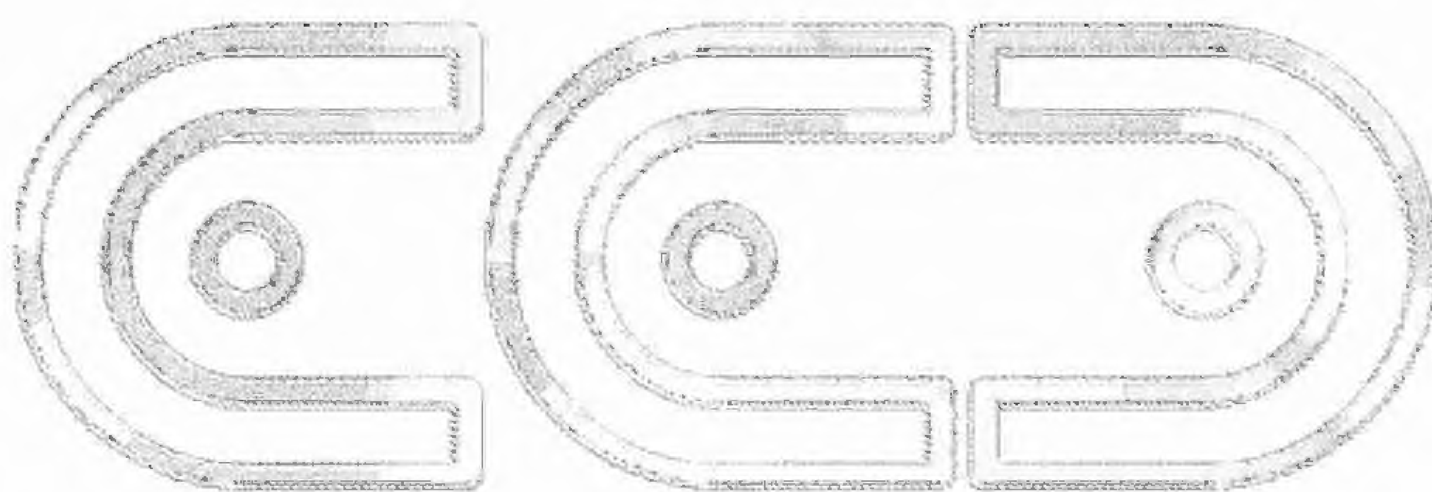
— Din toate corpurile se degajă caracteristici, adică imagini corporale care rătăcesc în văzduh. Or, aceste imagini păstrează totdeauna, cu toată forfota lor neîntreruptă, aspectul, culoarea şi celelalte trăsături ale obiectului pe care-l reprezintă ; dar cum sînt foarte puţin consistente şi foarte fine, trec prin organele noastre fără să ne pricinuiască nici o senzaţie ; ele ajung pînă la spirit, în care se întipăresc datorită fineţei substanţei lui şi-l fac astfel să vadă lucruri foarte îndepărtate, pe care simţurile nu le pot percepe ; asta se petrece aici în mod obişnuit, spiritul nefiind legat de un trup alcătuit din materie ordinară, ca în lumea ta. Îţi vom spune cum se realizează acest lucru după ce vom fi avut răgazul de a ne satisface pe deplin dorinţa reciprocă de a sta de vorbă ; căci, fără îndoială, meriţi întreaga noastră bunăvoinţă. [1]

. . . .

[1] Relatarea se opreşte aici. Să le urăm succes celor care n-au renunţat la căutarea finalului pierdut ! (I. H.)

SUMAR

Scanare și prelucrare digitală

de

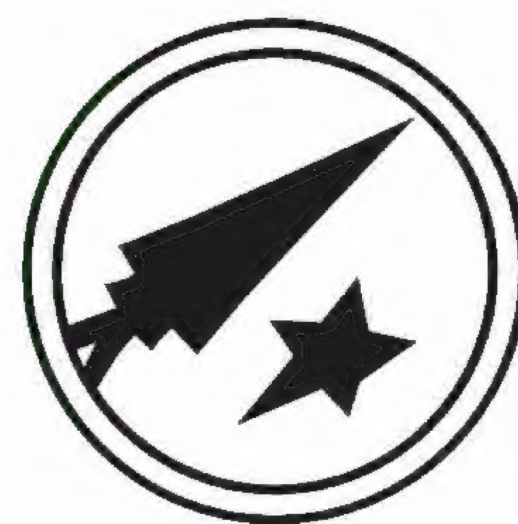

Anonim

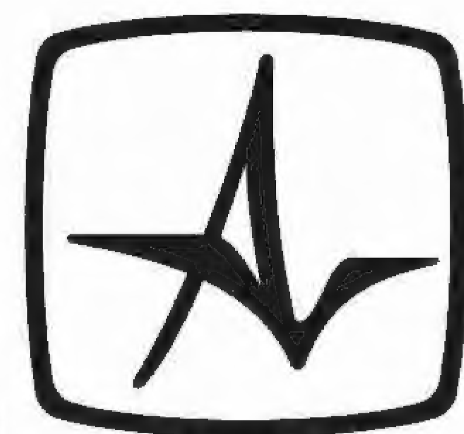
și

CAT Graur

Antwerpen

2024

